



# ROKONI KÖRBEN

A MAGYARORSZÁGI FINN KÉPVISELET TÖRTÉNETE

SZERKESZTETTE JAAKKO SIEVERS



ROKONI KÖRBEN  
A magyarországi finn képviselő története

# ROKONI KÖRBEN

A magyarországi finn képviselet története

FINN NAGYKÖVETSÉG  
BUDAPEST 2010

A kötet megjelenését támogatta



Fordította  
PAP KINGA MARJATTA

Felelős szerkesztő  
JAAKKO SIEVERS



© Finn nagykövetség, Budapest 2010

## TARTALOM

|                                                                                                                             |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Előszó . . . . .                                                                                                            | 7   |
| ANSSI HALMESVIRTA                                                                                                           |     |
| Bevezetés: együtt – két úton.<br>Magyarország és Finnország útja a XX. század elejétől napjainkig . . . . .                 | 10  |
| MARI VARES                                                                                                                  |     |
| Finn–magyar kapcsolatok a két világháború közti időszakban . . . . .                                                        | 19  |
| JAAKKO SIEVERS                                                                                                              |     |
| Hídverés a frontvonalak felett:<br>finn–magyar kapcsolatok a hidegháború idején . . . . .                                   | 36  |
| PAAVO KETTUNEN                                                                                                              |     |
| Finn–magyar egyházi kapcsolatok a hidegháború idején. . . . .                                                               | 58  |
| ARTO MANSALA                                                                                                                |     |
| Nagyköveti szolgálat két időszak határán:<br>a változás évei 1985–1989-ig. . . . .                                          | 69  |
| KARI MÖTTÖLÄ–HEIKKI OKSANEN                                                                                                 |     |
| A finn–magyar gazdasági munkacsoport tevékenysége<br>a magyarországi rendszerváltás idején (1988–1989) . . . . .            | 80  |
| PERTTI TORSTILA                                                                                                             |     |
| Hét év diplomataként Magyarországon:<br>az 1990-es évek és a kommunizmus öröksége . . . . .                                 | 88  |
| MAIJU RUHANEN                                                                                                               |     |
| Finn képvislet Magyarországon a függetlenség kezdetétől<br>az 1970-es évek végéig: A követségi épületek története . . . . . | 106 |
| ILMO VALJAKKA                                                                                                               |     |
| A budapesti finn nagykövetség mint izgalmas építészeti alkotás . . . . .                                                    | 118 |
| KATOR GYÖRGY                                                                                                                |     |
| Találkozásom a finnekkel, kapcsolatomb Finnországgal. . . . .                                                               | 123 |
| HEIKKI KOSKI                                                                                                                |     |
| Rokonaink–barátaink . . . . .                                                                                               | 127 |

|                                                                                                                    |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| OUTI KARANKO                                                                                                       |     |
| Kalevala fedőnéven . . . . .                                                                                       | 136 |
| ANNA TARVAINEN                                                                                                     |     |
| A finn–magyar nyelvi és irodalmi kapcsolatok . . . . .                                                             | 142 |
| TUULI LÄHDESMÄKI                                                                                                   |     |
| Finn–magyar találkozások a művészetben . . . . .                                                                   | 158 |
| ANNELI TEMMES                                                                                                      |     |
| A Finnagora a Kelenhegyi úton . . . . .                                                                            | 176 |
| KARI VÄHÄKANGAS                                                                                                    |     |
| Finpro – A finn cégek előőrse Magyarországon . . . . .                                                             | 182 |
| KARI J TALVITIE                                                                                                    |     |
| Kereskedelmi titkárként 1978 és 1983 között . . . . .                                                              | 192 |
| HEINO NYSSÖNEN                                                                                                     |     |
| Elindultam Budapestre: megfigyelések a magyar politikai helyzetről<br>az 1980-as évek végétől napjainkig . . . . . | 195 |
| JARI VILÉN                                                                                                         |     |
| Finnország és Magyarország európai uniós partnersége . . . . .                                                     | 209 |
| A magyarországi finn képviselet vezetői . . . . .                                                                  | 216 |
| A finnországi magyar képviselet vezetői . . . . .                                                                  | 216 |
| Névmutató . . . . .                                                                                                | 218 |

## ELŐSZÓ

A finn–magyar barátság egészen egyedülálló jelenség. Ez egyaránt megmutatkozik az államok közti hivatalos együttműködés és a személyes kapcsolatok területén.

A barátság jóval korábbra nyúlik vissza, mint a finn és a magyar állam kapcsolatának hivatalos szintre emelése: arra az időszakra, amikor mindkét nemzet a tudomány, a művészet és az irodalom eszközével alapozta meg önállóságát. A függetlenség hajnalán a rokonsági eszme tükröződött a hivatalos állami kapcsolatokban. A második világháború kimenete törést okozott a virágzó együttműködésben, de a kapcsolat szerencsére nem szakadt meg teljesen, amint az a jelen kötetből is kiderül. A hidegháború befejeződése és a magyar demokrácia helyreállítása jó alapot adott az újfajta együttműködési formákhoz. Ma, amikor mindkét ország az Európai Unió tagja, joggal állíthatjuk, hogy a hivatalos és nem hivatalos kapcsolatok élénkebbek, mint valaha.

Magyarország mindig is vonzó célpontot jelentett a finnek számára. Magyarország (különösen Budapest) már évszázadok óta az európai hatalmi és migrációs útvonalak kereszteződésében helyezkedik el: a finnek ezért is fordultak erre inspirációért. Ezeket az utcákat rótták a finn kulturális élet jeles képviselői, Akseli Gallen-Kallela és Mika Waltari éppúgy, mint a neves állami vezetők, köztük Kyösti Kallio, Urho Kekkonen, Mauno Koivisto, Martti Ahtisaari, Tarja Halonen és Sauli Niinistö. Manapság a politikai és a kulturális élet vezető személyiségei mellett gazdasági szakemberek, turisták, nászutasok érkeznek Magyarországra. Magyarország továbbra is Kelet és Nyugat, Észak és Dél metszéspontja. A földrajzi elhelyezkedés és a mindennapi életben is érezhető történelmi megpróbáltatások ma is izgalmas partnerré avatják az országot, mely érdekes összehasonlítási alapot kínál a finnek számára.

Az EU-tagság egy gazdasági, politikai és értékközösségbe kapcsol össze bennünket. Finnország valamivel korábban nyerte el az uniós tagságot, és az azt megelőző politikai fejlemények is eltértek a vasfüggöny másik oldalán rekedt Magyarország sorsától. Az ezután kialakult, új helyzetben kiváló lehetőség adódik arra, hogy korszerű alapokra helyezzük azt a speciális partneri viszonyt, ami a két ország közt létrejöhet. Finn részről hozzájárulhatunk a magyar társadalmi fejlődéshez: megoszthatjuk tapasztalatainkat, hibáinkat és sikereinket úgy a politikai rendszer működőképességével, mint a gazdaságpolitikával, az oktatási vagy akár a szociális és egészségügyi területtel kapcsolatban.

A kötet nem átfogó, tudományos igényű történeti munka. Mégis áttekintést szeretne adni a magyarországi finn képviselet történetéről és mindarról, amit a két ország



Jari Vilén nagykövet és a követség gépkocsivezetője, Gazsi Menyhért.  
Fotó: Erno Miettinen.

kapcsolata és partnersége a gyakorlatban jelentett az elmúlt évtizedek változó politikai viszonyai közt, 76 év alatt – amióta finn nagykövetség működik a Gellérthegy oldalában, a Kelenhegyi úton. A kötet szerzői a két ország kapcsolatával foglalkozó kutatók, Magyarországon szolgált diplomaták, szakértők és a kulturális élet szereplői, valamint civil szervezetek és az egyház képviselői.

Az írások tehát szélesebb perspektívát fognak át, mint a követség épületének tavaly megjelent történeti kiadványa, mely különösen az elmúlt két évtized történéseire koncentrált. Érdekes módon azonban erre a két évtizedre estek az egész világra, Európára és országainkra ható legnagyobb történelmi változások: a Szovjetunió összeomlása, a hidegháború befejeződése, az EU-tagság és a terrorizmus elleni küzdelem.

Remélem, hogy az olvasók számára izgalmas képet festünk a két ország közelmúltbeli diplomáciai és személyes kapcsolatainak történetéről, a kiemelkedő és az apróbb eseményekről, és a kapcsolatok sokszínűségéről még a nehéz időkben is, és sejtetjük azt is, hogy a jövő mit hozhat magával. Számomra az egyik legérdekesebb beszámoló egy munkacsoport működését mutatja be, amelyet Koivisto köztársasági elnök 1988-as magyarországi látogatását követően hoztak létre Finnországban a magyar gazdasági

rendszer megújítására. A rendszerváltás azonban végül lekörözte a munkacsoport eredményeit.

Amint legutóbbi kiadványunkban is írtam, a finn–magyar barátság szilárd alapon áll, és biztos vagyok benne, hogy ez a különleges kapcsolat mindaddig megmarad, amíg készek vagyunk azt ápolni a jövő vezetőivel és döntéshozóival karöltve.

*Jari Vilén  
nagykövet*

A nagykövetség munkatársai 2010. januárjában. Balról jobbra és felülről lefelé: Petri Räisänen, Martti Salmismäki, Maiju Tynkkynen, Pléva Anikó, Scheffer Margit, Erno Miettinen, Gál Éva, Jaakko Sievers, Poós Péter, Kiss Katalin, Garai Szilvia, Pirjo Mészáros, Maria Sarhema, Raimo Pahkasalo, Jari Vilén és Riitta Swan. Fotó: Minna Saarinen.





**BEVEZETÉS: EGYÜTT – KÉT ÚTON.  
MAGYARORSZÁG ÉS FINNORSZÁG ÚTJA  
A XX. SZÁZAD ELEJÉTŐL NAPJAINKIG**

Közhelyszámba megy a megállapítás, hogy a XX. század a szélsőségek kora volt. Az ideológiai csapongásokon túl az európaiaknak súlyos traumákat kellett megélniük: gondoljunk csak a zsidóságot sújtó tömegpusztításra, a holokausztra, amelynek feldolgozása máig meghatározza az erkölcsi diskurzust. A század elejét néhány évtizedes békeidőkkel tagolt krízisek jellemezték, majd 1945-ben elértük azt a szakadékot, amelyből az európai egységre és a civilizációra hivatkozva is nehezen kászálódunk ki. A XX. század egyben a katasztrófák évszázada is: ezek a katasztrófák elhelyezkedéstől és a választott külpolitikai irányvonalától függően eltérő mértékben érintették az európai államokat. A második világháborúban a magyar kormány végigjárta az általa választott, pusztulásba vezető utat. A finn kormány ezzel szemben az utolsó pillanatban letért erről az útról. Az 1944-ben hozott döntések mindkét ország történelmében meghatározó szerepet játszottak. Olyan fordulópont ez a történészek számára, amelyből kiindulva előre- és hátrafelé egyaránt értelmezhető az adott ország történelme.

A XX. század első évtizedében a nagyhatalmak egymással szembenálló szövetségi rendszereiből kialakult európai hatalmi egyensúly már következtetni engedett a – katonai és egyéb militáns körökben hön áhított – háború közeledtére. Magyarország és Finnország helyzete Európa térképén ekkor hasonlóknak volt mondható, hiszen mindkét nemzet egy nagyobb egység része volt: Finnország a cári birodalom nagyhercegsége, Magyarország pedig királyság az Osztrák–Magyar Monarchiában. Magyarország az autonóm Finnországnál nagyobb önállósággal rendelkezett: a bécsi udvarnál nagyobb befolyása és több képviselendő érdeke volt, mint amire Finnország Péterváron számíthatott. Mindkét ország elit köreiben büszkeség tárgyát képezte a belső önrendelkezés és az önálló nemzeti kultúra virágzása. Magyarországon „boldog békeidőket”, Finnországban a különböző művészeti ágak ún. aranykorát élték. Míg Magyarországon 1896-ban Szent István ezeréves országát ünnepelték, Finnország gyászba borult az orosz birodalom egységesítési törekvéseit tükröző 1899-es februári kiáltvány hatására. Magyarországon még abban a hitben éltek, hogy ez a világrend változatlanul fennáll, és az ország megőrizheti vezető szerepét a Duna menti kisebbségek körében. Finnországban érett a függetlenségi eszme, de ehhez Péterváron még nagy változásokra volt szükség.

A magyarokban és a finnekben egyaránt erős volt a nemzeti eszméből kiinduló alkotóvágy: a két ország pavilonja komoly sikert aratott a párizsi világkiállításon (1899). A népuralom irányába fejlődő Finnország lenézett volt a félfedális, „úri” Magyarországgal szemben: meg kellett mutatniuk a magyaroknak, hogy civilizáltabbak a keletről származó, de mindenáron nyugatinak látszani akaró, ún. halszagú rokonságnál (Veigelsberg Hugó). Magyarországon ekkor már teret nyert a finn–magyar nyelvrokonságról, a közös finnugor családba tartozásról szóló felfogás. Egymás valós megismerését segítették elő többek közt Antti Jalava és Szinnye József úti leírásai, nyelvtankönyvei és újságcikkei. A magyar–finn kapcsolatok területén jelentős áttörés volt Akseli Gallen-Kallela részvétele az 1906-os budapesti nemzetközi művészeti kiállításon. Az ő illusztrációival jelent meg Vikár Béla 1909-ben kiadott Kalevala-fordítása. Bán Aladár, a Turáni Társaságnak a két háború közti időszakban tevékeny tagja E. N. Setälä támogatásával 1902-ben kiadta a Kanteletárt. A jól megalapozott együttműködés részét képezték a Finnugor Társaság nyelvészeti, irodalmi és népi kultúrával foglalkozó kutatásai, melyek azonban az első világháború kitörésekor megszakadtak. A magyarok hittek a történelmi Magyarország örökös fennmaradásában, a finnek pedig ekkor kezdték kiépíteni függetlenségüket. A háborút lezáró békeszerződések megmutatták, milyen mértékben voltak valósak ezek az elképzelések. A világegés végkimenetele alapjaiban megváltoztatta nemcsak Magyarország és Finnország helyét Európában, de kölcsönös kapcsolatukat és egymásról alkotott képüket is.

A világháborúban nyertes felek felszabdalták a vesztes oldalon álló Magyarországot. Ez nagy érvágást jelentett Magyarország számára, amely a hírhedt 1920-as trianoni békeszerződés folytán elveszítette területének kétharmadát és lakosságának csaknem ugyanekkora részét a környező országok javára. Több millió magyar került idegen uralom alá, a kulturális és oktatási intézmények pedig jelentős károkat szenvedtek. A korábban erős magyar állam hirtelen kicsivé lett, és Ausztriát leszámítva ellenséges szomszédok gyűrűje vette körül. A magyarok okkal érezhették, hogy az őket ért legnagyobb történelmi igazságtalanság áldozataivá váltak. Finnország kevés kárt szenvedett az első világháborúban, de egy erősen megosztó polgárháború söpört végig rajta, így az 1920-as évek elején szintén külpolitikai szövetségesek és támogatók nélkül maradt. Mindkét állam az új Európában kereste a biztonságot – sikertelenül. Az európai nagyhatalmak a realpolitika jegyében szemmel tartották egymás lépéseit, a revánusra áhítózó Németország és a dacos Oroszország pedig fokozatosan a kontinens két versengő kockázati tényezőjévé nőtte ki magát: alakulásukat félve figyelték Magyarországon és Finnországban. A feszültség növekedtével a nagyhatalmak egyre kevésbé törekedtek a kis országok és azok biztonsági igényeinek támogatására: az új világháború réme az 1930-as évek folyamán egyre kézzelfoghatóbbá vált.

Magyarország és Finnország kevésbé tudta befolyásolni a nagyhatalmi politikát, és mivel nem voltak említésre méltó közös kereskedelmi vagy egyéb érdekeik, koordinált diplomáciai tevékenységük elenyésző volt. Finnország csak 1934-ben nyitotta meg magyarországi követségét, míg a magyar képvislet már 1928 óta működött Finnországban. A magyarok Finnországban kerestek támogatást revíziós elképzeléseikhez és a Népszövetséghez benyújtott fellebbezéseikhez a magyarokkal szembeni bánásmódról a szomszédos országokban, de a nemzetközi szervezetben sem szándék, sem lehetőség nem volt ezek kivizsgálására, így ez az irány kudarcba fulladt. A finn külpolitika a balti antant megalakításával, majd a skandináv irányvonallal kísérletezett, de végül ezek egyike sem vezetett védelmi szövetség megalakulásához. A szélsőjobb keserűen szemlélte a tartui béke (1920) feltételeit, és így az ún. Nagy-Finnország vált az Akateeminen Karjala-seura (Akadémiai Karjala Társaság) körében kialakult rokonsági politika jelszavává. A Suomalaisuuden liitto (Finnségi Szövetség) és a hozzá hasonló, a rokonsági eszmét visszafogottabban ápoló szervezetek felvették a kapcsolatot a trianoni békeszerződés felülvizsgálását támogató revizionista körökkel, jelesül a Turáni Társaság képviselőivel, akik a finnugor kultúrkongresszusokon (Helsinki 1921, 1931, Tallinn 1924, 1936 és Budapest 1928) propagálták a finnugor népek összefogására vonatkozó nézeteiket. Egyben keresték a germán és szláv kulturális expanzió alternatíváját. Megkezdődött a tudományos és kulturális együttműködés, melynek egyik első eredménye egy Finnországba és Lappföldre irányuló kutatóút volt 1924-ben, Teleki Pál korábbi miniszterelnök, a Turáni Társaság elnöke vezetésével, magyar tudósok és diákok részvételével. Idman, Setälä és Talas magyarországi finn követek mindent megtettek a tudományos és

kulturális kapcsolatok támogatása érdekében. Az ő tevékenységük, és Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter 1930-as finnországi látogatásán tett kezdeményezése hatására 1937-ben aláírták a két ország közti hivatalos kulturális egyezményt.

Finnország és Magyarország egymáshoz való közeledése és a félhivatalos és hivatalos kapcsolatok kiépülése attól függetlenül történt, hogy a két ország mezőgazdasági, társadalmi és politikai viszonyai különböző ütemben alakultak. Finnországban a modern kapitalizmus ötvöződött a viszonylag egyenletesen elosztó földtulajdonnal. Magyarországon a feudális korból fennmaradt nagybirtokok domináltak, a fontosabb ipari és kereskedelmi ágazatokban valamint az értelmiség köreiben pedig vezető szerepet töltöttek be a magyar zsidók – ezt a keresztény-nemzeti vonal képviselői különösen problémásnak találták. Finnországban erős volt a középosztály, Magyarországon pedig éppen ennek a hiányát hangoztatták, és a magyar középosztály megerősítésében látták az ország felemelkedésének útját. Finnországban egyenletesebben alakult a hatalom megoszlása, míg Magyarországon az „urak” és a befolyásuk alatt álló hivatalnokok szívesen léptek át a képvisleti rendszer alapelvein. A finn „Lex Kallio” kétszázezer új földtulajdonost kapcsolt be a mezőgazdaság vérkeringésébe, míg Magyarországon a földreform még váratott magára, fokozva ezzel a jobbszél támogatását. Mindkét ország vezetése igyekezett visszafogni a szélsőségesek forradalmi és hatalomátvitelre irányuló törekvéseit, de politikai kultúrájuk fejlődési iránya a két világháború között egészen más irányt vett. Finnország nyugati nyomásra a néphatalom kiterjesztésére törekedett: a polgárháborúban vesztes szociáldemokraták számára is lehetővé tették az aktív politikai részvételt, noha a munkások helyzete és körülményei továbbra sem voltak felhőtlenek. Ezzel szemben Magyarországon az 1920-as évek elején megszigorították a választási törvényt, csökkentették a szavazásra jogosultak számát és – a nagyvárosok kivételével – megszüntették a titkos szavazást, ezáltal a földbirtokosok hatást gyakorolhattak alárendeltjeik szavazási szokásaira. Jelentősen korlátozták a zsidók létszámát a felsőoktatásban, a kommunisták illegálitásba kényszerültek, és a szociáldemokraták részvételét is korlátozták. Bethlen István egy évtizedes miniszterelnöksége alatt (1921–1931) a belső stabilitás kiépítésére törekedett. Ez szinte egypárti hatalmi rendszerhez vezetett, amelyet a korlátozott parlamentarizmus, a felső rendek hegemoniája valamint Horthy kormányzó kiterjedt befolyása, személyének kultikus tisztelete és autoriter kormányzás jellemezett. A társadalmi felemelkedés útja Magyarországon a személyes kapcsolatokon, az ún. védencrendszeren alapult – szemben Finnországgal, ahol a képzettség és a családi háttér volt a döntő. A keresztény-nemzeti világnézetre való szocializálásban sokkal nagyobb volt az egyházak szerepe, mint Finnországban. Magyarországon szigorú eszközökkel egészen a második világháborúig sikerült megfékezni a szélsőséges elemeket, ugyanakkor a szélsőjobb támogatása egyre nőtt (szemben a finn helyzettel).



A finn parlament elnöke, Paavo Virkkunen (balra) és a magyar parlament elnöke, Zsitvay Tibor az 1928-as finnugor kultúrkongresszuson. Fotó: Finn nagykövetség, Budapest.



A második világháború előtt egyik országban sem sikerült tartós biztonságpolitikai helyzetet kialakítani. Mindkét ország geopolitikai helyzete kockázati tényezőt jelentett, és mindketten a semlegesség mellett voltak. Magyarország a revíziós tárgyalások reményében először Olaszországhoz fordult segítségért, majd az 1930-as években Gömbös Gyula kormányzása idején egyre inkább Németország felé orientálódott: először kereskedelmi, majd külpolitikai téren is. Noha Finnország és a Szovjetunió között meg nem támadási egyezmény volt érvényben, a szovjeteknek ez nem volt elég: a német befolyás növekedtével támaszpontokat és területeket követeltek Finnországtól Leningrád védelmére. A Németországgal kötött meglepő Ribbentrop-egyezmény egyelőre szabad kezet adott a Szovjetunióknak a Baltikum és Finnország tekintetében. A téli háború felrázta a magyarokat, akik önkéntesekkel és széles körű adománygyűjtéssel támogatták a finnek küzdelmeit. A finn példa megmutatta számukra, hogy a teljes revízió háború nélkül lehetetlen. Az újra miniszterelnökké választott Teleki mindenáron megpróbálta elkerülni a háborúba való belépést, de nem járt sikerrel. Német támogatással (Hitler szerint Magyarország „fejőstehénként” kezelte Németországot) visszakaptak néhány korábban elvesztett területet Csehszlovákiától és Romániától, cserébe azonban az ország a németek „halálos ölelésébe” került, amint Bethlen 1944-es levelében fogalmazott. Miután Magyarország 1941 áprilisában csatlakozott a németek jugoszláviai inváziójához, Teleki öngyilkos lett. Magyarországnak Finnországtól eltérően nem voltak különösebb céljai illetve igényei a Szovjetunió felé a Barbarossa-hadjáráthoz való csatlakozással; sokan a magyarok közül nem is értették, miért kellett ebbe a háborúba belefolyjni. Mindenesetre a finn és magyar rokonok egyszerre fegyvertársakká váltak a keleti „barbarizmus”, azaz a bolsevizmus ellen vívott harcban. Amíg a háborús események a két ország számára kedvezően alakultak, a kapcsolatok virágoztak, és a kétoldalú találkozók győzelmi ünneppé magasztosultak, ám Edwin Linkomies, a parlament elnökhelyettese és Horthy már 1943 januárjában, budapesti találkozásuk alkalmával megfogalmazták a németek győzelmével kapcsolatos kétségeiket.

Mindkét ország számára sorskérdéssé alakult, hogy hogyan és mikor tudnak kilépni a háborúból anélkül, hogy Németország visszaütne. Finnország az utolsó pillanatban különbékét kötött, Magyarország azonban végigjárta a fájdalmak útját, és először a németek, majd a Vörös Hadsereg megszállása alá került. A finnekért eseményekhez képest a magyaroknak jelentős vereség és szenvedés jutott osztályrészül. A többszáz- ezres zsidó lakosság koncentrációs táborokban történt megsemmisítését a mai magyar történetírás nagyrészt a tehetségtelen, opportunisták és illúziókban élő vezetők hibájának rója fel. Tény, hogy a háború végén Magyarországnak sokkal kevesebb választási lehetősége maradt, mint a finn vezetésnek.

A békekötés azon vonatkozása, miszerint Magyarország a kibővített szovjet érdekszféra része maradt, míg Finnország különleges esetként közvetlen illetve közvetett szovjet nyomás alá került, meghatározta a két ország kül- és belpolitikájának fejlődési irányát a háborúból való felépülés idején. Finnországban az ún. vésztávok nem vezettek „népi demokráciához”, hanem létrejött a Finnország által jóváhagyott, a szovjet biztonsági érdekeket kiszolgáló biztonsági és együttműködési szerződés. És noha az egyesült baloldal jelentős választási győzelmeket tudott elérni, többségük mégis a köztársaság pártján maradt. A karjalaiak új határon belüli letelepítése, az újjáépítés és a háborús jóvátételek teljesítése közös feladat volt. Magyarországon viszont az 1945–1949 közötti hektikus demokratikus időszakot megtörte a szálamitaktikával megvalósított kommunista hatalomátvétel: az átalakulás Rákosi vezetésével, és hathatós szovjet távirányítással történt. A hidegháború kitörését követően Magyarország a Szovjetunió szocialista szatellit államává vált, míg Finnország a Kelet és a Nyugat közt egyensúlyozó, a túlzott szovjet közeledést elutasító és a nyugati államok irányába semlegességét hangoztató (a magyarok által az 1960-as években használt elnevezés szerint) „rózsaszín” kapitalista állam lett.

Külpolitikai szempontból Finnország 1955-ös ENSZ-csatlakozását követően kezdte alkalmazni az ún. Paasikivi–Kekkonen irányvonalat, vagyis az aktív semlegesség politikáját. Távol kellett maradni a nagyhatalmi konfliktusoktól, ugyanakkor az ún. békepolitika támogatásával hozzájárulni azok megelőzéséhez: ez egyaránt megnyilvánult a „békés egymás mellett élés” szovjet politikájának elfogadásában, az ún. hídépítés politikájában, az atomfegyvermentes övezetekre vonatkozó javaslat felvetésében, illetve az ENSZ békefenntartó tevékenységében történő részvételben. A vasfüggöny felállítását követően Magyarország csatlakozott a varsói egyezményhez, és ezzel egyértelműen a keleti blokkhoz csatlakozott. A kommunizmus Rákosi-féle erőteljes bevezetése és a jelentős nehézipari befektetések az 1950-es évek közepére katasztrofális helyzetbe juttatták az országot. Finnországban ekkor tették le a skandináv jóléti állam alapjait. Magyarországon a kommunizmus valós és képzelte ellenségeinek üldözése és ideológiai beszűkítése a sztálinizmus példás alkalmazását tükrözte. Megtelték az internálótáborok. A fogyasztási cikkek hiánya és a létező szocializmus alacsony életszínvonala növelte a dolgozók elégedetlenségét. A magyaroknak kezdett elégük lenni a helyzetből. A Sztálin halálát követő reformkísérletek leállításának hatására 1956-ban kitört népfelkelés demokratikus szocializmust követelt. Egy pillanatig úgy tűnt, hogy sikert arathatnak, de amikor Magyarország bejelentette kilépését a varsói szerződésből, a szovjet páncélosok eltiporták a forradalmat. A gyárakban és a földeken a hatalomváltásoktól függetlenül töretlenül munkálkodó embereknek újra csalódniuk kellett abban, amit a hatalom számukra kínált.

A népfelkelés idején és azt követően gyakorolt finn politika már a finlandizáció előjeleit mutatta. A nemrég hatalomra került Urho Kekkonek a vérontás elkerülésére kérte Hruscovot, de Moszkva nem hallgatott rá. Kekkonek naplójában Finnország számára figyelmeztető jelként értékelte az agresszív szovjet intervenciót. Az ENSZ-ben Finnország egyértelműen tartózkodott a Szovjetunió elítélésétől, noha csatlakozott néhány kritikus hangvételű nyilatkozathoz. A magyarbarátok ezt a kormánypolitikát szégyenletesnek ítélték. Magyarország javára azonban nem volt mit tenni. Az amerikai stratégiai vezetés álláspontja szerint az Egyesült Államok számára Magyarország ugyanolyan elérhetetlen volt, mint Tibet. A szovjet támogatással hatalomra jutott Kádár János erőteljes büntető- és repressziós intézkedéseket hozott, melyek legalább 1963-ig éreztették hatásukat. 341 népfelkelőt kötél általi halálra ítélték, több tízezer ember került börtönbe és fogolytáborba; a terror körülbelül százezer embert érintett családosan. Az akkori finn követ, Toivo Heikkilä 1957-ben lesújtó, apátiába süllyedt közhangulatról számol be, ugyanakkor az új kormányt képesnek tartotta a rend és a fegyelem visszaállítására. Ilyen volt hát az a rendszer, amellyel Finnország a nyugati államok közül elsőként létesített közelebbi kapcsolatot.

Kekkonek 1963-ban nem hivatalos úton, az első nyugati államfőként érkezett a „rokon nép” hazájába. 1969-ben aztán már hivatalosan és részletesebben megismerkedett a magyar viszonyokkal. A bábolnai mintagazdaságban megjegyezte Kádárnak, hogy ha néhány száz ilyen színvonalú gazdaság működne Magyarországon, könnyedén leköröznék a kapitalista mezőgazdaság vívmányait. Ez nem pusztán retorikai fogás volt, hiszen 1960-ban újra nagykövetségi szintre emelték a Magyarország és Finnország közti diplomáciai kapcsolatot, és a két háború között megindult kulturális és tudományos kapcsolatok is újra felélénkültek. A magyaroknak szükségük volt a nyugati szakértelemre, az új finn szociálpolitika pedig különösen a népbetegségek, az alkoholbetegség, az öngyilkosságok, a szív- és érrendszeri betegségek kezelésében és megelőzésében szerzett értékes tapasztalatokat a magyaroktól. A kétoldalú kapcsolatok révén finn termékek is bekerültek a fejlődés útjára lépett országba: például Tarjanne közlekedésbiztonsági és közlekedési miniszter kísérleti projektje keretében új közlekedési lámpák és a gyalogosoknak szánt fényvisszaverők érkeztek Budapestre. Magyarország csakhamar a keleti blokk „legvidámabb barakkja” lett, noha az értelmiségiek inkább a „legvidámabb börtöncella” hasonlatával éltek – talán szem elől tévesztve azt, hogy mennyivel jobb soruk volt a környező országokban élő társaikhoz képest. Az értelmiséget érintő, szólásszabadságot és más szabadságjogokat illető korlátozások mellett a kádári gulyáskommunizmusról elmondható, hogy *modus vivendi* tekintetében ez volt a legemberarcúbb rendszer a szocialista táborban.

Urho Kekkonek  
köztársasági  
elnök 1969-es  
hivatalos  
magyarországi  
látogatása  
közben.  
Fotó: MTI Fotó,  
Vigovszki Ferenc.



Az 1960–70-es években mindkét ország politikai kultúráját az jellemezte, hogy saját reálpolitikai és ideológiai helyzetéből kiindulva, a szovjetekhez fűződő viszony keretében igyekezett megvédeni nemzeti érdekeit. Finnország a finlandizáció árán gazdasági előnyt kovácsolt a Szovjetunióhoz fűződő különleges kapcsolatából. Magyarország ugyanakkor a szocialista blokk legtermelékenyebb és egyben egyik leghűségesebb tagjának számított. A hazai kereslet kielégítése idővel akkora gondot okozott, hogy ennek megoldására – illetve inkább a megoldás elnapolása végett – jelentős mennyiségű nyugati kölcsönt vettek fel, melynek köszönhetően az 1980-as évekre az ország a csőd szélére került. A szocializmus örökös építése félbemaradt: az ideológiai célok elérhetetlen távolságba merültek a látóhatár mögé. A belső ellenzék az 1980-as évek végére szerveződött meg, és 1989 májusában a változás első jeleként Magyarország átengedte a kelet-német állampolgárokat a magyar határon Ausztriába. Ezzel szemben a finn radikális baloldal hitt abban, hogy a világ a hazai szocializmussal szebbé formálható, mint amit a „tőkés kapitalizmus” kizsákmányolónak kikiáltott, polgári életformája nyújthat. Valójában azonban a finn jólétet továbbra is nagyrészt az erdőgazdálkodásból és a fémiparból származó jövedelem világpiaci ára fedezte. A Kekkonek-korszak politikai kultúrája oly mértékben konszenzusra épült, hogy a félig diktatórikus hatalmi felépítést csak a szélsőjobboldal, illetve a populista agitáció által áthatott vidék merete megkérdőjelezni. Az európai gazdasági közösséghez és az e körül fokozatosan kiépülő politikai erőterhez való közeledés jelentős kompromisszumok árán történni kezdett: máig

kérdéses, hogy ezek vajon mennyire voltak arányosak. Magyarország a gorbacsovi fordulatot követően visszatért az európai létformához és a többpártrendszerhez. Az első lépések közé tartozott a szovjet csapatok távozása az országból; az egész időszakot nagy várakozásoktól és reményektől fűtött eufória jellemezte. Történeti szempontból teljesen újra kellett értékeln az elmúlt negyven évet. Finnországban a fő kérdéssé az vált, hogy hogyan érvényesíthetők arányosan a nemzeti és az összeurópai érdekek.

A Kekkonen-korszak vége az 1980-as évek elején, illetve a Kádár-kormányzat gyors összeomlása az 1980-as évek végén egy korszak lezárását jelentette a két országban. Finnországban a parlamentarizmus megerősítésén munkálkodtak, Magyarországon pedig valódi rendszerváltozás zajlott le: mivel a többpártrendszerre való visszatérés és a kapitalizmusra való hirtelen áttérés súlyos szociális következményekkel járt, az idősebb korosztály egy része nosztalgiával tekint a kádári időkire. A két ország különböző fázisban történt európai uniós csatlakozása eredményeképpen Finnország ma nettó befizető, Magyarország pedig nettó haszonélvező az Unióban. A kis államok meglepően nehezen találják az unióban a közös nyelvet – néhány jelentős gazdasági, tudományos és műszaki projektet leszámítva. A multinacionális vállalatok (legalábbis időszakosan) kihasználják a Magyarországon található olcsóbb munkaerőt és alacsony adóztatást, míg Finnországból már ennél is messzebbre távoztak. Úgy tűnik, hogy az ún. szociális Európa építését felülírják az említett gazdasági érdekek. Vannak, akik azt állítják, hogy ez a trend a „történelem végét” jelenti a piaci liberalizmus jegyében.

Hová tartunk tehát? A két ország saját jogán vagy a nagyok érdekeit kiszolgálva él ma Európában? Mit is jelentett valójában az 1944–45-ös katasztrofális fordulat a két ország számára? A kétpólusúvá vált magyarországi politikai helyzet folyamatosan krízissel fenyeget. A szocializmus tanulságaival való szembenézésről és a politikai kultúra helyreállításáról szóló ígéreteket nem váltották be. A szocialisták és a polgári oldal továbbra sem találja a közös platformot. Ez a politikai anomália abban is megmutatkozik, hogyan határozzuk meg Magyarország és Finnország viszonyát kis európai szereplőkként, illetve hogy értelmezzük közös érdekeiket az európai szinten. Valószínű, hogy a 2011-es hungarológiai világkongresszus résztvevői ezt a témát is érintik majd. Közös európai történelmünk arra indít, hogy a finn résztvevők is aktívan részt vegyenek a közös gondolkodásban. A történelem tehát folytatódik. De vajon katasztrófák és szélsőségek nélkül történhet-e mindez?

*A szerző a filozófiatudományok doktora (Sussex), az általános történettudomány professzora a jyväs kyläi egyetemen. Ő vezette a finn tudományos akadémia Kádár's Hungary – Kekkonen's Finland, 1956–1989 c. kutatási projektjét 2000–2003-ban.*

*Mari Vares*

## FINN–MAGYAR KAPCSOLATOK A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZTI IDŐSZAKBAN

A CSÁSZÁRSÁGOK IDEJE LEJÁRT

– A NEMZETÁLLAM PROBLÉMÁJA FINNORSZÁGBAN ÉS MAGYARORSZÁGON

A két ország közti kapcsolatokat mindig is a szoros viszony jellemezte. Két földrajzi, politikai és kulturális szempontból eltérő ország között kialakult az együvé tartozás érzése, amely az egyéni szintű kapcsolatokról és a két ország kapcsolatairól alkotott képet is színezte. Ugyanakkor politikai és diplomáciai téren a „rokon népről” alkotott elképzeléseket kritikusan, fenntartással kezelték.

A finn–magyar kapcsolatok kezdete az 1840-es évekhez vezethető vissza. Kezdetben magánszemélyek, főként nyelvészek és néprajzkutatók közt volt együttműködés. Finnország és Magyarország kapcsolatának kezdete egybeesett az európai nacionalizmus terjedésével. Finnország függetlenedését és az Osztrák–Magyar Monarchia széttagolódását követően ez a kiindulópont jellemezte a két ország viszonyát.

A nacionalizmus, a nemzeti gondolkodás és a nyelvrokonság ismerete központi szerepet játszott a két ország együvé tartozásának kialakulásában, és ez vezetett a kétoldalú kapcsolatokhoz. A nemzetben és finnságban gondolkodás magában foglalta a szélesebb körű rokoni közösség eszméjét, amelybe a távoli Magyarország is beletartozott. Ezeket a gondolatokat az egész finn nyelvű elit és az állami vezetés magáénak tartotta, különös tekintettel a finn nyelvű polgári oldalra. Sokan egyaránt részt vettek a kapcsolatok társadalmi és állami szintű ápolásában. A két világháború közti időszakban Magyarország látványosabban megjelent a finn kulturális életben, mint 1945 után.

Magyarországon a finnugor gondolat elsősorban a turáni mozgalom tevékenységéhez kötődött. A nemzetközi – ezen belül a finn – kapcsolatok egyik mozgatórugója Magyarország számára az volt, hogy ismertté tegyék a „magyar ügyet”, vagyis Magyarország történelmi nagyságát. Külföldi támogatásra volt szükség a magyar politikai célok eléréséhez, melyek közt előkelő helyet foglalt el az 1920-as trianoni békeszerződésben elszakított országrészek visszaszerzése. A nacionalizmus közös ügy volt: a Nagy Finnország eszméje találkozott a Nagy Magyarország gondolatával.

A két ország tehát különböző irányból közelített egymáshoz: egyrésztől ott volt a finn polgári társadalom hagyománya, másrésztől a magyar államközpontúság. A két

ország közti kapcsolatokra jellemző az a két beszéd, ami Emil Nestor Setälä finn követ és Horthy Miklós kormányzó tartott 1927-ben, amikor Setälä Budapesten átadta megbízólevelét. Setälä magyar nyelvű beszédében a tudósok munkaterületét alkotó, de már a nép számára is ismert közös gyökerekre vezette vissza a két ország közti összetartozás érzését. A tudós társadalom és az állampolgárok így módon kulcsszerepet töltenek be a két ország közti kapcsolatokban. Szerinte a „népeink közti kapcsolatot szinte romantikus dicsfénybe foglalja a nyelvek közös eredetének tudata; ez a tény, amely arra utal, hogy egykor népeink kultúrája és életmódja is közös volt”. Ugyanakkor szerinte a hagyomány és az ismeretek mellett „napjaink mindennapi forgataga”, a hasonló élethelyzet is összekapcsolja a két népet. Horthy válaszbeszédében a rokon kapcsolatokban is az államközi kapcsolatok fontosságát hangsúlyozta. Noha finn szemszögből könnyen úgy tűnhet, hogy a két ország viszonya a nyelvrokonság köré építkező, társadalmi szintű tevékenység volt, a két háború közti időszakban a hivatalos és nem hivatalos szint sok helyütt összefonódott egymással.

#### A SZEMÉLYES KAPCSOLATOKTÓL A TÁRSADALMI JELENSÉGIG

A tudományos, kulturális és művészeti kapcsolatok kezdete Finnország és Magyarország között ahhoz az időszakhoz köthető, amikor még mindkét ország a császárságok Európájának része volt. Az első kutatói expedíciók és látogatások megalapozták az országok egymásról alkotott képét. A hasonlóságokat és a párhuzamos jelenségeket zenei, népköltészeti, néprajzi, irodalmi, képzőművészeti és építészeti téren egyaránt elemzték. Nem vitás, hogy a korai magyar kapcsolatok elsődleges motivációja a nemzeti eszme és a művészeknek az adott korban jellemző nemzetközi kitekintése volt. Akseli Gallen-Kallela és Yrjö Liipola magyarországi kapcsolatai a finn–magyar kapcsolatok kezdeti lépései közé tartoznak: ezek hatására például 1922-ben Finnországban széles körű magyar művészeti kiállítást rendeztek. Liipola Magyarországon csinált művészkariert, és 1925–1934 között helyettes konzulként is szolgált, mielőtt még megalakult volna a budapesti finn követség.

Az 1917/1918 utáni új államforma nem befolyásolta jelentősen a kapcsolatok jellegét. A kulturális kapcsolatok továbbra is az együttműködés legjelentősebb elemét képezték: ezek adták meg a finn–magyar kapcsolatok alapját. A kulturális és a rokonsági mozgalmon alapuló állampolgári szintű tevékenység csak az 1930-as években vált aktívabbá, és egészült ki a hivatalos állami szinten működő politikai kapcsolatokkal. Az együvé tartozás érzése a háttérben a politikai viszony milyenségére is hatást gyakorolt.

A nyelvrokonságot a két ország nemzetközi helyzetével összekapcsoló, állami szintű viszony kezdete 1929-hez köthető, amikor Klebelsberg vallás- és közoktatásügyi miniszter látogatást tett Finnországba és a skandináv országokba. Klebelsberg hosszú időt töltött a miniszteri poszton (1922–1931), és céljai közé tartozott a kultúrpolitika bevonása a magyar külpolitikai érdekek ápolásába. A látogatás eredményeként megállapodás született az ösztöndíjascseréről Finn- és Magyarország között. Ez a szerénynek tűnő lépés volt a két ország közti hivatalos kulturális együttműködés első olyan formája, amely meg is valósult a gyakorlatban. 1930 és 1944 között mindkét részről körülbelül 20–20 ösztöndíjas érkezett.

Klebelsberg munkásságát jól jellemzi az a megállapítása, hogy az oktatásügyi miniszter egyben honvédelmi miniszter is, aki a magyar érdekek védelmét látja el. Magyarországot a kultúra segítségével lehet újra naggyá tenni. Az 1920-as évektől kezdve a magyar kultúrpolitika része volt a magyar nyelvoktatás megszervezése az ország határain túl. Setälä finn követ szerint ez a „megcsonkított” ország helyzetének csodálatraméltó helyreállítását jelentette – noha ugyanakkor pazarlónak is tartotta a magyarok lelkes aktivitását.

Ezek a motívumok és a külkapcsolatok ápolásának gyakorlati szempontjai a magyarok Finnországhoz fűződő kapcsolatát is árnyalták. A finnekkel visszhangra találtak a magyar célkitűzések, és a rokon népet sújtó politikai igazságtalanság együttérzést keltett. Finnországnak azonban nem volt különösebb reálpolitikai értéke a magyarok számára, és tulajdonképpen kulturális téren is többre becsülték a nyugat-európai kapcsolatokat, mint a turániakat. Ettől függetlenül Finnország szerepelt Magyarország politikai célpontjai sorában, egyben biztosította a lelki egységet az északi rokon népekkel.

A kezdeti személyes kapcsolatok mellett a két nép tagjai a finnugor kulturális bizottságban és a kultúrkongresszusokon is érintkeztek egymással. Ezek az intézmények a rokon népek közti együttműködésen és a rokonsági eszme megvalósításán munkálkodtak. A találkozások elsődleges fóruma az 1921–1936 között megrendezett öt kultúrkongresszus volt. Az 1921-es első találkozón Helsinkiben elsősorban finn és északi tanárok és oktatásügyi hivatalnokok vettek részt; az 1200 résztvevő közt csak öt magyar volt. A gyenge kezdés jelezte az országok közti viszony lazaságát. Később azonban, az 1928-as budapesti kongresszus már szélesebb körű finn–magyar találkozásra adott alkalmat. Setälä ennek ellenére jelentésében unalmasnak írja le az egész kongresszust, már a nyitóünnepségtől kezdve. Az ezer külföldi vendég közt 650 finn volt, akik keresztülutaztak Európán, hogy részt vehessenek a találkozón. Közük volt a fiatal Urho Kekkonen is. A kongresszusi előadásokból állították össze a *Finnek, észtek / Suoma-*



*laiset, virolaiset* c. kötetet. A finnugor kulturális tevékenység jelentősége és az erről alkotott magyar nézőpont aktívan megjelent a magyar sajtóban, amely főként Magyarország ismertebb tételét hangsúlyozta. A magyar sajtó szerint a kongresszus hatására külföldön megismerték „Magyarország szépségét és a kultúra gazdagságát”, valamint „azt a vendégszeretetet, amellyel a magyarok északi testvéreiket fogadták”. A külpolitikai kiindulópontok, a kapcsolatteremtés és -keresés még világosabban megjelent a kongresszust megelőző finn–észti parlamenti küldöttség látogatásán. A kongresszuson (többek közt Klebelsberg Kunó nyitóbeszédében) kulturális és tudományos közösségként jellemezték a finnugor rokonságot, szemben a pánszláv és a germán irányzat politikai voltával.

A kulturális bizottság finn albizottsága különösen érdeklődött a különböző szakmák egyetemi köreihez kötődő társaságok működése iránt, melyek tevékenysége a rokonságtudatot tükrözte. Emellett foglalkoztak a rokon népek irodalmának fordításával és a nyelvtanulással is. Már az 1921-es első kongresszus után megkísérelték behozni az iskolákba és egyetemekre a magyar nyelvet, de csak 1925-ben értek el konkrét eredményt, amikor a helsinki egyetemen megalakult a magyar nyelvi lektorátus. Az iskolákban nem gyökerezett meg a magyar nyelvoktatás. A két ország iskoláiban szervezett rokonsági napok gyakorlatiasabb ötletnek bizonyultak, noha a kézzelfogható eredmények elmaradtak a lelkesedés várt mértékétől.

A kongresszusok kapcsán turisztikai szempontból is alkalom nyílt ismerkedni a rokon nép hazájával. Ebben Bán Aladár ismert magyar országismereti szerző volt a kezdeményező. A kongresszus tudományos programjaihoz kapcsolódó turizmust az országismeret és a rokonsági tudat megerősítése eszközének tekintették. Bizonyára maga a rendezvény és az együttműködés lehetett a fő cél, hiszen Setälä elmondása szerint egyes előadások hallgatóságát csak az előadó felesége alkotta, jobb esetben az előadó fiával kiegészülve.

A finnugor kérdésekkel való foglalkozás a társadalom felső rétegeit érintette, és – az állami irányítás nagyobb súlyának köszönhetően – főként Észtországban és Magyarországon a legfelső vezetéshez még közelebb zajlott, mint ahogy Finnországban. A finn állami vezetés és társadalmi elit pozitív hozzáállása a rokon népekkel kapcsolatos munkához azon alapult, hogy a rokonsági eszme áthatotta a befolyásos társadalmi rétegeket. Finnországban a rokonsági eszme legszembetűnőbben a jobboldali érzelmű finn nyelvű, nemzeti értelmiség és középosztály körében volt jelen. A Magyarország iránti érdeklődést egy kis lelkes kör táplálta, de a jelenség áthatotta az egész finn érzelmű társadalmat és kultúrát. Az egyetemisták, az Akateeminen Karjala-Seura (Akadémiai Karjala Társaság) és a Suomalaisuuden liitto (Finnségi

Szövetség) révén elterjedt a magyar irányú érdeklődés, noha ennél erősebb volt a finn határterületek és az észtek iránti lelkesedés. Magyarország megjelent az egyetemi körök és a tudományos társaságok munkájában. Például a Suomen Maantieteellinen seura (Finn Földrajzi Társaság) 1924-ben megszervezte egy magyar földrajzi expedíció útját Finnországon át egészen Pecsoráig. Az expedíció vezetője a későbbi miniszterelnök, Teleki Pál volt, aki földrajzi területen fejtett ki tudományos munkásságot. Teleki Serälähez hasonlóan a nem hivatalos és a hivatalos kapcsolatok összefonódásának élő példája.

Az említettek mellett az egyházban is egyre bővült a finn–magyar kapcsolatok köre. Az egyetemek közti első ösztöndíjascsera-egyezménnyel egy időben a két evangélikus egyház is megállapodott arról, hogy évente egy magyar teológus tanulhat Helsinki-ben, egy finn pedig a soproni teológiai akadémián. Ezek a korai egyezmények és együttműködési formák tekinthetők az 1937-ben megkötött finn–magyar kulturális egyezmény alapjainak.

#### AZ 1937-ES KULTURÁLIS EGYEZMÉNY:

##### A KULTURÁLIS KAPCSOLATOK ÁLLAMI MEGERŐSÍTÉSE

1937 októberében Uuno Hannula oktatásügyi miniszter Budapestre utazott, hogy aláírja a finn–magyar kulturális egyezményt. A magyar fél már 1936. június 10-én javaslatot tett erre, sőt Hóman Bálint oktatásügyi miniszter már 1935-ben is felvetette a kérdést a finnugor kulturális bizottságban. A cél az ösztöndíjascsera állandósulása volt a két ország közt. Magyarország korábban már kulturális egyezményt kötött Lengyelországgal, Olaszországgal, Ausztriával és Németországgal. Finnország számára azonban az 1937-es magyar és észti kulturális egyezmény volt a két első lépés ebbe az irányba. Magyar szempontból a kulturális egyezmény a kultúra eszközével megvalósított külpolitika eszköze volt. A kulturális egyezmények és bizottságok a nemzetközi kapcsolatok egyik megjelenési formáját jelentették a korban. A Finnország és Magyarország közti egyezmény tehát jelentőségét és formáját tekintve nem csak a rokoni kapcsolatok kifejezője, de a nemzetközi kapcsolatok gyakorlatának részeként is értelmezhető. Finnország például a magyar szempontból elvetendő Csehszlovákiával is fontolgatta kulturális egyezmény aláírását. Másrészről tény, hogy az egyezmény formájára és gyakorlatára éppen az a rokonsági eszmétől hajtott, társadalmi szintű tevékenység hatott, amely a két ország közti viszony alapját képezte. Az egyezményben tehát találkozott a helyi tapasztalati szint, a nemzeti érdek és a nemzetközi kapcsolattartási forma.



Az 1937. október 27-én aláírt kulturális egyezmény a gyakorlatban már bevett együttműködési formákat szentesítette. Ez tehát nem hozott új gyakorlatokat a két ország viszonyába, hanem megerősítette a már meglévő elemeket: az ösztöndíjascserét, a nyelvtanítást, a nyelvkönyvek átnézését, a rokonsági napok és finnugor kultúrkongresszusok hagyományát. Új elem volt a finn lektorátus megalapítása a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen: korábban az ösztöndíjasok végezték a nyelvoktatást. Az egyezmény egy sportcikkellyel is kiegészült.

Az egyének és közösségek munkájára épülő finn–magyar együttműködés jó alapot adott a viszony hivatalos szintre emeléséhez. Ennek ellenére a kulturális egyezmény jelentős tényezőnek tekinthető a hivatalos finn–magyar kapcsolatok terén. A finn részről kötött kulturális egyezmények nem pusztán a kulturális és tudományos kapcsolatokat szabályozták, hanem politikai tartalommal is bírtak: ezt maga az egyezmény szövege is kihangsúlyozta. A kultúra, a rokonsági kapcsolatok ápolása és a politika összefonódott egymással: ez az összefüggésrendszer jellemezte a finn–magyar és az észti kapcsolatokat az 1920-as évektől a második világháború végéig.

A kulturális egyezményt nagyrészt a magyar fél szövegezte. A tartalmi részt is leginkább a kulturális bizottság magyar részlege formálta. A finn résztvevők a gyakorlatban alig szóltak bele a munkába, és az eredeti javaslathoz sem sok módosítást javasoltak. A finnek számára különösen az okozott csalódást, hogy az egyezmény a tudományos kapcsolatokra koncentrált a társadalmi és az értelmiség képviselői közti kapcsolatok helyett. Az eltérő prioritások a társadalmi szerepvállalásról alkotott elképzelések különbözőségét tükrözték. Az egyezmény fogalmazása során tehát előjöttek a finn és magyar társadalom eltérései. Azonban nem az egyezmény tartalma volt a legfontosabb, hanem inkább az, hogy a kapcsolat szervezése állami szintre került: ez már felülmúlta a társaságok erőforrásait.

A kulturális egyezmény aláírását követően megélénkült a rokonsági eszmét ápoló egyesületek működése. Budapesten az egyezmény megvalósítására létrehozták a korabeli Magyar–Finn Társaságot, amely azonban nem nyert olyan jelentőséget, mint arra Finnországban számítottak. A társaság szervezetlennek ítélt működését Finnországban és Magyarországon egyaránt kritizálták. A társaság vezetésének gyenge országismerete, a nyelvtudás hiánya, a pénzügyi zavarok és a „folyamatos dínom-dánom” gyanús fényben tüntette fel őket. Finnországban az 1920-as évek végén alapított Suomalais-unkarilainen seura (Finn–Magyar Társaság), az Unkarin ystäväin kerho (Magyarbarátok köre), a Suomen heimotyöseura (Finn Rokonsági Társaság) és a Finnsegi Szövetség vett részt a kulturális egyezmény valóra váltásában. Ezek az egyesületek 1941 őszén

együttműködési megállapodást kötöttek egymással az egyezményből adódó feladatok megvalósítására.

A második világháborúval szinte teljesen megtorpant a kulturális egyezmény gyakorlati alkalmazása. Az egyezmény nem volt hosszú életű, ugyanakkor még 1945 illetve 1956 után is jelentős hatást gyakorolt a két ország közti viszonyra történeti, szemléletbeli és a folyamatosság biztosítása szempontjából. Az egyezményt a finn–magyar kapcsolatok egyik mérföldkövének, a hagyomány és a kapcsolati háló kialakulása bizonyítékának szokás tekinteni. A kulturális egyezmény hivatalos pecséttel látta el a már korábban is egymással kölcsönhatásban lévő kulturális és politikai szféra működését.

## POLITIKAI KÜLÖNBSÉGEK

Míg a finn–magyar kulturális kapcsolatok igen szorosak és pozitívak voltak, a két ország közti politikai viszony nem volt különösebben baráti. A országok közti politikai és társadalmi eltérések már a kortársak figyelmét is felkeltették, és a politikai szintérön magában nem is volt alkalmas a baráti légkör megteremtésére. A kereskedelmi forgalom is szerény volt. Konkrét problémák azonban nem voltak, sőt a viszonyt hivatalosan kiválóan minősítették. Mivel a finn–magyar kapcsolatokban szorosan összefonódott a politika és a kultúra, a hivatalos és a nem hivatalos terület, a politikai viszonyt is többféle szempontból lehet vizsgálni: az állami szintet elérő, nyilvános kulturális és baráti kapcsolatok együtt éltek a politikai kritikával.

A független Finn- és Magyarország viszonyának első állami szintű lépése az volt, amikor az Osztrák-Magyar Monarchia 1918. január 13-án elismerte Finnországot. 1920. augusztus 23-án a Magyar Királyság is elismerte Finnországot, majd 1920. szeptember 10-én Finnország elismerte Magyarországot. A Monarchia felbomlását követően a két ország hasonló helyzetbe került: császárságokból kivált kis államként, új nemzetállamként álltak Európában. A két ország bizonyos szempontból hasonló körülmények közt kezdte kiépíteni külügyi rendszerét és külkapcsolatait: Magyarország a világháború veszteseként, Finnország a német kapcsolatok gyanút keltő árnyékában. Mindkét ország szenvedett saját csekély ismertségtől. A magyar gondolkodást meghatározta a területi veszteségek kapcsán átélt igazságtalanság eszméje. Finn részről együttéreztek a magyarokkal, noha a finn állam hivatalosan nem támogatta a magyar revíziós politikát. És noha a Nagy-Finnország eszméje nem tartozott a nyilvános finn politikai programba az 1920–1930-as években, a politikusok szimpátiával tekintettek a társadalmi szinten megvalósuló finnugor törekvésekre. A kormányok a kultúr-

kongresszusokon is képviseltették magukat. A két háború között nem voltak hivatalos államfői látogatások, de miniszteri és parlamenti szintű látogatások történtek.

A budapesti és a helsinki követség a finn–magyar kapcsolatok fejlődésének eszköze volt: egyaránt közvetítették a benyomásokat, a politikai légkör változásait és a kulturális hatásokat. A követségek hozzájárultak országuk ismertségének növeléséhez, és propagandamunkát is folytattak. A diplomáciai érintkezés 1922-ben indult be, amikor a koppenhágai finn követségre kiegészítő feladatként rábízták a magyar ügyek intézését. A skandináv országból történő részakkreditáció politikai szempontból előnyösebb volt Magyarország számára, mint pl. Berlin vagy Bécs, a finnek pedig nem akartak például Varsóból közelíteni a kérdéshez. 1921-től szintén Koppenhágában működött a magyar képvislet. Barcza György volt az első Finnországba részakkreditált magyar követ. 1923-tól Tallinnból intézték a finnországi ügyeket, 1928-ban pedig megalakult a helsinki magyar képvislet. Az első, Finnországban szolgálatot teljesítő magyar ügyvivő Jungerth Mihály volt.

Budapesten az 1934-ben megalapított finn követség már csak az ún. rokonsági együttműködés miatt is a finn külkapcsolatok ápolásának fontos helyszíne volt. Másrészt Budapestről szemmel lehetett tartani a balkáni eseményeket egészen a bukaresti képvislet újbóli megnyitásáig. A diplomáciai kapcsolatokban megmutatkozott Magyarország jelentősége a finnek számára: a nemzeti megfontolások mellett kitekintést adott Kelet- és Közép-Európa távolabbi részeire is.

Onni Talas tapasztalt diplomata volt az első Budapesten szolgáló finn követ. Korábban (1930–1934) ő is Koppenhágából intézte az ügyeket. Koppenhágában Karl

Gustav Idman (1922–27) és E. N. Setälä (1927–1930) volt az elődje. A korszak utolsó követe Aarne Wuorimaa (1940–1944). Minden követ egyaránt kivett a részét a rokon népet magasztaló imázs és a jelentésekben elrejtett kritikusabb Magyarország-kép építéséből.

A nyelvrokonság, a rokonsági eszme és a kulturális együttműködés fontossága a finn–magyar kapcsolatok terén a diplomaták munkájában is tükröződött. A budapesti követség szerepe és a diplomaták saját feladatkörükről alkotott értelmezése jól látszik Setälä megfogalmazásából, miszerint az ő feladata „a kulturális kapcsolatokban való közvetítés éppúgy, mint politikai téren”.

A rokonsági eszme légköre ellenére a finn diplomaták kritikus szemlélők voltak. Noha a „csonka Magyarország” feltétlen együttérzést váltott ki, a követség szemszögéből az 1930-as évekbeli Magyarország és a magyar politika nem tűnt demokratikusnak, a társadalmi viszonyok pedig szociális szempontból megkérdőjelezhetők voltak számukra. Utólag viszont (például Onni Talas visszaemlékezéseiben) Magyarország idealizáló színben tűnik fel. Talas emlékei a diplomataéletről, a magyar elittel való kapcsolattartásról és a „finnbarátok” körében szerzett tapasztalatokról szólnak.

Az 1937-es kulturális egyezmény megkötése idején előkerültek a finn és magyar politikusok egymásról hangoztatott elképzelései. Finnországban az 1920-as évektől az 1930-as évek végéig a balközép koalíció felé haladt a politikai élet trendje, míg Magyarországon egyre inkább megjelentek a jobboldali hatalom autoriter, diktatorikus elemei. Különösen a baloldal és a svéd nyelvűek idegenkedtek Magyarországtól; ők az 1928-ban Budapestre küldött parlamenti küldöttségben sem képviseltették magukat. A rokonsági mozgalom finn aktivistái viszont többnyire erőteljesen a jobboldalt képviselték, és készek voltak elfogadni a magyar elképzeléseket, noha a finn polgári oldal fenntartással viszonyult az autoriter, demokráciaellenes magyar fejleményekhez. Pártszimpátiáktól függetlenül Magyarország nem volt politikai példakép a finnek számára. Ugyanakkor nem fogalmaztak meg nyílt politikai kritikát sem: az irónia és a furcsálkodás többnyire a külügyminisztérium irattárában rekedt. A kulturális egyezmény sem szított vitát a finn parlamentben: lehet, hogy jónak találták a kormány által benyújtott javaslatot, de az is előfordulhat, hogy a plenáris ülés végén, késő este 10 órakor megkezdett vita már nem érdekelte a képviselőket.

A Magyarországon megjelenő vélemények egyben a magyar politikusok Finnország-képét és politikai nézeteit is tükrözték. Ezek a nézetek közvetetten a német–magyar kulturális egyezmény tárgyalása kapcsán is előkerültek, amikor Apponyi gróf kritizálta az egyezménykötést a hitleri Németországgal. Ekkor Hóman Bálint példaként hozta fel Finnországot, mint olyan országot, amely politikailag különbözik Magyar-



Onni Talas  
követ felesége,  
Lemmikki Talas  
a régi követségi  
épület szolgálati  
lakásában,  
a zongoránál.  
A falon látható  
festmény Akseli  
Gallen-Kallela  
A csónak  
panasza c. műve.  
Fotó: UMA.

országtól, mégis kulturális egyezményt kötöttek vele. A Finnországgal való együttműködés a magyar ellenzék és a kormány számára egyaránt elfogadható volt. Finnországgal szemben nem fogalmaztak meg kritikát, és az Apponyihoz hasonló politikusok számára a finn demokrácia, parlamentarizmus és „nemzeti tudat” csodálatra méltó volt.

A finn sajtó hűvös távolságtartással az egyezmény szövegének ismertetésére szorítkozott. Magyarországon határozottabban kiemelték az egyezmény jelentőségét az ország számára: ez nem „idegen” eszméket hoz be, hanem lehetőséget nyújt a tehetséges magyarok számára, hogy bemutassák tudásukat és együttműködjenek európai államokkal. A finn–magyar kulturális egyezmény tehát bevallott módon a Magyarország nagyságát hirdető politika részét képezte.

#### AZ „ÉRZELMES” MAGYAROK ÉS A „SVÉD” FINNEK

A politikai diskurzus mellett az irodalom és a korabeli sajtó is hozzájárult az egymásról alkotott kép árnyalásához. Noha az általános finn felfogás a magyarokról a rokonsági eszmén és a sérelmet szenvedett rokon nép sorsán alapult, a „másfajta”, idegen és távoli, egzotikus ország képe is erősen élt a köztudatban. Finnországban a Magyarországot bemutató útikönyvek és országismereti kiadványok hagyománya még a függetlenség előtti időkre nyúlik vissza. Az ezek által közvetített Magyarország-kép táplálta az egzotikus országról szóló sztereotípiákat. A XIX. századtól kezdve a két világháború közti időszakig a finn értelmiség elképzelései a magyar temperamentumról változatlanok voltak: idegennek, nagyzoónak érezték, és számukra a magyarok munkához való viszonyulása is eltért a finn értékrendtől. Csodálták a magyarok „évszázados civilizációját”, ugyanakkor gyermeknek és érzelmesnek találták a magyarokat a finn teljesítményközpontú erkölcsiséghez képest. A negatív vonások nosztalgikus szemmel nézve érdekességgé minősültek át, és a Magyarországhoz való viszonyulás éppen ezeken a romantikus elképzeléseken nyugodott.

A finn politikai elit és a diplomaták Magyarország-képét vélhetőleg az is befolyásolta, hogy a magyar társadalom felső rétegeivel érintkeztek. Például Onni Talas és Edwin Linkomies az évszázados arisztokratikus vonásokat és kulturális örökséget látták a magyar államférfiakban – valami olyat, ami Finnországból hiányzott. A magyarok ünnepélyes gesztusai is felkeltették a finnek figyelmét.

Azt lehet mondani, hogy a különbségek dacára a finnek és a magyarok hasonló szemüvegen keresztül, azaz a kor európai kontextusában szemlélték egymást. Mindkét ország a nyugati kultúrkörhöz igyekezett tartozni. Egy másik közös vonás a zsidóság

másságként való szemlélése, az antiszemitizmus és a faji alapú gondolkodás központi szerepe, ami különösen a finnek úti leírásaiban szembetűnő. A faji kérdés a diplomaták jelentéseibe is beszivárgott. Jellemző anekdotikus eset Idman finn követ leírása az erdélyi származású Bethlen István miniszterelnök fajtiszta vonásairól. Idman szerint a magyar faj a hegyekben tisztábban megőrződött, mint az alföldön. A második világháború idején a faji kérdés még különösebb formában került elő. A később miniszterelnökként ismert Edwin Linkomies visszaemlékezéseiben leírja, hogy Horthy egy 1943. januári találkozásukon felvetette a lehetőséget, hogy meghatározott időre finn fiatalembereket küldjenek a magyar leányok párjául. A cél a magyar nép megújítása lett volna, finn tulajdonságokkal – kitartással és erővel – kiegészülve.

A határrevízióra koncentráló magyarországi politika Finnországban is megjelent: például magyar szerzők publikáltak a nemzeti érzelmű folyóiratokban és könyvekben, ahol a magyarok szenvedéseit ecsetelték. Ilyen volt pl. Bán Aladár *Unkari eheänä*

*ja tynkänä* (Ép és csonka Magyarország, 1926), Dálnoki M. J. *Pirstottu Unkari* (Felszabdalt Magyarország, 1938) c. műve, továbbá Väinö Musikka és Kulai Sándor a világháború idején megjelent közös műve, az *Unkarin kirja* (Magyarország könyve, 1942), melyben köszönetüket fejezik ki Szabó György magyar követnek. Érdekes példa a magyar külpolitikai források angolra fordított gyűjteménye, amit több ország külügyminisztériumának megküldtek. A Finnországba eljutatott példány címzettje Rolf Witting külügyminiszter volt.

A finnek saját csekély ismertségükkel kapcsolatos traumájuk miatt keresték a pozitív Finnország-képet közvetítő nemzetközi visszhangot. Az önkép nem mindig felelt meg a külső elképzeléseknek, és a finn külügy sem volt teljes mértékben elégedett a Magyarországon uralkodó Finnország-képpel. A finn–magyar kapcsolatok megropppanása Kiss Sándor helsinki finn követ (1933–1937) személye körül össze-

Az eredetileg 1940-re tervezett helsinki nyári olimpiai játékok magyar nyelvű plakátja. Fotó: Testnevelési és Sportmúzeum, Sarnyai Krisztina.





pontosult. A finn külügyminisztérium és a budapesti követség rossz néven vett néhány sarkított magyar véleményt Finn- és Svédországra, illetve a finn és svéd nyelvűek viszonyára vonatkozóan. Ezek az értékelések a finnek fölé állították a svédeket. A finnpártisággal ellenkező meglátások annyiban érdekesnek tekinthetők, hogy a magyarok iránti érdeklődés Finnországban éppen a finn nyelvű, nemzeti érzelmű nemzetrész sajátja volt; a rokonsági eszme sem a svéd nyelvűekre, sem a baloldalra nem gyakorolt hatást.

Az 1930-as évek végén már Magyarországon is a finn ideálhoz közelebb álló kép alakult ki Finnország és Svédország viszonyáról: ez Finnország skandináv, nyugati jellegét emelte ki. Az 1940-re Helsinkibe tervezett olimpia már kellemesebb színben tűnt fel Finnországot a magyar sajtóban.

#### KIS ÁLLAMOK A VILÁGHÁBORÚBAN: PROPAGANDA ÉS SZIMPÁTIA

Noha a két ország közti politikai viszony nem volt jelentős a második világháború előtti években, a téli háború – másokhoz hasonlóan – a magyarok figyelmét is felkeltette. A kulturális téren és az evangélikus egyházak közt meglévő kapcsolatok szoros köteléket alkottak a két ország között. A téli háborúra adott magyar reakciók alapvetően állampolgári szintű érzelmi, viszonylag spontán kifejezést nyertek. Ennek hátterében nem csak a rokon nép gondolata állt, hanem a Szovjetunió közös keleti ellenfélként való felfogása is. A téli háború kirobbanását követően Magyarországon jótékonyasági rendezvényeket és gyűjtéseket szerveztek, és több ezer önkéntes jelentkezett, hogy

Finnországért harcoljon. A finn követség közelről érzékelhette a magyarok érzelmi kitöréseit, hiszen ők fogadták a segélycsomagok áradatát, amit Finnországba kellett küldeni. A gyakorlatban ez nem volt olyan egyszerű. Magyarországon „Magyar anyák a finn gyermekekért” egyesület is alakult. Magyarország-szerte jótékonyasági esteket rendeztek a Finn Vöröskereszt javára. A finn követ személyesen is részt vett ezeken: Onni Talas beszédeket tartott, felesége, Lemmikki Talas pedig számos ünnepségen énekelt. Látványos gesztus volt, amikor Szent-Györgyi Albert a finneknek ajándékozta az 1937-es Nobel-díjjal járó érmét.

Politikai téren megoszlottak a téli háborúval kapcsolatos vélemények. A demokrácia pártolói példaképnek tekintették Finnországot és a „hős északi népet”, ugyanakkor a magyar szélsőbaloldal hűvösen szemlélte a finn fejleményeket. A finnek segítése lehetőséget adott Teleki Pál kormánya számára, hogy kifejezze a magyar politika nyugati jellegét és függetlenségét anélkül, hogy veszélybe sodorná Németországhoz fűződő kapcsolatait. A téli háborúra való reagálás politikai lehetetlenség volt. A szűkebb, nem hivatalos körökben elterjedt finnbarátság ebben a kérdésben is találkozott az országos politikával. Szívhezszóló beszédekre miniszteri szinten is volt példa. Csáky István külügyminiszter például elmondta Talasnak, hogy szívesen útra kelne harcolni Finnországba, ha nem lenne külügyminiszter, amellet idős és beteg.

A háromszáz magyar önkéntes 1940 februárjában Teleki védnöksége alatt indult útnak. A síturistáknak álcázott katonák Olaszország és Anglia érintésével indultak Finnország felé, mivel Németország megtiltotta az áthaladást. Nem volt könnyű összeszedni a csapatokat, mivel a jelentkezők nagy része nem volt katonának alkalmas. A hosszú, három hetes utazás végén a csoport Lapuába került kiképzésre, és sosem jutott el a frontig. Viszont a magyar fegyverek, melyeket Finnország az 1930-as években felfejlődött fegyvergyártási együttműködés keretében kapott, a finn fegyverbeszerzések jelentős forrását képezték rögtön a nyugati országok és nagyhatalmak után.

A világháború új elemmel, a háborús propagandával gazdagította a két ország viszonyát. A finn külügyi propaganda a háborús években minden „dezinformáció” ellenére sikeresen ébren tartotta a finn témát Magyarországon. Például C.G.E. Mannerheim 75. születésnapjáról kedvesen megemlékeztek Magyarországon: az ünnepség megkoronázásaként a szegedi egyetemen díszdoktorrá avatták a marsallt. Horthy kormányzót és Mannerheimet gyakran állították párhuzamba a finn–magyar retorikában.

A finn téli háború és a magyarokat ért trianoni veszteség hasonló nemzeti tapasztalatként jelent meg. A két ország sorsközösségéről alkotott kép jól látható Onni Talas interjújából, melyet Nagy Emil korábbi igazságügyi miniszter, a Magyar–Finn Társaság elnöke írt 1940 márciusában. Talas kiemelte, hogy ha Magyarországot meg-



Onni Talas  
követ a régi  
követségi épület  
könyvtárában.  
Fotó: UMA.





Galánthay Glock  
Tivadar tábornok  
festménye  
a téli háborúról.  
Fotó: Országos  
Széchényi  
Könyvtár.

csonkították is, a magyar szellemet nem lehet megcsonkítani. A finn szellem is ellenáll minden megsemmisítő támadásnak: a téli háborúban elvesztett területek visszaszerzése az interjú szerint „csak a jövő kérdése”. A folytatólagos háború idején a két ország expanzív célkitűzéseiben talált egymásra: a Nagy Finnország párhuzamba állt a szent istváni Nagy Magyarországgal. A német szövetségesség és a háborús politikai viszonyok kezelése a frontvonal azonos oldalára helyezte a két országot. A finnek felfigyeltek a magyar államvezetés azon céljára, hogy magyar kézben tartsák az országot. A világháborús körülmények közt a hétköznapi jelenségek a finnek figyelmét is felkeltették Budapesten, ahol Edwin Linkomies parlamenti alelnök 1943-as előadókörútja idején még viszonylag normális élet folyt: „a vendéglőkben mindent lehet kapni, és a jegyadagok bőségesek”. 1944 márciusában eljött a német megszállás ideje Magyarországon. Októberben Horthyt félreállították, és helyébe rövid időre németbarát magyar nyilas-keresztes kormány lépett. Magyarország volt a németek utolsó szövetségese.

Noha a kulturális egyezmény megvalósítását kettétörte a háború, a rokonsági hagyomány nem szakadt meg. A háborús időkben a nyelvtanulók számának növekedése jelezte a kölcsönös érdeklődést és szimpátiát mindkét országban. A baráti körök működése a fővárosból a vidéki városokra is áterjedt. Ez bizonyára a háborús légkör hatására is történt, ugyanakkor a nemzeti, finnugor gondolkodás és a politikai barátság elsőbbségére utal a nehéz körülmények dacára. A háborús környezetben a politika és a hagyományos rokonsági mozgalom összekapcsolódott. Finnországban a folytatólagos háború és a Németországhoz és szövetségeseihez fűződő viszony megmutatkozott a tudományos társaságok ülésein is, ahol magyarok voltak jelen.

Amikor Finnország 1944. szeptember 5-én különbékét kötött a Szovjetunióval, megszakította a kapcsolatokat Németországgal és szövetségeseivel – így Magyarországgal is. A diplomáciai és konzuli kapcsolatok 1944. szeptember 20-án megszakadtak, és Aarne Wuorimaa követ 1944. október 14-én családjával felszállt a Bécsbe induló vonatra. Magyarországon a német megszállás szovjet megszállásba fordult.

#### TÁVOL ÉS KÖZEL, HIVATALOSAN ÉS NEM HIVATALOSAN

A két ország közti kapcsolatok kezelése illeszkedik a nemzetközi és kulturális kapcsolatok ápolásának a korban elterjedt gyakorlatába. Ugyanakkor ez a viszony speciális jelleggel bírt, és ezt finn és magyar részről is tudatosították. A közelség érzése mellett ott volt a másság, a távolság élménye, és az egymásról alkotott kép gyakran nem volt azonos a népek önmagukról alkotott képével. Az ellentétéktől függetlenül az 1920–30-as években megalapozódott a tudat a Finn- és Magyarország közti kapcsolatok különleges voltáról.

Az országok közti együttműködés kezdetben elsősorban magánszemélyek és szervezetek kapcsolatára épült. Az egyéni szintet állami szintről is támogatták. A kapcsolatok alapját elsősorban a rokonsági eszme és a kulturális együttműködés jelentette, amely belesimult a két ország közti hivatalos kapcsolat egészébe. Tehát nem politikától és államtól független, teljesen különálló baráti kötelékről van szó, noha az együttműködés számos formája ilyen téren zajlott az egyetemeken, különböző szervezetek és társaságok, illetve az egyének szintjén. Finnországban és Magyarországon mégis különböző kiindulópontból, másféle társadalmi háttérrel zajlott a kapcsolattartás: Magyarországon például az állam és a politikai célkitűzések látványosabban jelen voltak, mint finn részről.

*A szerző a filozófiatudományok doktora, jelenleg a jyvaskyläi egyetem történeti és néprajzi tanszékén dolgozik kutatóként.*

## FORRÁSANYAG

### I EREDETI FORRÁSOK

#### Levéltári források

##### **Magyar Országos Levéltár, Budapest**

Külügyminisztériumi levéltár (KÜM) K 63 475 cs. 1939–1944 Diplomáciai okiratgyűjtemény szerkesztése [Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary Vol. III September to December 1921]

##### **Ulkoasiainministeriön arkisto, Helsinki**

5/C/3 Kööpenhaminan-lähettilään raportit 1927–1928  
5/C/27 Budapestin-lähettilään raportit 1922–1924, 1930–1936

#### Nyomatott források

Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary. Szerk. Ujváry Dezső Vol. I 1919–1920. Budapest 1939.

#### Újság- és folyóiratcikkek

„A finn és észt parlamenti képviselők Magyarországon. Magyar Külügyi Társaság vendégei a két északi testvérnép.” *Magyar külpolitika* 16.6.1928.

„A Finn-ugor összetartozás kulturális és tudományos...” *Budapesti Hírlap* 12.6.1928.

Tandefelt, Signe, „Unkarilainen näyttely Helsingissä.” *Hufvudstadsbladet* 1922. november 26. [Finn nyelvű kiadás In: *Finn-magyar. "Voimaa, elämää, ilmaisua". Suomen ja Unkarin taidesuhteet 1900–1920.* Gallen-Kallelan Museo, Espoo 18.IX.-28. XI.2004. Ford. Asser Korhonen]

### II SZAKIRODALOM

Egey, Emese, „Első világháborús magyar hadifoglyok hazahozatala a Szovjetunióból észt-finn-lett-német közreműködéssel.” *Múltunk* 2004/2.

Egey, Emese, *A két világháború közötti magyar-finn-észt kapcsolatok történetéből: társasági, diplomáciai, katonai együttműködés.* Doktori disszertáció. ELTE Bölcsészettudományi Kar 2002.

Kiho, Jukka, *Sukulaissiteiden lujittamista ja kulttuuriin puettua politiikkaa. Suomen vuonna 1937 Unkarin ja Viron kanssa solmimien kulttuurisopimusten synty ja toteutus.* Finn és világtörténelmi szakdolgozat. Tampere: a tamperei egyetem történettudományi és filozófia tanszéke 2008.

Kontler, László, *A History of Hungary.* Ebbw Vale: Palgrave 2002.

Linkomies, Edwin, *Vaikea aika. Suomen pääministerinä sotavuosina 1943–44.* Ötödik kiadás. Keuruu: Otava 1996.

Lähteenkorva, Pekka, Pekkarinen, Jussi, *Ikuisen Poudan maa. Virallinen Suomi-kuva 1918–1945.* Juva: WSOY 2004.

Oikari, Raija, *Vallankäytöstä Suomen ja Unkarin kirjallisuudessa ja kulttuurisuhteissa.* Általános irodalomtudományi disszertáció. Jyväskylä: jyväskyläi egyetem 2001.

Richly, Gábor, „Unkari ja Suomen talvisota.” *Sotahistoriallinen aikakauskirja* 15/1997.

Romsics, Ignác, *Hungary in the Twentieth Century.* Corvina Osiris 1999.

Sievers, Jaakko, „Heimodiplomatiasta rauhanomaiseen rinnakkaiseloon: Johda-

tus Suomen ja Unkarin diplomaattisten suhteiden historiaan.” *Suomen Budapestin-suurlähetystö – 20 vuotta historiaa 1989-2009.* Szerk. Jaakko Sievers. Budapest: Suomen suurlähetystö/Finn Nagykövetség, 2009.

Takalo, Tenho, „Kulttuuri- ja heimosuhteita. Suomen ja Unkarin kulttuurivuorovaikutuksesta vv. 1920–1945.” *Kanava* 2/1986.

Takalo, Tenho, „Unkari Suomessa 1920- ja 1930-luvuilla. Heimotyötä, kulttuurisuhteita vai ”revisiopolitiikka?” *Yksilö ja yhteiskunnan muutos. Juhlakirja Viljo Rasilan täyttäässä 60 vuotta 22.1.1986.* Szerk. Kyösti Kiuasmaa e.a. Acta Universitatis Tamperensis Ser A Vol 202. Tampere: Tampereen yliopisto 1986.

Talas, Onni, *Muistelmia. Itsenäisyysenaattorina ja lähettiläänä kymmenessä maassa.* Porvoo: WSOY 1960.

Ujváry, Gábor, Klebelsberg Kunó és Hóman Bálint kultúrpolitikája. *A Magyar Jobboldali Hagyomány 1900–1948.* Szerk. Romsics Ignác. Budapest: Osiris Kiadó 2009.

Vares, Vesa, „Defiers and Compliers. Conservative Parties and Movements, Their Different Mentalities and Lines of Action in Hungary and in Finland between the World Wars.” *Hungary and Finland in the 20<sup>th</sup> Century.* Szerk. Olli Vehviläinen, Attila Pók. Helsinki: SKS 2002.

Vares, Vesa, „Rajankäyntiä sivistyksen nimissä. Suomalaiset ja Väli-Eurooppa maailmansotien välillä.” *Historiallinen aikakauskirja* 2/2003.

Vehviläinen, Olli, „Maailmansotien aika.” *Unkari. Maa, kansa, historia.* Szerk. Juha-ni Huotari – Olli Vehviläinen. Jyväskylä: SKS 2004.

Wuorimaa, Aarne, *Muistojeni Unkari.* Helsinki: Otava 1947.

## HÍDVERÉS A FRONTVONALAK FELETT: FINN–MAGYAR KAPCSOLATOK A HIDEGHÁBORÚ IDEJÉN

### A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ VÍZVÁLASZTÓ SZEREPE

A finn–magyar kapcsolatok külön fejezetet alkotnak a hidegháború történelmében. Ez a két, különböző társadalmi berendezkedésű ország magas szintű kapcsolatokat ápol mind politikai, mind kulturális, gazdasági, műszaki és tudományos téren, a békés egymás mellett élés politikájának példás eseteként. A hidegháború frontvonalai sokáig korlátozták a kétoldalú kapcsolatok fejlődését: a „határok” átlépéséhez felsőbb jóváhagyásra volt szükség. Elmondhatjuk tehát, hogy a „nagy szovjet testvér” vigyázó szeme előtt folyt a kapcsolatok szorosabbra fűzése. A Kreml mindenkori vezetői is nagy hatást gyakoroltak a két ország közti viszony alakulására.

A második világháború végeredménye eltérő irányba vezette a két országot. 1944 tavaszán még igen hasonló politikai és katonai helyzet jellemezte Finn- és Magyarországot: mindkét országban német csapatok tartózkodtak, és mindkettőjüket fenyegette a Vörös Hadsereg megszállása. Finnország elkerülte a bajt, Magyarország nem. A „felszabadító” szovjet csapatok a hidegháború végéig itt maradtak az országban. A szovjet csapatok 1991 nyarán távoztak végleg Magyarországról.

Noha mindkét ország a vesztes államok közt volt, az 1944-es események visszafordíthatatlanul meghatározták a két ország fejlődési irányát. A finnek megmenekültek a szovjet megszállástól és megőrizhették függetlenségüket. Finnországban megmaradt a képviselői elvű demokrácia és a piacgazdaság, míg Magyarországra nagy változások vártak. Magyarország a Szovjetunió által irányított szocialista tábor tagja, szovjet szatellit állam lett, amely a többi hozzá hasonló közép- és kelet-európai országgal együtt alkotta az ún. keleti blokkot. A Mihail Gorbacsov által kezdeményezett *peresztrojka* és a *glasznoszty* kezdetéig a keleti blokk tagjai többé-kevésbé Moszkva irányítása alatt álltak. Az 1980-as évek vége felé Magyarország és a szocialista táborba tartozó többi ország vezetői (sokszor saját megdöbbenésükre) kezdték észrevenni, hogy egyre inkább szabad kezut kapnak a politikai újítások bevezetésére. Végül 1989 februárjában az MSZMP politikai bizottsága döntött a többpártrendszerre való fokozatos áttérésről, így Magyarország tulajdonképpen elsőként indult el a rendszerváltozás útján. Lengyelországban aztán gyorsabban haladtak az esemé-

nyek, és 1989 nyarán ott tartották meg az első (részben) szabad választásokat a vasfüggöny tagolta Európa keleti felén.

Mindettől függetlenül Finn- és Magyarország második világháború utáni helyzetében közös vonások is megfigyelhetők. Mindkét ország a Szovjetunió érdekszférájába tartozott, és mindkét ország felügyelő bizottságát a szovjet *nómenklatúrán* magas rangot elfoglaló tiszt irányította: Finnországban Andrej Zsdanov tábornok, Magyarországon Kliment Vorosilov marsall. Mindkét ország barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötött a Szovjetunióval. A finn megállapodás megfogalmazása nagyobb mozgásteret hagyott az ország vezetői számára, és nem kötötte Finnországot olyan szorosan a szovjet érdekszférához, mint Magyarország és a keleti blokk többi országa esetében történt.

Politikai szempontból azonban jelentős különbség volt a két ország között. Míg a finnországi, ún. vészevek (1944–1948) idején csak rettegtek a kommunista hatalomátvételtől és attól, hogy a csehszlovák minta Finnországot is eléri, Magyarországon beigazolódni látszottak a félelmek. 1945–1949 között a magyar kommunisták az ún. szálamitaktika révén saját kezükbe összpontosították a hatalmat: fenyegetésekkel és erőszakkal fokozatosan minden ellenfelüket kiiktatták. 1948-ra a szociáldemokratákat kivéve minden más párt eltűnt a politikai palettáról. 1948 júniusában a magyar kommunisták és szociáldemokraták Magyar Dolgozók Pártja (MDP) néven egyesültek; az irányt a kommunisták határozták meg. A következő évi választásokon a pártnak már nem volt politikai kihívója. Az ellenfeleket tehát sikerült eltakarítani az útból, és megindult a szocializmus építése. A finn vezetés ugyanekkor sikeresen megőrizte az ország függetlenségét, noha a Kreml közvetlen vagy közvetett módon hatást gyakorolt a finn politikára. Ez különösen vonatkozott a külpolitikára, hiszen a közös egyezmény korlátozta Finnország külpolitikai mozgásterét.

### BEILLESZKEDÉS EGY ÚJ VILÁGBA

A második világháborúból való kilépés feltételeként Finnországnak minden kapcsolatot meg kellett szakítania Németországgal és szövetségeseivel. Tehát 1944. szeptember 2-án megszakították a kapcsolatot Németországgal; a német szövetségeseikkel – köztük Magyarországgal – azonban csak szeptember 20-án, a különbéke megkötése után. Az idők változtak, és alkalmazkodni kellett a győztesek által diktált feltételekhez.

1944 és 1947 között nem volt hivatalos kapcsolat Finn- és Magyarország között. A párizsi békeszerződés 1947. február 10-i aláírását követően lehetővé vált a hivatalos

kapcsolatok újbóli felvétele. Addig mindkét ország nemzetközi politikai státusza kérdéses volt. Saját problémáik is lefoglalták őket, és a régi viszony felmelegítése nem volt első számú prioritás a két ország vezetői számára. Finnországban harc folyt a belpolitikai hatalomért, mivel a kommunisták a háború után visszatértek a politikai életbe. Magyarországon hasonló volt a helyzet, de az ország más irányba haladt: míg Finnországban a demokratikus erők biztosították az ország függetlenségének fennmaradását, Magyarországot a kommunisták fokozatos előretörése révén egyre szorosabban a keblére ölelte a Szovjetunió. A korábbi helyzethez nem volt visszaút: alkalmazkodni kellett egy új világhoz.

A párizsi békeszerződés megkötése után napirendre került a két ország közti kapcsolatok normalizálása. 1947. október 3-án Szekfű Gyula moszkvai magyar követ mellékkiküldetést kapott Finnországba, melynek eredményeként a két ország közt helyreállt a diplomáciai kapcsolat. Nem történt hivatalos jegyzékváltás, sem közös nyilatkozat – a dolgok mentek a maguk útján. A magyarországi finn képviselőre még két évet várni kellett. 1950. február 1-jén nevezték ki budapesti ügyvivőnek Uno Koistinent, aki tehát a háború utáni első finn *chargé d'affaires* volt Magyarországon.

Koistinen szolgálati ideje során a két ország közti politikai viszony korrekt és hivatalos volt. Nem volt szorosnak mondható, ugyanakkor hűvös sem. Ez a hidegháború összefüggésében érthető is, hiszen Jozef Sztálin életének utolsó éveiben nagyobb hangsúlyt kapott a kapitalista Nyugat szembeállítása a szocialista Kelettel. Németország kettéválása nyugati szövetségi köztársaságra és keleti demokratikus köztársaságra, az intenzív fegyverkezés, az ideológiai ellentétek és a koreai háború (1950–1953) egyre súlyosbították a kétpólusú világrendszer uraló superhatalmak, az Egyesült Államok és a Szovjetunió feszült viszonyát. A Rákosi Mátyás vezette ultrasztálinista Magyarország szemszögéből a világ fekete-fehér képet mutatott: a Szovjetunió és a szocialista népi demokráciák baráti, szövetséges országnak számítottak, míg a kapitalista Nyugat az ellenséges imperializmust testesítette meg. Ez a hozzáállás a magyar belpolitikában is érvényesült: a Rákosi-korszak (1949–1956) szlogenje szerint „aki nincs velünk, az ellenünk van”.

Finnország azonban kivétel volt. Kapitalista állam létére mégsem lehetett imperialistának bélyegezni. Finnország nem volt Nato-tag, hanem igyekezett távol tartani magát a nagyhatalmi harcoktól, ahogyan arra a párizsi békeszerződés és az együttműködési szerződés is kötelezte. A finn vezetés akkor is jó kapcsolatokat ápolt a Szovjetunióval, amikor „jobbos” elnöke volt. Juho Kusti Paasikivi elnöksége idején (1946–1956) Finnország jó, bizalmas kapcsolatot épített ki a Kremllal. Paasikivi politikai irányvonalának alapját a realitások elismerése képezte: Finnország keleti szomszédja a Szovjetunió, az

egyik hidegháborús superhatalom, ezért amennyiben Finnország meg akarja őrizni függetlenségét, a finn külpolitika semmi esetre sem lehet oroszellenes. Ez a magyar vezetés Finnországgal kapcsolatos hozzáállását is befolyásolta. A finneket tehát nem sorolták az ellenséghez.

A hivatalos politikai kapcsolatok mellett 1950-ben megalakult a Finn–Magyar Társaság, mely a két ország közti viszony szorosabbra fűzését és bővítését tűzte ki célul. A társaság alapításának ötlete Münnich Ferenc helsinki magyar követől származott, aki 1949. szeptember 16-án kapott megbízást a finnországi szolgálatra, és október végén meg is érkezett Helsinkibe. A társaság céljai közt szerepelt, hogy a finnek körében nagyobb érdeklődést keltsen a népi demokratikus Magyarország iránt. Kezdetben csak politikai szempontból megfelelő, azaz baloldali gondolkodású tagok léphettek be a társaságba, de mivel ilyen formában a társaság nem érdekelt a finneket, az elven változtatni kellett. A társaság megnyílt a tágabb közönség előtt, és többek közt a jól ismert rokonsági eszme hangsúlyozásával népszerűsítették. A társaság tehát a szocialista propaganda kiváló szócsöve lehetett Finnországban, hiszen 1953-ra már több mint 800 tagot számlált. Különösen a kulturális rendezvények vonzották a népet.

#### ÚJBÓL FELÉPÜLNEK A KAPCSOLATOK

Uno Koistinen 1951 januárjában váratlanul elhunyt, helyére Lauri Hjeltet küldték Budapestre. Hjelt kiküldetése idején (1951–1957) közvetlenebbé vált a két ország közti kapcsolat, és Finnország hirtelen érdeklődés tárgyává vált a magyarok számára. Ebben szerepet játszott az 1952-es helsinki olimpia, amely kiemelkedő sikert hozott Magyarországnak: a magyarok 42 érmet szereztek, ebből 16 aranyat. Urho Kekkonen miniszterelnök politikai irányvonala és a békés egymás mellett élés elve, valamint az együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés jelentőségének hangsúlyozása a jó finn–szovjet kapcsolat alapjaként különösen érdekelt a magyar vezetést. Kekkonen a finn politikai élet emelkedő csillaga volt, és úgy tűnt, hogy a Kreml számára is elfogadható.

A kapcsolatok további élénkülését elősegítette Sztálin halála 1953-ban, és az őt követő vezetők visszafogottabb politikai attitűdje a Kremben. Ezek eredményeképpen Rákosi, aki Sztálin legjobb tanítványának tartotta magát, egy pillanatra kikerült a hatalom középpontjából, noha ő maradt a párt főtitkára. Egy másik moszkvai emigráns kommunista, Nagy Imre lett a miniszterelnök, aki a magyar szocializmus meg-



reformálására törekedett. A magyar gazdaság az összeomlás szélén állt, mivel Rákosi öt éves terve és egyéb gazdaságpolitikai döntései (például a nehézipar támogatása a könnyűipar és a mezőgazdaság kárára, valamint az önellátásra való törekvés) katasztrofális helyzetbe juttatták az országot. Szinte éhínség fenyegette ekkor Magyarországot. Nagy Imre az országot uraló politikai terror és önkényuralom megszüntetését is célul tűzte ki: internálótáborokat szüntettet meg, politikai foglyokat bocsátott szabadon és könnyítette a cenzúrát.

A Nagy-féle reformvonal azonban nem hozott eredményt: a gazdasági helyzet mintha még rosszabbodott volna. Az ország egyre mélyebb krízisbe sodródott. A homályos hatalmi erőviszonyok sem javítottak a helyzeten: Rákosi pozíciója újból megerősödött. Amint alkalom nyílt rá, Rákosi igyekezett is akadályokat gördíteni a Nagy Imre-féle reformok útjába. Végül 1955 januárjában a Kreml is kritizálni kezdte Nagy Imrét, akit „jobbos” lépéseiért vádoltak. Februárban Nagy Imre enyhe szívrohamot kapott, és ekkor Rákosi megragadta az alkalmat: 1955 áprilisában Nagy Imrét félreállították, és kizárták a pártból. Megint Rákosi lett az úr a házban.

A nagyimrei reformpolitikához hozzátartozott a Nyugat felé irányuló gazdasági kapcsolatok fejlesztése is. Miközben a Nyugat példátlan ütemben gyarapodott, Magyarország lemaradt a fejlődés útján. Külpolitikailag elszigetelt helyzetben nem volt igazán mozgástere a nemzetközi kapcsolatokban. Radikális mozgalmakra most nem volt mód, az ország vezetése pedig nem is akart lemondani a szocializmusról. Valamit lépni kellett, és Finnország csábító partnernek tűnt, hiszen a nyugati országok és a Szovjetunió felé egyaránt jó kapcsolatokkal rendelkezett. A magyar vezetés szorosabbra kezdte fűzni finn kapcsolatait, mivel szükség volt a nyugati kitekintésre; választási lehetőség pedig nemigen volt. A szorosabb nyugati kapcsolatok ápolása az aktuális szovjet irányvonallal is találkozott, hiszen Nyikita Hruscsov, a Kreml új egyes számú vezetője is hangsúlyozta a Kelet és Nyugat szembeállításának feloldását.

Hruscsov hatalmának megszilárdulása kezdetén a nemzetközi kapcsolatok békésen alakultak. 1955-ben a szovjet és a nyugati szövetséges csapatok is elhagyták Ausztriát, és elismerték az ország semlegességét. Budapestről különös figyelemmel kísérték a folyamatot, és a Vörös Hadsereg kivonulása Ausztriából reményt keltett a Magyarországról való esetleges kivonulással kapcsolatban. Az események a következő évben népfelkeléshez és az oroszok kivonulásának követeléséhez vezettek Magyarországon.

Finnország fejlődése időközben váratlan irányt vett. 1955-ben a Kreml úgy döntött, hogy visszaadja Porkkalát a finneknek, noha Finnország 50 évre adta bérbe a területet

a Szovjetuniónak. Ez sokakat megdöbbsentett, de a kutatók kimutatták, hogy Porkkala fenntartása az új, hosszú távú rakéták korában már nem volt létszükséglet a Szovjetunió számára. A terület fenntartása egyben gazdasági tehertételt is jelentett a Szovjetunió számára. Reális magyarázat lehet az is, hogy a Kreml javítani akarta a tárgyalásokban részt vevő miniszterelnök, Urho Kekkonen esélyeit az 1956-os elnökválasztáson. Porkkala visszaadása azonban egy csapásra megváltoztatta Finnország nemzetközi helyzetét. Paasikivi elnök Porkkala visszaadása előtt leszögezte, hogy a nemzetközi jog nem ismeri el Finnország semlegességét, hiszen a területén idegen ország csapatai állomásoznak. Most a politikai vezetés semlegességi elképzelései biztosabb alapra kerültek. Decemberben Finnország és Magyarország is az ENSZ tagja lett.

A nemzetközi légkör oldódása azonban ideiglenesnek bizonyult. 1955-ben az NSZK Nato-tag lett. Válaszlépésül a Szovjetunió megalapította a varsói szövetséget, amelyhez Magyarország is csatlakozott. Ez a folyamat megszakította a Kelet és a Nyugat közeledését egymáshoz, és a hidegháború közeli végének illúziója szertefoszlott.

#### A POLITIKAI MOZGÁSOK ÉVE

1956 az aktív politikai mozgolódás éve lett. Úgy tűnt, hogy a szocialista tábor nagy változások küszöbén áll. Lengyelországban és Magyarországon egyaránt erőszakossá fajult felkelés alakult ki, ami majdnem térdre kényszerítette az államvezetést. A radikális változások elérése azonban nem vált valósággá, mivel a Kremlnek esze ágában sem volt kiengedni kezéből a szatellit államokat.

Ugyanakkor a finn–magyar viszony egyre csak javult. Urho Kekkonen köztársasági elnökké választását Magyarországon örömmel üdvözltek, mivel őt tekintették a jó finn–szovjet viszony és a korábbi finn politikai irányvonal folytatása kulcsának. Az évek során Kekkonen különösen kedvelt államfő lett a magyar politikai vezetés szemében. A kapcsolatok pozitív fejlődését bizonyította egy finn parlamenti delegáció magyarországi látogatása 1956 nyarán. A kétoldalú kapcsolatok virágzását azonban letörték az őszi magyarországi politikai fejlemények.

Az SzKP 1956 februárjában megrendezett, XX. pártkongresszusát jó okkal nevezhetjük az események kiindulópontjának. Hruscsov híres beszédében (amelyről kezdetben a legvadabb rémhírek terjedtek el) elítélte a sztálini terrort, megkezdte a *desztalinizációt*, és kinyilvánította, hogy a békés egymás mellett élés doktrínája képezi az új szovjet politika alapját. Ez óhatatlanul Magyarországon is változást jelentett: a sztálinizmus mellett kiálló Rákosi személyi kultusza népszerűtlenné vált.

A tavasz és a nyár folyamán megváltozott a politikai légkör, és egyre több kritikát hangoztattak a Magyar Dolgozók Pártjával (MDP) szemben. Az értelmiség és az egyetemisták ún. *Petőfi-körökben* gyűltek össze, ahol aktuális kérdésekről és az ország állapotáról beszélgettek. A szocializmus megújítása volt az elsődleges cél. Erről egy évvel korábban szól sem lehetett volna, de Hjelstén szerint úgy tűnt, mintha a nép már nem félne a hatalom képviselőitől.

Valódi változás küszöbén állt az ország. Rákosi szerepe az MDP élén kérdésessé vált: a párt elvesztette hitelességét, és a hatalom kezdett kicsúszni a kezéből. Júliusban Anasztasz Mikojan, az SzKP politbürojának tagja Budapestre érkezett, és néhány nappal később, 1956. július 18-án az MDP félreállította Rákosit. Helyére Gerő Ernőt állították. Ez azonban nem stabilizálta a helyzetet, mivel Gerő a párt keményvonalas szárnyát képviselte.

Lengyelországban is zajlottak az események. Júliusban Poznańban erőszakosan levertek a munkásfelkelést, és ez új útra kényszerítette a lengyel kommunista pártot. A párt élére a korábban bebörtönzött Władysław Gomułka került. Az új lengyel vezetés és a Kreml mégis békés úton meg tudta oldani az ügyet, és Lengyelországban nem került sor radikális változásokra.

A magyar eseményeket ugyanakkor már nem lehetett megállítani. A változásra irányuló igények egyre bővültek. Október 23-án az egyetemisták tömegtüntetést szerveztek, ami utcai harcokba és végül forradalomba torkollott. A diákok követelése nyomán Nagy Imre visszatért a miniszterelnöki székbe, de a nyugalmat ő sem tudta helyreállítani. A szovjet csapatok visszavonultak Budapestről, és már úgy tűnt, mintha a magyarok követelése a Vörös Hadsereg kivonulásáról valóra válnának.

A Kremlnek azonban nem állt szándékában beleegyezni a magyar követelésekbe, hanem összevonták csapataikat és erővel tiporták el a forradalmat. A szovjet vezetés újabb csapatokat küldött Magyarországra. Nagy Imre, aki néhány nappal korábban a forradalom oldalára állt, ennek hallatára kinyilvánította Magyarország semlegességét és kilépését a varsói szövetségből, és kérte, hogy az ENSZ küldjön segéderőket Magyarországra. Az ezzel egy időben zajló szuezi krízis azonban lefoglalta a nyugati országokat, akik Magyarorszáért nem akartak kockáztatni egy harmadik világháborút. November 4-én a Vörös Hadsereg páncélosai visszaérkeztek Budapestre, és vérbe fojtották a magyar ellenállást. Nagy Imre társaival a jugoszláv nagykövetségre menekült, ahonnan Jugoszláviába akartak távozni. A szovjet csapatok azonban a jugoszlávoknak adott ígéretük ellenére feltartóztatták őket a repülőtéren, és Nagy Imrét társaival együtt Romániába szállították.

Finnországban érzelmi alapon reagáltak a magyarországi eseményekre. Szinte a teljes pártsajtó (a Finn Népi Demokratikus Szövetséget – SKDL – kivéve) mély együttérzését fejezte ki a magyar „forradalmárok” és „szabadságharcosok” iránt. Amikor a budapesti szovjet intervenció híre eljutott a nagyvilágba, a *Helsingin Sanomat* c. napilap ezt írta 1956. november 5-én:

„Magyarországon megtörtént a legrosszabb, amire számíthattunk. A nemzetet, amely néhány napra ledobta a kisebbségi kommunista diktatúra igáját és azt hitte, visszakapta nemzeti szabadságát, visszalökték a kétségbeesés mélységébe. A függöny lezárult. Az együttérzés hangjai sem érik el őket. Ez a tragédia az egész civilizált világ tragédiája.”

Az *Uusi Suomi* (Új Finnország) c. lap nehéz időket jósolt a magyarok számára: „éhség, inség, betegség és fogolylét” formájában, és a „páncélos kommunizmus” képét súlykolta, a *Suomen Sosiaalidemokraatti* (Finn Szociáldemokrata) c. lap pedig megírta, hogy a népek önrendelkezési joga „páncéltalpak alatt fekszik úgy Magyarországon, mint Egyiptomban is”.

A magyar forradalmárok veresége és szenvedése mély együttérzést keltett a finnek körében. Finnországban számos tüntetést szerveztek a szovjet lépések elleni tiltakozásként, a magyarok javára pedig jótékonysági esteket és gyűjteket szerveztek. A Finn–Magyar Társaság is reagált a forradalom hírére: a társaság elnöke, Erkki Ikonen professzor október 26-án lemondott elnökségi tagságáról, mert azt követelték tőle, hogy nyilatkozatban ítélje el a magyar forradalmat. Ikonen erre nem volt hajlandó. Másnap a társaság csatlakozott a Finn Vöröskereszt felhívásához a magyarországi szenvedők megsegélyezésére. November 11-én a Finn–Magyar Társaság a Rex moziban bemutatta a *Körhintä* c. magyar filmet, és a jegybevételt (67 000 finn márka) átadta a Vöröskereszt magyarok számára indított *Unkarin apu* (Magyarország megsegítése) c. gyűjtése számára. Két finn filmcsillag, Tauno Palo és Ansa Ikonen a vetítés előtt mintegy 25 000 márka adományt gyűjtött össze.

A finn állami vezetés komolyan vette a forradalom tényét. Kekkonen elnök felvette a kapcsolatot a helsinki szovjet nagykövetséggel, és felajánlotta közvetítői segítségét. Arra is kész volt, hogy a további vérontás megelőzésére Budapestre utazzon. Ez Kekkonen számára érzelmi kérdés volt, hiszen arról a rokon népről volt szó, amelyhez – akár csak sok más finnt, – őt is erős szimpátia fűzte. Kekkonennek azonban rá kellett jönnie, hogy nem tud hatást gyakorolni az ügyre.

A finn vezetés hivatalos megnyilatkozásaiban azonban óvatos volt (a finn sajtó ezért kritizálta is őket); ez az álláspont nem tükrözte a nagy többség érzéseit. Az ENSZ közgyűlésén Finnország nem szavazott az olyan határozatokról, amelyeknél



Ansa Ikonen, Tarmo Manni és Tauno Palo színészek 1956. november 17-én a helsinki Rex moziban fogadják a magyarok számára gyűjtött segélyeket. A művészek 25 000 finn márkát gyűjtöttek, a mozijegyek árából 67 000 márka gyűlt össze. Fotó: Finn–Magyar Társaság.

a Szovjetunióval ellentétes oldalra került volna. Kekkonen meghallgatta többek közt Paasikivi államelnök véleményét, aki szerint Finnország rákényszerül majd, hogy Magyarországgal szemben foglaljon állást az ügyben. A külügyminisztérium politikai osztályának vezetője, Ralph Enckell szerint ez aláasta volna Finnország semlegességi politikáját, így G.A. Gripenberg ENSZ-követet utasították, hogy ne vegyen részt a szavazáson.

Kekkonen hangsúlyozta, hogy a Szovjetunió elítélése nem jelentene segítséget Magyarországnak, ugyanakkor rontaná a finn–szovjet kapcsolatokat. Kekkonen nem tudta elfogadni Nagy Imre egyoldalú kilépési nyilatkozatát a varsói szövetségből, sőt az európai békére nézve veszélyesnek találta azt. A magyar forradalom tehát felhívta a finn vezetés figyelmét a Szovjetunió, az egyetlen európai szuperhatalom létre. Finnország ENSZ-fellépése jó példa arra az érzelmentes nemzeti realizmusra, amit manapság Paasikivi–Kekkonen irányzatnak nevezünk.

## A NEM HIVATALOS ÉS A HIVATALOS HATÁRMEZSGYÉJÉN

A magyar forradalmat követően a két ország kapcsolatát új alapra kellett helyezni. Magyarország új vezérét, Kádár Jánost, aki 1988-ig volt hatalmon, sokáig nemzetközi bizalmatlanság övezte. A forradalom idején Kádár Moszkvába repült a korábbi helsinki követtel, Münnich Ferencsel együtt, majd végül kinevezték az ország élére. Kádár a szovjet csapatokkal egy időben történt hazatérését követően november 4-én megalapította ellenkormányát, amely a már korábban megalapított Magyar Szocialista Munkáspártot (MSZMP) képviselte. Kádár november 7-én a szovjet csapatokkal együtt érkezett Budapestre, és vezetőként nem volt könnyű számára a kezdet. Kezdetől fogva meg kellett harcolnia a hiteles vezetői szerepért. A forradalom árulójának tekintették, és a leggyűlöltebb személynek tartották az országban. Hjelt értelmezése szerint Kádár hatalma kizárólag a szovjet páncélosokon alapult.

Ugyanakkor Kádárnak meg kellett mutatnia a szovjetek felé, hogy megállja a helyét; biztosítania kellett a hátországát. A forradalmat ellenforradalomnak nyilvánították, és a résztvevőket a reakciós erőket képviselőinek tartották. Kádár kemény ellenlépésekbe kezdett. 1956 és 1961 között 341 embert akasztottak fel (köztük 1958. június 16-án Nagy Imrét), több tízezer ember került börtönbe és internálótáborba, több százezren hagyták el az országot. A kemény lépések széles körű ellenkezést váltottak ki a Nyugat részéről, és Kádár gyakorlatilag évekre *persona non grata* lett a szemükben. A Nyugat szemében a Kádár-kormányzat csak Moszkva által felállított bábkormány volt, amivel nem akartak semmilyen kapcsolatba kerülni. A gyakorlatban a Nyugat tehetetlen volt, noha az ún. magyar kérdés egészen 1962-ig szerepelt az ENSZ közgyűlés napirendjén. A történelem iróniája, hogy az évtizedek során aztán Kádár a Nyugat által kedvelt és tiszteletben tartott keleti államfő lett.

A finn politikai vezetés kezdetben távolságtartóan viszonyult az új magyar vezetéshez, és a hivatalos kapcsolatok fejlődését nem sietették. A két ország közt meglepően hamar helyreállt a viszony: 1957 májusában kinevezték az új ideiglenes ügyvivőt Toivo Heikkilä személyében (1957–1963). Heikkilä, aki a második világháború idején követségi titkárként dolgozott Magyarországon, jelentéseiben azt írta, hogy a magyar vezetés szerint Finnország is az ún. béketáborhoz tartozik. Úgy tűnt, hogy az új magyar vezetés tiszteli a finn kormányt, mivel az nem fogadta a forradalom menekültjeit abbéli félelmében, hogy politikai nyomásra majd ki kell adni őket. A finnek jól emlékeztek az inkéri menekültek sorsára a második világháborút követően.

1958 januárjában Heikkilä maga is meglepődve számolt be a két ország közti kapcsolatok fejlődéséről:

„...Finnország és Magyarország jó viszonya csodával határos módon túlélte a politikai földindulást, sőt a megrázó intermezzót követően mondhatni kiválóan alakul. ...Finnország és a finnek tehát minden változás ellenére – sőt, talán még elszántabban – az elsők közt állnak a népet támogató barátok sorában, és a jelenlegi rendszer aktuálisan megválasztott szemszögéből nézve is jó pozíciót foglalnak el.”

Noha a Kádár-kormányzat szemlátomást értékelte a finn kapcsolatokat, a hivatalos viszony továbbra is visszafogott maradt. A finn vezetés nem akarta, hogy a Nyugat a keleti blokkhoz sorolja Finnországot, ezért meg kellett akadályozni, hogy túlzottan szorosra fűződjön a kapcsolat. Nem hivatalos szintén azonban előre lehetett lépni. A Finn–Magyar Társaság vezetése már 1957 októberében ellátogatott Magyarországra, és többek közt a kulturális egyezmény megkötéséről tárgyaltak. A kulturális kapcsolatok magyar szemszögéből a külpolitika részét képezték, ezért ennek is hivatalos keretet kívántak adni. Finn részről éppen a nem hivatalos szinten történő előrelépést támogatták, nehogy az ország nemzetközi hírneve kárt szenvedjen. A hivatalos és a nem hivatalos már nem vált el élesen egymástól.

Az új kulturális egyezményt végül 1959. június 6-án írták alá: Heikki Hosia oktatásiügyi miniszter külön erre a célra utazott Budapestre. A kulturális kapcsolatok így hivatalos alapra kerültek. Az egyezmény abból a szempontból is különleges volt, hogy ez volt az első hivatalos kulturális egyezmény egy kapitalista és egy szocialista ország között. A hivatalos kulturális egyezmény azért is fontos volt Magyarország számára, mert ezzel állami felügyelet alá került a kulturális csere, annak hatása az egész finn társadalmat elérte, és a kulturális tevékenység Finnországban is politikai alapra helyeződött. A finnek tisztában voltak az egyezmény politikai vetületével, és igyekeztek úgy formálni a szöveget, hogy az egyezmény ne adjon alkalmat a propaganda terjesztésére.

A tárgyalások során problémásnak bizonyult az egyezmény címválasztása és kiindulópontja, ti. hogy a korábbi, 1937-es egyezményre alapuljon vagy teljesen új egyezmény szülessen-e. Az 1937-es egyezmény a Horthy-korszakra emlékeztette a magyarokat, és a rá való hivatkozás ezért nem volt kívánatos. Végül a felek mégis úgy döntöttek, hogy az 1937-es egyezmény képezi az új megállapodás alapját, de számos módosítás került bele. Például a rokonsági eszme kisebb hangsúlyt kapott, de nem került ki teljesen az egyezmény szövegéből.

#### MAGASABB SZINTŰ KAPCSOLATOK:

##### KEKKONEN MAGYARORSZÁGI LÁTOGATÁSA 1963-BAN

A kulturális egyezmény politikai téren is jót tett a két ország közti viszonyoknak. Az aláírás előtt a finn parlament másodelnöke, Johannes Virolainen járt Magyarországon, áprilisban pedig egy magyar parlamenti delegáció érkezett Finnországba. Ősszel V. J. Sukselainen miniszterelnök nem hivatalos látogatást tett Magyarországra, ahol találkozott a legfelsőbb vezetés több tagjával, így Kádárral is. Sukselainen látogatása a két ország közti viszony normalizálódását jelezte, noha bővülésről még nem beszélhetünk. A kapcsolat korrektségét jelzi, hogy 1960. március 1-jén a két ország nagykövetségi szintre emelte képviselőjét. Ez az időpont azért is figyelemre méltó, mert a Kádár irányítása alatt álló Magyarország ekkor még nem kapott nemzetközi bizalmat.

A külpolitikában csak 1963-ban történt meg az áttörés. 1962 év végén a magyar kérdés lekerült az ENSZ-közügyülés napirendjéről, mivel Kádár megígérte az Egyesült Államok vezetésének, hogy általános amnesztiát hirdetnek Magyarországon a forradalomban részt vett személyek számára. Ez 1963 márciusában meg is történt; ezután Magyarország újra belevehette magát a külpolitikai kapcsolatok fejlesztésébe. Nyáron U Thant ENSZ-főtitkár és Richard Nixon, az Egyesült Államok korábbi alelnöke is ellátogatott Magyarországra. A nyugati országok ezután sorban kezdték szorosabbra fűzni a kapcsolatot Magyarországgal, és szimbolikus lépésként nagykövetségi szintre emelték diplomáciai képviselőjüket. A változás jelentős volt: a kádári Magyarország nemsokára nemzetközi számkivetettségéből a Nyugat kedvencévé vált. Ennek egyik oka a liberálisabb kádári politika, melynek jelszava („aki nincs ellenünk, az velünk van”) jelentősen eltért a Rákosi-féle megközelítéstől.

A két ország közti viszony akkori csúcspontja Kekkonen államelnök látogatása volt 1963. május 12. és 15. között: ő volt az első nyugati államelnök, aki ellátogatott a kádári Magyarországra. Kekkonen, aki korábban az 1928-as budapesti finnugor kultúrkongresszus kapcsán járt Magyarországon, most Jugoszláviából, Titótól érkezett Magyarországra. A magyarországi látogatás viszont nem volt hivatalos, és Kekkonen ezt hangsúlyozni is kívánta. A Jugoszláviában járt finn küldöttségből tehát csak néhányan kísérték el az elnököt Magyarországra. Mindezek ellenére Kekkonen a teljes politikai ellittel találkozott, beleértve Kádárt is. A magyarok politikáról is próbáltak tárgyalni a finn féllel, de kevés sikerrel. Kekkonen biztosra akart menni, és meg akarta őrizni az út nem hivatalos jellegét – nehogy kritikára adjon okot. Az 1956-os események még élénken éltek az emlékezetében.





Kekkonen  
köztársasági  
elnök 1963-as  
magyarországi  
látogatása során  
a Hortobágyra  
is ellátogatott.  
Fotó: MTI Fotó,  
Vigovszki Ferenc.

Kekkonen látogatását sikeresnek értékelték, és a magyarok úgy értelmezték, hogy Kekkonen ezzel elismerte a Kádár-kormányzatot. A magyarok azt is megtudták a finn delegációtól, hogy Kekkonen rég nem volt olyan jókedvű, mint most Debrecenben. A házigazdák kitettek magukért. A programban szerepelt például egy hortobágyi látogatás, ami Kekkonen régi vágya volt.

Maga Kekkonen is elégedett volt a látogatással. Kádár becsületes, egyenes stílusa jó benyomást tett rá. Kekkonen így ír naplójában: „Kádár szimpatikus, értelmes ember benyomását keltette. Csendes, önironikus humora van. Nyíltan beszélt az 1956-os eseményekről. Rákosi nagy hibákat vétett, de a nyugati segítségre utaló ígéretek döntően befolyásolták a felkelés kitörését [sic!].” Kekkonen és Kádár ekkor és a későbbiekben is jól megértették egymást; ez természetesen pozitívan befolyásolta a két ország közti viszony alakulását.

A magyarok elégedetten nyugtázták, hogy sikerült összehozni Kekkonent Kádárral. Kurtán Sándor helsinki magyar nagykövet (1963–1968) dicshimnuszokat zengett Reino Palas budapesti finn nagykövetről (1963–1965), aki kiválóan megszervezte a látogatást, noha csak két héttel korábban érkezett meg Magyarországra.

Kekkonen látogatása jó alapot adott a magas szintű finn–magyar kapcsolatok virágzásához. Alapot adott a látogatás az aktívabb kapcsolatfejlesztéshez, és az utazó küldöttségek száma mindkét részcsoportról jelentősen megnőtt. Szintén 1963-ban érkezett Magyarországra Kekkonen magyarügyi tanácsadója, Kustaa Vilkkuna, valamint egy finn parlamenti küldöttség. A kapcsolatok népszerűvé válását mutatja az is, hogy 1964-től csoportos utakat szerveztek Finnországból Magyarországra.

#### KULTURÁLIS, GAZDASÁGI, MŰSZAKI ÉS TUDOMÁNYOS EGYÜTTMŰKÖDÉS

Az együttműködést a kultúra területén is bővíteni akarták. A kulturális terület Magyarországon szorosan kapcsolódott a politikához, és a párt felügyelete alatt működött. A Kádár-korszak kultúrpolitikai irányvonala Aczél György nevéhez köthető, aki a *tűrt, tiltott, támogatott* kategóriák alapján irányította a kulturális életet.

Az öt évente megrendezésre kerülő nemzetközi finnugor kongresszusok hagyománya máig sem szakadt meg. Ezek a találkozók a két világháború közti finnugor kultúrkongresszusok folytatásának tekinthetők, természetesen a korhoz illő formában: az antikommunizmusról le kellett mondani a szocializmus vívmányainak dicsőítése és a „haladás” ápolása jegyében. Az első kongresszust 1960-ban tartották Budapesten, majd az 1965-ös helsinki kongresszus után fektették le a rendszeres találkozók alapjait. Azóta öt évente rendezik meg a kongresszust. A következő találkozóra Piliscsabán kerül sor 2010. augusztus 9. és 14. között.

A kulturális csere kétoldalú szinten is megerősödött. A kulturális egyezmény megfelelő keretet adott ehhez, hiszen meghatározta a kulturális csere tartalmát. Az eredetileg évente egyszer összeülő vegyes bizottság az 1960-as évek közepétől a finnek kérésére két évente találkozott. A barátságos megismerés új jelenség volt: erre 1967-től minden harmadik évben került sor.

A magyarok szerették volna műszaki, tudományos vonalra is kiterjeszteni a kapcsolatokat. Fontosnak tartották a kulturális kapcsolatokat, de a felső vezetés nem csak az ún. nemzeti tudományok (néprajz, nyelvtudomány stb.) területén várta az együttműködést. Finnországból reméltek hozzájutni a nyugati felfedezésekhez és ismeretekhez. A hidegháború idején a technológiai fejlődés nagy lépésekkel haladt előre, de a keleti bloknak ebben nagy lemaradása volt. A nemzetgazdaság megújulását pedig csak az új technológia és a korszerű ismeretek biztosíthatták. Kádár politikai gondolkodásának központi eleme volt a nép depolitizálása és elégedettségének biztosítása a folyamatos gazdasági jólét, a növekvő életszínvonal és a stabilitás biztosítása révén: ez

biztosíthatta, hogy az 1956-os események ne ismétlődjenek meg. Ezt a filozófiát nevezték később *kádárizmusnak*, de a nagyközönség inkább *gulyáskommunizmus* illetve *jegelt szocializmus* néven ismeri.

1966–1967 körül a Kádár-kormány arra a következtetésre jutott, hogy önállóbb, aktívabb külpolitikát kell folytatnia. A megoldásra váró gazdasági és társadalmi problémák álltak a döntés háttérében. A gazdasági és műszaki kapcsolatok fejlesztése a nyugati országokkal, valamint a hitel- és kölcsönfelvétel sorskérdéssé alakult a Kádár-kormányzat számára.

1968-ban megkezdték a régóta tervezett gazdasági reform gyakorlati megvalósítását. Az ún. új gazdasági mechanizmus úgy próbálta megújítani a magyar gazdaság rendszerét, hogy piaci mechanizmusokat alkalmazott a szocialista államgazdaságra, és a gyártást és az árképzést közelítette a piac elvárásaihoz. A cél a magyar gazdaság és ipari termelés nemzetközi versenyképességének megalapozása volt. A gazdasági reform példa nélkül állt, és nem volt mentes a kritikus felhangoktól. A többi szocialista ország veszélyesnek tartotta a magyar gazdasági reformot, és kritikájukban megfogalmazták, hogy Magyarország a kapitalizmus felé tart. Nemzetközi szempontból sem volt ideális a reform beindítási éve, hiszen a prágai tavasz és Csehszlovákia 1968 augusztusában történt megszállása ortodoxabb irányba vitte el a Kreml politikai irányvonalát. Kádár a belső mozgástér megőrzése végett külpolitikai téren lojális maradt. Végül 1972-ben a Kreml mégis fellépett a magyar gazdasági reformok ellen, így azokat fel kellett függeszteni.

Ebben a környezetben a legmagasabb politikai szinten kezdték el támogatni a finn–magyar együttműködést gazdasági, műszaki és tudományos területen. 1968 februárjában Olavi Salonen finn kereskedelmi és ipari miniszter ellátogatott Magyarországra, majd a kormányváltást követően utódja, Grels Teir is követte példáját. 1968 októberében Ahti Karjalainen külügyminiszter hivatalos látogatásán írták alá az új kétoldalú kereskedelmi egyezményt az 1968–1973-as évre: ennek keretében jelentősen készültek növelni a kereskedés mértékét. Az 1974-ben aláírt KEVSOS szabadkereskedelmi egyezmény a gazdasági kapcsolatok további könnyítése érdekében eltörölte a kölcsönös kereskedelmet gátló tényezőket, pl. vámkedvezmények révén. Az 1970-es évek végére Magyarország lett Finnország második legnagyobb szocialista kereskedelmi partnere a Szovjetunió után, ugyanakkor a kereskedés mértéke számszerűleg nem volt kiemelkedő: az 1969-es 0,3 százalékos szintről csak kb. 0,7 százalékos mértékre nőtt Magyarország részesedése a finn külkereskedelemben.

Kekkonen elnök 1969-es hivatalos látogatása az akkori kapcsolatok csúcának tekinthető: ekkor írták alá a két ország közti gazdasági, műszaki és tudományos együtt-

működési egyezményt, valamint megállapodtak a vízumkényszer feloldásáról 1970. január 1-jével. A következő évben létrejött a konzuli egyezmény a két ország között. Az egyezmények növelték a Helsinki és Budapest közti forgalmat. 1976-ban a két ország tudományos akadémiaja együttműködési megállapodást írt alá, amely intézményi szintre emelte a kétoldalú tudományos cserét és együttműködést. Ennek egyik formáját jelentették az ún. tudományos napok: az első ilyen rendezvényre Finnországban 1968 őszén került sor, majd 1979 májusában Magyarország következett.

A tudományos kapcsolatok speciális példája a pszichológusok közti együttműködés az ún. új embertípus megalkotása területén. Ennek gyakorlati megvalósítása volt többek közt a két ország közti közlekedéspolitikai együttműködés, mivel mindkét ország vezetői aggasztónak találták a közlekedési balesetek, azon belül a halálos balesetek számát. A két ország 1975. május 30-án együttműködési megállapodást kötött a közlekedés területén. Ezután a *Liikenneturva* közlekedésbiztonsági szervezet bemutatta többek közt a magyaroknak a Finnországban használatos fényviszszaverőket. A együttműködés széleskörűvé vált, sőt nemzetközi elismerést is kapott.

#### AZ EURÓPAI BIZTONSÁG KÉRDÉSE

Finnország politikai okból is fontos partnert jelentett a magyarok számára. Kekkonen elnök külpolitikai irányvonalát nagyra tartották. Úgy tartották, hogy Kekkonen a béke ügyéért fáradozik, és hídverő szerepet igyekszik betölteni a Kelet és a Nyugat között. A finn semlegességi politikát Magyarországon aktívnak és pozitívnak tartották, mivel kellően anti-imperialista volt, és megfelelt a békés egymás mellett élés politikájának. Tehát a finn semlegességi politika megfelelt a szocialista államok érdekeinek. A magyar külpolitikai célkitűzések közt szerepelt a finn semlegességi politika támogatása és bebiztosítása, valamint Finnország közelítése a szocialista táborhoz.

Az 1960-as évek közepén magyar szempontból pozitívan alakult a finn belpolitikai helyzet. 1966-ban Finnországban az SKDL részvételével létrejött a népfronti kormány. A finn szociáldemokraták Rafael Paasio kormányfő alatt váltak szalonképessé, miután Väinö Leskinen felhagyott Kekkonen elnök kritizálásával, és újfajta hozzáállást tanúsított.

A két ország közti jó viszonyról tanúskodik pl. a magas rangú magyar politikusok részvétele a finn függetlenségi napi ünnepségeken. Különösen az 1967-es függetlensé-



1967. február 17-én Erdem Raustila nagykövet (jobbra) átadta a Finn Fehér Rózsa lovagrend I. osztályú parancsnoki keresztjét Kodály Zoltán zeneszerzőnek. Kodály néhány héttel az érdemrend átadása után, 1967. március 6-án elhunyt. Fotó: MTI Fotó, Vigovszki Ferenc.

gi napi fogadás volt kiemelkedő: ezen számos magyar politikus és miniszter vett részt, köztük Fock Jenő, a minisztertanács elnöke és Péter János külügyminiszter. Erdem Olavi Raustila budapesti finn nagykövet (1965–1969) így számol be erről 1967 decemberében: „Mivel a magyarok a külföldi államok rendezvényeinek jelentőségét az azokon megjelenő magas rangú személyek száma alapján állapítják meg, joggal mondhatjuk, hogy a Szovjetunió után a második helyen vagyunk.” Összehasonlításként érdemes megjegyezni, hogy 1965-ben a svéd nemzeti ünnep tiszteletére rendezett fogadáson mindössze két magyar külügyminiszter-helyettes jelent meg.

Az 1960-as évek végének nemzetközi politikája az európai biztonság kérdését tekintette a legfontosabbnak, és ez jelentősen kihatott Finn- és Magyarország kapcsolatára is. A szovjet külpolitika állandó célja már az 1950-es évek közepétől a második világháború utáni európai határok, vagyis az ún. *status quo* stabilizálása. Az 1960-as évek folyamán az európai szocialista országok egyre erőteljesebben követelték egy európai biztonsággal kapcsolatos konferencia összehívását. 1969 tavaszán a varsói szövetséghez tartozó országok budapesti felhívása a finn államvezetés véleményét is megváltoztatta. A Szovjetunió már régóta kapacitálta a finneket, hogy vállaljanak aktívabb szerepet a kérdésben, és a keleti blokk többi országa is napirenden tartotta a kérdést Finnország felé. Már Karjalainen finn külügyminiszter 1968-as hivatalos látogatásakor, két hónappal Csehszlovákia megszállása után arra törekedett a magyar vezetés, hogy Finnország pozitív álláspontot foglaljon el az ügyben.

1969 májusában a finn kormányzat önálló javaslatot tett az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet összehívására: a meghívás minden európai fél számára szólt, beleértve mindkét Németországot, továbbá az Egyesült Államokat és Kanadát.

Kekkonen Helsinkit ajánlotta a konferencia helyszínéül. A magyarok jónak tartották a finn javaslatot, és aktívan mögé álltak: néha olyannyira aktívan, hogy a finn politikusoknak vissza kellett fogniuk a magyarok lelkesedését, és hangsúlyozni, hogy a konferenciáig vezető út hosszú és göröngyös lesz. Finn részről az önálló kezdeményezés tényét kívánták hangsúlyozni, nehogy további alapot szolgáltatassanak a Nyugat finlandizációra utaló vádjaihoz.

Kekkonen elnök 1969. szeptember 26. és október 1. között hivatalos látogatást tett Magyarországon. Ő volt a második nyugati állami vezető, aki hivatalosan látogatott el a kádári Magyarországra. A látogatás fordulópontot jelentett a két ország viszonyában. Amellett, hogy megállapodás született a gazdasági és műszaki együttműködésről és a vízummentességről, a látogatás elősegítette a politikai viszony szorosabbra fűzését, és a korábbinál szélesebb körű politikai együttműködést. A látogatás során Kekkonent az ELTE díszdoktorává avatták.

Kekkonen látogatásán az EBEÉ volt a központi téma: a szervezési kérdésekről a legmagasabb politikai szinten folyt az egyeztetés. Ezután a két ország legfelső politikai

vezetői rendszeresen találkoztak egymással. 1971-ben Fock Jenő miniszterelnök, Péter János külügyminiszter és Losonczi Pál, az elnöki tanács elnöke látogatott el Finnországba. Két évvel később, 1973-ban került sor Kádár finnországi látogatására. Rónai Rudolf helsinki nagykövet szolgálati ideje (1969–1976) tehát mozgalmas időszakot jelentett a két ország viszonyában.

A helsinki Finlandia-palotában 1975. július 30-án megrendezett EBEÉ-záróülés egyszerre volt Kekkonen és Kádár karrierjének csúcspontja. Kekkonen nyitóbeszédében kiemelhette Finnország semlegességét, mondván, hogy a konferencia helyszíne semleges terület. Kádár is kivette a részét a dicsőségből. Az EBEÉ a magyarok számára megnövelt külpolitikai mozgásteret és a nyugati gazdasági kapcsolatok bővülését jelentette. A konferencia sikere a békés együttélés politikájának hozott propagandasikert, ugyan-

Kádár János pártfőtitkár a helsinki piactéren 1973. szeptember 29-én. Balra a helsinki polgármester, Teuvo Aura, jobbra Urho Kekkonen köztársasági elnök. Fotó: MTI Fotó, Vigovszki Ferenc.





akkor kiváló példa a különböző társadalmi berendezkedésű Finn- és Magyarország együttműködésére.

Az 1975 július-augusztusában megrendezett helsinki csúcstalálkozó feltette a koronát az enyhülés (*détente*) korszakára. A hidegháborús frontvonalakat nem módosították, hanem alapvetően elismerték azokat. A találkozó mégis nagy jelentőségű, hiszen teljesen új utat nyitott a kelet-nyugati kapcsolatok fejlesztéséhez. Az 1975. augusztus 1-jén aláírt záródokumentum rögzítette a gazdasági és tudományos cserekapcsolatok élénkítését, ugyanakkor szólt az emberi jogok biztosításáról is. Ez jelentősen megnövelte a kelet-európai politikai mozgalmak tevékenységét, és hozzájárult az alig tizenöt évvel későbbi jelentős változások kialakulásához.

#### A HELSINKI UTÁNI IDŐSZAK

A finn–magyar kapcsolatok a helsinki csúcstalálkozó után tovább erősödtek. Budapest az egyik legkedveltebb látogatási célpont volt a finn vezetők számára; csak Moszkvába és a Szovjetunióba látogattak el többen. A helyzet később sem változott. Kekkonen az EBEÉ-gyűlést követő évben, 1976. november 17. és 20. között újra Magyarországra látogatott; ez lett végül utolsó magyarországi útja. A látogatás idején az EBEÉ-folyamat folytatása és a kétoldalú kapcsolatok további közelítése mellett tárgyaltak a finn nagykövetség romos épületének jövőjéről is. A politikai döntés alapján a finn állam engedélyt kapott a szomszédos telek megvásárlására, ami a finnek számára elengedhetetlen volt az új követ-ségi épület felépítéséhez.

Az évtizedek folyamán a két ország viszonya alkalmazkodott a fennálló nemzetközi politikai helyzethez. Az együttműködés mégis megtalálta a maga medrét, és minden akadály ellenére folytatódott. Még sok cél teljesülése váratott magára (különösen a gazdasági kapcsolatok terén): az eltérő politikai környezet és rendszer időnként korlátozta a kapcsolatok további fejlődését. Mégis elmondható, hogy a

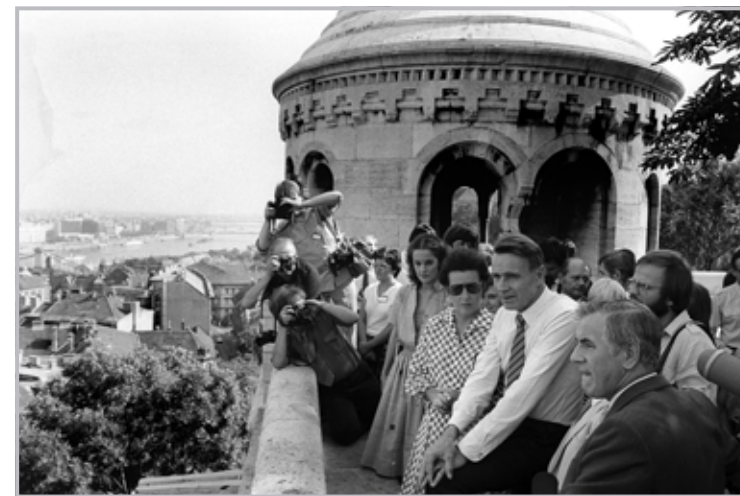
Urho Kekkonen köztársasági elnök és Kádár János pártfőtitkár Kekkonen hivatalos látogatása idején, 1976. november 17-én. Fotó: MTI Fotó, Vigovszki Ferenc.



Mauno Koivisto köztársasági elnök Kádár János pártfőtitkár (jobbról a második) és Losonczi Pállal, a minisztertanács elnökével (jobbról a harmadik) tárgyal Koivisto magyarországi látogatása során, 1982. szeptember 7-én. Fotó: MTI Fotó, Soós Lajos.



Mauno Koivisto köztársasági elnök Budapesten, a Halászbástyán 1982. szeptember 7-én. Fotó: MTI Fotó, Soós Lajos.



hidegháború idején kivételesen, sőt egyedülállóan széles körűek voltak a finn–magyar kapcsolatok.

A két ország közti viszony elsősorban Kekkonen elnök és Kádár támogatásával vált szorosabbá. A finn elnökváltást követően is fennmaradt ez a speciális viszony: Mauno Koivisto elnök is már a megválasztása utáni első évben, 1982. október 5. és 9. között ellátogatott Magyarországra. Kádár követte Koivisto példáját, és nemsokára, 1983. szeptember 20. és 22. között visszaadta látogatást. Koivisto következő magyarországi útjára 1988. június 6. és 8. között került sor. Koivisto elnök tájékozott gazdasági szakemberként tisztában volt a kelet-európai változásokkal, ezért 1988-as nyári magyar-



országi látogatása után azonnal finn szakértői csoportot alakított a magyarországi gazdasági és politikai átalakulás követésére. A szoros finn–magyar együttműködés egészen 1989-ig folytatódott, így a finn vezetésnek közelről nyílt alkalma nyomon követni a magyarországi és kelet-európai változásokat. A finnek így tájékozva voltak a várható változásokról, noha valószínűleg senki nem mert akkora átalakulást jósolni olyan rövid idő alatt, mint végül történt.

*A szerző történész, jelenleg európai uniós ügyekkel foglalkozó hivatlanok a budapesti finn nagykövetségen.*

## FORRÁSANYAG

### I EREDETI FORRÁSOK

#### Levéltári források

**Magyar Országos Levéltár, Budapest  
Külügyminisztérium**

XIX-J-1-j-Finnország

XIX-J-1-k-Finnország

**MSZP Központi Szervezet (M-KS)**

M-KS-288-5 Politikai Bizottság

M-KS-288-32 Külügyi Osztály

**Ulkoasiainministeriön arkisto, Helsinki**

5/C27 Unkari

7/D2 Unkari

66/C Unkari

#### Nyomtatott források

Kekkonen, Urho, *Urho Kekkonen päiväkirjat* 2, '63-'68. Szerk. Suomi, Juhani. Helsinki: Otava 2002.

#### Újságcikkek

*Helsingin Sanomat* 1956. november 5.

*Uusi Suomi* 1956. november 5., november 8.

*Suomen Sosiaalidemokraatti* 1956. november 5.

### II SZAKIRODALOM

Békés, Csaba, *Európából Európába. Magyarország konfliktusok keresztjében, 1945–1990.* Budapest: Gondolat Kiadó, 2004.

Békés, Csaba, "Magyar külpolitika a szovjet szövetségi rendszerben, 1968–1989." *Magyar külpolitika a 20. században. Tanulmányok.* Szerkesztette Gazdag, Ferenc és Kiss J. László. Budapest: Zrínyi Kiadó 2004.

Békés, Csaba, Byrne, Malcolm & Rainer, János M. (szerk.), *The 1956 Hungarian Revolution: A History in Documents.* Budapest: CEU Press 2002.

Borhi, László, "A magyar-amerikai viszony változásai, 1957–1978." *Magyar külpolitika a 20. században. Tanulmányok.* Szerkesztette Gazdag Ferenc és Kiss J. László. Budapest: Zrínyi Kiadó 2004.

Földes, György, "Kádár János külpolitikai nézetei (1957–1967)." *Magyarország helye a 20. századi Európában.* Szerkesztette Pritz, Pál. Budapest: Magyar Történelmi Társulat 2002.

Halmesvirta, Anssi, *Co-operation Across the Iron Curtain. Hungarian-Finnish Scientific Relations of the Academies from the 1960s to the 1990s.* Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House 2005.

Halmesvirta, Anssi & Nyyssönen, Heino (szerk.), *Hungarologische Beiträge 18. Bridge Building and Political Cultures: Hungary and Finland 1956–1989.* Jyväskylä: University of Jyväskylä 2006.

Halmesvirta, Anssi, "Unkarilaisia illuusioita ja reaalipolitiikkaa: vuoden 1956 kansannousu Suomen Budapestin-lähettiläiden silmin". *Hungarologische Beiträge 11.* Szerk. Lahdelma, Tuomo, Maticsák, Sándor. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House 1998.

Halmesvirta, Anssi – Nyyssönen, Heino, *Unkarin kansannousu 1956.* Helsinki: WSOY 2006.

Jakobson, Max, *20. vuosisadan tilinpäätös II. Pelon ja toivon aika.* Helsinki: Otava 2001.

Kallenaatio, Jorma, *Suomi kylmän rauhan maailmassa. Suomen ulkopolitiikka Porkkalan palautuksesta 1955 Euroopan Unionin jäsenyyteen 1995.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2005.

Litván, György (szerk.), *The Hungarian Revolution of 1956. Reform, Revolt and Repression 1953–1963.* New York: Longman 1996.

Meidän Unkari: *Suomi-Unkari seura 1950–2000.* Szerk. Honka-Hallila, Helena. Jyväskylä: Suomi-Unkari Seura 2000.

Oikari, Raija, "On the Borders of Propaganda and What Can Be Said: Hungarian-Finnish Cultural Relations during the Kádár-Kekkonen Era." *Hungarologische Beiträge 18. Bridge Building and Political Cultures:*

*Hungary and Finland 1956–1989.* Szerk. Halmesvirta, Anssi & Nyyssönen, Heino. Jyväskylä: University of Jyväskylä 2006.

Pohjonen, Juha, "In Kekkonen and Kádár We Trust". *Hungarologische Beiträge 18. Bridge Building and Political Cultures: Hungary and Finland 1956–1989.* Szerk. Halmesvirta, Anssi & Nyyssönen, Heino. Jyväskylä: University of Jyväskylä 2006.

Romsics, Ignác, *Magyarország története a XX. században.* Budapest: Osiris Kiadó 2001.

Ruhanen, Maiju: *Huvila Gellért-vuorella. Suomen Budapestin suurlähetystön historiikki 1919–1981.* Helsinki: UM 2004.

Sievers, Jaakko: *Lähtemistä kylmän sodan sallimissa rajoissa – Unkarin ulkopoliittiset suhteet Suomeen 1960-luvulla rauhanomaisen rinnakkaiselon, puolueettomuuden ja heimosukulaisuuden käsitteiden valossa.* Általános történelemtudományi szakdolgozat. Jyväskylä: a jyväskyläi egyetem történelem- és etnológiatanszéke, 2008. (<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/18479>)

Suomi, Juhani, *Urho Kekkonen 1956–1962. Kriisien aika.* Helsinki: Otava 1992.

*Unkari: maa, kansa, historia.* Huotari, Juhani & Vehviläinen, Olli (szerk.). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2004.

Vares, Mari, "Policy of Friendship: The Image of Hungarian-Finnish Relations during the Kekkonen Era." *Hungarologische Beiträge 18. Bridge Building and Political Cultures: Hungary and Finland 1956–1989.* Szerk. Halmesvirta, Anssi & Nyyssönen, Heino. Jyväskylä: University of Jyväskylä 2006.

*Ystävä, sukulaiset. Suomen ja Unkarin kulttuurisuhteet 1840–1984.* Pieksämäki: SKS 1984.

## FINN-MAGYAR EGYHÁZI KAPCSOLATOK A HIDEGHÁBORÚ IDEJÉN

### KIINDULÓPONT

Csütörtök este, október 23-a, 1976. Malév-géppel érkeztem Budapestre. Kellemes, meleg este volt – ma is fel tudom idézni a hangulatát. Kezdetét vette izgalmas ösztöndíjas évem Magyarországon, az evangélikus egyház berkeiben. Ezt az évet a budapesti evangélikus teológiai akadémián töltöttem. Eljutottam számos gyülekezetbe, esténként paplakokban ülve hallgattam a lelkészek történeteit saját életükről, egyházuk és népük életéről. Abból indultam ki, hogy amit hallok, azt a szívembe rejtem, de semmiképpen nem mondom el a következő paplakban, sem a teológiai akadémián. Amit rám bízna, az köztünk marad. Ugyanakkor észrevettem, hogy figyelnek, követik, merre járok. Az egyházak közti hivatalos cserekapcsolat ösztöndíjasaként találkoznom kellett bizonyos személyekkel. Voltak ugyanakkor olyanok, akikkel nem találkozhattam. Vagy ha titokban meg is tettem, tudnom kellett, hogy ez nem marad titokban.

Magyarországra érkezve készen állt a kutatási témám. A magyarországi diakóniai teológiában szerettem volna elmélyülni. De már néhány hét után kiderült, hogy ezt

nem lehet kutatni – legalábbis úgy, ahogyan én értelmeztem a kutatást. Nem volt helye a kritikus megközelítésnek. A tudományos célkitűzések tehát elmaradtak. Maga az élet vált kutatási területté: az egyház, az egyén és a nép élete. Ez vonzott akkor, és kiindulópontot jelent mostani írásomhoz. A finn–magyar egyházi kapcsolatok vizsgálata során mindig ott van a háttérben saját tapasztalatom az 1970-es évek politikai és egyházi helyzetéről Magyarországon. Ebből a perspektívából, ezen az ablakon keresztül látom az egyházak közti kapcsolatokat.

Már az ösztöndíjassá választás módja is sokatmondó. Nem kellett pályáznom, hanem meghívtak az ösztöndíjas helyre. Más támogatásoktól eltérően erre nem lehetett szabadon pályázni. Magyarország népköztársaság volt, és az oda küldendő ösztöndíjasokat a finn egyház hívta el. A háttérben bizonyos bonyolult, az egyházi kapcsolatokat megnehezítő tapasztalatok álltak az ösztöndíjascserével kapcsolatban.

### AZ EGYHÁZI KAPCSOLATOK HÁTTERE

A finn és a magyar evangélikus egyház közti kapcsolatok hátterének megértéséhez érdemes röviden felvázolni a kontextust, amelyben az egyházak akkor működtek. A tízmillió Magyarországon lakosságának kb. 60%-át vették a római-katolikus egyházhoz tartozónak. Ezen felül kétfélmillió református és mintegy 400 000 evangélikus szerepelt a becslésekben. Mivel az egyházakban nem volt pontos tagnyilvántartás, a számok csak hozzávetőlegesek.

A magyarországi egyházak működését az 1949. augusztus 20-án életbe lépett alkotmány szabályozta. Ennek alapján az állam „biztosítja a polgárok lelkiismereti szabadságát és a vallás szabad gyakorlásának jogát”. Továbbá: „A lelkiismereti szabadság biztosítása érdekében a Magyar Népköztársaság az egyházat különválasztja az államtól”. A szólás-, a sajtó- és a gyülekezési szabadság „a dolgozók érdekeinek megfelelően” biztosított.

A magyar állam és az evangélikus egyház között már az alkotmány elfogadása előtt, 1948-ban létrejött egy megállapodás, amely kitért az állam és egyház szétválasztására, és meghatározta az egyház működésének lehetőségeit és korlátait. A megállapodás feszültséget keltett az egyházban: a vezetőket, akik nem kívánták aláírni, leváltották.

Az egyház és az állam szétválasztása a gyakorlatban azt jelentette, hogy az állam felügyelte az egyházak működését. Ez különösen megnyilvánult az egyházi külkapcsolatok ápolásában, például a külföldi utazások engedélyezése terén. Az állami felügyeletet az 1951-ben alapított Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) gyakorolta.



A teológiai  
akadémia új  
diákjai 1976-ban.  
Bal oldalon Paavo  
Kettunen. Fotó:  
Paavo Kettunen.

A Magyarországi Evangélikus Egyház kis méretétől függetlenül – vagy talán éppen annak köszönhetően – rendkívül aktív kapcsolatokkal rendelkezett. A hidegháború alatt sem elégedett meg a támogatásokat befogadó szerepkörrel, hanem tevékenesen részt vett a nemzetközi egyházi életben. Aktívan tevékenykedett a Lutheránus Világszövetség (LVSZ), az Egyházak Világtanácsa (EVT), az Európai Egyházak Konferenciája (EEK) és a prágai keresztény békekonferencia (PKB) körében. A háború utáni egyházi kapcsolatok legjelentősebb hozadéka az 1984-es LVSZ-gyűlés volt Budapesten. A finn evangélikus egyházhoz fűződő kapcsolatok a magyar evangélikus egyház nemzetközi kapcsolatai részeként is vizsgálhatók, a finn egyházhoz fűződő kapcsolat mégis mindig kitüntetett szerepet játszott Magyarországon.

#### AZ EGYHÁZI KAPCSOLATOK KIINDULÓPONTJAI ÉS SZAKASZOLÁSA

A finn és a magyar egyház kapcsolatait nem elegendő a hivatalos egyházszervezet szemszögéből vizsgálni: lényeges kitérni a különböző egyházi szervezetek közötti és a személyes kapcsolatokra is. 1965-ig főként a nem hivatalos körök gondoskodtak a kapcsolatok ápolásáról.

A Finnország és Magyarország közötti társadalmi és egyházi kapcsolatok története legalább négy időszakra tagolható. Az első, több évszázados időszak az első világháború végéig terjed – ez elsősorban a nyelvészek közti kapcsolatfelvétel időszaka. Az egyházi kapcsolatok ekkor még csak néhány véletlenszerű személyes találkozásra korlátozódtak.

A második korszak a két világháború közé eső idő. Ekkor az egyházi körök is aktívan bekapcsolódtak nem csak az egyházi, hanem a finnugor kulturális kapcsolatok fejlesztésébe is. Az 1920-as években nem hivatalos kapcsolat létesült az egyházvezetés szintjén. Ekkor indult meg a teológus-ösztöndíjasok cseréje is, ami máig az egyházak közti kapcsolat alapját képezi. Az első magyar ösztöndíjas, Dedinszky Gyula 1927-ben érkezett Finnországba, az első finn ösztöndíjas, Toivo Laitinen pedig 1929–30-ban tartózkodott Magyarországon. Az 1930–1940-es években élénk volt a diákcseré. A két világháború között 16 magyar lelkész tanult Finnországba és 13 finn lelkész Magyarországon. Az első finnugor lelkészkonferencia 1937-ben volt Budapesten, az első „rokoni találkozó” pedig Lappeenranta-ban 1939-ben. A finn népfőiskolai mozgalom az 1930-as években Magyarországon is elterjedt: ekkor több evangélikus népfőiskola létesült.

A harmadik időszak a második világháború utántól 1989-ig, a magyarországi kommunista rendszer összeomlásáig számítható. A negyedik korszak a többpártrendszer

időszaka 1990-től napjainkig. Ebben az utolsó korszakban a magyarországi egyházi viszonyok és a két egyház közti kapcsolatok is döntő átalakuláson mentek keresztül. Cikkemben alapvetően a harmadik korszakra koncentrálok.

A finnországi evangélikus egyház magyar kapcsolatai a világháború után kifejezetten a magyarországi evangélikus egyházzal való kapcsolatra összpontosultak. Ez azonban nem zárta ki az ökumenikus nyitottságot a többi felekezet irányába. Elsősorban arról a történelmi tényről van szó, hogy a magyarországi – akárcsak a többi kelet-európai – evangélikus egyház az ellenreformáció óta kisebbségi helyzetben van. A magyar evangélikus egyház éppen ezért azt szerette volna, ha a finn egyház elsősorban őket veszi figyelembe az egyházak közti kapcsolatokban. Volt idő, amikor a finn irány jelentette szinte az egyetlen nyugati kitekintést a magyar evangélikusság számára. Ebből adódóan Finnország részben irreális várakozások és remények célpontjává is vált. Ezt saját bőrömmön is megtapasztaltam, amikor az 1970-es években Magyarországon tanultam: Finnország a reménység és az elérhetetlen álmok országa volt.

#### NEHÉZ ÉVEK A HÁBORÚ UTÁN

A második világháború utáni időszak különösen nehéz volt a magyar egyházak számára. Az 1940-es évek végét az állami nyomásgyakorlás, az egyházvezetők letartóztatása, bebörtönzése és lecserélése kísérte. Az egyházon belül is küzdöttek egymással az államhatalommal lojális és az azzal ellenkező felek. Az 1920-30-as években a finn és magyar egyház közt kialakult pozitív viszony fejlődése a kommunista hatalomátvételt követően megrekedt. A magyarok nem csak Finnországgal, de minden nyugati országgal egyre nehezebben tudták tartani a kapcsolatot. A háború után a két egyház közti kapcsolat egy időre gyakorlatilag teljesen megszakadt.

A magyar állami egyházpolitika a kommunisták 1947-es választási győzelmét követően alapjaiban változott meg. Az állam felügyeletet követelt az egyházak működése felett. 1948 a magyar evangélikusság számára a nagy változások és krízisek éve.

A finn–magyar egyházi kapcsolatokat az is beárnyékolta, hogy számos Finnországban járt és finnekkel kapcsolatot ápoló lelkész nemkívánatos személy volt a kommunista Magyarországon. 1945-ben az első háborús bűnösök közt ítélték tíz év börtönre Túróczy Zoltán evangélikus püspököt. Az indok háborúra uszítás és szovjetellenes tevékenység volt. Túróczy nem volt hajlandó lemondani tisztségéről, noha felajánlották neki, hogy ebben az esetben kiszabadulhat. Ordass Lajos püspököt 1948-ban két évre ítélték állítólagos valutaüzérkedés miatt, és öt évre eltiltották hivatása gyakorlásától.

A nemzetközi és a Finnországhoz fűződő kapcsolatokat egyaránt megnehezítette, hogy Ordass, az LVSZ elnökhelyettese nem kapott engedélyt az 1952-es hannoveri LVSZ-közgyűlésen való részvételre. Noha később Túróczy és Ordass is ideiglenesen visszatérhetett a püspöki székre, ez nem orvosolta a magyar egyház és a nyugati egyházak közti bizalomhiányt. Ordass státusza még az 1970–80-as években is kínos problémát jelentett a magyar egyházvezetés számára.

A finn és magyar egyház közti kapcsolat a háború után tehát szinte teljesen megszakadt; csak az 1956-os forradalmat követően indult meg a fokozatos kapcsolatépítés. A kapcsolatok szempontjából meghatározó volt a forradalmat követő gyűjtés Finnországban a magyar evangélikus egyház javára. 1956-ban a forradalom kitörését követő Örök élet vasárnapján az addigi legnagyobb, egy vasárnap összegyűjtött adomány (7,4 millió finn márka) gyűlt össze a magyar egyház javára. A bevétel nagy részét papír formájában juttatták el Magyarországra. Ezen kívül ruházati és élelmiszersomagokat és teológiai irodalmat küldtek közvetlenül a magyar lelkészcsaládok számára. A kézzelfogható segítség közelebb hozta egymáshoz az előző évtizedben elhidegült egyházakat.

#### KAPCSOLATOK, FELÜGYELET ÉS GYANAKVÁS

1957-ben kísérletet tettek az ösztöndíjscsere újraindítására. Finnországból meghívólevelet küldtek Magyar Lászlónak, aki azonban nem kapott engedélyt az utazásra az államtól. Ugyanebben az évben mégis számos látogatásra került sor: főként a korábbi ösztöndíjas lelkészek látogattak el egymás országába. Sok magyar lelkészről megtagadták az utazás lehetőségét; ez is mutatta, milyen szoros kontrollt gyakorolt az állam a külkapcsolatok felett. Az évtized végén többek közt Túróczy püspök és Koren Emil járt Finnországban, Paavo Viljanen és Martti Voipio pedig Magyarországon. Az 1957-es találkozásokra jellemző volt a rokonsági eszme újbóli megerősödése, és a laestadiánusok és a felébredtek igénye arra, hogy megerősödjön az ébredési kapcsolat a két ország között. Jellemző volt, hogy nem tudtak új embereket bevonni a kapcsolattartásba: ez a munka azokra hárult, akik már az 1930-as évektől kezdve jó viszonyt ápoltak a másik országgal.

1957-ben fokozatosan egyre kritikusabbra fordult a magyarországi egyházi helyzet. Nem sokkal finnországi látogatása után, 1957 decemberében újra félreállították Túróczy Zoltán püspököt. Jó fél évvel később, 1958 júniusában Ordass püspököt is eltávolították a helyéről. Finnországban nehezen éltek meg ezeket az eseményeket, és az egyházi sajtó egyértelműen a lemondatott püspökök mellett volt. Ezután érthető, hogy

a déli egyházkerület új püspöke, Káldy Zoltán és a finn egyházvezetés viszonya nem volt igazán szoros és bizalmas.

A magyarországi evangélikus egyház az 1950-es évek végén láthatóan törekedett a finn kapcsolatok fejlesztésére, de a háború előtt a kapcsolatban résztvevők kizárásával. A finnek viszont a korábbi ösztöndíjasok közvetítésére kívántak volna támaszkodni; az új kapcsolattartókat fenntartással fogadták. A korábbi partnerek közé tartozott többek közt Csepregi Béla, Dedinszky Gyula és Zászkaliczky Pál, ők azonban nem kaptak utazási engedélyt. Finnországban ebben az időszakban tartózkodtak az új magyar püspökök meghívásától. Kompromisszumos megoldásként az egyház képviselőiben meghívtak két korábbi ösztöndíjast, Koren Emilt és Sztéhlo Gábort, ugyanakkor jelezték, hogy Dedinszkyt és Zászkaliczkyt is várják Finnországba. Koren Emil a többiekkel eltérően 1959-ben el is jutott egy finn nyaralásra. Célja az „egészséges hivatalos” kapcsolat kiépítése volt, de ez nem járt sikerrel, mivel Finnországban nem találkozott az ebben illetékes személyekkel. Koren mégis hangsúlyozta, hogy a kapcsolatok nem alapulhatnak pusztán személyes ismeretségre: ki kell építeni a hivatalos egyházi kapcsolatokat. Koren a finn sajtó számára is útmutatást adott arról, hogyan kellene a magyar viszonyokat értelmezni Finnországban.

Az egész 1950-60-as évek jellemző, hogy számos látogatást terveztek, de Magyarországról végül gyakran mégsem a várt személy érkezett meg. Mindkét egyházvezetés szerette volna meghatározni, hogy kiket hívnak meg a másik országból; az illető egyház pedig természetesen maga akarta ezt eldönteni. A magyarországi egyházpolitikai viszonyokra jellemző, hogy egy-egy látogatás szervezése folyamán meg is változhatott a hivatalos álláspont. Nem mindig volt világos, hogy a látogatásokat az állam vagy az egyházvezetés akadályozza.

#### A HIVATALOS KAPCSOLATOK ALAKULÁSA

Az 1950-es évek vége felé újra közeledett egymáshoz a két fél, az 1960-as évek során pedig megindult a kapcsolat újbóli kiépülése. Ebből az időből különösen két látogatást kell megemlíteni. Káldy Zoltán 1961 áprilisában tett finnországi útja kifejezetten a hivatalos egyházi kapcsolatok megerősítésére törekedett. Míg a személyes kapcsolatok gyakran valamelyik ébredési mozgalomhoz is kötődtek, Káldy az egyházvezetés kezébe akarta összefogni a szálakat. A finn kötelék azért is fontos volt Káldy számára, mert remélte, hogy Finnország közvetíthet a Kelet és a Nyugat között például az LVSZ-ben. Úgy vélte, hogy a finnek átérzik a keleti blokk egyházainak helyzetét.



A magyarok szerint a látogatás felülírta az ébredési mozgalmak és a korábbi ösztöndíjasok vezető szerepét a kapcsolatok ápolásában. Hivatalos egyezmény azonban nem született.

Az egyházak közti viszonyt beárnyékolta a tény, hogy az 1963-as helsinki LVSZ-közgyűlésre nem tudott eljönni sem az LVSZ alelnöke, Ordass Lajos, sem Túróczy Zoltán püspök. Túróczyt a magyar ellenkezés dacára a közgyűlés idején rendezett ünnepségen a helsinki egyetem teológiai karának díszdoktorává avatták. A finn egyház együtt akart működni az akkori egyházi vezetéssel, ugyanakkor nem akart megfélemlkezni a korábbi – szerintük ok nélkül félreállított – vezetőkről sem. Jellemző, hogy Túróczy megtisztelő címét Magyarországon figyelemre sem méltatták, sőt úgy vélték, hogy az károsan befolyásolja a kapcsolatokat.

Az egyházak közti kapcsolat Martti Simojoki érsek 1965-ös magyarországi látogatását követően új szakaszba lépett. A látogatás konkrét eredménye az a megállapodás volt, amely egészen az 1980-as évekig szabályozta az egyházak közti együttműködést. Megállapodtak az ösztöndíjascseréről, a magyar lelkészek számára nyaralási lehetőséget biztosítottak Finnországban, a teológiai professzorok és püspökök számára előadásokat és látogatásokat szerveztek, és turistautakra is lehetőség nyílt. Azt is leszögezték, hogy a két egyháznak van mit tanulnia egymástól, de egyiknek sincs oka beavatkozni a másik belügyeibe. A magyar állam még ugyanebben az évben jóváhagyta az ösztöndíjas- és a professzorcsereét.

#### AZ ÖSZTÖNDÍJASCSERE A FOLYAMATOSSÁG ZÁLOGA

Az egyházvezetők közt az 1960-as években bevetté vált találkozások fontos szerepet kaptak az egyházak közti viszony alakulásában. Mégis elmondható, hogy a finn–magyar egyházi kapcsolatok alapja és folyamatosságának kulcsa a több mint 80 éve tartó ösztöndíjascseréről. A háború után megszakadt diákcseréről az 1966–67-es tanévben újraindult: ekkor Antti Kukkonen jött Magyarországra, Schreiner Vilmos pedig Finnországba.

A tárgyalt időszak alatt szinte minden évben volt finn teológus Magyarországon. Kezdetben magyar részről is évente küldtek ösztöndíjast, csak az 1980-as években csökkent a lelkesedés. Az 1920-as évektől az 1980-as évek végéig összesen több mint 30 finn teológus tanult Magyarországon, és több mint húszan érkeztek Magyarországról Finnországba. A háború előtt a magyarok voltak aktívabbak, az 1960-as éveket követően pedig a finn fél.

A hidegháború időszakában Magyarországon tanulóktól elvárták, hogy alkalmazkodjanak a helyi játékszabályokhoz. Oda kellett figyelni, kivel szabad találkozni és hol ildomos látogatást tenni. Magam is észrevettem, hogy figyelik, merre járok, és milyen postát kapok. Valószínűleg a finn egyháznál is volt valaki (vagy valakik), aki információkat továbbított. Erről közvetlen tapasztalatom is van. Írtam egy cikket a magyar egyházi életről egy finn megyei újságba és egy gyülekezeti lapba. Már mielőtt megkaptam volna az újságkivágásokat Finnországból, egy budapesti esperes tényként közölte, hogy cikket írtam, és ő már meg is kapta a szövegeket. Noha ebben nem volt semmi veszélyes, utalt rá, hogy figyelnek, és áramlik az információ. A leveleim átvizsgálásáról tanúskodott, hogy egy alkalommal kivették a borítékban számomra küldött pénzt, és valutabűncselekménnyel vádoltak meg. A vádat később elejtették.

Az újraindult ösztöndíjascseréről első résztvevője, Antti Kukkonen a második világháború utáni magyar egyházi viszonyokról írta a szakdolgozatát. Ebben kitért többek közt Ordass püspök helyzetére a háború után. A téma kényes voltára jellemző, hogy még az 1970-es években, az én ösztöndíjas időmben is gyakran vá-

laszolni kellett a Kukkonen személyét és írását firtató kérdésekre. Kukkonen dolgozata és a félreállított püspökkel történt találkozója beárnyékolta a két egyház közti viszonyt. Magyarországon olyan súlyosnak tartották az esetet, hogy több mint 30 lelkészt hívtak be az ÁEH-hoz: azt keresték, hogy kitől szerezhette Kukkonen a dolgozatában szereplő adatokat.

Az ösztöndíjas időszakomról készített összefoglalóban ezt írtam: „A gyülekezetekben járva gyakran éreztem, hogy nem csak a finn hatások közvetítője, de lelkigondozó is vagyok. Sok lelkész megnyílt előttem a hétvégi látogatások során, és megosztotta velem belső feszültségeit, félelmeit és nehézségeit személyes illetve egyházi téren. Gyakran olyan kérdések is előkerültek, amiről nem tudtak vagy nem akartak beszélni honfitársaikkal.”

Magyar konfirmandusok Pécsett 1977. április 17-én. Fotó: Paavo Kettunen.



A külföldi vendégekkel való találkozáshoz Magyarországon a hidegháború idején mindig püspöki engedélyre volt szükség. A finnek nem mindig gondoltak erre, és így akaratukon kívül is kellemetlen helyzetbe hozhatták vendéglátóikat.

#### LELKÉSZKONFERENCIÁK ÉS TESTVÉRGYÜLEKEZETI KAPCSOLATOK BŐVÍTIK AZ EGYHÁZAK KÖZTI EGYÜTTMŰKÖDÉST

Az ösztöndíjascsere egyik hozadéka a finnugor lelkészkonferenciák hagyománya, amely alkalmat adott a lelkészi karhoz fűződő kapcsolatok bővítésére, és mindig gyülekezetlátogatás is kapcsolódott hozzá. A két háború közti első konferencia (1937) után sok évtizednek kellett eltelnie a második, 1968-as budapesti lelkészkonferenciáig. Ezen 20 finn és 30 magyar lelkész vett részt. A harmadik találkozó Iisalmiban volt 1981-ben, ahol 60 finn, 26 magyar és 4 észti lelkész jelent meg. Ekkor állapodtak meg arról, hogy mostantól négyévente rendezik meg a konferenciát. A negyedik találkozóra 1985-ben Budapesten, az ötödikre 1989-ben Kouvolában került sor. A kelet-európai politikai helyzet változásának köszönhetően 1993-ban már Észtországban, Otepääben gyűlhetünk össze. A lelkészkonferenciák súlyát mutatja, hogy általában mindegyik egyházból több püspök is részt vesz a találkozón. Mivel a hidegháború idején az észtek és az erdélyi magyarok hivatalosan nem vehettek részt a gyűlésen, a finnországi találkozók évében gyakran „véletlenül” éppen akkor töltötték szabadságukat a környéken, így részt vehettek a találkozó programjában. A romániai magyar evangélikus egyház püspöke, Szedressy Pál csak úgy kapott utazási engedélyt az 1985-ös budapesti gyűlésre, hogy a zárónapon érkezett a helyszínre!

A kapcsolatok ápolása új szintre emelkedett, amikor 1980-ban Mikko Juva érsek magyarországi látogatása alkalmával megállapodtak a testvérgyülekezeti kapcsolatok megindításáról a két egyház között. Ennél a kezdeményezésnél mindkét részről számos szempontot és óvintézkedést figyelembe kellett venni. Az akkori politikai viszonyokra jellemző a testvérgyülekezeti kapcsolatokat szabályozó, az egyházak által kölcsönösen elfogadott általános előírások hangvétele: „Az együttműködés feltétele a kölcsönös megértés és az egyházak által meghatározott szabályok betartása”. Először 5–6 testvérgyülekezet-pár alakítását tervezték elsősorban olyan magyar gyülekezetek részvételével, ahol finnül tudó lelkész szolgál. A kapcsolatok azonban gyorsan épültek, és az 1980-as évek közepén már több mint 30 testvérgyülekezet-pár volt a két országban. A tevékenység kölcsönös látogatások révén, hivatalos delegációk és magánszemélyek kapcsolatfelvételén és különböző segélyakciókon keresztül indult meg. A testvér-

gyülekezeti munka jellemzően nem az egyházvezetést, hanem a gyülekezeti tagságot vonta be az egyházközi kapcsolatokba. Később Erdély magyar lakta területeiről is több gyülekezet bekapcsolódott a munkába.

#### IRÁNYÍTOTT VAGY IRÁNYÍTHATATLAN KAPCSOLATOK?

A finn és magyar egyház közti viszony a világháborúkat követő ún. hidegháborús időszakban nehezen megfogható volt. Különös feszültséget jelentett az egyházpolitikai légkör, amiben az egyházak szolgálatukat végezték. A magyarországi egyháznak az új politikai helyzetben olyan módon kellett megküzdnie az élettérért és lehetőségekért, ami a nyugati egyházakban vegyes érzelmeket keltett. A magyarországi evangélikus egyház számára azonban létfontosságú volt a finn egyházzal fűződő kapcsolat. Azt szerették volna, ha a finn egyház az első számú baráti közösségük a nyugati keresztények körében. Ezt az igényt a finnek is felvállalták. A hidegháború idején sok magyar számára Finnország volt az egyetlen olyan nyugati állam, ahova egyáltalán remélhették, hogy valaha eljutnak.

A háború végétől az 1960-as évek közepéig problémás volt a két egyház kapcsolata. A háttérben a bonyolult magyarországi egyházpolitikai helyzet és az állt, hogy sok, finnek által jól ismert és szeretett lelkészt és püspököt félreállítottak. A finnországi ébredési mozgalmak is nagy hatást gyakoroltak a magyarországi lelkészi karra. Az új magyar egyházvezetés újszerű politikai körülmények közt kényszerült felelősséget vállalni egyházáért, és ezért központilag kívánták szabályozni az egyházi kapcsolatokat. A finnek nagy része azonban nem akart lemondani a korábbi kötődésekről. Utólag látható, hogy a kapcsolatok fokozatosan bővültek és váltak szabadabbá, egyre újabb csoportokat és helyzeteket felölelve. Az 1980-as évek végén, amikor megnyíltak az ajtók, már megindult az áttérés a spontánabb együttműködési formákra. Jó példa erre a testvérgyülekezeti együttműködés, ami sosem volt irányított, viszont annál működőképesebb.

*A szerző a teológia doktora, a gyakorlati teológia professzora a Kelet-finnországi Egyetemen.*

## FORRÁSANYAG

### I EREDETI FORRÁSOK

#### Nem nyomtatott forrásanyag

Kettunen, Paavo, *Päiväkirja Unkarissa 1976-1977.* (Magyarországi napló). Kézirat. A szerző tulajdonában.

Kettunen, Paavo, *Puhe stipendiaattivaihdon 80-vuotisjuhlassa* (Beszéd az ösztöndíjascseré 80 éves évfordulóján). Kézirat. A szerző tulajdonában.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Unkarin luterilaisen kirkon ystävyysseurakuntatoiminta. Yleisohjeet. (A finnországi és a magyarországi evangélikus egyház közti testvérgyülekezeti kapcsolat. Általános szabályok.) Kézirat. A finn egyházkormányzat külügyi osztálya.

### II SZAKIRODALOM

Kettunen, Paavo, „Unkarin kirkollinen elämä.” *Teologinen aikakauskirja* 1985.

Kettunen, Paavo, „Romanian kirkollinen tilanne ja luterilaisten yhteistoiminta Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kanssa.” *Teologinen aikakauskirja* 1992.

Malkavaara, Mikko, *Luterilaisten yhteyttä rautaesiripun laskeutuessa. Luterilainen yhteysliike ja Itä-Euroopan luterilaiset vähemmistökirkot 1945–1950.* Disszertáció. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 164. Helsinki 1993.

Numminen, Jaakko, „Unkarin ja Suomen kulttuurisuhteiden kehitys.” *Ystävät sukulaiset. Suomen ja Unkarin kulttuurisuhteet 1840–1984.* Pieksämäki 1984.

Viljanen, Anna-Maija, „*Rakas unkarilainen veljeskirkkomme.*” *Suomalaisten kirkolliset yhteydet Unkarin luterilaisiin 1957–1966.* Finn és skandináv egyháztörténeti szakdolgozat. Helsinki: Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta 2001.

## Arto Mansala

### NAGYKÖVETI SZOLGÁLAT KÉT IDŐSZAK HATÁRÁN: A VÁLTOZÁS ÉVEI 1985–1989-IG

1985 áprilisában álltam szolgálatba a magyarországi finn nagykövetség élén. Amikor Budapestre érkeztem, tudtam, hogy dolgos négy év áll előttem az aktív politikai kapcsolatok, a gazdasági és kulturális szféra, a különböző szakterületeket érintő kölcsönös látogatások területén, valamint a képviselő új épületének tervezési és építési folyamata kapcsán. Az 1960-as évek végén kezdődött magyar gazdasági reform és az 1980-as évek aktívabb külpolitikájának nyomán követése is kihívást jelentett. Érdekelt a magyar–szovjet kapcsolatok alakulása is, hiszen korábban két ízben dolgoztam a moszkvai finn nagykövetségen: először az 1960-as évek végén, majd az 1970-es évek közepén. Izgalmas téma volt a már három évtizede kormányzó Kádár János utódlásának kérdése is.

Budapestben hamar rájöttem, hogy a Szovjetunióban Magyarországra érkezésem előtt alig egy hónappal történt hatalomváltás, Mihail Gorbacsov vezető szerephez jutása jelentősen felgyorsítja majd a magyar reformfolyamatokat, és szorosabbra fűzi a magyar–szovjet kapcsolatokat. Kiküldetésem idején világossá vált számomra, hogy a peresztrojka és a glasznoszty beindulása a Szovjetunióban nem csak a szocialista országokra, de egész Európára hatással lesz. Budapest kelet-közép-európai elhelyezkedése tehát kiváló helyszínt jelentett a változások követéséhez. Történelmi események szemtanúja lehettem, és közelről követhettem nyomon a szocializmus haláltusáját.

A finn–magyar kapcsolatok munkám megkezdésekor már évtizedek óta stabilak voltak. A kapcsolatok a finn függetlenség első évtizedeiben történetekre, sőt még korábbi időkre, a nyelvrokonság felfedezésére alapultak. Később, az 1970-es években Finnország aktív szerepe az enyhülés elősegítésében új tartalmat adott a finn–magyar kapcsolatoknak: idővel példaszerűvé vált a két különböző társadalmi berendezkedésű kis ország újszerű együttműködése.

A két országot hosszú ideig irányító két államférfi, Urho Kekkonek köztársasági elnök és az MSZMP főtitkára, Kádár János állt a folyamatok háttérében. Kekkonek 1963-ban, mindössze hét évvel a forradalom után a nyugati államfők közül elsőként látogatott el Magyarországra. 1969-ben, a Csehszlovákia megszállását követő évben is járt Budapestben. Kádár 1973-ban járt először Finnországban. Tizenöt évvel később, budapesti találkozásunkkor Kádár elmondta, hogy „a magyaroknak könnyű volt át-

érezni a finnek helyzetét a nemzetközi politikában, és örülni sikereiknek”. Finnország szerint szolgálatot tett Európának – elsősorban az EBEÉ-n keresztül –, és ezért köszönetet érdemelt. Kádár így fejezte be értékelését: „bárcsak mi is ilyen ügyesek lettünk volna”.

A hidegháború éveiben Finnország hídverő szerepet vállalt Magyarországon. A különböző szakterületeken megvalósuló, kiterjedt kapcsolatok jóvoltából Finnország tekintést adott a magyarok számára a keleti blokkon kívüli világba. A finnek és a finn kultúra számára pedig Magyarország remek támaszpontot jelentett Európa közepén. 1982-ben, a finn elnökváltást követően a magyarok örömmel tapasztalták, hogy Mauno Koivisto még ugyanabban az évben baráti látogatást tett Magyarországra. Ezzel jelezte, hogy folytatni kívánja a hagyományos kapcsolatokat a két rokon nép között. Koivisto visszaemlékezésében leírja, hogy „a kelet-európai és kelet-közép-európai vezetők közül egyértelműen Kádár volt a legérdekesebb partner: sok információval rendelkezett, és véleményét finom iróniával adta elő”. Koivisto arról is beszámol, hogy Kádárral összevetették benyomásaikat moszkvai látogatásaikról.

Budapestre érkezésem idején a kétoldalú kapcsolatok súlypontját a gazdasági–kereskedelmi együttműködés fellendítése jelentette. Losonczy Pál elnök, Lázár György miniszterelnök és Várkonyi Péter külügyminiszter egybehangzóan fejezte ki csodálkozását első találkozásaink alkalmával, hogy az országaink közti gazdasági kapcsolatok miért kullognak olyan lassan a többi terület mögött. A két ország közti kereskedelmi forgalom az egy százalékot sem érte el. A magyarokat az is érdekelte, hogy Finnország hogyan lábalt ki az 1970-es évek gazdasági nehézségeiből.

Nagyköveti megbízásom első hónapjaiban a magyar vezetők már nem is annyira gazdasági reformról, mint inkább krízisről, sőt vészhelyzetről beszéltek. A problémák okait a gazdasági növekedés visszaesésében, a jelentős inflációban, a külkereskedelem rekorddeficitjében és a több milliárd dolláros nyugati adósságokban látták. Gondot okoztak továbbá az Európai Gazdasági Közösség importkorlátozásai és az általános Cocom-előírások. A nagyhatalmak közti politikai viszony elhidegülése kapcsán féltő volt, hogy „új technológiájú vasfüggöny” borul Európára.

Az 1980-as évek elején Magyarországon elodázták az elkerülhetetlen, ugyanakkor népszerűtlen újításokat. Amikor aztán belefoglak a reformokba, nem elég gyorsan hajtották végre azokat. 1985-ben világossá vált, hogy a zsákutcából való kijutás gazdasági áldozathozatalt kíván az országtól. Keresztül kellett vinni az ipar szerkezeti átalakítását, ami a veszteséges állami vállalatok felszámolását, csődjét, munkanélküliséget és átképzést hozott magával. Alaposan el kellett merülni a nyugati piacgazdaságban, és megszabadulni a bürokratikus tervgazdaságtól; növelni a magánvállalkozások számát

és nyugati befektetésekhez juttatni az országot. Egyszóval újfajta gazdasági mechanizmusra volt szükség. Bővíteni kellett a szabad utazás lehetőségét, és alkalmat adni a korábbinál szélesebb körű politikai párbeszédre. Ezeket az újításokat anélkül kellett véghez vinni, hogy felébresztenék a Brezsnyev után egymást váltó szovjet vezetők és a baráti szocialista országok gyanakvását.

A Magyarországon 1968-ban megkezdett gazdasági reform legalábbis részben Juri Andropovnak köszönhető. Az 1956-os forradalom idején budapesti szovjet nagykövetségként dolgozó Andropov a petrozavodszki pártszervezetnél Otto Wille Kuusinen védence volt, majd 1967-től tizenöt évig vezette a KGB-t. 1973-ban a SZSZP politbürojának tagja lett. 1982-ben, már súlyos betegen két évre ő lett Brezsnyev utódja, a Szovjetunió legfelső vezetője.

Amikor 1988-ban, Koivisto elnök látogatása előtt találkoztam Kádárral, Andropovot egyetlen személyes barátjaként említette az általa ismert szovjet vezetők sorában. A „nehéz idők emléke és tapasztalatai” kötötték össze őket. Kádár szerint Brezsnyev egyetlen érdeme az volt, hogy Andropovot már korán beemelték a moszkvai pártvezetés belső köreibé. Gorbacsovot (aki már két évvel hatalomra jutása előtt járt Magyarországon) Kádár az Andropov által félbehagyott reformok folytatójának tekintette.

1985. szeptemberében, öt hónappal Gorbacsov főtítkárrá választását követően Kádár az egyik első nyugati látogatóként járt nála Moszkvában. Gorbacsov a következő év júniusában adta vissza a látogatást Budapesten. A látogatások alkalmával a két fél jelezte, hogy „új korszak kezdődött a két ország kapcsolatában”. Leszögezték, hogy a két

Mauno Koivisto  
köztársasági  
elnök (jobbra)  
magyarországi  
látogatása során  
Kádár János  
pártfőtítkárral is  
találkozott. Jobb  
oldalt a háttérben  
Arto Mansala  
nagykövet.  
Fotó: MTI Fotó,  
Kovács Attila.





ország reformpolitikája „azonos pszichológiára” épül. Megegyeztek abban, hogy különösen gazdasági téren kell erősíteni az együttműködést. A magyarok számára fontos volt, hogy ez a nyitás az ország „nemzeti sajátosságait szem előtt tartva” történjen.

1988-ban Kádár hangsúlyozta nekem a peresztrojkával kapcsolatban, hogy az „a realitásokon, és a Szovjetunió belső helyzetéről, gazdaságáról, külpolitikájáról és az állampolgárok politikai státuszáról alkotott reális helyzetértékelésen alapul”. Kádár szerint a peresztrojka hatása éppen reális voltának volt köszönhető; ezért hozott már rövid időn belül eredményt. Kádár és Gorbacsov kölcsönös első látogatását követően megindult a szovjet vezetők áramlása Budapestre. Meg akartak ismerkedni a magyar gazdasági reform lépéseivel, és ugyanakkor szemmel tartani a társadalmi változások alakulását.

Az új szovjet vezetés és a budapesti szovjet nagykövetség Magyarországot példaként állította a többi szocialista ország elé. A peresztrojka és a glasznoszty elterjedése csakhamar kettéosztotta a szocialista tábornot. Magyarországon a Szovjetunió mellett Lengyelországot és Jugoszláviát, az Európán kívüli országok közül Kínát és Vietnámot tartották haladó szelleműnek. Konzervatívnak értékelték elsősorban a szomszédos Romániát, az NDK-t, Csehszlovákiát, Bulgáriát és Kubát. Pontosabban véve tulajdonképpen már mindegyik szocialista ország a fejlődés más szakaszában volt, hiszen az eltérő háttér és az egyedi jellemzők hatása nem elhanyagolható.

A magyarországi reformok előrehaladása természetes módon magával hozta a politikai rendszer átalakulási kényszerét. Az 1988-as év volt a fordulópont. A gazdasági problémák megoldása érdekében az egypártrendszerbe és annak sikeres megújításába vetett hit alapjaiban ingott meg. Úgy tűnt, hogy elfogytak a módszerek: a 40 évig járt út a végéhez ért. A keleti blokk példaképének számító Magyarország jó úton volt afelé, hogy egy gazdasági válságba süllyedt ország intő példájává váljon.

Elengedhetetlen volt a váltás a pluralista társadalom és a szabad választások irányába. Ez a fejlődési irány megosztotta az MSZMP vezetését. Kádárt, aki mindvégig hitt a régi rendszer megújulásának erejében, 1988 májusában félreállították. Utódja a párt vezetésében a rövid ideig miniszterelnökként is működött Grósz Károly lett. A következő hónapokban kiderült, hogy ő sem volt kész elég messzire menni.

Ahogy a glasznoszty előrehaladt a Szovjetunióban, Magyarországon is előkerült a közelmúlt, különösen 1956 értékelésének problémája. Egyben kritikusabb lett a hozzáállás az ekkor már súlyos beteg Kádárhoz és a veterán vezetőkhez. Keresték a gazdasági problémák és az életszínvonal csökkenésének okait, és óhatatlanul felmerült a kérdés, hogy ki a felelős mindeért. Ezzel megkérdőjeleződött az MSZMP több évtizedes egyeduralmának megalapozottsága. A hosszú ideig uralkodó szocialista ideológia

hitelét veszítette. Egyszerűen nem lehetett már korszerűen tálni a pergő változások viharában, sőt mindinkább terhessé vált a megújulásra vágyó állampárt számára.

Az új helyzetben az 1956-os események kapcsán elsősorban arról vitáztak, hogy az MSZMP által hangoztatott „ellenforradalomról”, vagy a reformszárny által képviselt „forradalomról” volt-e szó. Csakhamar az utóbbi vélemény került földre, és újrakezdődött a történetírás.

1989 nyarán markánsan jelen volt a magyar közelmúlt, hiszen Budapesten két nagyszabású temetést is rendeztek. Először Kádár János ünnepélyes temetésére került sor. Egy hónappal később volt a forradalom 1958-ban kivégzett miniszterelnöke, Nagy Imre újratemetése. Az utóbbi eseményen 250 000 ember jelenlétében felszólalt egy új párt, a Fidesz alapító tagjaihoz tartozó, akkor 26 éves Orbán Viktor is, és követelte a szovjet csapatok kivonását. Alig tíz évvel később ő lett a miniszterelnök.

A magyar külpolitika a gazdasági reform 1968-as beindulásától a szocialista országokkal lojálisan alakult. Így akarták biztosítani a gazdasági reform továbbvitelének feltételeit. Az enyhülés hatására a magyar külpolitika az 1980-as évek elején új irányt vett és aktívabbá vált. Különösen két téma került elő: az új európai öntudat és a kis államok jelentősége Európa számára. Míg a nagyhatalmak az eurorakéták miatt nem közeledtek egymáshoz és ez időnként az enyhülést is veszélybe sodorta, Magyarországon szívesen hangsúlyozták a kis és közepes államok pozitív szerepét a dialógus és az enyhülés fenntartásában. Úgy tartották, hogy „a kis államok feladata hozzájárulni egy olyan nemzetközi légkör kialakulásához, amely elősegítheti a nagyhatalmak egymáshoz való közeledését”.

Az új külpolitikai irányvonalból adódóan a semleges országok (Ausztria, Finnország és Svédország) politikáját különösen pozitívan értékelték Magyarországon. Addig menően, hogy elhangzott: a három ország helyzete „szinte egy az egyben leképezi a magyar külpolitika célkitűzéseit”. Ugyanakkor folyamatosan szemmel kellett tartani a szovjet és a szövetséges államok irányából érkező reakciókat. Igyekeztek egyensúlyozni a nemzeti és a szövetségi érdekek között. Néha akadályok álltak a fejlődés útjába, de a peresztrojka elterjedésével könnyebbé vált a helyzet. Magyarország egyre inkább eltért a varsói szövetséghez tartozó és a KGST-országok álláspontjától, és így növelte külpolitikai mozgásterét.

Az enyhülés folytatódása és a magyar gazdasági problémák bővülése is hozzájárult a nyugati kapcsolatok érezhető aktivizálódásához. A magyar külgazdaság közel fele dolláralapú volt. Nagy szükség volt a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódásra, és Magyarország ebben a Nyugat „korrekt partnere” kívánt lenni. Az Egyesült Államokhoz és a Német Szövetségi Köztársasághoz fűződő viszony volt az első.

Harminc évvel a magyar forradalom után, 1986 augusztusában a *Time* címlapján Kádár szerepelt egy sakkozó Lenin-kép alatt, „Kádár öröksége” felirattal. A lapszámban hosszú interjút közöltek Kádárral, „a politikai sakk nagymesterével”. Már az 1970-es évektől kezdve sor került magas szintű látogatásokra Magyarország és az Egyesült Államok között, Kádár maga azonban nem jutott el Washingtonba. Az 1980-as évek végén az új magyar vezetés több tagja járt bemutatkozó látogatáson Amerikában. Kádár utódja, Grósz Károly az 1989 júliusában Moszkvába tett látogatás után egy héttel tíz napra az Egyesült Államokba látogatott. George Bush elnök 1989 nyarán jött el Budapestre.

Alkalmam volt közelről nyomon követni a Nyugat felé irányuló magyar kapcsolatok fellendülését, ugyanis 1986-ban Mark és Sushma Palmer lett az amerikai nagykövetség Budapesti vezetője. Már az 1960-as évek végén összeharagultunk, amikor fiatal kezdőként egy időben szolgáltunk Moszkvában. Mark Magyarországra érkezése előtt Oroszországért és Kelet-Európáért felelős külügyminiszter-helyettesi rangot ért el az Egyesült Államok Külügyminisztériumában. Ő szervezte meg többek közt a reykjavíki Reagan–Gorbacsov csúcstalálkozót. A gyorsan változó magyar helyzet elemzéséhez nagy segítséget nyújtottak a jól tájékozott amerikai kollégával folytatott beszélgetések.

Nyugat-Európában egyértelműen az NSZK volt a legfontosabb nagyhatalom Magyarország számára; Nagy-Britannia és Franciaország a háttérbe szorult. Ezt gazdasági szempontok is alátámasztották, hiszen a Szovjetunió és az NDK után az NSZK volt Magyarország legnagyobb kereskedelmi partnere. A Szövetségi Köztársaság és különösen Hans-Dietrich Genscher külügyminiszter Kelet-politikája fontos



Mauno Koivisto köztársasági elnök az új finn nagykövetségi épület építkezésére is ellátogatott. Az elnök mellett jobbra Arto Mansala nagykövet. Fotó: MTI Fotó, Kovács Attila.

Az EBEÉ kulturális fórum finn delegációja: Kalervo Siikala (balra) osztályvezető, Arto Mansala nagykövet, a bizottság alelnöke, és Gustav Björkstrand miniszter, a bizottság elnöke. Fotó: MTI Fotó, E. Várkonyi Péter.



szerepet játszott. Magyarország a nyugati kapcsolatok bővülése folytán Izraellel is felvette a diplomáciai kapcsolatot. Amikor 1989 nyarán elkészült a finn nagykövetség új épülete, az új budapesti izraeli képviselő a finnek után felszabadult rezidencián kezdte meg működését.

Az 1980-as évek második felében a magyar külpolitika kiemelt céljai közé bekerült több fontos diplomáciai terület aktivizálása. 1985 őszén Magyarország a szocialista államok közül elsőként rendezhetett az EBEÉ-folyamathoz kapcsolódó találkozót. Ez a miniszteri szintű kulturális fórum nagykövetségi megbízásom első hónapjaiban képviselőnk minden munkatársát lekötötte. Az EBEÉ mellett Magyarország más nemzetközi gazdasági és politikai szervezetekkel is aktívan felvette a kapcsolatot. Az ENSZ, a Nemzetközi Valuta Alap és a Világbank már nem volt elegendő.

Rendezték a kapcsolatot az Európai Gazdasági Közösséggel, az Európa Parlamenttel és az EFTA-val. Egy ideig mérlegelték az Európa Tanács társult tagságának felvételét. 1989 elején már fontolgatták az Európa Tanácshoz fűződő kapcsolat „új szintre emelését, a teljes jogú tagságot kitűzve célul”. A WEU és a North Atlantic Assembly irányába is megtörtént a nyitás. Magyarországot az Eureka-tervbe való bekapcsolódás is foglalkoztatta. Végül az MSZMP megkezdte a kapcsolatfelvételt a Willy Brandt vezetésével működő Szocialista Internacionáléval.

A magyar külpolitikai vezetéssel folytatott párbeszéd során gyakran hangsúlyozták az aktív magyar külpolitika sikerességét. A magyarok szerint ez alól az egyetlen kivétel Románia volt. Az erdélyi magyar kisebbség helyzete és a fokozódó menekültáramlás mellett sérelmezték a budapesti kulturális fórumon történt román szabotázsakciót.

A finn–magyar kapcsolatok szempontjából Koivisto elnök 1988 júniusában tett magyarországi hivatalos látogatása fordulópontot hozott. Kádár alig egy hónappal korábban adta át a főtitkári széket, és került a pártelnök névleges pozíciójába. Koivisto gazdasági szakemberként és a peresztrojka szovjet és kelet-európai fejlődését nyomon követve szerette volna továbbvinni a budapesti tárgyalásokat, és elmélyíteni a párbeszédet a magyar féllel.

Koivisto kezdeményezésére a finn pénzügyminisztériumban szakértői csoport alakult a magyarországi helyzet, különösen a gazdaság nyomon követésére 1989 szeptemberében Koivisto elnök fogadta a Helsinkibe látogató Grósz Károlyt. Az elnök rájött, hogy a budapesti látogatását követő egy évben a magyarországi változások jelentősen előrehaladtak, és Grósz szerepe finnországi látogatásakor már „nagyban meggyengült, mivel a politikai fejlődés túlhaladta őt”. Koivisto későbbi visszaemlékezéseiben részletesen leírja Kádárral és Grósszal történt találkozásait.

Az 1970-es években jelentősen megélné a két ország közti látogatások száma. Szokássá vált, hogy szinte a teljes finn kormány és politikai vezetés ellátogatott Magyarországra, a magyar vezetők pedig visszaadták a látogatást. Az általános enyhülés és a magyarországi légkör szabadabbá válása, valamint a finn külpolitikai vezetés élénk érdeklődése a magyarországi helyzet iránt tovább növelte a kapcsolatok jelentőségét. Az új követségi épület kapcsán is érkeztek látogatók: 1986-ban Paavo Väyrynen külügyminiszter tette le a budapesti nagykövetség alapkövét, majd 1989 áprilisában Pertti Paasio külügyminiszter avatta fel az épületet. Újdonságnak számítottak a szociális és egészségügyi téren, illetve a környezetvédelem területén történt miniszteri szintű látogatások.

A sűrű ütemben zajló finn–magyar látogatások korántsem voltak öncélúak, hanem az akkori magyarországi helyzetben hasznos és előnyös tevékenységet jelentettek a nagykövetség munkája és a tájékozódás szempontjából. A kapcsolatok nem korlátozódtak a külpolitikai vezetőkre: bekapcsolódtak a politikai pártok, a szakszervezeti mozgalom, a hadsereg, az egyházak, az egyetemek és civil szervezetek is. Budapesti éveim alatt különösen értékesnek bizonyultak a magyarországi átalakulásban központi szerepet játszó személyekhez fűződő kapcsolatok például Szűrös Mátyással, Pozsgay Imrével, Horn Gyulával és Kovács Lászlóval. Mindannyiukkal több alkalommal is találkozhattam, és megtudhattam tőlük, hol is tart éppen az ország.

A nagykövetség szempontjából új utat nyitott, amikor a magyar helyzet jobb megértése céljából ellátogattam Paskai László római katolikus bíboros-prímáshoz Esztergomba, és később a legnagyobb magyar felekezet más magas rangú képviselőivel is találkoztam. Finnország hagyományosan jó kapcsolatokat ápolt a magyarországi refor-

mátus egyházzal és annak püspökeivel. Emellett a finn és a magyar evangélikus egyház közt természetesen már régóta létezett ösztöndíjascseré, amely még a hidegháború leg-sötétebb éveiben is folytatódott.

A finn–magyar kapcsolatokra a különböző szakterületek képviselőinek látogatása mellett jellemző volt, hogy a politikai, kereskedelmi és gazdasági együttműködés mellett mindig kiemelt szerepe volt a kulturális és tudományos munkának. A finn kultúra külföldi jelenléte szempontjából Magyarország egészen kivételes helyzetben volt. Sok más országtól eltérően itt a zene mellett az irodalom, sőt a színház is központi helyet kapott.

Irodalmi szempontból fontos szerepe volt a finn és magyar fordítóknak és kiadóknak. Budapesti tartózkodásom idején különösen Hannu Launonen és Jávorszky Béla együttműködése volt gyümölcsöző a költészet terén. Úttörő vállalkozás volt egy finn nyelvű antológia összeállítása az erdélyi magyar kisebbség költészetéből. A fordítók közül továbbá Pap Éva, Gombár Endre, Szopory-Nagy Lajos és Anna-Maija Raittila, a kiadói oldalon Karig Sára munkája volt jelentős. Budapesten járt 1985–1989 között többek közt Lassi Nummi, Eeva Joenpelto, Eeva Kilpi, Kai Laitinen, és újdonságként a finnországi svéd irodalom néhány képviselője: Marianne Alopeus, Bo Carpelan, Johan Bargum és Johannes Salminen.

A magyarországi változásokat a színházi kapcsolatok bővülése is híven jelezte. Budapesten járt a helsinki városi színház és a KOM színház társulata, a Katona József Színház pedig Finnországba látogatott. A rendezőcserében a finn nemzeti színház is részt vett. Magyar részről a legjobbak: Ascher Tamás és Zsámbéki Gábor, finn részről Ralf Långbacka és Kalle Holmberg szerepelt.

Zenei téren a legjelentősebb esemény magyarországi tartózkodásom idején Sibelius Kullervo c. szimfonikus költeményének magyarországi ősbemutatója volt, amelyre 1985-ben Budapesten került sor a Kalevala 150. ünnepi éve keretében. Az ünnepi hangversenyen finn szólisták és egy finn férfikar szerepelt. Jelen volt Kodály Zoltán köztisztviselőként álló zeneszerző és finnbarát özvegye, Kodályné Péczely Sarolta, és a két ország kulturális minisztere. A Laulumiehet kórus szerenádát is adott Kodály özvegyének otthonában. A finnek számára fontos volt a kecskeméti Kodály-intézethez fűződő kapcsolat, és ennek érdekében finnországi utazást szerveztek Kodály özvegyének. A finn zenei élet fellendülését szolgálta a magyar zenetanárok elhelyezése Finnország-szerte a helyi zeneiskolákban. A finn nemzeti operaház és a savonlinnai operafesztivál is kiépítette magyar kapcsolatait.

A nagykövetségi munkában fontos partnereink voltak a négy magyarországi egyetemen dolgozó finn lektorok és a budapesti egyetem finn vendégprofesszora. Időnként



a megbeszéléseken az erdélyi magyar kisebbség központjában, Kolozsváron dolgozó finn lektor is részt vehetett. Az ő révén fontos információkhoz jutottunk a magyar kisebbség helyzetére és a romániai társadalmi viszonyokra nézve. Az 1980-as évek vége felé Erdélyben egyre nehezebbé vált az ország és a finn lektor helyzete. Az aggasztó jelenségek kézzelfoghatóvá váltak, amikor két újságíró, Pirkko Peltonen-Rognon és Max Rand munkáját Kolozsváron, majd a román–magyar határon is megnehezítette a helyi titkosszolgálat közbelépése.

Amikor 1989 őszén elhagytam Magyarországot, két időszak határvidékén zajlott a mindennapi élet. A régi rendszer már kifáradt, nem működött, az új rendszer azonban még közel sem épült ki. Nagy volt a bizonytalanság a jövővel kapcsolatban, hiszen két korszak, két kultúra és eszmerendszer ütközött meg egymással. Sokan nagy személyes kockázatot vállaltak úgy, hogy semmilyen biztosíték nem volt a változások tartosságára. Ebben az átmeneti időszakban Magyarország sok tekintetben élen járt a kelet-közép-európai országok közt. A nehéz helyzet, a komoly problémák és az általános bizonytalanság dacára Magyarországon megmaradt a viszonylagos stabilitás, és a változás nem követelt áldozatokat.

Az új nagykövetségi épület rezidenciáján díszvacsorát adtak Ilkka Suominen (balról a harmadik) kereskedelmi és ipari miniszter tiszteletére. Suominen miniszter úr balján Pozsgay Imre miniszter, jobbján Pozsgay Imre neje és Kodályné Péczely Sarolta. Szemközt Mansala nagykövet úr és Riitta Suominen. Fotó: Arto Mansala.



Amikor befejeztem budapesti működésemet, már nem ugyanazt a Magyarországot hagytam el, mint ahová négy évvel azelőtt megérkeztem. A búcsúlátogatások alkalmával a régi gárda helyett az államelnöktől a miniszterelnökön és a külügyminiszteren keresztül az MSZMP utolsó vezetőiig, Nyers Rezsőig és Grósz Károlyig menően egy megújult államvezetéssel szembesültem. Néhány héttel távozásom előtt Magyarország megnyitotta a nyugati határt. Amikor búcsúlátogatást tettem nyugatnémet kollégámnál, irodája inkább hasonlított keletnémet menekülttáborra, mint diplomáciai képviselőre.

Néhány nappal távozásom után az MSZMP felszámolta magát, az országgyűlés elfogadta az új alkotmányt és párttörvényt, és a Magyar Népköztársaság átalakult Magyar Köztársasággá. 1989 novemberében ledőlt a berlini fal. Az 1990-es országgyűlési választásokon a Demokrata Fórum vezetői közé tartozó Antall József lett Magyarország miniszterelnöke, míg a megújult szocialista párt csak mintegy tíz százalékot szerzett. Antallt korábban a budapesti orvostörténeti múzeum igazgatójaként ismertem.

Amikor 1989. szeptember végén új állomáshelyem, Peking felé tartottam, úgy éreztem, mintha elmenekülnék a frontról, mikor még nem ért véget a háború – Magyarország „visszatérése Európába” még nem zárult le. Magyarbarátként különösen aggasztottak a magyarországi társadalmi ellentétek és a politikai színtér megosztottsága. Az 1956-os traumák szerepe is erőteljesen érezhető volt.

*A szerző nagykövet, a finn külügyminisztérium korábbi államtitkára.*



## A FINN–MAGYAR GAZDASÁGI MUNKACSOPORT TEVÉKENYSÉGE A MAGYARORSZÁGI RENDSZERVÁLTÁS IDEJÉN (1988–1989)

### A VÁLTOZÓ MAGYARORSZÁG ÉS AZ ÉRDEKLŐDŐ FINN FÉL

**A** Mauno Koivisto köztársasági elnök kezdeményezésére megalapított finn szakértői munkacsoport 1988–1989 között közvetlen közlőről követhette nyomon a magyar gazdasági és politikai helyzetet: elvi és gyakorlati tárgyalásokat folytatott a magyar kollégákkal a piaczgazdaságra és a többpártrendszerre való áttérés feltételeiről és módzatairól.

A munkacsoport tagjai egyben elemezték a magyarországi reformok sikerének lehetőségeit, és a finn tapasztalatok tükrében megosztották a magyar féllel, hogyan lehet széles körű társadalmi összefogással legyőzni a gazdasági nehézségeket. A magyar párt- és állami vezetés a nehéz gazdasági helyzet és a politikai változás felé vivő nyomás szorításában vergődött: közeledett a helyzet feloldása, amikor a múlt rendszer átadta a helyét egy újnak.

Az, hogy Magyarország bekerült Koivisto elnök érdeklődési körébe, logikus lépés volt. Koivisto a finn külpolitika irányítójaként nyomon követte és modellezte a Finnország státuszára hatással lévő változásokat Európában, ugyanakkor szakmailag érdekelték a gazdasági rendszerek változásai és ezek kapcsolódási pontjai a politikai élethez.

### A MUNKACSOPORT ALAPÍTÁSA KOIVISTO ELNÖK KEZDEMÉNYEZÉSÉRE TÖRTÉNT

**M**auno Koivisto 1988. június 6–8. között Magyarországra látogatott, és részletes tárgyalásokat folytatott Grósz Károly miniszterelnökkel a politikai és gazdasági helyzetről. Grósz Károlyt 1987 júniusában nevezték ki miniszterelnöknek, 1988 májusában pedig az MSZMP főtitkárának: éppen Koivisto elnök látogatása előtt, és Kádár félreállítását követően.

A pártban és az egész országban zajlott a széles körű politikai és gazdasági újítások előkészítése. Azon kívül, hogy Koivisto igyekezett minél pontosabban nyomon követni a Szovjetunió és Kelet-Európa többi országának politikai és gazdasági fejlődését, azt is felmérte, hogy a tárgyalások során felmerült néhány alapvető kérdés még további

tisztázásra szorult. Koivisto úgy látta, hogy igény és lehetőség is van a tapasztalat- és eszmecsere folytatására.

A budapesti tárgyalások végén Koivisto javasolta egy szakértői fórum létrehozását: utalt a Grósz által bemutatott magyar gazdasági reformokra és azok gyenge pontjaira, továbbá arra, hogy a magyarok szerettek volna megismerkedni a finn gazdasági fejlődés módszereivel, amely révén az 1970-es évek közepén tapasztalható problémák után sikerre vezették az országot.

Koivisto a két ország gazdasági fejlődését vizsgáló, elvi szintű szakértői munkát tűzte ki célul, ami alapul szolgálhat az állami vezetés későbbi tárgyalásaihoz. A szakértői csoportok tagjai bemutatnák országuk tapasztalatait, és elemeznék egymás gazdasági fejlődését és kilátásait.

A magyar fél elfogadta a javaslatot, mondván, hogy az elméleti fogalmakról való beszélgetés is fontos és hasznos lehet – hiszen a szovjet átalakulás sok, korábban egyértelmű dolgot is megkérdőjelezett.

A finn és magyar szakértők közti együttműködést bizalmas úton, diplomáciai segítséggel készítették elő. A két ország nagykövetei, Arto Mansala budapesti finn és Hargita Árpád helsinki magyar nagykövet közvetítette a kezdeményezés politikai és gazdasági feltételeivel és célkitűzéseivel kapcsolatos üzeneteket és véleményeket.

A szakértői munka célja az államok közti megszokott, hivatalos együttműködés kiegészítése, és Grósz 1989. szeptember 3–5. közötti finnországi látogatásának előkészítése volt. Nem a konkrét gazdasági együttműködés elősegítése volt tehát a cél, hanem az államgazdaság rendszere szintjén mozgó, elméleti alapokat feszegető gondolatcsere.

Finn részről egy pénzügyminisztériumi munkacsoportot állítottak fel: ez utalt egyrészt a projekt gazdasági vonatkozásaira, másrészt megelőzte a külpolitikai feltételezések felesleges felröppenését. A munkacsoport tagjai a két fővárosban találkoztak szakértőkkel és kutatókkal, de a legmagasabb szintű politikai és gazdaságpolitikai vezetéssel is: ez jelezte a munka megbecsülését.

### A MUNKACSOPORT TEVÉKENYSÉGE ÉS ANNAK EREDMÉNYE

**A** finn pénzügyminisztérium 1988. szeptember 16-án munkacsoportot állított fel a magyar szakértőkkel folytatandó párbeszéd céljára a gazdaságpolitikai tapasztalatok és fejlődési alternatívák témakörében. A munkacsoport elnöke a minisztérium kancelláriavezetője, a későbbi államtitkár, Pertti Sorsa lett. A tagok: Kari Möttölä, a külpolitikai intézet vezetője, 1989 év elejétől a külügyminisztérium kutatója; a pénz-



Mauno Koivisto magyarországi látogatásának záróalkalma 1988. június 8-án. Fotó: MTI Fotó, Wéber Lajos.

ügyminisztérium részéről Heikki Oksanen pénzügyi tanácsos, osztályvezető, valamint August Leppä junior pénzügyi titkár.

A finn munkacsoport 1988. november 27. és december 2. között tartózkodott Budapesten, ahol találkozott Grósz Károly főtítkárral, az 1988 novemberében miniszterelnökké kinevezett, 40 éves gazdasági szakemberrel, Németh Miklóssal, számos gazdaságpolitikáért felelős miniszterrel, a nemzeti bank igazgatójával, a szakszervezeti szövetség főtítkárával és számtalan vezető gazdaságpolitikai hivatalnokkal és szakemberrel.

A magyar csoport 1989. április 2–6. között látogatott Helsinkibe. Elnökük a nemzeti tervgazdasági iroda államtitkára, későbbi elnöke, Kemenes Ernő miniszter volt; a tagok: Mohai László miniszterhelyettes, miniszterelnöki tanácsadó, Kollarik István miniszterhelyettes a pénzügyminisztériumból, Kovács László közgazdász az MSZMP központi bizottságának titkárságáról (a névazonosság ellenére nem azonos a külügyminisztérium akkori államtitkárával, aki részt vett Grósz finnországi látogatásán, később pedig külügyminiszter, a Magyar Szocialista Párt elnöke és az Európa Tanács tagja lett).

A magyar munkacsoport tagjai egy szeminárium keretében találkoztak Koivisto elnökkel, Kalevi Sorsával, a parlament elnökével, valamint Erkki Liikanen pénzügyminiszterrel.

Heikki Oksanen 1989. augusztus 13–16. között Budapesten találkozott a szakértőkkel, és véglegesítette az MSZMP-s Kovács Lászlóval a tárgyalásokról készült közös jegyzőkönyvet. A finn pénzügyminisztérium ez alapján készült tájékoztatója ismertetette a Grósz Károly helsinki látogatását megelőző szakértői tárgyalásokat, és megállapította, hogy Magyarországon „széles körű reform van folyamatban, amely a gazdaságot és a politikai rendszert is érinti”.

A résztvevők közös véleményeként szerepelt, hogy „csak egy, az állampolgárok által deklaráltan elismert kormány hozhatja meg a nehéz gazdaságpolitikai döntéseket. Ez lehet parlamentáris felelősséget vállaló koalíciós kormány, amely egyetértésre törekszik a szociális partnerekkel”.

A magyar gazdaság fejlesztéséhez és a stagnálásból való kitöréshez a kommunikáció szorított exportközpontú, a piaci viszonyokhoz alkalmazkodó vállalatokra volt szükség. Nem működhetek többé állami támogatással; a veszteséges vállalatokat fel kellett számolni. A tulajdonviszonyok világosak és stabilak kell, hogy legyenek. „Magyarországon szabadabbá válik a külkereskedelem, és az ár- és bérkialakítás a korábbinál rugalmasabb lesz. Fejlesztik a tőkepiacot, és törekednek a jelentős közvetlen külföldi befektetésekre.”

Az összefoglaló arra is utal, hogy a piaci viszonyokon alapuló gazdasági rendszer nem született meg egy pillanat alatt. Az államhatalomnak felelősséget kell vállalnia a gazdaság irányításában, „de céltudatosan törekednie kell a piaci irányba ható megoldásokra”. Végül előre jelezték a szerkezeti váltás hatásait az emberekre, és megállapították, hogy „a munkaerő átképzése fontos állami feladat”.

A Mauno Koivisto köztársasági elnök kezdeményezésére létrehozott pénzügyminisztériumi munkacsoport magyar kollégákkal találkozik Budapesten, 1988 november–decemberében. A finn résztvevők balról jobbra: August Leppä junior pénzügyi titkár, Kari Möttölä kutató, Heikki Oksanen pénzügyi tanácsos, osztályvezető, és a munkacsoport elnöke, Pertti Sorsa főigazgató. Fotó: Heikki Oksanen.



A finn–magyar tárgyalások írásos lenyomata, egy nyolcoldalas angol nyelvű összefoglaló 1989: VM 21 szám alatt a pénzügyminisztérium munkacsoport-jelentéseként jelent meg, és egyúttal 1989. szeptember 26-ai dátumozással lezárta a munkacsoport tevékenységét.

#### A MAGYARORSZÁGI VÁLTOZÁSOK HÁTTERE ÉS KIHÍVÁSAI

Magyarország 1968-ban radikális, a piaci mechanizmusok felé irányuló gazdasági újításokba kezdett. A nemzetközi mozgásteret Kádár biztosította (gyakorlatilag ő nyugtatta meg a szovjet kedélyeket), a gazdasági reform élére pedig Nyers Rezső állt. A reformok azonban az 1970-es évek elején lelassultak, ahogy a szocialista országokban másutt is, és Nyers Rezsőt a tudományos akadémiára tették félre. Hosszú stagnálás vette kezdetét.

A kis, nyitott magyar gazdaság indokoltan a Nyugatot is megcélozta külkereskedelmével. 1982-ben csatlakozott a Nemzetközi Valuta Alaphoz és a Világbankhoz. A gazdasági helyzet azonban a nyugati hitel növekedésével súlyosabbá vált, mint bármelyik másik szocialista országban.

A finn munkacsoport 1988. november–decemberi úti beszámolója összefoglalójában jelzi, hogy a magyar politikai vezetés rájött, hogy az elmúlt 10–15 évben felhalmozódott gazdasági problémák megoldása a lakossági fogyasztás csökkentését, valamint a gazdaság működési mechanizmusainak jelentős átalakítását igényli a következő néhány évben, ami a reálberek és a fogyasztás csökkenését hozza majd magával.

Amikor a magyarok az 1970-es évek finn gazdasági válságának tanulságait firtatták, a finn szakértők felhívták a figyelmüket arra, hogy az 1970-es évek elején a finn gazdaság jó állapotban volt. Ugyanez nem volt elmondható Magyarországról 1988-ban, amikor a nemzetgazdasági erőforrások 60%-a az állami költségvetésen ment keresztül, és hihetetlenül magas volt az adószázalék. Az állami kiadások fellendülést hozó növekedése tehát nem volt megoldható.

A finn csoport beszámolt arról, hogy a vállalatok állami támogatásának csökkentése és a megtérülési elvárások növelése meghozta „a munkanélküliség elismerését a szocialista piacgazdaság keretében”. A magyar tervek közt szerepelt egy finn modell követő, munkanélkülieket segélyező rendszer kialakítása.

1988-ban jó ütemben haladt az új gazdasági reformok előkészítése. A finn csoport leszögezte, hogy a cégek önálló felügyeleti rendszerének bevezetése 1986–87-ben növelni kívánta a vállalatok önállóságát és költséghatékonyságát, ugyanakkor rövid távú célok elérésére sarkallta a vállalatokat. Mindeközben visszafogta a munkaadói érdekek kialakulását.

1989 elején készültek az új cégtörvény életbe léptetésére, amely sokféle tulajdonlási formát megengedett (köztük teljesen magántulajdonú vállalkozásokat), és a külföldiek

számára szélesebb körű tulajdonszerzési lehetőségeket biztosított, mint az akkori finn szabályozás. A magántulajdonú vállalkozások aránya ekkor a termelés 10%-át tette ki, de ez az arány gyorsan nőtt. Az állam cégtulajdonosi szerepe nem volt tisztázott.

Magyarországon az 1980-as években folyamatos diskurzus folyt a gazdasági rendszerekről és azok változásairól. A nemzetközi hírnevű, köztiszteletben álló Kornai János a gazdasági reformokat és különösen azok sikertelenségének okait elemezte. 1980-ban Kornai az Yrjö Jahnsson alapítvány meghívására Finnországban tartott előadássorozatot, amely 1982-ben külön kötetben is megjelent. 1986-ban hosszú tanulmányt közölt a *Journal of Economic Literature* gazdaságtudományi folyóiratban a magyar gazdasági reformok sikertelenségeiről.

Kornai érthető magyarázatot adott a gazdasági reformok sikertelenségére. Szerinte a piaci mechanizmusok felépüléséhez és működéséhez nem elegendő, ha a központi hatalom a mennyiség meghatározásáról átáll az árak felügyeletére. Mivel a vállalatok folyamatosan gyanakodtak, hogy az állam mégis be fog avatkozni a működésükbe és nem bízhattak abban, hogy megtarthatják az elért nyereséget, inkább csúszttatták a béreket és a nyereséget raktárakba rejtették ahelyett, hogy jövedelmező befektetésekbe forgatták volna be. Így nem lesz hatékonyabb a működés, a reformokat pedig végül visszavonják, mert nem hozzák meg a kívánt eredményt.

Ebből következik, hogy a gazdasági rendszer hierarchiáját hiteles módon, teljesen le kell bontani úgy, hogy az államhatalom beavatkozása többé ne legyen lehetséges. Így tehát engedélyezni kell a magánvállalkozásokat, és megfelelően védeni kell a magántulajdont.

A finn szakértők úgy találták, hogy az állampárt és a vezetők 1988-ban nagyrészt magukévá tették Kornai következtetéseit. A finn–magyar munkacsoport záró jelentésében leírt alapelv, miszerint „a tulajdonviszonyoknak világosaknak és stabilaknak kell lenniük”, arra vonatkozott, hogy az állami tulajdonú cégeket önálló vállalkozásokká tegyék, a magántulajdon megfelelő védelme mellett. A gazdaságnak a magán- és a nyilvános szektoron kell alapulnia; a magánszektor arányát Magyarországon fokozatosan növelni kell.

#### GORBACSOV VÉLEMÉNYE ÉS A KELETNÉMET ESET

Noha a magántulajdonú vállalkozások engedélyezése és számuk növekedése ekkor Magyarországon már általánosan elfogadott volt, a Szovjetunióban nem ez volt a helyzet. Oksanen 1989. augusztusi budapesti látogatásán megtudta, hogy amikor Grósz Károly előző tavasszal találkozott Gorbacsovval, az érdeklődött, hogy Magyarország milyen széles körben kívánja engedélyezni a magántulajdont, majd hozzátette (Oksanen úti jelentése alapján): „Mielőtt válaszol, le kell szögezmem, hogy nem értek egyet a magántulajdonnal”.



Függetlenül attól, hogy mennyi valóságalapja van ennek a történetnek, elmondása jól mutatja, hogy a szocialista táborban nagyon odafigyeltek a szovjet reakciókra. Oksanennel ugyanekkor közölték, hogy a gorbacsovi reformpolitika kudarca Magyarország mozgásterét is leszűkítené, és hogy az amerikaiak érzékeltették a magyarokkal, hogy nem kockáztatják szovjet kapcsolataikat Magyarorszáért.

Az 1989-es magyarországi változások nagy hatást gyakoroltak a többi szocialista országra. Grósz tavasszal Moszkvában találkozott Gorbacsovval, és garanciát kapott arra, hogy a Szovjetunió nem avatkozik be Magyarország többpártrendszer felé irányuló fejlődésébe. Feszültséget okozott Magyarország és főként az NDK között, amikor 1989. május 2-án a magyarok elkezdtek elbontani a vasfüggönyt a magyar–osztrák határon. Nyár elején mintegy száz keletnémet érkezett a budapesti nyugatnémet követségre, magyar segítséggel vöröskeresztes úti okmányokat kaptak, és Nyugatra folytatták útjukat.

Grósz Károly és Kovács államtitkár úr úgy tálalta az eseményeket a finn politikai vezetés felé, hogy mintegy 2000 keletnémet volt Magyarországon, akik nem akartak visszatérni hazájukba. Kovács célzott rá, hogy Magyarország megengedi, hogy átjussanak Nyugatra, noha ez ellentétes az 1969-es magyar-keletnémet egyezményvel. Öt nappal a helsinki tárgyalások után, 1989. szeptember 10-én Horn Gyula külügyminiszter a televízióban bejelentette, hogy éjfélkor megnyitják az osztrák határt, és aki szeretne, átmehet rajta. Az események kibomlása folytatódott, és november 9-én ledőlt a berlini fal.

#### AZ ELKERÜLHETETLEN POLITIKAI MEGÚJULÁS

A gazdasági átalakulás összefüggése a politikai rendszer radikális megújításával együtt azt is jelentette, hogy végképp le kellett mondani a közvetlen állami beavatkozás lehetőségéről a cégek életébe. Magyarországon kezdtek megérteni és elfogadni, hogy az egypártrendszer keretében lehetetlen, noha a politikai demokráciára való áttérésnek más motivációja is volt.

1989 februárjában az MSZMP központi bizottsága bejelentette, hogy engedélyezi a többpárti választásokat. A háromoldalú egyeztetés a kormány/párt, az ellenzék és a szakszervezeti mozgalom részvételével néhány héttel Grósz finnországi látogatását követően, 1989. szeptember 18-án megállapodáshoz vezetett. Októberben az MSZMP pártkongresszusa döntött a választások megrendezéséről 1990 márciusában. A párt Magyar Szocialista Pártra változtatta a nevét, és nyugat-európai típusú szociáldemokrata pártként pozícionálta magát. 1989. október 23-án Szűrös Mátyás ideiglenes köztársasági elnök kikiáltotta a Magyar Köztársaságot.

1989-ben az MSZMP vezetése átalakult. Grósz helsinki látogatása idején már nem Magyarország első számú vezetője volt, hanem a központi bizottság júniusban alakított négytagú elnökségének tagja. Az elnökség élén az 1968-as gazdasági reform atyja, a politika csúcsára visszatért Nyers Rezső állt. A tagok Németh Miklós, és az MSZMP köztársaságelnök-jelöltje, Pozsgay Imre voltak.

Grósz helsinki tartózkodása idején a Helsingin Sanomat budapesti tudósítója arról számolt be 1989. szeptember 4-én, hogy a hétvégén a párt elnökségének többi három tagja megerősítette a párt reformszárnyát, noha még nem volt meg a többségi támogatásuk. A lap szerint Nyers „hivatkozott a szocialista értékekre, de azt mondta, meg kell alkotni a demokratikus szocializmus modelljét, és lemondani a központi irányítású tervezésről”.

Ugyanekkor a párt konzervatív szárnya is gyűlést tartott. Ott „elátkozták a jelenlegi pártvezetést, hűséget esküdtek a szocializmushoz, és felesküdték a nemzetközi kapitalizmus elleni küzdelemre”. A hír alapján „feltűnést keltett, hogy a párt konzervatív főtítkára, Grósz Károly hosszas üdvözlő levelet küldött a gyűlésnek”, amelyben „visszautasítja az európai és skandináv példákat a magyar problémák megoldására...és egyértelműen kiáll a rendszerváltás ellen”.

A HS beszámolója végén azt írja, hogy „ha a reformszárny októberben győz, Grósznak valószínűleg le kell mondani a pártvezetésben betöltött tisztségéről”. Így is történt, és Grósz a megújult párton kívülre sodródott. Decemberben beválasztották az újralakult szocialista munkáspárt vezetői közé. Ez a párt egyetlen helyet sem szerzett az 1990-es első többpárti választásokon.

#### A MUNKACSOPORT JELENTŐSÉGE

Az 1988 szeptemberétől 1989 szeptemberéig működő finn–magyar gazdasági munkacsoport közvetlen közelből vizsgálhatta a magyarországi gazdasági és politikai rendszer történelmi átalakulását, amikor a változások felgyorsultak és kiszélesedtek, és közvetlenül véleményt is nyilváníthatott ezekkel kapcsolatban.

A munkacsoport megszűnését követően a magyarországi események csakhamar a társadalmi rendszer teljes átalakulásához vezettek. A munkacsoport tevékenysége tehát történelmi fordulóra esett, amikor a változások mértéke már érezhető volt, noha a végeredményről még mit sem lehetett tudni.

*Kari Möttölä professzor a külügyminisztérium tervezési és kutatási részlegének kutatója.*

*Heikki Oksanen az államtudományok doktora (közgazdasági szakirány), és az Európai Bizottság gazdaságpolitikai részlegének tanácsadója.*



## HÉT ÉV DIPLOMATAKÉNT MAGYARORSZÁGON: AZ 1990-ES ÉVEK ÉS A KOMMUNIZMUS ÖRÖKSÉGE

1970 decemberében léptem a külügyminisztérium kötelékébe. Első külföldi állomás-helyem Párizs volt, 1973 és 1976 között. Jeleztem az igazgatási osztály felé, hogy szeretnék a vasfüggöny másik oldalára kerülni, a kommunista Kelet-Európába. 1975 végén bejelentették, hogy Budapestre kívánnak küldeni. Lelkesen rohantam felettesemhez, Ralph Enckellhez a hírrel. Igen elcsodálkoztam, amikor Enckell szárazon megjegyezte: „annak az országnak nem sok jelentősége van a finn külpolitika szempontjából”. Óvott attól, hogy bedőljek a „finnugor porhintésnek”.

1976 tavaszán Párizsból Budapestre költöztünk, és azóta elmondhatom, hogy Magyarország eddigi 39 éves szakmai pályafutásom minden más állomáshelyénél nagyobb hatást gyakorolt az életem folyására. Két ízben dolgoztam Magyarországon: először 1976–1978-ig a kommunista Magyarországon követségi titkárként, majd 1992–1996-ig a szabad, demokratikus Magyarországon nagykövetségként. Láttam, hogyan óvta Magyarország a kommunista tábor legvidámabb barakkjának hírnevét, és láthattam, ahogyan a demokrácia visszatért a nehéz sorsú nép közé. Baráti körömben azt is megtapasztaltam, hogyan lettek egyes keményvonalas kommunistákból egy éjszaka alatt lelkes kapitalisták.

### LEOMLIK A VASFÜGGÖNY

Magyarországot 1989. október 23-án nyilvánították demokratikus köztársasággá. A világháború utáni első szabad választásra 1990 májusában került sor.

1989 szeptemberében a (még a régi rendszert képviselő) magyar kormány úgy döntött, hogy megnyitja az osztrák határt. Horn Gyula külügyminiszter 1989. szeptember 10-én a televízióban közölte, hogy éjfélkor Magyarország mindenkit átenged Nyugatra, aki szeretné átlépni a határt. A nyomásnak nem lehetett többé ellenállni: a Balaton környékén több tízezer kelet-európai (főleg keletnémet) nyaraló tartózkodott. Egyszerűen nem voltak hajlandóak hazamenni. Szakadt a szögesdrót, és a német turisták tömegei jutottak ki a szabad Ausztriába. Akkoriban EBESZ-nagykövet voltam Bécsben, és emlékszem, hogyan alakult át a város arculata, ahogy a nyugatnémet nagykövetség udvarát

megtöltötték az „osszik”. Az ezt követő eseménysor felmorzsolta a kommunista Európát, ledöntötte a berlini falat és a Szovjetunió összeomlását eredményezte. Néhány év leforgása alatt Európa nagyobb fordult, mint az előző 40 év alatt együttvéve.

Magyarországon átfogó politikai és gazdasági reform vette kezdetét. Azok, akik közelről követik nyomon a magyar társadalmat, láthatják, hogy ez az átalakulás még mindig folyamatban van. A politikai és társadalmi rendszer átalakulása, az átmenet a szocializmusból a nyílt társadalomba, a tervgazdaságból a piacgazdaságba sokkal nehezebbnek bizonyult, mint ahogyan sokan várták. A kommunizmus ötven évének súlya ma is látható és érezhető. Ezt az örökséget nehéz elhordozni, és nehéz elfelejteni.

1990 nyarán a választások a jobboldal elsőprő sikerét hozták. A szocialisták a mandátumok alig 10%-át szerezték meg. Antall József kormánya négy évig állt az ország élén. Kialakult a parlamentáris demokrácia, de a korábbi hatalmi hierarchia felbomlása és annak következményei súlyosabb fizikai és lelki terhet jelentettek a magyarok számára, mint amire számítottak. Kiderült, hogy a gyors változáshoz fűzött remények túlzottak voltak. A hidegháború logikája hamis képet festett a vasfüggöny keleti felén élők számára a piacgazdaság paradicsomi állapotairól. Ezért részben a nyugati államok is felelősek, akik nagyvonalúan bejelentették, hogy majd segítenek a volt kommunista országoknak talpra állni. A retorikai ígéretek nem váltak konkrétummá. A pesszimizmus térnyerése a populizmus előretörését is elősegítette.

A csalódás első jele az 1994-es választásokon nyilvánult meg: ekkor a szocialisták (az 1990-ban megtagadott volt kommunista párt letéteményesei) 54%-os többséget szereztek. A jobboldal elveszítette a demokratikus választásokat, és a szocialista párt (a volt kommunista párt utódpartja) került hatalomra. Számos ismerős név és szereplő jelent meg újra az ország vezetői között. Ezután négyévente váltották egymást a politikai ellenfelek: a vezetés balról jobbra, majd jobbról balra tért. A kemény belpolitikai csatározások kikezdték a nemzet szellemi és anyagi erőforrásait. A hazai politikai színtéren folytatódna a viták, noha Magyarország belépett a NATO-ba és az Európai Unióba.

### GÖNCZ ÁRPÁD ÉS HORN GYULA

Az 1990-es évek emblemikus háttérfigurája a liberális köztársasági elnök, Göncz Árpád. Göncz karizmatikus személyiség volt. Az 1956-os forradalom utáni leszámolás idején halálos ítéletet kapott. Az ítéletet azonban megváltoztatták, és Göncz sokéves börtönbüntetést töltött le. Göncz népszerűsége az egész ciklus alatt felülmúlta a többi politikusét. Az ellentétektől terhes politikai környezetben „Árpi bácsi” befolyásos,

egyensúlyt teremtő vezető, széles látókörű világpolgár és nagy szívű személyiség volt. Noha a magyar alkotmány jobbra ceremoniális szerepet szán az államfőnek, Göncz személyisége és gondolatvilága révén képes volt valódi befolyást kifejteni. Göncz nemzetközi kapcsolatai igen kiterjedtek voltak. Börtönévei alatt elsajátított egy sok magyar politikus számára ismeretlen készséget, az idegennyelvtudást. Amerikai klasszikusokat, Hemingwayt és Faulkner fordított, és maga is írt.

Göncz kiemelte, hogy a politikai és gazdasági problémák megoldása Európának a kommunizmus alól felszabadult részében a többiek számára is megoldást jelent. „A Nyugat ajtajára ki van írva, hogy „ne zavarjanak”, ugyanakkor a Nyugat és a kommunizmus alól felszabault Európa között letagadhatatlan sorsközösség áll fenn.” Az Európai Unió keleti részén jelentős változás zajlott le, amely számos lehetőséget, de kockázatot is jelentett. Fennállt a veszély, hogy nő a különbözőség, és az Európa két felét szétválasztó szakadék kiszélesedik, hacsak ezt nem akadályozzuk meg tevőlegesen. Göncztől való az alábbi idézet is: „Az új Közép-Európának csak egy kanál orvosságra van szüksége. De ha ezt ma nem kapja meg, holnap talán szívatültetésre kerül sor. Ez pedig jóval drágább művelet lesz, mint ma egy kanál orvosság.” Göncz bölcs tanácsát megfogadták, és Kelet- és Közép-Európát integrálták a Nyugathoz (noha évekkel később).

1992-ben Göncztől hallottam a következő alapvető elemzést a rendszerváltás nehézségeiről: „A politikai környezet kulisszáit gyorsan le lehet cserélni; bevezetni a parlamentáris demokrácia formáit, szerkezetét, és módosítani a törvényeket. De nem tudjuk ugyanilyen gyorsan megváltoztatni az embert, aki generációkat töltött el kom-

munista hatalom alatt. Ehhez a változáshoz több generációs erőfeszítésre van szükség.” Az idő ezt az állítást is igazolta.

Göncz Árpád és köztem baráti kapcsolat alakult ki, ami a mai napig tart. Feleségével eljött 50. születésnapomra a nagykövetségre 1996-ban, és később finnországi látogatásán is találkoztunk. Göncz szoros kapcsolatokat ápolt Finnországgal, és bizonyára ápol ma is. 1992-ben beszédet tartottam Budapesten a finn függetlenség ünnepén. Ezt követően levelet kaptam az elnöktől, amelyben ezt írta: „Köszönöm a beszédét. Bizonyára érezte, hogy amit én mondtam, az nem csupán Önnek és a jelen lévő finneknek szólt, hanem elsősorban honfitársaimnak, mert Finnország 1939 utáni 12 esztendejét modell-értékűnek tartom Magyarország számára mind politikai, mind emberi szempontból. Külön öröm volt számomra, hogy az én – talán kissé érzellemmel fűtött – szavaimat Ön racionális, rendkívül tömör és tartalmas előadása nem kiegészítette, hanem alátámasztotta és hitelt adott neki.”

1994-ben Horn Gyula szocialista vezér lett a miniszterelnök, aki már az 1970-es évek óta vezető szerepet töltött be a kommunista kormányzatban. Horn az utolsó kommunista kormány külügyminisztere volt, aki kulcsszerephez jutott, amikor 1989-ben meghozták a döntést a szögesdrót átvágásáról az osztrák határon. Megismerkedtem Horn Gyulával, noha a diplomataösszejövetelekre nem járt. A motívumait mindig nehéz volt követni, vaskezü vezetése azonban senki számára nem maradt titok a magyar politikában. A kommunizmus idején megszokott stílus nem múlt el nyom nélkül. Horn zárkózott, titokzatos személyiség volt, aki erőteljes, sokszor homlokegyenes ellentétes érzelmeket keltett a magyarokban. Az 1956-os forradalom leverésében sorkatonaként résztvett, és Kádár János kommunista kormányzatában harminc évig szolgált Horn Gyula a magyar jobboldal számára vörös posztó volt. Sokak számára érthetetlen volt, hogy Horn múltja dacára az 1990-es évek egyik legközkedveltebb politikusa volt Magyarországon.

A magyarok Finnország iránti megbecsülése folytán a finn nagykövetnek különösen gyakran alkalma nyílt találkozni a magyar politikai vezetőkkel, és egymét cserélni velük a világ és Magyarország helyzetéről. Rendszeres kapcsolatban voltam a köztársasági elnökkel, a miniszterelnökkel és hivatalaikkal. Hárman azonban ritkán találkoztunk, mert Horn ilyenkor inkább távol maradt. Kettejük közt távolságtartó volt a kapcsolat.



Pertti Torstila  
köszönti  
Göncz Árpád  
köztársasági  
elnököt  
a magyarul  
beszélő  
nagykövetek  
klubjában,  
1994. január 5-én.  
Fotó: Pertti  
Torstila.

*M*iert változik a magyar közhangulat ilyen gyökeresen négyévente? Mi a magyarázat arra, hogy már az első négy év demokrácia és piacgazdaság után félreállították a jobboldalt, amit 1990-ben hatalmas szavazattöbbséggel választottak meg?

A balra tolódás a második szabad választásokon 1994 májusában nem jelentette a kommunizmus sikerét. A szocialista párt vezetése nem volt azonos a kommunizmussal, noha az ellenfelek ezt állították. A magyarok nem akartak visszatérni a kommunizmushoz. Inkább a jobboldali kormányt ellen, mint a szocialisták mellett szavaztak. A kommunista korszak utolsó két évtizede, az 1970-80-as évek a gulyáskommunizmus jegyében, viszonylagos jólétben telt. Nem voltak gazdagok, de igazán szegények sem. A kommunizmus politikai üzenete kevésbé volt fontos az állampolgárok számára, mint az elért gazdaságpolitikai eredmények.

1994 tavaszán a gazdasági tényezők meghatározó szerepet játszottak a szavazók döntéseiben. Megindult a társadalom polarizálódása: a politikai és a gazdasági változás kettéosztotta a népet győztesekre és vesztesekre. A nagy többség életszínvonala a szabadság első éveiben visszaesett, nőtt a társadalmi bizonytalanság, és a munkanélküliség aránya elérte a 13%-ot. Az ipari termelés 35%-kal alulhaladta az 1985-ös szintet.

A kommunizmus évtizedeiben Magyarország sajátos gazdasági-társadalmi modellt épített ki a tervgazdaság keretein belül. Magyarország kifelé nyitottabb volt, mint a többi szövetes ország, és ez szimpátiát szült a Nyugat részéről. Széles körű szociális ellátórendszert építettek ki, garantálták az egyenrangú oktatási rendszert, és a bérézési rendszer mindenki számára egységes bevételi szintet jelentett. Tény, hogy ez a modell a tömegeket érintette és nem a nomenklatura képviselőit, de hiszen a tömeg maga a nép. A dolog árnyoldalát az jelentette, hogy a kommunista gondoskodó rendszerben kialakult egy olyan életforma, amelyben az állampolgár megelégedett egyéni felelősségéről, és mindent a rendszerre hagyott. Az ingyenes iskolai és egyetemi oktatás, az ingyenes egészségügyi ellátás, az életre szólóan garantált munkahely, a lakáshoz jutás és az állami nyugdíj magától értetődővé vált. A rendszer noha szerény, de biztos életvitelt és bevételt biztosított. Az állampolgárokat nem aggasztotta az, hogy ez a rendszer jelentős nyugati hitelfelvételen alapult.

A szabadság első éveiben a magyarok érezni kezdték a változás következményeit. A jólét nem terjedt el a várt mértékben. A politikai változás nem hozott mindenki számára megélhetést, és sokan nagyot csalódtak várakozásaikban. A nyugati életvitelről alkotott álmok és elképzelések magasra tették a mércét. Nem értették a piacgazdaság működését, és a várt paradicsom helyett hideg, sokak számára visszataszító környezet-

be kerültek. Az életszínvonal lecsökkent, és mindennek ára lett. Beköszöntött a sokak számára eddig ismeretlen munkanélküliség, ami fizikai és mentális bizonytalansággal járt együtt. Csak idővel értették meg, hogy a jólétért meg kell dolgozni.

Felébredt a nosztalgia az 1980-as évek irányában. Országszerte az emberekkel beszélgetve tapasztaltam, hogy az 1980-as évek államszocializmusa biztonságos időszaként élt az emberek emlékezetében. Ott volt az ingyenes egészségügyi ellátás, az olcsó tanulás lehetősége, a nyugdíjellátás, a garantált munkahely és a fizikai biztonságérzés emléke. Mindezeket az értékeket a szocialista párttal azonosították. A kommunizmus problémáira csak kevesen emlékeztek vissza. Az ember emlékezete meglepően szelektív. Az emberi jogok és a szabadságjogok kérdése nem került be a választási kampány témái közé. Korábban volt biztos munkahely, az élelmiszer és a lakhatás olcsó volt és a jövedelmkülönbségek elenyészőek. Most a szegény többség elszegényedni látszott, a gazdag kisebbség pedig egyre gazdagodott.

A személyes siker eszközei homlokegyenest ellenkeztek a megszokott morális értékrenddel. A családot önállóan kellett fenntartani, míg a szocializmusban a nagy-családok anyagi támogatást kaptak. A becsületes alkalmazott már nem volt értékes. Az üzletemberek jóléte látványosan kiemelkedett az átlagból. A nagy többség azonban alacsonyabb életszínvonalra kényszerült, mint amit eddig elfogadhatónak tartottak. A kommunizmus problémái, a szólásszabadság, a véleményalkotás szabadsága vagy a szabad utazás lehetősége nem sokat nyomott a latban.

A gazdaságpolitika terén a Horn-kormány a kezdeti bizonytalanság után kemény thatcheri irányvonalat választott: ezzel kezelték a magyar gazdaság alapvető problémáit (a költségvetési hiányt, a folyó fizetési mérleg hiányát, a külföldi eladósodást), intézték a radikális megszorításokat és a privatizációt. A szigorú megszorítások eredményre vezettek, és Magyarország visszanyerte a nemzetközi közösség bizalmát. A korábbi kommunista kelet-európai országokba érkező 13 milliárd USA dolláros nyugati tőkének közel fele Magyarországon landolt. A privatizáció úgy zajlott le 1995 végén, hogy a nyugati befektetőknek a kezdeti bizonytalanság után minden probléma nélkül invesztálhattak a szocialista vezetésű Magyarországon. Az OECD-tagság 1995-ben valósult meg, az IMF pedig megadta a létfontosságú készenléti hitelkeretet. Az eladósodás mértéke azonban kiemelkedő volt, a GDP 70%-a.

Az új struktúra, az államigazgatás és a demokratikus intézmények hat hónap alatt felálltak 1990–1991 során. Korábban ezt vélték a legnehezebb feladatnak. De hat év sem volt elég arra, hogy megváltoztassa az embereket és a közösséget, amely öt évtized alatt a szocialista rendszer részévé vált. De a magyar nép kitartó és tanulékony. A kommunizmus elnyomásának éveit csak egy pillanatnak látszik az ország ezeréves történel-

méhez képest. A magyarok nehezebb időket is megéltek már, mégis meg tudták őrizni profiljukat és életerejükét. Az akaraterő és a megújulási készség bizonyítéka, hogy Magyarország 1999-ben belépett a NATO-ba, 2004-ben pedig az Európai Unió tagja lett. Amikor 1996-ban eljöttem Budapestről, bizvást írhattam jelentésemben, hogy Magyarország minden szempontból az új közép-európai stabilitás motorja.

#### MAGYARUL BESZÉLŐ NAGYKÖVETEK KLUBJA

Amikor 1976-ban Budapestre érkeztem, a nagykövetség a Vérhalom utcában volt, a diplomatagettóban. A követség helyi alkalmazottainak körét Arany László és Kajtár Erzsébet titkár és Kőváry Miklós gépkocsivezető alkotta. Mindannyian a kommunista Magyarországon nőttek fel – ki-ki a maga módján –, de erősen ragaszkodtak Finnországhoz. Erzsébet nagykövet koromban később titkárom lett. Miklós az 1980-as évek végén Ausztriába disszidált. Amikor 1989-ben Bécsbe költöztem, újra gépkocsivezetőként alkalmaztam ezt a hűséges finnbarátot. A barátság nem múlik el.

Először 1976 tavaszán látogattam el a Gellért-szálló mögötti, 1944-ben lebombázott finn követség romjaihoz. Főnököm, Paul Jyrkänkallio nagykövet vitt el oda, aki minden erejével azon volt, hogy az új követség felépüljön. A több mint 30 éve érintetlen romhalmaz nem vált Finnország becsületére. A telek a miénk volt, de elhagyottan és őrizetlenül állt. A romos épület vonzotta a csavargókat és más jöttmenteket, ami zavarta a szomszédokat. A telek méretéről vita folyt a kommunista vezetéssel, és az 1980-as évekig a finn államnak sem volt forrása az új követségi épülethez.

Jegyzőként emlékszem, milyen kiemelten kezelték a témát Urho Kekkonen hivatalos látogatása során, 1976-ban. A telekügylet útjárt Kekkonen és Kádár János egyetértése egyengette, de maga az építkezés megkezdése még tíz évig váratott magá-

Pertti Torstila követségi titkár gitározik a budapesti nagykövetség munkatársainak estjén 1976 őszén. Fotó: Pertti Torstila.



ra. Az Ilmo Valjakka tervei alapján felépült új követség a finn építészet mintapéldája, színvonalas és megfelelő irodai helyiségekkel, és szép és sokoldalúan hasznosítható reprezentatív terekkel. Paavo Väyrynen külügyminiszterrel együtt én is ott lehettem az ismerős telken, amikor 1986-ban lerakták az épület alapkövét. Megható volt részt venni az ünnepi alkalmon; felélénkültek emlékeim a 1970-es évek Magyarországról. Éppoly emlékezetes számomra 2009. április 14-e, amikor az épület 20 éves fennállását ünnepelhettük ugyanitt.

Paul Jyrkänkallio nagy nyelvtudós volt, az egyik leghíresebb a külügy történetében. Ő bátorított arra, hogy magyarul tanuljak. „Így elmondhatjuk a városban, hogy a budapesti finn nagykövetség minden diplomatája beszél magyarul.” Mivel csak ketten voltunk diplomaták, a cél elérhetőnek tűnt. Jyrkänkallio hallás után, a rádióból tanult meg magyarul, nekem azonban meg kellett dolgoznom a nyelvtudásért. A külföldiek azt hiszik, hogy a finnek könnyen megtanulnak magyarul, hiszen rokonok vagyunk. Bizony, de a rokonság mintegy 3000 évvel ezelőttre nyúlik vissza, így a mai orosz és svéd nyelvben például bővebb a közös szókincs, mint a magyarban és a finnben. A rokonság távoli, és a nyelvészek sem tudnak néhány száznál több közös szót felmutatni.

Amikor 1978 decemberében visszatértem Finnországba, megvolt az alap, amit önálló tanulással és az egyetemen próbáltam továbbfejleszteni. Motivációban nem volt hiány. A bármily távoli, de közös gyökerek megtalálása örömteli feladat volt. És megérte a tanulás, hiszen 1992-ben megkaptam nagykövetségi kinevezésemet Budapestre.

A bemutatkozó látogatások során rájöttem, hogy meglepően sok nagykövetkolléga beszél magyarul. Ritka nyelvről van szó, de a trianoni békeszerződés miatt Magyarország hét szomszédos országában él jelentős magyar nyelvű kisebbség; Erdélyben például több mint 1,5 millió fő. Szolgálati időm alatt Budapesten volt, hogy 16 magyarul beszélő nagykövet is volt egyszerre: több, mint ahány oroszul beszélő követ Moszkvában. A bemutatkozó kör után elhatároztam, hogy megalapítom a magyarul beszélő nagykövetségek klubját, „Magyarul beszélő nagykövetségek klubja” néven.

Tizenegyen voltunk az alakuló ülésen: Finnország, Izrael, Oroszország, Románia, Kína, Szlovákia, Horvátország, Bulgária, Lengyelország, Szlovénia és Dél-Afrika. 1993-ban csatlakozott Svédország, Ukrajna, Ausztria, Mongólia, Franciaország és Nagy-Britannia.

Ez a követségcsapat, amit összekovácsolt a magyar nyelv ismerete, igazi baráti körre, a hídverés és az információcsere kiváló fórumává vált. A kommunista hatalom összeomlását követően a korábbi szocialista országok követeinek (ők alkották a klub legnagyobb részét), nem volt természetes körük. A többi kollégának ott volt a Nato, az Európai Unió, a skandináv országot vagy a semleges országok. Számukra ez a klub nyitott kaput



a nyugati követek és az új nemzetközi kapcsolatok irányába. A klub tagjai több ízben jártak a szomszédos országok magyarlakta területein, így próbálva megközelíteni a bizonyult és érzékeny kisebbségi kérdéskört.

A klub társalgási nyelve a magyar volt, így nyitva álltak a kapuk a magyar társadalom és a politikai vezetés felé. A diplomáciai testület többi tagja irigykedhetett, hiszen a magyarul beszélők klubja bárkit, bármikor meg tudott szerezni összejöveleire, ebéd- és vacsorameghívottként. Ki utasítana vissza egy meghívást, ahol anyanyelvén beszélgethet a nagykövetek klubjában. Járt nálunk Göncz Árpád elnök, Horn Gyula miniszterelnök, Jeszenszky Géza és Kovács László külügyminiszter és még számos magyar vezető és ellenzéki képviselő: igazi elitkavalkád. A magyar társadalom befogadta a klubhoz tartozó nagyköveteket: számunka minden ajtó nyitva állt. A közvetlen kommunikációs csatorna jelentős szakmai előnyt hozott.

#### „HA ÉN RÓZSA VOLNÉK”

A karjai édesanyámtól örökölt énektudás és a gitározás diplomata pályám számos vidám és szomorú pillanatán átsegített. A magyarul beszélő követek klubjában sokat énekeltünk. A Szlovéniát képviselő Hajós Ferencsel és az Ukrajnát képviselő Dmitri Tkaccsal triót alapítottunk: a klub ukrainai útján a tűz körül előadott „Ilyen volt Viipuri” c. sláger volt a bravúrszámunk. A refrénbe teljes szívéből bekapcsolódott Ivan Abojmov orosz követ, a klub alaptagja is, aki később Helsinkiben lett nagykövet.

A magyar népzene és népdalokat már az 1970-es években megszerettem. Beleszerettem egy dallamba, ami Bródy János és Koncz Zsuzsa révén vált népszerűvé, és a magyar szabadságvágy szimbólumává. A „Ha én rózsá volnék” megható képekkel írja le azt a világot, amibe a hatalmasok sem tudják megakadályozni a bejutást. Lefordítottam a dalt, és 1993 nyarán Sotkamóban, a naapurivaara táncházban megmutattam jó barátomnak, Katri Helena énekesnőnek. Demókat küldtünk egymásnak, a szöveg átalakult szerelmi történeté, és 1994-ben „Vie minut” (Vigyél el) címmel felkerült Katri Helena új lemezére. A dal közkedvelt lett, és Katri Helena a Finlandia-palotában tartott 40 éves jubileumi koncertjén 1995-ben ez volt a közönség által kért zárószám. Ha megkérdezik tőlem, mit csinálnak a diplomaták és mit értem el pályám során, azt szoktam mondani, hogy találtam egy dalt Katri Helenának. Meg szoktak elégedni ezzel a válaszzal. Akkor van valami haszna a diplomatáknak.

„Jos mä portti oisin, auki oisi teljet. Siitä sisään käydä saisi siskot, veljet. Tervetulleeks teidät aina toivottaisin, narahtaisin aina, seuraa kun mä saisin.

*Jos mä lyhty oisin, loistaisin kuin tähdet. Valaista voin matkaas, kulkemaan jos lähdet. Ystäväni, silloin valomerta uisit. Kajossani vielä illoin rakastuisit.*

*Ikkuna jos oisin, katsella sä saisit lävitseni aina, maailman omistaisit. Unohtaa sä voisit kaiken turhan pelon, kauneuden vain nähdä saisit ihmiselon”*

(Ha én kapu volnék, mindig nyitva állnék, / Akárhonnan jönne, bárkit beengednék, / Nem kérdezném tőle, hát téged ki küldött, / Akkor lennék boldog, ha mindenki eljött. / Ha én ablak volnék, akkora nagy lennék, / Hogy az egész világ láthatóvá váljék, / Megértő szemekkel átnéznének rajtam, / Akkor lennék boldog, ha mindent megmutattam.)

#### FINNORSZÁG ÉS MAGYARORSZÁG

Ralph Enckell óvott, nehogy bedőljek a „finnugor porhintésnek”. Azonban nem találkoztam egy finnel sem, aki hosszú időt töltött Magyarországon, és nem tett volna éppen így. Finnország generációk óta egészen speciális szerepet tölt be a magyarok szemében. Megható az a barátság és kötődés, amit a finnek megtapasztalhatnak.

Magyarország ugyanakkor Európa szívében, fontos helyen fekszik. A hidegháború idején az ún. népi diplomácia révén Finnország kitekintést jelentett a magyarok számára egy szabadabb világba. A finnek állandóan élvezhetik a páratlan rokonsági bónusz előnyeit, amit tudatosan ki is használunk. A kulturális kapcsolatok gyökerei a XIX. századra nyúlnak vissza.

A két ország kapcsolata olyan érték, amit gonddal kell ápolnunk. Az új európai integrációs folyamatban Finnországnak jobban meg kellett küzdenie kiemelt szerepéért Magyarországon, mint korábban, de északi rokonnépként azért továbbra is különleges figyelemnek örvendünk. A finnek is sok területen kiemelten kezelték ezt a viszonyt.

A magas szintű látogatások gyakorisága szembetűnő. 1989 a volt szocialista országokba irányuló látogatások intenzitása sokat változott, de Magyarországot ez nem érintette. 1992 ősze és 1996 tavasza közti szolgálati időszakom alatt 23-szor fogadtam Helsinkiből érkező államfőket, minisztereket, parlamenti és katonai vezetőket.

Egy nagykövet számára mindig az államfői látogatás a legnagyobb esemény. Követségi titkárként ott álltam 1976-ban a ferihegyi repülőtéren, és a magyar külügyminisztérium finn referensével, Krausz Györggyel (Gyurival) fogadtuk Urho Kekkonent. 1995 tavaszán újra ott állhattam nagykövetként, amikor Martti Ahtisaari elnök érkezett Magyarországra. Ahtisaari folytatta a Kekkonen és Mauno Koivisto által megalapozott hagyományt: először Magyarországra kell menni. Mellettem ugyanaz az ember állt: Krausz György, most már helsinki magyar nagykövet. A diplomatákat sokfelé veti

a sors, de útjaik néha keresztezik egymást. Gyuri és családja a diplomatakollégák közül talán a legközelebb került hozzám és feleségemhez. A finn nyelvet mesterfokon ismerő Krausz háromszor is szolgált Finnországban. Gyurival 1972-ben találkoztam először: akkor a Dipoliban rendezett EBESZ-konferencia előkészítését a helsinki diplomáciai testület élén irányító nagykövet, Rónai Rudolf fiatal segítője volt.

Szolgálati időm alatt a kereskedelem és az export fellendítése került a nagykövetség munkájának középpontjába. Az aktív vállalkozók, a kereskedelmi titkár hatékony munkája és a kedvező üzletpolitikai körülmények (lásd KEVSOS-egyezmény) segítségével sikerült elérni ezt a célt. Exportunk 1993-ban közel 80%-kal, 1994 pedig további 50%-kal bővült. 1994 decemberében lépték először túl az egymilliárd márkás határt. 1995 év elején megszűntek a KEVSOS-kedvezmények A finn termékek elvesztették 10%-os versenyelőnyüket, az export pedig 20%-kal visszaesett. A csökkenés azonban nem volt tartós, hiszen exporttermékeink derékhadra, a papír, a hírközlési termékek, az elektronika és a speciális technológiák már megvetették lábukat Magyarországon.

1996-ban, mikor távoztam Magyarországról, mintegy 700 finn élt ott. 1988-ban Arto Mansala nagykövet 25 állandó és 60 ideiglenes lakosig jutott. A növekedés később tovább folytatódott. Fejlődött az export, a turizmus és a szakértői látogatások gyakorlata. Finnország megjelent az építetők és befektetők között. A teljesen finn vagy finn–magyar közös tulajdonú vállalkozások száma jócskán túllépte a százat.

A két ország közti különleges viszony alapja a kultúra. A kulturális egyezmény keretében történő hivatalos kapcsolatok hagyományosan jól működtek. Ezek mellett

lassan felépült a közvetlenül, a külügytől és az oktatási kormányzattól függetlenül zajló kulturális csere. A nagykövetség meghatalmazása legvégső határáig fenntartás nélkül támogatta a művészek, kiállítások, koncertek és színházi előadások utaztatását mindkét irányba. Például a magyar állami operatársulat sikeres látogatásának megszervezése az 1994-es savonlinnai operafesztiválra a kulturális egyezmény keretein kívül történt.

A Finn–Magyar Társaság, amelynek munkásságát az 1970-es évek óta nyomom követem, hatvan éves lesz. Az 1990-es években hosszas előkészítő munka eredményeként megalakulhatott a magyar országos szervezet is. A finn kérdésekkel való foglalkozás azonban továbbra is nagyrészt magánemberek munkáján alapult. Ez elegendő volt, hiszen akkor 43 településen volt finn baráti kör. Ehhez járultak hozzá a testvérvárosok (közel 50), a testvérgyülekezetek és testvériskolák. Nincs még egy ország, amelynek ennyi testvérvárosa és baráti köre lenne Magyarországon.

Az egyéni szintű kapcsolatok már a kommunizmus idején is élénkek, sokoldalúak voltak. Utazásaim során rengeteg alkalmam nyílt meggyőződni erről Magyarország jelenlegi és régi határain belül. Különösen közel áll a szívemhez Pécs és Debrecen, és a két város kiterjedt magyar–finn baráti köre. Pécs Budapest mellett Magyarország egyik gyöngyszeme, és joggal lehet Magyarország kulturális fővárosa 2010-ben. Az 1970-es években számos helyi méltóság tartozott a pécsi baráti körbe, köztük Szatyor Győző és Andrásfalvy Bertalan. Debrecenben az ismert finnbarátok, Bodnár Judit, Keresztes László és Nyirkos István fogadtak.

Amikor 1992-ben finn követként bemutatkozó látogatást tettem az első magyar kormány minisztereinél, a kulturális minisztérium élén jó ismerős állt: Andrásfalvy Bertalan. A találkozás örömteli volt. Az 1970-es években nem sikerült tiszteletbeli konzulátusokat nyitni Magyarországon, noha Paul Jyrkänkallióval és Kaarlo Yrjö-Koskinennel dolgoztunk ezen. A kommunista vezetés nem volt kész erre. Az idők azonban változnak, és Pekka Kujasalo nagykövet idején jó barátom, Kator György lett az első finn tiszteletbeli konzul Pécsen. Ma már három tiszteletbeli konzul működik az országban.

#### A HATÁRON TÚLI MAGYAR KISEBBSÉGEK

*A* korunkra jellemző történelemnélküliség nem jellemző a magyarokra. Az európai történelem nehéz időszakai Magyarországot sem kímélték. A legmélyebb trauma Trianon. Az első világháborút követő 1920-as párizsi (trianoni) békeszerződésben a vesztes oldalon álló Magyarországot felszabdalták, és az ország korábbi területének egyharmadára csökkent. Egyedül a Romániához került terület, Erdély is nagyobb, mint a jelen-



Pertti Torstila nagykövet és Magyarország korábbi helsinki nagykövete, Rónai Rudolf a Kalevala Baráti Kör 10 éves ünnepségén 1994. november 19-én (balról Eva Torstila, Pertti Torstila, Rónai Rudolf, Varga Domokos és Outi Hassil). Fotó: Pertti Torstila.

legi Magyarország. A népesség száma 10 millió alá csökkent, és három millió magyar rekedt az új határok túloldalán.

A szomszédos országokban élő magyar kisebbségek kérdése nyomasztó, nehéz kérdés a magyarok számára. A szomszédokkal való kapcsolatot sem könnyítette meg. A jugoszláv háború és a nyugati szövetségi rendszerhez való csatlakozás mellett a szomszédos országokhoz fűződő kapcsolat volt magyarországi nagyköveti éveim fő témája a magyar külpolitikát tekintve. Magyarország hét szomszédos országa közül öt új állam volt a kommunizmus összeomlását követően. Ausztriával és Szlovéniával felhőtlennek mondható a viszony. Ukrajnával formálisan rendeződött a kapcsolat az egyezmény megkötését követően. Horvátországra a balkáni háború nyomta rá bélyegét, de a valódi problémák Szerbia, Románia és Szlovákia irányában keletkeztek.

A szomszédviszonyok negatívan csapódtak le Magyarországra fontos nyugati baráti országaiban, és ez felkeltette számos magyar politikus és gazdasági szakértő aggodalmát. Magyarországtól azt várták, hogy a nyugtalan Balkán Európa felőli oldalán garantálja a biztonságot. A régió kívül is számítottak Magyarország visszafogott, átgondolt, stabil és példászerű működésére. A szomszédos országokhoz fűződő viszony problémái, a veszekedés és a magyarok felsőbbrendűsége figyelmeztető szavakat csalt ki az idelátogató nyugati vezetőkből. A nyugati integráció, a NATO- és EU-tagság feltételének tekintették, hogy Magyarországnak ne legyenek vitái a szomszédos országokkal.

A magyar politikai vezetés a finnektől is azt hallhatta, hogy a demokrácia megerősödésének alapja az erős gazdaság. A gazdaság működőképessége tétele pedig külső segítség nélkül lehetetlen. Külföldi segítségre, tőkére és befektetésekre pedig nincs remény, ha nem lehet megbízni a magyar demokrácia stabil fejlődésében és a működő szomszédosági kapcsolatokban. A magyar vezetésnek tehát volt min töprengenie, hiszen fontos volt számukra, hogy minél előbb végrehajtsák az ország nyugati integrációját.

A kommunizmus idején a kisebbségi problémákat Moszkva parancsára a szőnyeg alá söpörték, de a rendszerváltást követően a nehézségek is felszínre kerültek. A jobb oldali Antall-kormány nacionalista állásfoglalásai felbőszítették a szomszédos országokat. A külpolitikai prioritások közt szerepelt a határon túli magyarok jogaiért érzett „legitim aggodalom”, és a jogaik védelmére való törekvés. Antall beszéde, amelyben minden magyar miniszterelnökének nevezte magát (a határon túl élőket is beleértve), meglepődést és ellenérzéseket keltett a szomszédokban. Nem könnyítette meg a helyzetet a nacionalizmus növekvő támogatottsága sem Romániában, Szlovákiában és Szerbiában.

A kisebbségek ügye 1994-ben a Horn-kormány külpolitikai gondjainak listáján is vezető szerepet foglalt el. Nem sokkal a keserű választási vereség után találkoztam Jeszenszky Géza külügyminiszterrel. A csalódott Jeszenszky azt mondta, kíváncsian

várja a szocialista kormány kisebbségekkel kapcsolatos lépéseit. A választási kampány során a szocialisták megígérték, hogy a Románia és Szlovákia felé irányuló „új, radikális és gyors kapcsolatépítő politikával” segítik elő a magyar kisebbségek helyzetét. Jeszenszky azt jósolta, hogy a problémák a hatalomváltás ellenére is tovább folytatódnak. A jóslat bevált. Magyarország és Szlovákia viszonya holtpontra jutott a dunai vízerőmű ügyében. Szlovákia saját területén keresztül vezette át a Duna vizét, és máris megvolt a krízis. Kisebbségi ügyekben a szocialisták sem tehettek messzemenő engedményeket, és a kérdés az EU- és NATO-tagság ellenére továbbra is árnyalja a Szlovákiához és Romániához fűződő kapcsolatot.

#### SEMLEGESSÉG VAGY NATO-TAGSÁG

Az 1990-es évek elején Magyarországon tudományos körökben téma volt ugyan a semlegességi opció létjogosultsága, de politikai körökben világos célkitűzés volt a szövetséghez való csatlakozás. A finn modell, a semlegesség vagy egy harmadik út nem tartozott a reális alternatívák közé. A kommunizmus összeomlása és a varsói szövetség felbomlása után a keleti blokk korábbi tagországai számára az ellentétes oldalt képviselő katonai szövetséghez, a NATO-hoz való csatlakozás tűnt az egyetlen helyes döntésnek. A jugoszláv válság új tartalmat adott a csatlakozási kérdésnek. Magyarország biztonsági garanciát remélt a NATO részéről. Egy regionális kelet-közép-európai biztonsági megoldás nem volt elegendő. Ha nem tartoznak a varsói szerződéshez, akkor a NATO-hoz kell csatlakozni.

Miután Brüsszel visszautasította a közvetlen tagság lehetőségét, Budapesten a társult tagság gondolatához fordultak. Az ellenzékben lévő jobboldali Fidesz fiatal vezetője, Orbán Viktor aktívan támogatta ezt az elképzelést, de nemsokára a kormány is tisztázta álláspontját. Orbán a következő alternatívákat vázolta fel:

- 1) a honvédelem nemzeti kézbe összpontosítása semlegesség mellett,
- 2) visszafordulás keletre vagy
- 3) csatlakozás a nyugati védelmi rendszerhez.

Az első lehetőséget nem támogatták, nem tartották reálisnak. Magyarországnak nem volt lehetősége egy hiteles nemzeti védelmi rendszer felépítésére. A második alternatíva egy letűnt világot idézett, így maradt a harmadik lehetőség. Magyarország nem vette jó néven azokat a híreket a NATO és az EU részéről, amelyek egységesen kívánták kezelni a közép-európai államokat, nem pedig egyesével, jellemzőik adta sorrendben. A NATO Partnership for Peace programja nem igazolta a magyar várakozásokat.

Mivel Jelcin is dicsérte a PFP-t, a magyarok számára még nehezebb volt azt elfogadni. A PFP lényege elhomályosult, amikor Oroszország és Ukrajna is csatlakozott hozzá. A Balladur-tervet és a regionális visegrádi együttműködést felülírta a szomszédos országok közti „szépségverseny”. Csehszlovákia kettébomlása csak növelte a nehézségeket. Miután a térség országai fokozatosan csatlakoztak a NATO-hoz és az EU-hoz, a helyzet lassanként stabilizálódott.

Jeszzenszky külügyminiszter 1993 őszén mondta nekem, hogy nem tudja elfogadni a „nagy szövetség” gondolatát, vagyis a NATO és Oroszország közös védőernyőjét tartának Magyarország és szomszédai fölé. A külügyminiszter véleménye szerint a térség országa nem kívántak olyan védelmi rendszer részévé válni, amit egy részről a Nyugat, másik részről Oroszország garantál. A korábbi keleti blokkban élők már eleget szenvedtek. „Amikor biztonsági garanciákat keresünk, nem a korábbi elnyomókhoz fordulunk ezért. Nem kívánjuk, hogy ugyanúgy otthagyanak a hidegben, mint 1945-ben, 1956-ban 1968-ban és 1981-ben tették”. 1994-ben Horn Gyula miniszterelnök Kovács László külügyminiszterrel együtt hasonló nézeteket vallott magáénak, és teljes mellszélességgel kiállt a teljes nyugati integráció mellett. Az uniós tagságot azonban prioritásként kezelték.

#### HORVÁTORSZÁG, MAGYARORSZÁG ÉS A JUGOSZLÁV HÁBORÚ

A jugoszláv-osztrák határterületen 1991-ben kirobbant polgárháború erőteljesen rányomta bélyegét 1992 és 1996 közti követi munkámra. Horvátország 1991 júniusában nyilvánította ki függetlenségét, amelyet Finnország 1992. január 17-én ismert el. A diplomáciai kapcsolatot 1992. február 19-én vettük fel. Engem neveztek ki az első horvátországi finn követnek: 1992. szeptember 29-án adtam át megbízóleveletem Franjo Tudjman elnöknek.

Én voltam az első finn diplomata az új, független Horvátországban, mégsem én voltam az első finn nagykövet. Elődömre kevesen emlékeznek. Onni Talas 1941 áprilisától 1942-ig Rómából végezte a finn követ munkáját a német támogatással függetlenségét kikiáltó horvát köztársaságban. Talas után Armas Yöntilä ügyvivő vette át a feladatot 1942-től egészen a háború végéig. A világháború végétől Jugoszlávia széthullásáig belgrádi nagykövetségünkön intézték a horvát ügyeket.

A háború azonban önálló, izgalmas célponttá avatta Horvátországot. Segítségemre volt a kiváló katonai attasé, kommodor Georgij Alafuzoff, de az ő támaszpontja sajnos Varsóban volt. Budapesten csak 1996 őszén kaptunk saját katonai attasét.

Az Európát megrengető véres jugoszláv polgárháború komoly jelentőséggel ruházta fel a diplomáciai munkát. Az autózás Budapesttől Zágrábig a háborús helyzetű országon keresztül az útzárak számától függően legalább hat óráig tartott. Az útvonal nem volt veszélytelen. Ketté kellett osztanom időmet és gondolataimat. Budapesten úgy éreztem, hogy a finn–magyar kapcsolatok követése miatt nincs elég időm a szomszédban zajló súlyos konfliktus figyelésére. Horvátországban pedig rossz volt a lelkiismeretem, hogy távol vagyok tényleges célországomtól és ottani feladataimtól.

Magyarország közvetlenül nem vált a déli határánál zajló háborús események célpontjává, de a harcok hatásai őket is elérték. Trianon után közel 500 000 magyar rekedt a jugoszláv határ túloldalán. Nagy részük a határ közelében, Szerbiában élt, de horvát területen is sok magyar volt. Az ágyútűz áthallatszott a határon, és már a háború első napjaiban megjelentek a menekültek a dél-magyar városokban. 1991ben 60 000 balkáni háborús menekült (nagyraoszt horvátok) érkezett Magyarországra. Nagy részüket az ország déli részében helyezték el; többezren magánháznál laktak több mint 300 településen. 1993 őszén Mauri Pekkarinen belügyminiszterrel meglátogattuk a nagyatádi menekülttábor, ahová finn segélyt vittünk.

Vukovár ostroma, a boszniai események és a Vajdaságot érintő Nato-bombázás vegyes érzéseket keltett a magyarokban és a magyar politikai vezetésben. A Duna-hidak megsemmisítése a történelmi Újvidéken megszakította a dunai folyami hajózást a Fekete-tenger felé; közúton sem lehetett eljutni Jugoszláviába. Magyarországot első kézből érintették a Szerbiára vonatkozó korlátozások. Az embargó 1992-ben több mint 500 millió USA dolláros veszteséget jelentett Magyarországnak. A krízisen kívüli országok közül Magyarország szenvedte a legtöbbet.

A 450 000-es vajdasági magyarságért érzett aggodalom hatására Magyarország kínosan tartózkodott attól, hogy beavatkozzon a jugoszláv konfliktusba. A súlyosbodó helyzet Szerbia határvidékén azonban hamarosan keményebb álláspontot eredményezett. A kormány légvédelmi rakétákat és egyéb felszerelést kért a NATO-tól a fokozódó balkáni háborús veszélyre hivatkozva. A NATO negatív válasza csalódás volt. A honvédelmi minisztériumban hallhattam azt a keserű megállapítást, hogy a biztonságos Finnország bezzeg kap fegyvereket Kelet-Németország hagyatékából, de a valós válságterületen elhelyezkedő Magyarországnak csak alkatrészeket ajánlanak fel. 1993-ban Magyarország beleegyezett, hogy légtérét felhasználják a NATO AWACS-átrepüléseihez, és részt vett a dunai közlekedés felügyeletében az ENSZ által Szerbiával szemben foganatosított korlátozások alapján. Az őrzőhajók magyar felségjelzéssel közlekedtek, és a legénység fegyvertelen vámtisztviselőkből állt. A politikai vezetés te-



hát minden téren hangsúlyozta a magyar részvétel nem katonai jellegét. Aggódtak az esetleges szerb ellentámadás miatt.

Horvát részről szívesen látták volna, ha Magyarország egyértelműbben is állást foglal a válságban – természetesen a horvátok mellett. Tudjman elnök is utalt erre, amikor zágrábi látogatásaim során találkoztunk. Tudjman mindig fogadta a finn nagykövetet. Először 1992-ben, megbízólevelem átadásakor találkoztam az elnökkel, majd azután rendszeresen látogatást tettem nála. Tudjman élénk személyes érdeklődést táplált Finnország iránt. Találkozásaink során gyakran utalt történelmünkre: a téli háborúra és Mannerheimre. Két azonos méretű országról beszélt, amelyeknek nehéz és kiszámíthatatlan szomszéd jutott osztályrészül. Tudjman tábornok és öreg partizán léteire mindig a háborúról beszélt. Ez érthető is, hiszen az 1992–1995 közti háborús évek meghatározták Horvátország jövőjét.

Tudjman kemény ember volt. Nem támogatta az UNPROFOR-t és a nemzetközi közösség erőtlén jelenlétét. Erőteljes kritikát fogalmazott meg az ENSZ-szel szemben. Szerinte az ENSZ nem volt alkalmas feladata betöltésére. A horvát területen lévő szerb enklávék katonáit nem fegyverezték le, és az innen elüldözött horvátok nem térhettek vissza otthonaikba. Horvátországban úgy vélték, hogy az ENSZ kifejezetten segíti a szerbeket az etnikai tisztogatás elvégzésében, hiszen az otthonukból elüldözötteket harmadik országba viszik, és a szerbek feltöltik az üresen maradt területeket. Miközben a nemzetközi figyelem a bosznia-hercegovinai béketárgyalásokra irányult, Tudjman úgy döntött, hogy fegyverrel veszi vissza azt, amit az ENSZ segítségével nem tudott. A horvát hadsereg a Villám és a Vihar hadművelet keretében visszafoglalta a szerbektől Nyugat-Szlavónia és Krajina térségét. A győzelem felfokozott nemzeti érzést és számos választási nyereséget biztosított Tudjman és párja számára.

Horvátországi látogatásaim során zágrábi magyar kollegámnál találtam otthonra, iroda híján pedig a finn UNPROFOR-zászlóalj és a UNPROFOR vezérkara szolgált háttérként. Már a válság elején közvetlen, magas frekvenciájú nemzeti adatkapcsolatot építettünk ki a nagykövetség és a finn UNPROFOR-zászlóalj vezérkara között. A nagykövetség tetejére rádióantenna került, és a két végberendezés garantálta, hogy megkaptam a heti állapotjelentéseket, szükség esetén pedig bármikor kapcsolatot tudtam teremteni a finn parancsnokkal. Így mindig naprakész voltam a horvát háborús helyzettel kapcsolatban. A zágrábi magyar nagykövet igazi profi volt, aki elemében volt a számára ismerős országban. Az UNPROFOR védelme alatt olyan területekre is eljutottam, amelyek mások számára zártak voltak. Kalauzaim és barátaim lettek Kari Höglund és Markku Nikkilä ezresedek. Katonai kíséretet adtak mellém, amikor a veszélyes kelet-horvát területekre kellett utaznom. Az UNPROFOR 1992-ben alakult a

biztonsági tanács határozata alapján azzal a céllal, hogy felügyelje a törékeny horvátországi fegyverszünet megvalósulását. A front áttevődése folytán a boszniai háború közepébe kerültek. Az UNPROFOR 1994 végén közel 40 000 katonát számlált, mégsem tudták megakadályozni a harcokat, és megvédeni a civil lakosságot.

## Utószó

Már három évtizede tartós barátság fűz Magyarországhoz és Európa környező területeihez. A kapcsolat értékes tartalmát az emberek, a barátság, a kultúra, a történelem és a nyelv adja.

„Jajha, barátim! volna csak torkunk java, dézsa magyar bor!

Foghatnánk ketten a dézsa-rudat, vedelhetnénk ugyanakkor!

Isten áldását, leheverve, áldanánk”, írja Carl Michael Bellman (Tandori Dezső fordításában).

Szokás azt mondani, hogy a diplomata nem kötődhet túlzottan célországához. A tanács helyes, és munkám során igazodtam is hozzá. Mégis minden diplomata tudja, hogy a karrier során megismert néhány országnak és népnek különös jelentősége van. Célországaim közül Franciaország, Ausztria, Horvátország és Svédország mindig közel áll majd a szívemhez. Mégis, amikor a repülőgép földet ér a ferihegyi repülőtéren, olyan melegség tölt el, aminek nincs párja. Budapesten felszálllok egy délre tartó vonatra, és elérek bűvőhelyemre, ahol emlékek és barátok vesznek körül, és ahonnan messze átlátok a határon Horvátország irányába.

*A szerző a külügyminisztérium államtitkára, 1992–1996 között finn nagykövet, 1976–1978 között követségi titkár Magyarországon.*

FINN KÉPVISELET MAGYARORSZÁGON  
A FÜGGETLENSÉG KEZDETÉTŐL  
AZ 1970-ES ÉVEK VÉGÉIG:  
A KÖVETSÉGI ÉPÜLETEK TÖRTÉNETE

A KAPCSOLATOK KIALAKULÁSA

Az Osztrák–Magyar Monarchia 1918 elején ismerte el Finnország függetlenségét. Két évvel később Magyarország megújította ezt az elismerést. Egyben kérte saját önállóságának elismerését, amit Finnország 1920 szeptemberében meg is tett. Megalakult a magyarországi finn konzulátus, de Latinovits Tibor konzul munkája számos akadályba ütközött – nem volt például konzuli bélyegzője.

Az első budapesti finn követnek Karl Gustaf Idman koppenhágai követet nevezték ki 1922 áprilisában. 1922 júniusában meg is érkezett Magyarországra; ekkor adta át megbízólevelét. A rövid látogatás során másra nem is igen jutott idő. Idman találkozott viszont Latinovits Tibor konzullal, akivel nem volt megelégedve. Helyette az Andrásy úton irodát fenntartó Saxlehner Ödönt nevezte ki konzulnak, aki 1924-ben finn titkárt is felvett maga mellé. A titkárnak joga volt például lepecsételni az útleveleket.

1925-ben helyettes konzuli kinevezést kapott a már régóta Magyarországon élő szobrász, Yrjö Liipola. Liipola 1928-ban így vall a munkájáról:

„A finn-magyar kereskedelmi kapcsolatok nem kiterjedtek, mégis évről évre igyekszünk fejleszteni azokat. Rokon népeink között azonban igen élénk a kulturális kapcsolat, és ez sok tennivalót ad nekünk. Idén Budapesten rendezik meg a finnugor kultúrkongresszust, ami különösen sok feladatot ró a konzulra.”

Amikor 1934-ben megalakították a budapesti finn követséget, Liipola felmentését kérte. Saxlehner egészen 1936-ig, haláláig folytatta főkonzuli működését. Ezt követően csak 1944-ben lépett hivatalba finn konzul Magyarországon.

Idman évente egyszer, rendszerint csak néhány hétre érkezett Magyarországra. Mégis az ő idejében alapozták meg a finn–magyar diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatokat. Például 1925-ben a két ország megkötötte az előnyszabályon alapuló kereskedelmi és tengerészeti egyezményt.

1927-ben a finnugor nyelvtudomány professzora, Emil Nestor Setälä követte Idmant a koppenhágai és budapesti követi poszton. Setälä tudományos munkássága révén

már kinevezése előtt szoros kapcsolatokat ápolt Magyarországgal. Követként először 1927 őszén járt Magyarországon.

Egy évvel később egy különvonat indult el Finnországból a balti országokon keresztül Magyarországra. 600 magyarbarát finn utazott a vonaton, köztük Urho Kekkonen, a jogtudományok kandidátusa. Ebben az évben Magyarországon rendezték meg a harmadik finnugor kultúrkongresszust, amelyen Setälä nyelvészként vett részt. Követi munkája során Setälä elsősorban a finn–magyar kulturális kapcsolatok ápolásával foglalkozott. Terjesztette a Kalevala hírét, és 1928-ban ő rendezte meg az első hivatalos finn függetlenségi napi ünnepséget Magyarországon. Az ünnepségre Setälä kedvenc szállójában, a Gellértben került sor.

Setälä lemondását követően Onni Talast nevezték ki dániai és magyarországi finn követnek, aki 1930 őszén kezdte meg munkáját. Elődjéhez hasonlóan Talas is a Gellért Szállóban szállt meg. Visszamlékezéseiben ezt olvashatjuk: „Van-e még egy olyan csodálatos szálló a világon, mint a Gellért?”. 1933 év végére érett meg a döntés az önálló budapesti követség megalapításáról. A finn parlament a régió politikai megfigyelésének szükségességével, gazdasági és kulturális szempontokkal, illetve a skandináv szomszédok példájával indokolta a döntést. Budapestet szánták kiindulópontnak a Balkán irányába. Az ellenzéki szociáldemokraták politikai szempontból ellenezték a dolgot, hiszen Magyarországon ekkor erősen jobboldali kormány volt hatalmon.

Onni Talas tehát magyarországi követként folytatta munkáját: 1934 februárjában érkezett Budapestre. Talas követi kinevezése kiterjedt Ankarára, Belgrádra és Szófiára is. 1934-ben megalakította a budapesti finn követséget a Gellért Szállóban. Május elején a követség átköltözött a XI. kerület, Kelenhegyi út 20-ba, ahol gróf Wenckheim örököseitől béreltek egy villát. Talas így számol be róla:

„Az épület háromszintes, kőből épült, kívülről vakolt. – Megjelenése modernizált barokk stílusú, elegáns, tiszteletet parancsoló; jól karban van tartva.”

Egy Magyarországon akkor érvénybe lévő törvény értelmében a rossz állapotú épület felújítója megtarthatta azt. Talas fellelkesült a gondolattól, de a finn külügyminisztériumnak nem voltak meg a kellő forrásai.

1938-ban Talas javaslatot tett az épület megvásárlására: a ház Wenckheim báró fiának kártyaadósságai miatt került eladásra. Noha akkoriban még nem volt általános, hogy a követségi ingatlanok saját tulajdonúak legyenek, 1939 januárjában átszámolt értéken 490 000 euróért megvásárolták az épületet. A pengő árfolyamcsökkenése miatt a kiutalt költségből még az épület felújítására is futotta. Talas így ír visszaemlékezésében: „...Finnországnak aligha van még egy ilyen szép követsége, mint ez a gellérthegyi villa tágas termeivel, lépcsőivel és palotahangulatú szalonjaival.”

Talas követi munkássága idején a két ország közti kapcsolatok olyannyira kiterjedtek, hogy bővíteni kellett a követség munkatársi körét. Kezdetben a követ mellett volt egy magasabb és egy alacsonyabb beosztású hivatalsegéd, egy magyar fordító és egy gondnok. A Berlinbe kinevezett katonai attasé egyben Budapestre is kapott akkreditációt. 1935-ben a követség egy soron kívüli hivatalsegédet kapott, aki a követ távollétében ellátta az ideiglenes ügyvivő feladatát. 1939-ben a követség egy második diplomatával egészült ki.

1938 tavaszán le kellett váltani a követségi fordítót, mivel a régóta ott dolgozó Katona Lóránt sikkasztásba keveredett. Lebukását követően Katona eltűnt, és drámai hangú búcsúlevelet hagyott maga után. Öngyilkossági ígéretét mégsem váltotta be, hanem miután egy éjszakán keresztül az erdőben bolyongott, bevallotta tettét szüleinek. A szülők megtérítették az okozott kárt, így Katona nem került bíróság elé.

#### A HÁBORÚS ÉVEK

A téli háború érdekelte a magyar politikai vezetést, mivel Finnország helyzetéből saját jövőjükre következtettek. A követségen rendezett függetlenségi napi ünnepségen meglepően sok magasrangú személy vett részt. Spontán szimpátiatüntetések is szerveztek Finnország mellett. Az éves jelentésben ez áll: „A függetlenség napját követően négy budapesti diákszervezet kereste fel a követséget tiszteletadásképpen”. A követségre egyre több segély és küldemény is érkezett a szimpátia jeleként. Talas így ír visszaemlékezésében:



Az első finn követségi épület Budapesten. Az épületben kezdetben jól elfért a követi rezidencia és a hivatal. Néhány munkatárs lakása is ugyanitt volt. Fotó: Finn nagykövetség, Budapest.

„A ruhagyárak és -vállalatok ruházati cikkeket küldtek, miután a lapokban olvastak a hideg finn télről. Közelről és távolról is érkeztek csomagok. A követségen külön helyiséget alakítottunk ki a gyűjtéshez, ami csakhamar óriási méreteket öltött. A felajánlásokat továbbküldtük Finnországba, noha a német hozzáállás megnehezítette ezt: Németországon keresztül ugyanis nem lehetett 20 kg-nál nehezebb postai csomagot küldeni.”

1940 tavaszán folytatódtak az együttérzés kifejezései. Az első három hónapban Magyarországon több mint száz rendezvényt tartottak a finn ügyért. Az éves beszámoló a követségi munka szempontjából egészen különleges időszakként említi ezt. Külön kiemelték a Magyarország részéről tapasztalt baráti gesztusokat. A magyar hadsereg 341 alaposan felvértezett és kiképzett önkéntest küldött a téliháborúban való részvételre. A háború azonban már véget ért, mire az önkéntesek megérkeztek Finnországba.

1940 nyarán Aarne Wuorimaa lett a budapesti követ. Az ő itt tartózkodása alatt mindkét ország belépett a második világháborúba. Magyarország jelentősége ezáltal megnőtt, és Finnország külön katonai attasét küldött Magyarországra. A helyzet gyökeresen megváltozott, amikor 1944 márciusában a németek megszállták a háborúból kiugrani próbált szövetséges országot. Ennek határása felerősödött a zsidóüldözés, és a budapesti bombázások.

1944 júliusában már naponta bombázták Budapestet, és a bombázás üteme nem is hagyott alább. Wuorimaa már egy évvel korábban értesült a követség területének veszélyes voltáról, és engedélyt kapott, hogy a pincében repeszek elleni fedezéket építtessen ki. Wuorimaa szerint ez azonban nem nyújtott elegendő védelmet a bombázások ellen. 1944 nyarán a korábbi fedezéket átalakították óvohellyé, ahonnan ki lehetett jutni a követség kertjébe.

Ugyanekkor felszólították a finn követséget, hogy a magyar hatóságokkal együtt költözzön el a Balaton környékére. Von Pappenheim báró kastélyát ajánlották Finnország számára, amely Székesfehérvár közelében, Budapesttől 75 kilométerre található. Wuorimaa drágállotta a kastély bérleti díját, de nem volt más alkalmas helyszín. 1944 májusában a követségi titkár családja és a követség felszerelésének egy része vidékre költözött. Az egész követség azonban nem költözött el. Wuorimaa szerzett magának egy szobát Budapest közelében, ahova visszahúzódhatott az egyre gyakoribb bombázások elől, és ahonnan szükség esetén bejöhett a városba. Erről a megoldásról azonban le kellett mondania, mert a hadsereg az összes diplomatát egy helyre akarta összpontosítani.

A követségi ingatlan telekhatárkérdése is problémát okozott. 1943-ban az ingatlan volt tulajdonosa arra panaszkodott, hogy sosem vizsgálták felül a telekhatárokat. A szomszédos telek továbbra is az ő tulajdonában volt. A két telek közti kerítés a volt

tulajdonos szerint nem a telekhatáron, hanem az ő területén haladt át. Wuorimaa még ugyanezen a nyáron beleegyezett, hogy vizsgálják felül a telekhatárt. A hivatalos határozat szerint a telekkönyvi határt akarták követni, mivel másról nem volt írásos bizonyíték.

A korábbi tulajdonos azonban módosítást javasolt Wuorimaa beleegyezett a határmódosításba, mert ezáltal a követség telke megnőtt volna. Engedélyezte az új határ kimérését és megjelölését. A dolgot azonban nem sikerült elintézni, mielőtt megszakadtak volna a kapcsolatok, így a korábbi határ maradt érvényben.

Wuorimaa 1944. szeptember 6-án küldte el utolsó jelentését Budapestről. Ez éppen hogy megérkezhetett Finnországba, amikor az aláírta a fegyverszüneti megállapodást, melynek alapján szeptember 20-án megszakította a diplomáciai és konzuli kapcsolatokat Magyarországgal. Wuorimaat már egy nappal korábban táviratban értesítették a kapcsolatok megszakítására vonatkozó követelésről. Egyben közölték vele, hogy a követnek fel kell készülnie a hazatérésre.

A kapcsolatok megszakítása után Wuorimaa meghívást kapott Jungerth-Arnóthy Mihály helyettes külügyminiszterhez, aki közölte, hogy Magyarország ad notam vette a finn bejelentést. A két ország közti kapcsolat azonban továbbra is baráti maradt, hiszen a „megtett lépéseket olyan körülmények indokolják, melyek nem tartoznak a finn kormány hatáskörébe”. A követség munkatársai továbbra is rendelkeztek minden diplomáciai joggal és előjoggal.

A kapcsolatok megszakítása megnehezítette az információáramlást. Az üzenetváltás ezután a svéd követségen keresztül történt. Az ő közvetítésükkel szervezték meg a követségi alkalmazottak hazajutását is. Magyar és svéd közvetítéssel végül október elején kapták meg az engedélyt a Németországon keresztül történő átutazásra. Wuorimaa és a többiek csak október 14-én kelhettek útra, amikor az oroszok már csak kb. 50 kilométerre jártak a fővárostól. Aate Koivistoinen tiszteletbeli konzult is hazahozták. A budapesti követség felszerelése, értéktárgyai és az épület svéd védelem alá került. Az épületben maradt a már Wenckheim grófnál is alkalmazásban állt gondnok, Tömör Ferenc.

A követség gondnoka, Tömör Ferenc, aki egy mesterlövész golyójának esett áldozatul 1945. február 13-án. Fotó: Tömör család.



1944 karácsonyán a nyilaskeresztesek a svédek és Tömör gondnok tiltakozása ellenére betörték az épületbe. Állítólag a svéd követségi titkár, Lars Berg zsidókat bűjtatott az épületben. Három nappal később a német SS-csapatok elfoglalták az épületet. Folytatták a fosztogatást és a dúlást. A szovjet csapatok csakhamar értesültek arról, hogy németek tartózkodnak a házban, és kemény tűz alá vették az épületet. A következő év elején a szovjetek elfoglalták a követséget, és teljesen kifosztották.

A legnagyobb kárt egy február 13-án az épületre esett gyújtóbomba okozta, aminek köszönhetően az épület teljesen kiégett. Tömör gondnok, aki az utolsó ingóságokat próbálta kimenekíteni az épületből, egy mesterlövész golyójának esett áldozatul. 2008 decemberében Jari Vilén nagykövet javaslatára átadták Tömör Ferenc unokájának, Tömör Gyöngyvérnek a finn Szabadságkereszt Gustav Hägglund tábornok által odaítélt gyászérmét nagyapja Finnországiért tett szolgálataiért.

Az épület az elszenvedett károk ellenére állt. 1948-ban Armas Rankka építész felmérte az épületet. Jelentésében ezt írja: „A háború utolsó hónapjaiban, 1945-ben az épület súlyos károkat szenvedett, de jó felépítésének köszönhetően a tartószerkezetek a belső tűzkártól függetlenül szinte sértetlenek.”

#### A KAPCSOLATOK FELELEVENÍTÉSE

Második világháború után lassan épültek fel a finn–magyar kapcsolatok. 1947-ben Magyarország kezdeményezte a kapcsolatok újbóli felvételét. Ehhez engedélyt kértek az ellenőrző bizottságtól, ahogyan Finnország is a maga részéről. Októberben Szekfű Gyula moszkvai magyar követ mellékkiküldetést kapott Finnországba.

Egy évvel később Finnországban tisztázták, hogy a diplomáciai kapcsolat megszakításának nem volt jogi kihatása a két ország közti többi megállapodásra. Már 1947 tavaszán történtek próbálkozások a kereskedelmi együttműködésre. Moszkvából nyáron megjött az engedély a hivatalos kereskedelmi tárgyalások folytatására, és 1947 júliusában aláírták a kereskedelmi egyezményt.

1950 elején kinevezték Uno Koistinent ügyvivőnek. A külügyminisztérium hivatalvezetője, Tapio Voionmaa így emlékszik vissza:

„Örömmel nyugtáztuk, hogy ezzel a Finnország és Magyarország közti diplomáciai kapcsolatok normális, szabályos formát öltenek. A magyar követ jelezte, hogy a maga részéről ő is a kapcsolatok élénkítésén munkálkodik a kereskedelem és a kultúra területén.”



Budapestre felvettek még egy hivatalsegédet az ügyvivő mellé. Ezen felül alkalmaztak egy gondnok–sofőrt, és a kereskedelmi fordítóként ismert doktor Verőt, aki már a háború előtt is kapcsolatokat ápolt a finn követséggel. Koistinen először a Gellért Szállóban szerzett helyiségeket a követség számára, míg 1950 áprilisában át nem költöztek az Istenhegyi utca 9/b-be. Ez az épület azonban nagyon rossz állapotban volt, így ősz-szel továbbköltöztek egy villába, a Székács utca 29-be.

Koistinen foglalkozott a háborúban kárt szenvedett követségi épület sorsával is. Ő az épület értékesítését javasolta, mivel a felújítás szerint túl drága lett volna. Az ingatlanért azonban olyan alacsony árat kínáltak, hogy azt nem lehetett elfogadni. Magyarországon az a hír járta, hogy a háborúban megsérült épületeket elkobozza az állam.

Koistinen nem érte meg a kapcsolatok felvirágzását. 1951. január 20-án szívroham áldozata lett Budapesten. Őt Olavi Wanne és Toivo Kala ideiglenes ügyvivők követték, majd 1951. május 1-jén kinevezték Lauri Hjelt ügyvivőt. Finnországot nyugati állam létére kivételes jóindulattal kezelték Magyarországon: a követség előtt nem volt rendőri őrizet, az ügyvivő Budapesten kívülre is utazhatott, a Finnországból érkező lapok gyorsan átjutottak a cenzúrán és így tovább.

A romos követségi épület sok munkát adott Hjeltnek. A magyar hatóságok egyre jobban sürgették, hogy valami történjen az épülettel. Az eladás nem jöhetett szóba, így Hjelt az épület lebontását szorgalmazta a költségek visszafogása érdekében. Mégis úgy

A romos épület ablakait 1953-ban befalazták. Ekkor felújították a tetőt is. 1967-ben azonban újra tetőfelújításra került sor, mivel az építőanyagot időközben kilopták belőle. Fotó: Finn nagykövetség, Budapest.



döntöttek, hogy karbantartják az épület. A ház 1953-ban új tetőt kapott, az ablakokat pedig befalazták. Felvettek egy gondnokot, hogy tartsa távol a csavargókat és más gyanús elemeket. A gondnok működése dacára a rendőrségnek továbbra is joga volt ellenőrizni az épületet, mivel a gondnok nem tudott minden hívatlan vendéget távol tartani. A következő évben még be is szerezték az épület tervrajzait a közelgő felújításhoz.

1956-ban Hjelt kérelmezte felmentését. 1957 nyarán aztán Toivo Heikkilä vette át a helyét ügyvivőként. Heikkilä a második világháború előtt másodtitkár volt Magyarországon, így számára nem volt ismeretlen a környezet.

Heikkilä érkezése után a magyar fél felajánlotta, hogy megvásárolja a korábbi követségi épületet. Ezt azonban nem fogadták el, mert a felkínált összeg nevetségesen alacsony volt. Heikkilä hangsúlyozta a dolog sürgősségét, és azt javasolta, hogy a romépületet cseréljék el a Székács utcai házra. Feleslegesnek tűnt a romépület felújítása, hiszen túl nagynak tartották a követség céljaira.

Az új épület szintén igen rossz állapotban volt. Heikkilä beköltözését követően történt az első felújítás. Ez azonban nem volt jelentős, hiszen négy évvel később Heikkilä így panaszkodik:

„Hadd említsem meg, hogy a bérelt épület korántsem a legalkalmasabb erre a célra. Szinte lehetetlen befűteni, és télvíz idején szenvedünk a folyamatos huzattól.”

1962-ben a korábbi tulajdonos elköltözött, így az egész épület a követség használatába került. A magyar állam felújíttatta a felszabadult részt a követség számára. Egyben emelték a bérleti díjat. 1960-ban Heikkilä nagyköveti rangra emelkedett, és a követség lélekszáma is megnőtt: felvettek még egy asszisztenst, a következő évben pedig magyar titkári erőket.

1963-ban Reino Palas került a budapesti nagyköveti posztra, aki tágasabb helyszínt kereshetett a követségnek, miután így számolt be jelentésében:

„Levéltárunkban, amely WC és fürdőszoba is egyben, semmilyen hely nincs a papírok rendezésére stb. Mindezt a mosdó szélén kell elvégezni. Szükség lenne egy átlagos méretű asztalra.”

1964-ben a követség elköltözött a belvárosba, a Báthory utca 24-be. Ugyanekkor felvettek még egy finn alkalmazottat. A régi lakóépületben lévő helyiségek nem voltak ideálisak, de nem volt más választás. Palas kiküldetése elején Kekkonen nem hivatalos úton Magyarországra látogatott.

Az 1965-ben Budapestre érkezett nagykövet, Erdem Olavi Raustila így ír: „1967 csúcspontot jelentett a finn–magyar kapcsolatok terén. A finn függetlenség 50. évfordulóján a hagyományosan szoros kapcsolat különös ünnepélyességgel fejeződött ki.” A Gellért Szállóban rendezett ünnepségen több mint hétszáz vendég vett részt. Jelen volt a magyar miniszterelnök, a külügyminiszter és öt további miniszter – a szovjet forradalom ünnepe után a második legtöbb! Ez az év a finn kultúra valódi ünnepe volt Budapesten. Tavasszal rendezték meg az első barátságshetet. A magyarok kezdeményezték a rendezvényt, amelynek szervezésében a Finn–Magyar Társaság is részt vett.

Raustila követi megbízásának kezdetén még mindig megoldatlan volt a romos épület ügye. 1968-ban alapos felmérést készített az épület helyzetéről. Előző évben megépült az új védőtető, mert a háború után épített tetőből annyit kiloptak, hogy az igen rossz állapotba került. Raustila javasolta, hogy újítsanak fel néhány szobát a gondnok számára, aki így jobban tudná őrizni az épületet. A követ az épület felújítását szorgalmazta, mivel a követségnek nem voltak megfelelő irodái.

A felmérés azonban azt mutatta, hogy a rossz állapotú épület felújítása nem éri meg, így új épület felhúzásán kezdtek gondolkodni. Felmerült a szomszédos telek felvásárlása is, de ez nem tűnt elengedhetetlennek. Az építkezésre azonban akkor nem volt pénz. A Raustila megbízásából készített árfelmérés alapján az épület értéke kb. 4 millió forint volt – a magyar állam legjobb ajánlata pedig csak mintegy négyszázezer forint.

Urho Kekkonen köztársasági 1969-ben érkezett első hivatalos útjára Magyarországra. Nem sokkal Kekkonen utazása előtt nevezték ki nagykövetté Martti Ingmant. Sietős volt a dolog, hiszen az államfői látogatásra rendbe akarták tenni a követséget, a rezidencián pedig Heikkilä óta nem történt felújítás. Ingman szívesen ecsetelte a követség berendezését és a változtatásra szoruló részleteket. Kitért például a már emlegetett huzatra:

„Elengedhetetlen egy válaszfüggöny az étkező ajtónyílásába. Különösen a hideg évszakokban és szeles időben úgy jár a szél, hogy a gyertyák lángja reszket és a vendégek szenvednek.... Úgy hallottam, hogy ebédlőnk a huzat miatt rossz hírben áll és a vendégek félve jönnek ide.”

Az élénk kapcsolatok növelték a munkamennyiséget. Egy 1972-es ellenőrzés alapján:

„Az élénk finn–magyar kulturális kapcsolatok révén a nagykövet reprezentációs tevékenységét a hivatalos látogatásokhoz kapcsolódó rendezvények teszik ki: ilyenekre szinte minden héten sor kerül. Ha ehhez hozzávesszük még az államigazgatás szereplőivel és a diplomáciai testülettel való kapcsolattartáshoz szükséges találkozókat, elmondható, hogy a reprezentációs terhek Budapesten kiemelkedőek.”

Ingman új irodaépületet szerzett. A hivatal 1972 őszén elköltözött a Vérhalom utca 12–16-ból, mert ott a megnövekedett munkatársi kör miatt szűkös lett a hely. A nagy ablakok miatt a biztonsági szempontoknak sem felelt meg a helyszín. Az irodába még ugyanabban az évben megpróbáltak betörni. Az egy évvel korábban alapított kereskedelmi részleg a régi irodában maradt.

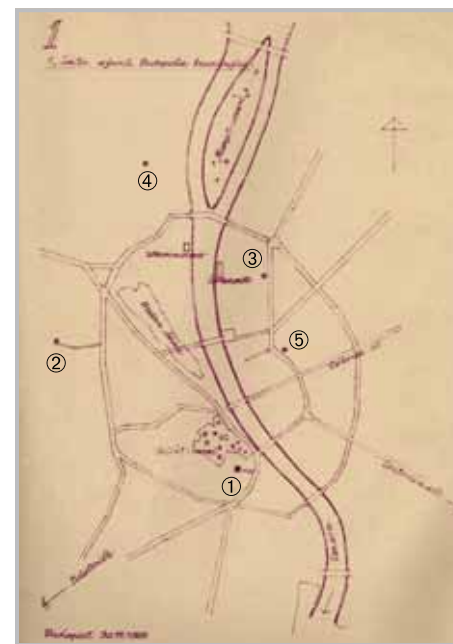
Ingman 1973-ban nyugdíjba vonult, és Paul Jyrkänkallio kapta meg a nagyköveti ki nevezést. Az ő mandátuma idején a politikai kapcsolatok a korábbinál is szorosabbra fűződtek a két ország között. A követség mérete is megnőtt. 1976-ban a nagykövet mellett dolgozott még egy követségi titkár, a Berlinből részakkreditált katonai és légügyi attasé, két finn irodista, két titkár valamint a magyar munkatársak. A kereskedelmi részlegen

két kereskedelmi titkár, két kereskedelmi munkatárs, egy asszisztens és titkárai. Az 1974-ben aláírt KEVSOS szabadkereskedelmi egyezmény, amely megszüntette a kétoldalú kereskedelem akadályait és többek közt előnyös vámfeltételeket biztosított, szintén sok munkát adott a részlegnek.

Továbbra is szükség volt újabb munkatársakra, mert különösen a kulturális kérdésekre nem jutott idő, az EBEÉ kapcsán pedig egyre több kapcsolatot kellett ápolni a többi követséggel. Jyrkänkallio vezette be az alkalmazottak számára tartott értekezleteket. A magyar munkatársak ugyan nem vehettek részt ezeken, mert kötelességük lett volna jelenteni a hallottakat a rendőrségen.

Jyrkänkalliának a romos épülettel is foglalkoznia kellett, hiszen az 1968-as bontási döntéstől függetlenül az épület továbbra is állt. Újra felmerült a felújítás lehetősége. Most azonban határozott cél volt a szomszéd telek megvásárlása. 1976-ban újra felülvizsgálták a telket, és tisztázták az új építkezést szabályozó rendezési terveket és építési szabályzatokat. A finnek nem hivatalosan ígéretet kaptak

Budapest térképe a nagykövetség működési helyszíneivel a hidegháború idején: 1. Romos épület (Kelenhegyi út 16/A), 2. rezidencia 1950–1989 között (Székács utca 29.), 3. hivatal 1964–1972 között, kereskedelmi részleg 1968–1984 között (Báthory utca 24.), 4. hivatal 1972–1989 között (Vérhalom utca 12–16.), 5. kereskedelmi részleg 1984–1989 között (Tanács körút 9.).



a szomszéd telek megvásárlására, noha Magyarországon a külföldiek földvásárlását tiltó törvényt terveztek.

Jyrkänkallio úgy vélte: „Ha Finnország valóban meg akarja vásárolni a telket, a legmagasabb szinten kell szóba hozni a dolgot. Különben aligha számíthatunk sikerre”. Majd hozzátette: „És amikor választ kapunk (remélhetőleg kapunk), meg kell találni a szükséges forrásokat, hiszen különben a lehetőség örökre elvész”. Kekkonen elnöki látogatásán szóba is hozta a dolgot, és a telket megvásárolták. A következő évben Budapestre érkezett Kaarlo Yrjö-Koskinen hangsúlyozta:

„A finnek engedélyt kaptak a telekvásárlásra. Ez egyszeri kivételnek számít a pártkongresszus által jóváhagyott elvhez képest, miszerint külföldiek nem vásárolhatnak földet Magyarországon. A pozitív elbírálás a pénzügyminisztérium ellenállása ellenére, Kádár beavatkozásának köszönhető.”

Ártárgyalásra már nem volt mód. Finnország mai pénzre átszámolva 350 000 eurót fizetett a Kelenhegyi út 18. alatti 1500 négyszögölös telekért. Ekkor még mindig nem volt világos, hogy lebontják-e a romépületet vagy felújítják, és egy kisebb új épületet húznak fel a telken.

Yrjö-Koskinen nagyköveti működése idején a két ország közt rendkívül felélénkültek a kereskedelmi kapcsolatok. 1978-ban már Magyarország volt Finnország második legnagyobb szocialista partnere a Szovjetunió után. A befektetett munkához képest mégis kicsi volt ez az arány: Finnország teljes kereskedelmi mérlegének mindössze 0,7 százaléka. Yrjö-Koskinen a követség hiányos munkatársi körére is felhívta a figyelmet. A kereskedelmi részlegre jött néhány új munkatárs, de különösen a kulturális ügyek gyenge lábon álltak. A Finn–Magyar Társaság jelentős segítséget nyújtott kulturális területen: a követség saját kulturális tevékenysége a minisztérium által összeállított anyagok szétosztására szorítkozott az érdeklődők között.

1979 év végén megérkezett Budapestre Osmo Väinölä. Az ő idejében kapott végre kulturális titkárt a követség. A kulturális ügyek helyzetére már a követségen kívül is felfigyeltek.

„Hazánk itt kitüntetett szerepben van, és kiemelt figyelmet élvez. Működésünk azonban nem felel meg minden elvárásnak, és erre a hivatalos szervek fel is hívták a figyelmet.”

Ugyanebben az évben végre lebontották a romépületet, és megkezdődött az új épület tervezése.

*A szerző bölcész, 2003–2004-ben a külügyi igazgatás internetes szerkesztőségében dolgozott gyakornokként. Ekkor írta a Villa a Gellérthegy c. művét.*

## FORRÁSANYAG

### I EREDETI FORRÁSOK

#### Levéltári források

Sota-arkisto, Puolustusvoimat, Helsinki  
PK 1075: 1-10

#### Ulkoasianministeriön arkisto, Helsinki

3 H: Kekkonen

12 L: 178

12 L: 179

5 C Ulkoasiainministeriö ja diplomaattinen edustus ulkomailla

5 G Budapest

5 F

6 O 27 Unkari b

94 Unkari

### II SZAKIRODALOM

Heikkilä, Toivo, *Paasikiven sihteerin salaiset muistelmät 1932–1944*. Szerk. Antti Heikkilä. Tampere 1997.

Liipola, Yrjö, *Vaellusvuosiltani: Muistelmia I*. Jyväskylä 2001.

Nevakivi, Jukka, *Ulkoasiainhallinnon historia 1, 1918–1956*. Helsinki 1988.

*Meidän Unkari, Suomi-Unkari Seura 1950–2000*. Szerk. Honka-Hallila, Helena. Helsinki 2000.

Peltola, Saara, E. N. Setälä, *kansallinen vaikuttaja: pienoiselämäkertä*. Järvenpää 1998.

Sievers, Jaakko, „Heimodiplomatiasta rauhanomaiseen rinnakkaiselo: Johdatus Suomen ja Unkarin diplomaattisten suhteiden historiaan.” *Suomen*

*Budapestin-suurlähetystö – 20 vuotta historiaa*. Szerk. Jaakko Sievers. Budapest: Suomen suurlähetystö/Finn Nagykövetség, 2009.

Talas, Onni, *Muistelmia: itsenäisyssenaattorina ja lähettiläänä kymmenessä maassa*. Porvoo 1960.

*Talvisodan historia 4: Sodasta rauhaan, puolustushaarat ja eräät erityisalat*. Szerk. Sotatieteen laitoksen sotahistorian toimisto. Porvoo 1979.

Vares, Vesa & Häkkinen, Kaisa, *Sanan valta: E. N. Setälän poliittinen, yhteiskunnallinen ja tieteellinen toiminta*. Helsinki 2001.

Vares, Vesa: „Defiers and Compilers, Conservative Parties and Movements, Their Different Mentalities and Lines of Action in Hungary and in Finland between the World Wars”. *Hungary and Finland in the 20th century*. Olli Vehviläinen – Pók Attila (szerk.). Helsinki: SKS 2002.

Vares, Vesa, „Rajankäyntiä sivityksen nimissä: suomalaiset ja Väli-Eurooppa maailmansotien välissä.” *Historiallinen aika-kauskirja* 101. 2/2003.

Varpio, Yrjö & Szopori Nagy, Lajos, *Suomen ja Unkarin kirjalliset suhteet vuosina 1920–1986*. Helsinki: SKS 1990.

Wuorimaa, Aarne, *Muistojeni Unkari*. Helsinki 1947.

Ystävät, *sukulaiset: Suomen ja Unkarin kulttuurisuhteet 1840–1984*. Pieksämäki: SKS 1984.



## A BUDAPESTI FINN NAGYKÖVETSÉG MINT IZGALMAS ÉPÍTÉSZETI ALKOTÁS

Valaki azt mondta, hogy az építészet olyan, mint az élet maga. Ez érvényes a budapesti finn nagykövetség épületének tervezési időszakára is. Nem állítom, hogy egy-egy feladat nagyobb kihívást jelentene a többinél. Mégis előfordul, hogy a tervezési munkálatok túlmutatnak önmagukon. A problémás vetületek általában a munka folyamán kerülnek csak elő, ahogy a tervező egyre több információhoz jut, és új szempontok nyílnak meg előtte. A finn nagykövetség építésére jelentős hatással volt az egyedi természeti és épített környezet valamint a finnek és magyarok közti erős kulturális kötődés. Ezek a tényezők formálták különösen izgalmassá a feladatot, és egyben magasra tették a léceket. A kiindulópont egy aktív, sokoldalú és lelkesítő követségi, kulturális központ és munkahely kialakítása volt, amely ugyanakkor tiszteletben tartja az azt körülvevő színvonalas kulturális örökség értékeit, és finn jellegével harmonikusan kiegészíti azt. A tervezés során „Budapest szelleme” egyszerre jelentett inspirációt és mércét. Olyan építészeti megoldás és formanyelv kialakítására törekedtem, amelyben az új épület a régebbi épített környezet és a természeti környezet arányaiba illeszkedve válik a környék integrált részévé.

A tervezési fázis kezdetén a telekről már lebontották a háborúban megsérült régi épületet, és elegyengették a talajt. A telken jó állapotban álltak az eredeti fák és parkos részek. A legalacsonyabban és legmagasabban fekvő telekrész közt 17 méter volt az eltérés, ami kivételesen izgalmas kiindulópontot jelentett a tervező számára. A Gellért-hegy talaja és a nagy szintkülönbség speciális alapozási technikák, pl. támfalak alkalmazását tette szükségessé. A földalatti vízáramok természetével is tisztában kellett lenni. Ezeket a fontos kérdéseket Budapest főváros szakértőivel és az illetékes hivatalokkal tisztáztuk. A gondolkodás a különböző elhelyezési és tömegkialakítási lehetőségek vizsgálatával indult. Kezdetben felmerült a gondolat, hogy az új épület egy tömegben, a régi épület helyére kerüljön. Felvetették, hogy híddal kössük össze a Kelenhegyi úti bejáratot a telek nyugati részének legmagasabban fekvő pontjával, akár csak a régi épület esetében. A főbejárat ekkor az épület legfelső emeletére került volna. Ez az önmagában érdekes és nosztalgia keltő gondolat azonban nem igazán illett az új épület kialakításához és tervezett funkcióihoz. Az volt a cél, hogy a reprezentatív tér és a nagykövet lakása, a kulturális és az irodai részleg, továbbá a személyzeti lakások

önálló egységeket képezzenek önálló bejáratokkal, a talaj szintjén. Fontos volt az is, hogy az utcáról úgy tudjuk bevezetni a közlekedést az udvarra és a parkolóba, hogy onnan a látogatók közvetlenül meg tudják közelíteni a különböző bejáratokat.

Ez a célkitűzés lett a további munka jóváhagyott kiindulópontja, majd a különböző változatok hosszas átgondolása és összehasonlító elemzése következett. A tervezés ekkor már a koncepcióterv elkészítésére és az épületnek a lakókörnyezet építészeti jellegébe történő beillesztésére koncentrált. A tömegvázlat részeként megvizsgáltuk az anyaghasználatot és a formanyelv illeszkedését a környezethez. Számos modell készült a különböző változatok alapján, és ezek segítségével határoztuk meg az épület és a környezet viszonyát, különösen a tömegek mérete és a harmonikus magasságarányok szempontjából. A belső kialakításnál a modellezés segítségével alakult ki a helyiségek végleges karaktere és a terek ritmusa. Az előkészületekben aktívan részt vettek a külügyminisztérium és az építési hatóság képviselői. A budapesti követség sikerének kulcsa a felhasználók igényeire való odafigyelés volt a tervezés különböző fázisaiban. Egy ilyen komplex épület kapcsán az is lényeges, hogy elegendő idő legyen a tervezésre. Az, hogy a tervezés megkezdése és az épület elkészülte között mintegy tíz év telt el, nagyrészt az állami beruházások formai és finanszírozási feltételeiből adódik. Az építés számára mindenestre hasznos volt ez a hosszú időszak, melynek során beértek a különböző megoldások.

A nagykövetségi  
épület tervezője,  
Ilmo Valjakka  
vázlatai.

Fotó: Ilmo Valjakka  
Oy tervezőiroda.





A követség épülete három részből áll: ezek a rezidencia, a hivatali és kulturális részleg, illetve a lakások. Minden egységnek megvan a maga funkciójának megfelelő építészeti arculata és súlya a teljes kompozíció részeként. A kapun keresztül a telekre érkezve a rezidenciából és a nagykövet magánlakrásából álló központi tömb uralja a látványt. A hivatali rész és a lakások a fő nézethez képest alárendelt helyzetben láthatók a jobb oldalon. Ebben a fázisban kiemelt szerepe volt a modellezésnek, melynek segítségével részletesen áttekintettük a helyiségek elosztását. Az építészeti és funkcionális jellemzők mellett a berendezést és az apró részleteket is megvizsgáltuk. Az épület külső képére vonatkozóan átgondoltuk az épületegyüttes tagolását, jellemző nézeteit és összekapcsolását a természeti környezettel. Az épületet vízszintes és függőleges síkban is formai játékkal tettük változatosabbá. A tornyok és a homlokzatok eltérő mélysége légiesebbé, karcsúbbá teszi az összbenyomást. A függőleges ablakmélyedések és a vakolt téglahomlokzatok a környező épületek stílusára utalnak. Míg a kültéri megoldásokat a környezeti tényezők határozták meg, a belsőépítészeti tervezés hangsúlyosan finn. A cél egy egyszerű, formailag letisztult, könnyed és világos térhatás elérése volt, részleteiben is kidolgozott, átgondolt belsőépítészeti megoldásokkal kiegészítve.

A rezidencia funkcionális és reprezentatív szempontból a követség legfontosabb része. A helyiségek praktikus és egyben hatásos kialakítása a követség imázsának lényeges eleme, éppen ezért itt helyeztük el a legértékesebb, vizuálisan is látványos építészeti ötleteket. Alapvető fontosságú a termek különböző belmagasságból adódó eltérő jellege, és a felülről jövő megvilágítás, amely összeköti, de egyben tagolja



A finn nagykövetség ma. Fotó: Szentiváni János.

is az épület tereit. A rezidenciába belépve az aulába érkezünk, ebből nyílnak a szalonok és más termek. Az aulából indul a nagykövet magánlakrásába vezető monumentális lépcsősor is. A főbejáratától egyenesen átlátni a teraszra. Az aula és a termek lazán összekapcsolódó téregyüttest alkotnak, amely funkcionális szempontból „nagyobb, mint saját maga” – különösen nyáron, amikor tovább bővül a terasszal és a külső részekkel. A nagy szalon, a kis szalon (női szalon), a könyvtár (dolgozószoba) és az étkező (a konyhával) külön-külön is használható. A nagykövet magánlakrása az emeleten önálló, védett egységet képez.

A kulturális részleg bejárata közös a hivataléval. Itt található egy többfunkciós terem, a könyvtár, egy tárgyaló, valamint irodák és kiszolgáló helyiségek. A rezidenciával együtt tehát a követség épülete igen sokoldalú környezetet kínál a különböző rendezvényekhez. A politikai és kereskedelmi részlegen végzik a követség legfontosabb és legnagyobb kihívást jelentő feladatait. Éppen ezért a hivatali helyiségek központi szerepet kaptak. Ezek kialakítása és a műszaki felszereltség naprakészen tartása folyamatos feladatot jelent. A budapesti finn nagykövetség térigényei sokoldalúbbak és átfogóbbak, mint a legtöbb más követségi épület esetében. A különböző funkciók egy tető alá hozása hatékonyabb időfelhasználást is jelent. A személyzeti lakások egybeépítése a követséggel működőképes, biztonságos megoldás.

A budapesti finn nagykövetség épületének tervezése felejthetetlen élmény számomra. A munka folyamán egészen kivételes légkör uralkodott. Sehol másutt nem éltem át olyan természetes összetartozást, mint a magyarok és a finnek viszonylatában. A minket összefűző rokonságot minden találkozás során éreztem.



A nagykövetségi rezidencia belülről. Fotó: Ilmo Valjakka Oy tervezőiroda.

Az a szerencse ért, hogy a budapesti finn nagykövetség mellett a helsinki magyar nagykövetség tervezésében is részt vállalhattam. Ráadásul mindkét épület gyönyörű természeti környezetben fekszik. A két épület tervezése szerencsés csillagzat alatt zajlott. Különösen szép emlék marad számomra a sok találkozás és elmélyült beszélgetés számos kiváló személyiséggel: ezek során a gyakorlati kérdéseken túl gyakran eljutottunk az emberség és a tudás legmélyebb összefüggéseihez.

*A szerző professzor, építész-mérnök, a budapesti finn és a helsinki magyar nagykövetség tervezője.*

A nagykövetségi rezidencia belülről. Fotó: Ilmo Valjakka Oy tervezőiroda.



*Kator György*

## TALÁLKOZÁSOM A FINNEKKEL, KAPCSOLATOM FINNORSZÁGGAL

Pécsett születtem, nevelkedtem és tanultam. A gimnázium elvégzése után a híres pécsi Nádor Szállodában dolgoztam, ahol munka mellett a Vendéglátóipari Főiskolát is elvégeztem.

Feleségem Annamária, szintén pécsi, Ő a Pécsi Jogtudományi Egyetemen végzett. Fiunk, András 1995-ben született. Ekkor határoztuk el, hogy megnyitjuk a régi családi házunkban kialakított kis fogadónkat. Kezdetben csupán hét szobát üzemeltettünk, majd évről-évre bővültünk. Mára már 30 szobával rendelkezünk, éttermet és kávézót üzemeltetünk, és 18 alkalmazottat foglalkoztatunk. A visszatérő vendégekkel e családias légkörben szinte már baráti lett a kapcsolat.

Egy szeptemberi napon szüretre érkezett egy kedves finn diplomata baráti társasága és mivel nem mindegyikük készült e komoly fizikai munkára, munkaruhát nem hoztak, így hozzám folyamodtak segítségért. Így ismerkedtem meg Pertti Torstilával és barátai-val, akikkel – immár több mint 14 éve – mondhatom, baráti kapcsolat alakult ki.

A sajnálatos délszláv háború alatt sok svéd, dán, de főleg finn katona volt a vendégünk a fogadóban. Sokszor tudtam a segítségükre lenni különböző ügyekben, sokakkal közülük szintén tartós kapcsolatot alakítottunk ki.

Pertti Torstila kötődése Magyarországhoz és a magyarokhoz talán közismert, ezen belül azonban Pécshez és környékéhez való vonzódása szintén régi baráti kapcsolataira vezethető vissza. Évente egyszer biztosan, de gyakran többször is ellátogat a környék-beli – magyar-finn barátaival közös – prэшázukba.

Évről-évre egyre több finn vendéget fogadtunk, már csak azért is, mert a Pécsett működő NOKIA-hoz és később az ELCOTEQ-hez érkező finn üzletemberek gyakran szálltak meg fogadónkban, akik jól tudták, hogy bármilyen ügyes-bajos dolguk akadt, mindenben igyekeztünk a segítségükre lenni.

Feltételezem, ez lehetett az oka, hogy Pertti Torstila egyik ittléte után 2004-ben felhívott Finnországból és megkérdezte, mit válaszolnék, ha felkérnének, hogy legyek Finnország tiszteletbeli konzulja – elvállalnám-e. Természetesen ilyen megtiszteltetésre nem számítottam. Valójában ténylegesen nem is tudtam, hogy ez milyen feladatokkal jár. Ugyanakkor tudtam, ha Pertti engem alkalmasnak tart e feladat ellátására, nem hezitálhatok, így természetesen elvállaltam. Utána lázasan próbáltam kideríteni,



A pécsi finn  
tiszteletbeli  
konzulátus. Fotó:  
Kator György.

hogy mit jelent ez a megtisztelő cím. Pécssett több tiszteletbeli konzul tevékenykedik. Szerencsére ismertem közülük Korinek László professzor urat, aki a Német Köztársaság tb. konzulja, és Dr. Somogyvári Imre urat, aki az Osztrák Köztársaság tb. konzulja.

A kinevezésemre Pekka Kujasalo nagykövet úr szolgálati ideje alatt került sor, 2004 szeptemberében, a pécsi konzulátus megnyitására októberben. Sokat segített a kezdetekben a nagykövetség munkatársa, Kajtár Erzsébet.

Hagyománnyá tettem, hogy Pécssett is megünnepeljük a Finn Függetlenség napját az előestéjén, december 5-én. Az ünnepséghez méltó helyszínt, a Baranya megyei Közgyűlés Dísztermét a közgyűlés elnöke biztosítja, ahol 100-130 vendég szokott megjelenni a város és a megye prominens személyei közül.

Minden évben Pécsi Finn Hét elnevezéssel kulturális programokat szervezünk a városban, szorosban együttműködve a pécsi magyar–finn társasággal és annak örökös tiszteletbeli elnökével, Dr. Végh Józseffel. Fellépett Timo Väänänen kantelevirtuóz, koncertet adott Tuure Kilpeläinen és Timo Kiiskinen, előadást tartott Teemu Kurkela építész, vetítésre kerültek Timo Koivusalo „Ferde Torony” és Claes Olsson „A boldogság árnyai” című filmek, kiállítást rendeztünk Szatyor Győző pécsi Koós Károly díjas grafikus és faműves szobrász Kalevala témájú műveiből és Timár József természetfotós Lappföldön készült képeiből.

A pécsi konzulátuson adhatták le szavazataikat az itt tartózkodó finn állampolgárok a köztársaságielnök-választás, országgyűlési választás és az önkormányzati választások alkalmával.

A Baranya megyei Közgyűlés elnökével Lahtiban, Pécs testvérvárosában finnekkel közösen ünnepeltünk 2006. március 15.-én, a lahti városi delegációt pedig idén, 2009-ben láttam vendégül Pécssett. A pécsi Magyar–Finn társasággal egy hetet töltöttünk Lahtiban 2007-ben.

2009-től Baranya megye mellett Somogy, Tolna és Zala megyékre is kiterjesztették illetékességi területemet. Fő feladatom az országban tartózkodó finn emberek, finn cégek érdekeinek védelme, baj, gond esetén segítségnyújtás. Fontos a magyar–finn gazdasági és kulturális kapcsolatok ápolása, fejlesztése. Ennek érdekében széles körű kapcsolatot alakítottam ki a város és a megye vezetőivel, a jelentős cégek, kulturális intézmények vezetőivel és a média munkatársaival. Ez a feladatom jelentősen megnőtt az új területekkel.

Idén feleségemmel együtt elkezdtünk finnül tanulni. Nem könnyű, de jó tanárunk van Anja Haaparanta finn lektor személyében, aki a pécsi magyar–finn társaság elnöke is.

2010-ben Pécs, 2011-ben Turku lesz Európa kulturális fővárosa. Sok érdeklődőre számítunk. Remélem, a megnövekedő feladatok mellett kevésbé lesz szükség segítségnyújtásra.

*A szerző Finnország pécsi tiszteletbeli konzulja, a Szent György Fogadó tulajdonosa.*



Kator György  
tiszteletbeli konzul  
és családja. Fotó:  
Kator György.



A finn külügyminisztérium 1921-ben nevezte ki első tiszteletbeli konzulját Magyarországon. Mivel ekkor gazdasági okokból nem volt lehetőség követségek fenntartására, a tiszteletbeli konzuli képviselő hiánypótló volt. Latinovits Tibor nagygazda és üzletember 1921. augusztus 30-án kapta meg tiszteletbeli konzuli kinevezését, azonban már 1923. február 22-én felmentették a megbízás alól. 1923 áprilisában a magyar üzleti világgal jó kapcsolatokat ápoló Saxlehner Ödön igazgató kapott tiszteletbeli főkonzuli kinevezést. A híres Saxlehner-család a XIX. század óta tevékenykedett az ásványvíz-iparban. A családi vállalkozás történetének legsikeresebb évében, 1913-ban 15 millió üveg ásványvizet vitt ki a világpiacra. A tiszteletbeli főkonzulátus az Andrássy út 3. alatt, a Saxlehner-palotában kapott helyet (a mai Postamúzeum épülete). Ugyanebben az épületben működött annak idején az Egyesült Államok konzulátusa is. Saxlehner tiszteletbeli főkonzul 1936. december 8-án váratlanul elhunyt.

1925. január 19-én kinevezték ideiglenes tiszteletbeli konzulnak Yrjö Liipola szobrászművészt, akit már 1920-ban javasoltak erre a posztra. Liipola 1904 óta élt Budapesten, ahol jó kapcsolati hálózatot épített ki. A finn központi kereskedelmi kamara és a külügyminisztérium képviselői azonban gyanakvással viszonyultak a „művész úrhoz”, ezért az eredeti időpontban nem valósult meg a kinevezés. Később, 1932. október 29-én Liipola addigi tevékenysége megbecsüléseként megkapta a tiszteletbeli konzuli kinevezést. Végül 1934. június 30-án egészségügyi okokból mondott le megbízatásáról, noha feltehetőleg pénzügyi okok is álltak a háttérben. Ugyanebben az évben nyílt meg ugyanis a budapesti finn nagykövetség, így Liipola szerény díjazása is megszűnt.

Görgey István üzletembert 1944. január 21-én nevezték ki Finnország tiszteletbeli főkonzuljának, a helyettes tiszteletbeli konzul Aate Armas Olavi Koivistoinen lett. 1944. szeptember 30-án a megváltozott politikai helyzetre hivatkozva mindkettejüket felmentették. A háború után Magyarország nem támogatta a tiszteletbeli konzuli rendszer fenntartását. A hagyomány folytatására 60 év várakozás után nyílt újra lehetőség, amikor 2004 szeptemberében Kator Györgyöt, a Szent György Fogadó tulajdonosát, szálloda- és vendéglátóipari vállalkozót kinevezték Finnország pécsi tiszteletbeli konzuljának. Jelenleg Finnországnak három tiszteletbeli konzulja működik Magyarországon: Kator György mellett dr. Vida Sándor, egy mezőgazdasági vállalkozás ügyvezetője Komáromban, valamint Miklóssy Ferenc, a KEVIÉP építőipari vállalat ügyvezető igazgatója, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara alelnöke Debrecenben. A nagykövetség javasolta tiszteletbeli konzulátus létesítését Szegeden, és kérte a magyar külügyminisztériumnak a bécsi megállapodás alapján szükséges hozzájárulását a szegedi egyetem professzora, Visy Csaba tiszteletbeli konzuli kinevezéséhez Csongrád, Bács-Kiskun és Jász-Nagykun-Szolnok megyébe.

*Szöveg: Jaakko Sievers*

*Heikki Koski*

## ROKONAINK–BARÁTAINK

A civil szervezetek testvérkapcsolatainak kiindulópontját akár így is megfogalmazhatjuk: a népek közti barátság olyan értékes dolog, hogy nem lehet csak az államra hagyni az intézését; ugyanakkor egy kis emberi vonás a külpolitikának se tesz rosszat.

Mindez különösen is megmutatkozott Finnország és Magyarország, illetve a finnek és a magyarok viszonyában, amely a kulturális kapcsolatokra és a távoli nyelvrokonságra alapozva hosszú múltra tekint vissza.

Természetesen a civil szervezeteknek is szükségük van támogatásra az állam és a hivatalos külpolitika részéről. Ez adja meg a vállalatokat, önkormányzatokat, gyülekezeteket, egyesületeket, családokat és egyéneket összekötő hétköznapi kapcsolatok alapját. A civil szervezeteknek szükségük van a hivatalos támogatásra: nem pusztán finanszírozásra, hanem megbecsülésre és bátorításra.

A finn–magyar kapcsolatok esetében az államnak nem kellett biztatnia a civil szervezeteket, sem fordítva. A *Kanava* (6/1987) folyóiratban kommentáltam Jaakko Iloniemi írását, aki meglepőnek, sőt a nyugati államok szempontjából nem valami ildomosnak találta, hogy a finn miniszterek látogatásainak Budapest Moszkva után a második legkedveltebb célpontja. Én nem találtam meglepőnek Budapest népszerűségét, az illendőség kérdéséről nem is beszélve. Inkább elégedettek lehetünk a kölcsönös együttműködéssel, hiszen ha egy tízmilliós nép Közép-Európában olyan mértékben érdeklődik Finnország és a finnek iránt, mint a magyarok teszik, azt feltétlenül pozitívumnak kell tekinteni, és támogatni kell, nem pedig visszafogni.

Iloniemi nem tévedett azonban abban, hogy Magyarország rendkívül kedvelt célpont volt mind a miniszteri látogatások, mind más magasrangú találkozóknak színhelyeként. Ennek megvolt az oka. A közvetlen hangulathoz számos tényező hozzájárult, többek közt az is, hogy a látogatónak nem kellett idegen nyelven beszélnie. A távoli nyelvrokonság és az évtizedekre visszanyúló kulturális kapcsolatok közel hoztak minket egymáshoz. Emellett Magyarország számára Finnország egyfajta elérhető nyugati kitekintést jelentett, így a kapcsolatokat magyar részről sem korlátozták. A magyarok legkésőbb az 1970-es évektől kezdve érdeklődni kezdtek a „finn példa” iránt, ami egy nyugati demokrácia működési lehetőségeire utalt a Szovjetunió szomszédságában.

Az 1980-as években valóban olyan élénk volt a látogatási kedv, hogy a külügyminisztérium részéről megkértek, próbáljam visszafogni a Magyarországra irányuló hi-



vatalos látogatások áradatát. Válaszom az volt, hogy ez nem a Finn–Magyar Társaság elnökének a feladata, hiszen társaságunk éppen azért fáradozik, hogy minél aktívabb kapcsolat alakuljon ki a két ország között.

× × × × ×

A két világháború között nem voltak a mai értelemben vett baráti körök, sem testvérvárosok, de a kulturális kapcsolatok virágoztak. 1928-ban például több mint hatszáz finn tartózkodott Magyarországon egy időben. Egy részük a finn–magyar kultúrkongresszuson vett részt: a hatszáz magyarbarát különvonattal érkezett a balti országokon és Lengyelországon keresztül Magyarországra. A tudós küldöttséget E.N. Setälä, a fiatalok csoportját többek közt Urho Kekkonen vezette a Suomalaisuuden liitto (Finnségi szövetség) részéről. Kekkonnennak ez volt az első hosszabb külföldi útja, és ez megalapozta egész életén át tartó szimpátiáját Magyarország iránt.

Ugyanakkor egy parlamenti küldöttség is tartózkodott Magyarországon Paavo Virkkunen vezetésével. A küldöttség tagjai közt volt Kyösti Kallio is, vagyis 1928 júniusában egyszerre két leendő finn köztársasági elnök volt Magyarországon.

A parlamenti küldöttségben azonban nem minden párt képviseltette magát: a baloldal és a svédek (Erik von Frenckell kivéve) nem vettek részt az utazáson. A Helsingin Sanomat napilap cikkét idézve a magyar „államrendet tekintve a néphatalom részéről lennének megjegyzéseink”.

A finn kultúrát a Laulu-Miehet énekkar képviselte, amely Budapesten kívül is számos helyen adott hangversenyt. A sportkapcsolatokat von Frenckell ápolta, aki barátságos mérkőzésre hívta a magyar futballválogatottat Helsinkibe.

Minden résztvevő nem is kapott helyet az eseményen. Az akkori hangulatot hűen tükrözi egy Finnországból Budapestre küldött távirat, amely a Helsingin Sanomatban is megjelent:

*Az ünnepséget betöltő finnugor rokonsági érzés terjedjen tovább izzón és erőteljesen, mint a vér, amely a szíven áthaladt. Hálásak vagyunk a meghívásért erre az ünnepre, amelyen lélekben mindannyian részt veszünk. Éljen a dicső, gyönyörű Magyarország! – J.R. Danielson-Kalmari, Akseli Gallen-Kallela, Pekka Halonen, Eero Järnefelt, Otto Manninen, Alpo Sailo, Jean Sibeliuss, U.T. Sirelius, Yrjö Wichmann és Emil Wickström.*

Amikor 1979-ben a kulturális egyezmény aláírásának húszéves évfordulóján Budapesten jártunk, Kustaa Vilks felidézte a korábbi látogatással kapcsolatos emlékeit. Kustaa Vilks ugyanis feleségével, Liisával nászúton volt az 1928-as kultúrkongresszus idején. Szerinte a kongresszus legfontosabb hozadéka annak az igénynek

a kifejezése volt, hogy a kulturális együttműködés és egymás ismeretének elmélyítése végett mindkét országban alakuljon finn, illetve magyar intézet. A megvalósulás sok időbe tellett: Helsinkiben 1980-ban alakult meg a magyar kulturális és tudományos központ, Budapesten pedig csak a 2000-es évek elején jött létre a Finnagora.

Az első hivatalosnak mondható közös kulturális lépés Kuno von Klebelsberg vallás- és közoktatásügyi miniszter 1929-es finnországi útja hatására történt meg. Megállapodtak, hogy évente két ösztöndíjat adnak ki a partnerországban folytatott tanulmányok támogatására. Uuno Hannula és Hóman Bálint oktatásügyi miniszter 1937-ben írta alá Budapesten az első hivatalos kulturális egyezményt. Az egyezmény preambulumban érezhető volt a kultúrkongresszusok hatása. A dokumentum utalt a rokonsági kötelekre, amely „összefűzi a két népet”, a jelentős előnyökre, „amit a több ezer éves kötelek felújítása jelenthet a két nép számára”, és a szándékra, hogy „megerősítsék a két testvérnép művelődési kapcsolatait, melyek már korábban is gyümölcsözőek voltak”.

Az 1959-es kulturális egyezmény, amelyet aláírása után két évtizeddel ünnepelni jöttünk, jóval rövidebb volt, mint elődje. Az 1937-es egyezménnyel szinte szó szerint megegyezően utalt a rokonsági kötelekre; noha Magyarországon megváltozott a rendszer, igyekeztek „fejleszteni és megerősíteni a két ország közti kapcsolatokat a kultúra területén”. Heikki Hosia oktatásügyi miniszter elmondta, hogy az aláírási ceremónián a *Kis hercegből* idézett: „Jól csak a szívével lát az ember”.

1984-ben *Barátok, rokonok* címmel jelent meg a finn–magyar kulturális kapcsolatok 150 évének összefoglalója két nyelven. Ekkor ünnepeltük a kulturális egyezmény

A Hazafias Népfőiskola főtájkára, Pozsgay Imre találkozik a Finn–Magyar Társaság vezetőségével 1987. november 18-án. Mellette Hargita Árpád nagykövet, szemben a Társaság vezetősége: Heikki Koski, Margitta Manni-Hämäläinen ügyvezető és az alelnökök: Väinö Kaukonen, Aarne Laurila és Ele Aleinius. Fotó: Finn–Magyar Társaság.



aláírásának 25. évfordulóját. A könyv kiadásához azonban magasabb célok is fűződtek. A kötetet lefordították angolra, mivel az EBEÉ-folyamat szellemében példát akartak mutatni arra, hogy két egymástól távol fekvő, különböző társadalmi berendezkedésű ország hogyan építhet egymással kapcsolatot. A könyvben szó esett a Finn–Magyar Társaságról és a civil szervezetek aktív működéséről is.

A hidegháború kétpólusú világában példamutató szerep betöltése az 1970-80-as évek sokszor egybecsengő magyar és finn állásfoglalásaiban is célkitűzésként jelent meg.

Amikor Pozsgay Imre és Kalevi Kivistö kulturális miniszter 1980 őszén ünnepélyesen megnyitotta a helsinki magyar kulturális és tudományos központot, sokan feltették a kérdést, mikor nyílik meg Budapesten a finn kulturális központ. Nem hivatalosan a Finn–Magyar Társaság is felvállalta ennek az ügynek az előrevitelét. Azonban nem jártak azonnal sikerrel. Amikor 1987-ben felvettem a kulturális központ igényét Jaakko Numminen államtitkár és Arto Mansala nagykövet társaságában, arra jutot-

A Finn–Magyar Társaság 2000. október 10-én ünnepelte fennállásának 50. évfordulóját. Tarja Halonen köztársasági elnök megtisztelte jelenlétével az ünnepi ülést. A köztársasági elnöktől balra az akkori magyar nagykövet, Víg József, a Magyar–Finn Társaság elnöke, Szíj Enikő, a társaság 1989-2000 közti elnöke, Pozsgay Imre, és Rónai Rudolf korábbi nagykövet látható. Fotó: Finn–Magyar Társaság.



tunk, hogy előbb meg kell várni, hogy a nagykövetség új épülete és a munkatársi kör esetleges bővítése mennyiben javítja a kulturális tevékenység feltételeit Magyarországon. Emlékszem, hogy a nagykövetség alapköltségei is szóba kerültek az ügy.

Az új nagykövetségi épület és munkaköri elosztás előrevitte ugyan a helyzetet, de nem pótolhatta egy önálló kulturális központ létét. Maradt tehát a kérdésfelvetés. Az oktatásügyi minisztérium a 2000-es évek elején bízta meg Hannele Koivunen kulturális tanácsost azzal, hogy készítse elő a kulturális központ alapítványának elindítását. Hannu Halinen nagykövet volt a projekt aktív szervezője, Kalevi Kivistö főigazgató pedig beválthatta korábbi ígéretét, amit még kulturális miniszterként tett a magyar kulturális és tudományos központ megnyitóján. Az oktatási minisztérium Turku városát kérte fel az alapítás lebonyolítására, és így 2002-ben megalakult a FinnAgora alapítvány.

Még ugyanezen a nyáron Tarja Halonen köztársasági elnök látogatása idején Budapesten látványosan ünnepelték a Finnagora alapítását, noha az intézménynek még csak a honlapja volt készen. Ezt kivetítették a tiszteletreméltó meghívott vendégek számára. Jari Vilén külkereskedelmi miniszter és Hannu Halinen nagykövet beszédeikben mindketten magasztalták a Finnagora működési elvét. Én is dicséretesnek találtam a kezdeményezést, ugyanakkor meg kellett állapítanom, hogy a finnországi gazdasági háttér még nem biztosított.

Idővel ez is megoldódott, és ha nem is egykönnyen, de 2003-ban megkezdődhetett a Finnagora működése Magyarországon.

× × × × ×

A Finn–Magyar Társaság 1950. október 10-én alakult meg. A kezdetben politikai szempontból hangsúlyozottan baloldali társaság az évtizedek során minden társadalmi réteget lefedő, országos szervezetté nőtte ki magát. Jelenleg, 2009-ben 57 tagszervezetünk van körülbelül 4500 taggal. A Finn–Magyar Társaság egyik magyarországi partnerszervezete jelenleg a Magyar–Finn Társaság. Az 1980-as évek végéig a Hazafias Népfront égisze alatt működő Kalevala Baráti Kör és a vidéki magyar–finn baráti körök ápolták a kapcsolatokat.

A Finn–Magyar Társaság 30. évfordulójának ünneplése kapcsán 1980-ban az ifjúság bevonását és a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok elősegítését jelölték meg kiemelten hangsúlyos területként. Ennek azért is volt jelentősége, mert a kultúrára és a nyelvtanításra összpontosító együttműködés új irányt kapott. Az is világos, hogy a hagyományos kapcsolatok fennmaradása az új generációk érdeklődésétől függ.

Az 1980-as években végig a fiatalok bevonása maradt a Finn–Magyar Társaság kiemelt területe. Leginkább az iskolákra építettünk. Testvériskolák és -osztályok alakultak, segítettük a fiatalok utaztatását. A Finn–Magyar Társaság javaslatára 1984. november 15-én a finn iskolákban magyar napot tartottak. Ennek a pozitív tapasztalatai vezettek 1988-ban az iskolai magyar hét gondolatának megvalósításához. A rendszeresen megrendezett iskolai magyar hetek továbbra is folytatódnak; társaságunk többek közt a Suomi–Unkari c. újság különszámával és más segédanyagokkal járul hozzá a vállalkozás sikeréhez. Azóta Magyarországon is megindult a finn napok, hetek szervezése.

Budapesten az 1980-as években háromévente szervezték meg a más országokban működő magyar baráti körök közös találkozóját. A Finn–Magyar Társaság központi szerepet játszott ezeken a találkozókön. Példaként tekintettek ránk, és kérték, hogy részletesen mutassuk be működésünket. A szervezők szerint is a Finn–Magyar Társaság és az Osztrák–Magyar Társaság volt a két legtermészetesebb kialakult szervezet a résztvevők sorában. A többi egyesület nagyjából két csoportra volt osztható: az emigráns magyar szervezetek és a kommunista baráti társaságok. A Finn–Magyar Társaság távol tartotta magát az ideológiai nyilatkozatoktól.

1986 nyarán Budapesten megtudtam, hogy a nyugat-európai baráti körökben pozitív fejlődés indult meg: kicserélődött a vezetés, és a kívülről jött kommunisták helyett ismert személyeket választhattak meg. Nem tudom, milyen hatása lehetett ebben az akkori magyar félnek. Finnországban az 1980-as években már nem szóltak bele a magyarok a társaság elnökségének összetételébe. Az egyetlen példa, amire emlékszem, az volt, amikor az 1980-as évek elején Matusek Tivadar nagykövet kezdeményezésére meghívtuk Raimo Ilaskivi főpolgármestert az elnökségbe. Ekkor közös volt a cél: a politikai jobboldal és Helsinki városának szorosabb bevonása a társaság működésébe.

A baráti körök gyűlésein mindig találkoztunk a magyar kormány valamely magasrangú tagjával. 1982-ben a kultúrpolitikáért felelős miniszterelnök-helyettes, Aczél György rendezett fogadást számunkra. Aczél Finnországban is járt, és egy látogatása alkalmával televíziós beszélgetésen vett részt a Paasikivi Társaság elnökével, Jan-Magnus Janssonnal. 1985-ben a baráti társaságok képviselői Csehák Judit miniszterelnök-helyetessel találkoztak. Rögtön az elején elmesélte, mit mondott 19 éves fia finn útjukon: „Anyá, nekünk is ilyen szocializmust kellene építenünk”. Csehák Judit aztán még hozzátette: „Ha meg akarunk ismerni egy népet, a fiatalsággal kell keresni a kapcsolatot”.

Ha nem is olyan mértékben, mint az észtek számára, Finnország az 1980-as évek végéig Magyarországnak is nyugatra nyíló ablakot jelentett. A testvértelepülések, -iskolák, -osztályok és kulturális csoportok együttműködése révén számtalan magyar fiatal-

nak nyílt lehetősége bővíteni világképét, a finn fiatalok pedig szívesen csatlakoztak az elődök által megkezdett kapcsolatok ápolásához. Ma sokkal nagyobb kihívás előtt állunk, hiszen a korábbiakkal ellentétben a magyar fiatalok is szabadon mozoghatnak az Európai Unióban, és érdeklődési körük sem feltétlenül a „bevált hagyományt” követi.

Amikor Magyarországon az 1980-90-es évek fordulóján gyökeresen megváltozott a társadalmi rendszer, a finn–magyar kapcsolatban ez nem kezdett teljesen új korszakot: a kapcsolatok és az együttműködési formák egyszerűen alkalmazkodtak az új viszonyokhoz. A civil szervezetek szintjén megállapíthattuk, hogy a barátság nem függ a politikai és gazdasági hullámvölgyektől.

Magyarországon az 1990-es évek elején voltak olyan törekvések, miszerint Finnország és Magyarország viszonyát a második világháború előtti pontról, a közbenső évtizedeket elfelejtve kellene újrakezdeni. Tytti Isohookana-Asunmaa kulturális miniszter magyarországi látogatása során a magyar kolléga, Andrásfalvy Bertalan figyelmeztette a miniszterasszonyt, hogy Magyarországon továbbra is a múlt rendszerhez köthető személyek ápolják a magyar–finn kapcsolatokat. Velük nem lenne ajánlatos együttműködni. De a változás időszakában senki nem akart radikális lépéseket tenni. Andrásfalvy reményét fejezte ki, hogy a demokrácia beérése megoldja a helyzetet.

A kapcsolatok történelmi folyamatossága akkor lett világossá, amikor Göncz Árpád köztársasági elnök 1995 márciusában a Martti Ahtisaari és neje által adott ünnepi ebéden felszólalva három szakaszra osztott a magyar–finn kapcsolatok történetét: „Elődeink *rokonokként* vándoroltak be Európába közel 5000 évvel ezelőtt. Az elmúlt fél évszázadban *barátokként* ápoltuk kapcsolatainkat a megosztott Európában. Ma *szövetségesként és uniós tagokként* szeretnénk együttműködni egymással egy demokratikus, stabil és békés Európában.”

A Finn–Magyar Társaság működése során élvezhette mindkét ország nagyköveteinek feltétlen támogatását. Ők megértették az aktív civil szervezetek szerepét a hivatalos kapcsolatok kiegészítésében. A Finn–Magyar Társaság részéről különösen Osmo Väinölével, Arto Mansalával és Pertti Torstilával volt szoros az együttműködés, a Finnagora működésére vonatkozóan pedig Hannu Halinennel és Pekka Kujasalóval. Ugyanakkor minden nagykövet és a követség összes munkatársa nagyon megértően és segítőkészen viszonyul a társaság működéséhez. Számtalan olyan rendezvényre került sor a nagykövetségen, ahol a társaság képviselői találkozhattak különböző szakterületek magyar képviselőivel; ezek a találkozók kifejezetten a társaság tagjainak látogatása kapcsán illetve kérésére jöttek létre.

× × × × ×



A testvérvárosi kapcsolatok kezdete 1956-ra nyúlik vissza: ekkor írták alá a testvérvárosi szerződést Lahti és Pécs között. Amikor 1979-ben egy délutáni szeminárium keretében megtartottuk az első testvérvárosi találkozót Budapesten, tizenhárom testvértelepüléspár volt. Ma, 2009-ben 53 testvértelepülés van a két országban.

Az 1980-as évek végéig a vártól lassabban nőtt a testvértelepülések köre, noha mindkét országban számos településnek volt igénye testvérkapcsolat létrehozására. A lassú előrelépés oka az volt, hogy Magyarországon az 1980-as években még erőteljesen centralizált volt az ezzel kapcsolatos döntéshozatal.

A Finn–Magyar Társaságnál várólistát vezettünk a finn településekről, amit a társaság és az önkormányzati szövetség is feszült figyelemmel követett. A várólistán való előrelépés mindig szerepelt a miniszeri látogatások témái közt. Emlékszem például, hogy Kalevi Sorsa miniszterelnök magyarországi látogatásakor ez is tárgyalási téma volt, és a várólista megint egy kicsit lerövidült. Paavo Väyrynen külügyminiszter is felvetette a kérdést magyar kollégájának egy 1986-os látogatás keretében. Osmo Väinölä és Arto Mansala, az 1980-as évek magyarországi finn nagykövetei mindent megtettek ugyan, de a várakozás így is reménytelenül hosszúnak tűnt.

A magyar kormány azért is voltak nehézségei a települések igényeinek kielégítésében, mert a „hivatalos” érdeklődés nem lehetett aktívabb, mint a Szovjetunió felé irányuló érdeklődés. A testvérvárosi kapcsolatokat tehát muszáj volt visszafogni. Csak az 1980-as évek második felében lendült meg a dolog. Ezzel egy időben megindult a testvérgyülekezeti kapcsolatok fejlődése is.

A magyarországi finn nagykövete is érdekelt volt a testvérvárosi kapcsolatok elősegítésében, ezen keresztül támogatták a különböző kulturális, sport- és egyéb csoportok közti kapcsolatok kialakulását. Amikor 1973 nyarán a pori küldöttséggel együtt jelen voltam a Pori és Eger városa közti testvérvárosi szerződés megkötésekor, a budapesti programokon Paul Jyrkänkallio nagykövet is részt vett.



A turkui svéd színház 1986. április 6-án megtelt magyarbarátokkal: itt került sor a magyar hét főünnepségére.  
Fotó: Finn–Magyar Társaság

Rónai Rudolf finnországi magyar nagykövet még Egerbe is eljött velünk. Osmo Väinölä nagykövet úr különösen aktívan bővítette a testvérvárosi kapcsolatok körét. Különösen igyekezett, hogy szülőföldje, Seinäjoki is bekerüljön a testvérvárosok körébe – ez aztán sikerrel is járt. Arto Mansala nagykövet úrral gyakran taktikáztunk, hogy a várólistán lévők előbbre jussanak. Az ő szolgálati ideje végén már könnyebb volt a helyzet, és az utódok már akadálytalanul működhetek közre a testvérvárosi kapcsolatok létrejöttében, hiszen akkor már nem volt téma a Szovjetunióval való összehasonlítás.

Az 1979-es budapesti szemináriumon megegyeztünk, hogy háromévente találkozzunk újra, felváltva a két országban. Az 1982-es espooi összejövetel már valódi testvérvárosi konferencia volt, amin szinte minden településpár képviseltette magát. Azóta rendszeresen zajlanak a találkozók; a 2009-es egri konferencia a tizenegyedik volt a sorban. Noha Egerben nem minden településpár képviselői voltak jelen és a találkozó jelentősége sem ugyanaz, mint a korábbi évtizedekben, nem volt kérdés, hogy folytatni kell a konferenciák sorát. A két ország uniós tagsága új kérdésekkel bővíti a közös témák körét.

A testvérvárosi kapcsolatok a nemzetközi együttműködés ideális terepét jelentik, hiszen itt szinte korlátlan lehetőség van a kreatív, újszerű ötletek megvalósítására. Bármilyen együttműködési forma megvalósítható, ami a település lakói, a kulturális csoportok, vagy akár a vállalkozók számára releváns lehet. A bevált gyakorlatokat és a jó tapasztalatokat meg tudjuk osztani másokkal. A beszűkült gazdasági mozgástér természetesen itt is érezteti hatását.

A baráti társaságok és testvérvárosok révén az évtizedek során számtalan személyes és családi kapcsolat jött létre, kulturális, sport- és szakmai csoportok találkoztak egymással a fiatalabb és idősebb korosztályból. Erre az alapra bizton ráépülhet a két ország kapcsolata. Amikor az 1960-as, 1970-es és 1980-as években a nyári barátság-  
hetek alkalmából háromszáz finnt repítettek Magyarországra és ugyanennyi magyart Finnországba, az ünnepi beszédek a „népi diplomácia” jelszavát hangoztatták. Ma rugalmasabban működik minden, és senki nem tudja pontosan, mi minden történik az ún. népi diplomácia területén. Talán a természetesség az a kulcsszó, ami a legjobban jellemzi a finn-magyar kapcsolatokat.

*Heikki Koski*

*az államtudományok doktora, kancellár, emeritus tartományi előjáró  
1979–1989-ig a Finn–Magyar Társaság elnöke  
2002–2005-ig a Finnagora igazgatótanácsának elnöke*



## KALEVALA FEDŐNÉVEN

Az első hivatalos finn–magyar kulturális egyezmény aláírására csak 1937-ben került sor, noha a nyelvész- és művészkörök valamint az egyházak között már a XIX. század végétől gyümölcsöző volt az együttműködés. A háborús évek után 1959-ben újjátették meg az egyezményt.

Ettől kezdve a finnek, de még a magyarok is csodálkoztak, hogy miért nincs Budapesten magyar–finn baráti kör vagy társaság, pedig már akkor is sok finnbarát élt a városban. Íratlan szabály volt, hogy csak magyar–szovjet társaság alakulhat. Vidéken a fotó- és sakkszakkörök mintájára a Hazafias Népfront égisze alatt alapítottak kis magyar–finn baráti köröket. Pécs már 1956 október elején felvette a testvérvárosi kapcsolatot Lahtival, majd 1957-ben Székesfehérvár és Kemi is követte a példájukat. Miskolc és Tampere volt a harmadik a sorban (1963).

A fővárosi finnbarátok azonban hiába kopogtak a hatalmasok ajtaján az 1970-es években: az íratlan szabály alól nem volt kivétel. Végül az 1980-as évek szabadabb légkörében Fasang Árpád zongoraművész és Varga Domokos író felvette a kapcsolatot Pozsgay Imrével, a Hazafias Népfront akkori főtitkárával, aki a szervezet országos központjának védelmébe vette a finnbarátokat. 1984 októberében több mint 300 lelkes finnbarát – köztük építészek, zenetanárok, lelkészek, magyartanárok, finnugristák, finn és finnugor szakos egyetemi hallgatók – gyűlt össze a Fészek-klubban, hogy megalapítsa a budapesti finnbarátok egyesületét. Óvatosságból Kalevala Baráti Kör lett az egyesület álneve, a Régi Kalevala közelgő 150. évfordulójára emlékezve. A kör első elnöke Varga Domokos író, Kalevala-fordító lett. Noha a baráti kört 1990-ben hivatalosan is bejegyezték, a történelmi fedőnevet megtartottuk.

Első elnökünk, akit 1957. október 9-én letartóztattak és két évre ítélték egy, a forradalom kapcsán aláírt nyilatkozat miatt, az 1956-os forradalom 30. évfordulójára készült kiáltványt is aláírta. A Hazafias Népfront vezetése megkérte, hogy a finnbarátok érdekében mondjon le elnöki tisztségéről; ez sajnos meg is történt. Varga Domokos javaslatára a kör Fasang Árpád zongoraművészt választotta meg ügyvezető elnökének. 1988 és 1991 között Pap Éva volt a Kalevala Baráti Kör elnöke. Őt Outi Karanko követte az 1991–2009 közti időszakban.

A Kalevala Baráti Kör eddigi 25 éves működése során aktívan munkálkodott a finn történelem, jelenkor és kultúra, a finn életmód, a természet- és környezetvédelem és a

finn nyelv népszerűsítéséért Magyarországon. Az ifjúsági és tanárcsoportok, énekkarok, néptáncgyűttesek cseréje révén a különböző szakterületeken dolgozók, főként pedig a fiatalok megismerhették egymás országát, iskolarendszerét és kultúráját, amellel személyes kapcsolatok alakultak ki. Ezek a barátságok a baráti társaságok munkájának legértékesebb hozadékát jelentik. Ezeken alapul szinte minden baráti kör, testvérvárosi és testvérgyülekezeti kapcsolat. A testvérvárosi kapcsolatok egy része természetesen politikai alapon szerveződött. Mégis akkor a legeredményesebb az együttműködés, ha egymás és a másik ország iránt őszintén lelkesedő emberek ápolják a kapcsolatot egymással.

Több programsorozatot indítottunk:

- Mi újság a finnugor népeknél és nyelveknél?
- Mi újság a baráti köröknél és testvérvárosaiknál?
- Finnországi kisebbségek – finn kisebbségek
- Finn művészotthonok

A finnugor népek, köztük a számik és az obiugorok bemutatáása általában októberben, a Rokon népek napja környékén kerül sor. A baráti körökkel való kapcsolattartás látogatások révén valósul meg: jártak már nálunk Budapesten esztergomi, ballassagyarmati, szigetszentmiklósi, tapolcai és veszprémi finnbarátok, akik bemutatták munkájukat és testvérvárosukat. A finn kisebbségekkel való foglalkozás gyakran összekapcsolódik hagyományos januári látogatásunkkal a finn nagykövetségen. A baráti kör tagjai hallhattak például a finnországi svédekről és a számikról. A kvének és az inkeribeliek bemutatására is sor került. 1994-ben jelent meg a lappföldi nyári egyetemmel közös finn–magyar kisebbségi szeminárium anyaga *Finnországi kisebbségek – finn kisebbségek* címmel, Várady Eszter szerkesztésében.

Az Észtország és a magyarországi észtek iránti elkötelezettség okán és észt elnökségi tagunk, Bereczkiné Mai Kiisk kezdeményezésére a Kalevala Baráti Kör évente rendezett észt estet, amíg meg nem alakult a Magyar–Észt Társaság. 2006-ban „Álmaim Észtországa” címmel emlékeztünk meg az észt függetlenség 90. évfordulójáról.

A finn művészotthonokat bemutató sorozat teljes egészében Koppányi Miklós építésmérnök munkáját dicséri. Finnországi utazásai során anyagot gyűjtött és a helyszínen lefényképezte Jean Sibelius Ainola-házát, Pekka Halonen otthonát Halosenniemi-ben, a Saarinen–Gesellius–Lindgren építészármas munkahelyét, Hvitträsket, Akseli Gallen-Kallela két otthonát, Kalelát és Tarvaspää-t, valamint Alvar Aalto és Emil Wikström műtermének kincseit. Az ezekről szóló képes–zenés összeállításokat Budapesten és számos más baráti kör finn estjein is előadta.

A Kalevala Baráti Kör működésében fontos szerepet játszik a finn nyelv oktatása, amely év közben szakképzett tanárok vezetésével, három–négy csoportban folyik. 1990 óta nyaranta kéthetes intenzív finn nyelvi tábort rendezünk, általában egy magyarországi baráti körrel közösen (Balatonfüred, Szigetszentmiklós, Veszprém). 1991 óta ezzel párhuzamosan intenzív magyar nyelvi tábort is szervezünk finnek számára. A 10. és a 15. jubileumi táborra Finnországban, Lempääläben került sor. 2002-ben Brassóban, 2004-ben az észtországi Olustverében táboroztunk. A nyelvi táborok tanárai a magyarországi egyetemek finn lektorai, és magyar származású finn és magyar szakos tanárok. A tanárok közül a legtöbb táborban Irmeli Kniivilä, Outi Karanko és Simon Valéria vett részt. A nyelvi táborok a válság ellenére megőrizték népszerűségüket. Jó dolog a tanórák után anyanyelvűekkel frissiben gyakorolni az újonnan tanultakat. Budapesten havonta egyszer a tagok otthonában jön össze a Kozáry Miklós által alapított finn nyelvi klub: finn vendégekkel beszélgetnek, kiállításokon vagy más, Finnországgal kapcsolatos rendezvényeken vesznek részt. A klub már 1968-ban megalakult, így akár a Kalevala Baráti Kör titkos csírájának is tekinthetjük.

A Kalevala Baráti Kör a kultúrára is nagy hangsúlyt fektet. Zenei téren 1991 októberében valósult meg Kozáry Miklós és Gerenday Endre ötlete a Kalevala Kórus megalapításáról: ekkor gyűltek össze először a lelkes, dalos kedvű tagok. A kórus azóta rendszeresen énekel a baráti kör és más körök rendezvényein és múzeumokban; kétszer jártak finnországi koncertkörúton, Erdélyben, a tallinni dalosünnepen és másutt. A kórus jelenlegi karnagya Katonáné Malmos Edit, a kórusutazások gördülékeny lefolyása pedig Sipos József kóruselnök kiváló szervező munkáját dicséri. A Kalevala Kórus az évek során számos finn és észt kórus házigazdája volt Budapesten.



Európa legnépesebb és legkisebb kisebbségének képviselői: Kányádi Sándor erdélyi magyar költő és Nils-Aslak Valkeapää finnországi számi költő egy közös költői est után (1988). Fotó: Outi Karanko.

Másik zenei formációnk az 1996-os nyelvi táborban összeállt Revontulet-együttes, amelyben klasszikus gitár, tízhúrú kantele, hegedű, furulya, ütőhangszerek és énekhang csendül össze. Az együttes rendszeresen szerepel a Kalevala Baráti Kör, a finnugor tanárszék, a finn nagykövetség és a vidéki baráti körök rendezvényein. Műsorukon finn és magyar népdalok mellett versfeldolgozások, örökzöld dallamok és saját szerzemények is szerepelnek. Kanteletanfolyamot is szerveztünk Dobos Edgár és Molnár Zoltán vezetésével. 2002-ben jelent meg a baráti kör *Tavaszi szél – Kevätkuuli* c. kiadványa, amely 25 magyar és 25 finn népdalt tartalmaz énekelhető fordításokkal. A kötet a Széchényi Könyvtár elektronikus könyvtárában is megtalálható (<http://mek.oszk.hu/04200/04281/>).

Az irodalmi estek és könyvbemutatók mellett a kör több antológiát is megjelentetett. Varga Domokos utolsó könyve, *A Szampó népe* Finnországgal kapcsolatos írásait



A Kalevala Kórus és karnagya, Katonáné Malmos Edit. Fotó: Sipos József.



A Revontulet együttes: (balról jobbra) Gáborjáni Szabó Orsolya, Beczner Barbara, Dobos Edgár, Simon Valéria és Ambrus Szilvia. Fotó: Simon Valéria.

gyűjti csokorba. A kötet 2002-ben jelent meg a Polar-alapítvány és a kör közös kiadásában. Az 1956-os forradalom 50. évfordulója tiszteletére a Kalevala Baráti Kör Outi Hassi fordításában kiadta Varga Domokos 1957–59 között feleségének írt börtönleveleit, börtönnaplóját és Varga Magda leveleit, *Viestejä talvisodan Suomesta ja kansannousun Unkarista* (Üzenet a téli háborús Finnországból és a forradalmi Magyarországról) címmel. A finn függetlenség 90. évfordulójára vers- és novella fordító pályázatot hirdettünk. A nyertes pályaművekből 2007-ben *Millió tülevél erdeje* címmel antológiát jelentettünk meg.

A kör a hagyományos finn ünnepeket (függetlenségi nap, kiskarácsony, Kalevala-nap, Szent Iván-nap), továbbá a finn jeles személyek évfordulóit is megtartja. A Magyarországi Finnek Egyesületével közösen szervezzük a finn nyelvű adventi és húsvéti istentiszteletet.

A Kalevala Baráti Kör 25 éves fennállása során mindig érezhette a finn nagykövetség támogató segítségét. A nagykövetek és a kultúrával foglalkozó munkatársak előadásokat tartottak az aktuális kérdésekről. Az év első rendezvényét hagyományosan a nagykövetség könyvtárában tartjuk, ahol mindig a követség egy új munkatársa ismerteti saját szakterületét. Különösen Hannele Malms, Outi Hassi és Kirsi Rantala kulturális titkárok tettek sokat a finn kultúra terjesztéséért. A jelenlegi nagykövet, Jari Vilén érdeme, hogy felhívta a finn állami vezetés figyelmét a Finnországgal évtizedek óta önzetlenül dolgozó magyarokra, akiket – köztük a Kalevala Baráti Kör több alapító tagját – a Finn Fehér Rózsa illetve a Finn Oroszlán lovagrend érdemrendjeivel jutalmaztak. Az elmúlt években jó együttműködés alakult ki a nemrégiben alapított Finnagora intézettel is.

Számos finn vállalattal is jó kapcsolatokat ápolunk. A budapesti finnbarátok munkáját kiemelten támogatta, illetve támogatja az UPM Kymmene és Pack, az M-Real alliance, a Sanoma Budapest, a Tikkurila, Tillinger Péter nyomdatulajdonos, valamint a kelenföldi és a budahegyvidéki evangélikus gyülekezet lelkészei. Sok segítséget kapunk a lempääläi finn–magyar társaságtól is.

Amikor a Kalevala Baráti Kör már öt éve működött, és a politikai légkör kedve-zőbbé vált a civil szervezetek számára, szóba került egy országos fedőszervezet megalakítása. 1989. február 28-án, az Új Kalevala 150. évfordulóján a baráti körök képviselői a Kalevala Baráti Kör meghívására összegyűltek Budapesten, és megalakították a Magyar–Finn Társaságot. Első elnökül a finnbarátok addigi támogatóját, Pozsgay Imrét választották. A Kalevala Baráti Kör korábbi elnöke, Varga Domokos örömmel sóhajtott fel a választást követően: „Végre egy gyűlés Magyarországon, ahol titkos szavazás van”. 2000-ben a finn művelődéstörténet szakértőjét, Szij Enikőt választották

a Magyar–Finn Társaság elnökének. Jelenleg 52 tagszervezet működik országszerte. A Társaság szervezi többek közt az iskolákban két évente megrendezésre kerülő finn hetet, és koordinálja a két ország közti baráti együttműködést.

Így fonódik nemzedékről nemzedékre és országról országról a barátság láthatatlan láncolata, amely erős, és nem fogja a rozsdá: kitart mindenféle politikai, társadalmi és gazdasági változás között. Álljon itt szerény példaként édesapám, Jouko Karanko munkássága, aki 1934–35-ben Sopronban volt lelkészösztöndíjas, és Onni Talas finn követ kérésére országszerte ünnepségeket szervezett a Kalevala 100. évfordulója alkalmából. A példa erejére utal, hogy családjunkban már a második, sőt harmadik generáció folytatja ezt a munkát. Talán mégsem volt véletlen a Kalevala Baráti Kör névválasztása?

*A szerző a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem finn nyelv és kultúra szakának ny. lektora.*



## A FINN–MAGYAR NYELVI ÉS IRODALMI KAPCSOLATOK

### A NEMZETI TUDOMÁNYOK A KULTURÁLIS KAPCSOLATOK MEGALAPOZÓI

A finnugor nyelvrokonság jelenti a finn–magyar kulturális kapcsolatok alapját. A kapcsolatok kezdete tehát arra az időre tehető, amikor a nyelvrokonsággal komolyabban elkezdtek foglalkozni, vagyis a XIX. század első felére. A kezdeti időszakban nyelvészek közti személyes kapcsolatokról beszélhetünk, majd a század vége felé a kapcsolatok kezdtek kiszélesedni, és bevonták az intézményeket is.

A finnugor nyelvrokonság tudományos igényű kimondása a XVIII. század végén történt meg. Ezek az eredmények magyar tudósok munkájához kötődnek, de az egyik országban sem voltak széles körben elfogadottak az adott korban. A nyelvrokonságról való tudásunk megalapozása a XIX. századi nyelvészek munkásságához köthető.

Reguly Antal volt a finnugor nyelvek egyik első kutatója. 1839-ben a fiatal jogász európai körútján véletlenül eljutott Finnországba, ahol közel két évet töltött, és úgy döntött, pályát változtat: egész életét a magyar nyelv gyökereinek kutatására szeretné szentelni. Megtanult finnül és svédül, és megismerkedett a kor legjelentősebb finn nyelvészeivel, pl. M.A. Castrénnel. Így indult ez a kivételes jelentőségű tudományos pálya, amely egyben megalapozta a finn–magyar kapcsolatokat.

Ekkoriban ismerkedtek Finnországban először magyar irodalmi művekkel, noha kezdetben csak véletlenszerűen, és svéd fordításban. J.L. Runeberg német nyelvből lefordított néhány magyar verset, Herman Kellgren pedig lefordította Vörösmarty Szózat c. versét, ami az irodalomtudósok szerint hatást gyakorolt Runeberg *Vårt land*-jára [a későbbi finn himnusz szövege – ford. megjegyzés]. Az 1860-as évektől kezdve a Kirjallinen Kuukausilehti irodalmi havilap gyakran közölt magyar irodalmi műveket: leggyakrabban Petőfi és Jókai műveit.

Reguly munkáját Hunfalvy Pál és a német származású Budenz József vette át. A nyelvtudományi kutatások mellett mindketten szélesebb körben is ápolták a magyar–finn kapcsolatokat, és hangsúlyozták a finn nyelvtudás fontosságát. Hunfalvy 1861-ben finn olvasókönyvet adott ki. Ezen felül elemzéseket írt a Kalevaláról, 1871-ben pedig megjelent az *Utazás a Balti-tenger vidékein* c. úti leírása, amelynek második részében részletesen kitér a finn viszonyokra, köztük az irodalomra. Budenz, a budapesti egye-

tem első finnugor nyelvtudományi professzora finn nyelvtant és olvasókönyvet adott ki (*Rövid finn nyelvtan és olvasmányok*, 1873).

Az 1870-es évektől kezdve a finn–magyar kapcsolatok a nyelvészeknél tágabb körben is kezdtek elterjedni. A kulturális kapcsolatok egyik legfontosabb támogatója Antti Jalava, a kulturális élet széles látókörű szereplője, újságíró és tanár volt. Magyarországra vonatkozó műveiből kiemelném az *Unkarin maa ja kansa* (Magyarország és a magyar nép, 1876) című sokoldalú úti leírást, a cikkeket és versfordításokat tartalmazó *Unkarin albumi* (Magyar album, 1881) c. művet, valamint a Kansanvalistusseura népművelési társaság földrajzi sorozatában megjelent *Unkari I és II* (Magyarország I. és II., 1881–82) kötetet. Jalava munkája révén, az Uusi Suometar szerkesztőjeként is terjesztette a magyarságismeretet. Ezen felül szépirodalmat is fordított, köztük Jókai műveit, valamint számos színdarabot a frissen alapított Finn Színház számára. Megemlítem közülük Tóth Ede *Kylän heittiö* (A falu rossza) c. népszínművét, amit a színház 1880-as magyarországi turnéján is sikerrel játszott Ida Aalberg főszereplésével. Jalava a helsinki egyetem első magyar lektoraként a magyar nyelvoktatás ügyét is támogatta, kollégájával, Szinnyei Józseffel pedig magyar tankönyvet adott ki (1880).

Szinnyei a budapesti egyetemen oktatott finn nyelvet és irodalmat – később ő lett Budenz utódja a professzori állásban. Befejezte a finn–magyar szótár Budenz által megkezdett munkálatait (1884), és finn olvasókönyvet adott ki magyarok számára (1895). Szinnyei nyelvészeti munkássága mellett cikkeket is írt Finnországról, és kiadta az *Az ezer tó országa* (1882) c. összefoglaló művet. „Az ezer tó országa” irodalmi fejezetét Szinnyei önálló tanulmánnyá bővítette, amely olyan részletességgel foglalkozik a finn irodalommal, ahogyan ez abban a korban egyáltalán lehetséges volt.

A század vége felé kölcsönösen megkezdődtek az irodalmi fordítások. Jókait és Petőfit továbbra is szívesen fordították finnre, de mellettük megjelent többek között Mikszáth Kálmán, Gárdonyi Géza és Herczeg Ferenc is. A fordítók közül a legjelentősebb Matti Kivekäs volt, akinek a legismertebb munkája Molnár Ferenc *Koulupoikia* (Pál utcai fiúk, 1913) fordítása. 1905-ben jelent meg Szinnyei Ferenc magyar irodalomtörténete *Unkarilaisen kirjallisuuden historia* címmel, amely rövidege dacára úttörő fontosságú mű volt. A század eleji Magyarországon Bán Aladár mutatta be a finn irodalmat cikkeken, antológiákon és *A finn nemzeti irodalom története* (1926) c. munkáján keresztül.

A teljes Kalevalának öt magyar fordítása jelent meg. Reguly Antal néhány részletet fordított a műből, majd 1871-ben jelent meg az első teljes fordítás Barna Ferdinánd tollából, noha ez a német fordítás alapján készült. 1909-ben jelent meg Vikár Béla Kalevala-fordítása, ami jelentős sikert aratott, és a finn–magyar kapcsolatok fontos mérföldkövének tekinthető.

A finn–magyar kapcsolatok két világháború közti időszakát a rokonsági eszme határozta meg. Ugyanakkor ebben az időszakban terjedtek ki a kapcsolatok újabb területekre. A kulturális kapcsolatok rendezettebbé váltak, és hivatalos téren is megszerveződtek. 1921-ben Helsinkiben rendezték meg az első finnugor kultúrkongresszust finn, magyar és észt kutatók, tanárok és diákok részvételével. Összesen öt ilyen kongresszusra került sor. Mindkét országban megalakultak a baráti társaságok: 1928-ban a Suomalais-unkarilainen seura (Finn–Magyar Társaság), majd 1937-ben a Magyar–Finn Társaság.

A kulturális egyezmény aláírása 1937-ben jelentős pillanat volt a finn–magyar kapcsolatok történetében. Az egyezmény megteremtette a helsinki és a budapesti egyetem közti lektor- és ösztöndíjascseré intézményét, és sokféle tudományos együttműködés is szóba került. A szépirodalom és a szakirodalom fordítása, a különböző művészeti ágak együttműködése, a rádiók közti műsoráramlás és a sportegyetműködés is az egyezmény körébe tartozott. Kimondták, hogy az iskolákban is ismertetni kell a másik ország kultúráját. Az egyezmény gyakorlati megvalósítása azonban a második világháború kitörése miatt félbeszakadt.

A második világháború után viszonylag lassan épültek fel újra a kapcsolatok. Újra a kutatók közti személyes kötődés vitte előre a szélesebb körű együttműködést. A tudományos kapcsolatok gyümölcseként 1960-ban megrendezték Budapesten az első finnugor kongresszust. Így folytatták megújult formában a finnugor kultúrkongresszusok hagyományát. Jelenleg ötévente rendezik meg a kongresszust.

Finnországban 1950-ben alakult meg az új Finn–Magyar Társaság, amely kezdetől fogva a kulturális együttműködés elősegítését tűzte ki célul. A társaság működésébe hamar bekapcsolódtak a vezető finnugor nyelvészek, és civil szervezet léte a társaság a hivatalos kapcsolatok építésén is fáradozott. Magyarországon számos városban működött magyar–finn baráti kör, de az ezeket összefogó Magyar–Finn Társaság megalapítását csak 1989-ben engedélyezték.

Az új kulturális egyezményt 1959-ben írta alá a két ország. Ez hasonló tartalmú volt, mint a korábbi egyezmény: erre alapult az együttműködés tudományos, oktatási és művészeti területen. 1995-ben új egyezményt írtak alá, amely alapján támogatják a kulturális területen működő felek közti közvetlen kapcsolatot. A két ország csatlakozása az Európai Unióhoz átalakította a kétoldalú kapcsolat lehetőségeit, és új utakat nyitott a számukra.

A nagykövetségek döntő szerepet játszottak a kulturális kapcsolatok ápolásában. A korábbi kulturális egyezmények idején a kulturális együttműködés nagyrészt a nagykövetség közvetítésével valósult meg. 1980-ban Helsinkiben megnyílt a magyar kulturális és tudományos központ, amely átvette ezeket a feladatokat, míg a finn kulturális ügyek továbbra is a budapesti nagykövetség munkaterületéhez tartoztak. Az 1980-as évek végétől néhány évtizeden keresztül a nagykövetség kulturális titkára intézte ezeket az ügyeket. A leghosszabb ideig Kirsi Rantala töltötte be ezt a posztot.

A világ és a társadalmi berendezkedés átalakulásával, és az uniós csatlakozást követően a nagykövetség szerepe a kulturális kapcsolatok ápolásában megváltozott. Már nem a nagykövetség koordinál minden közös vállalkozást, noha továbbra is fontos szerepet tölt be reprezentációs téren és a hálózatépítés elősegítésében. 2003-ban megalakult a Finnagora finn kulturális, tudományos és gazdasági központ. Ezzel áttértek a kulturális tevékenység projektalapú szervezésére, amely kiemelt súlyponti területekre koncentrált.

#### EGYÜTTMŰKÖDÉS A NYELVANÍTÁS

##### ÉS A NYELVTUDOMÁNYI KUTATÁSOK TERÜLETÉN

Finnországban már a XIX. század végétől volt magyar nyelvoktatás, akárcsak Magyarországon finnntanítás. A világ első finnugor tanszékét 1872-ben alapították meg a budapesti egyetemen. A helsinki egyetem finn nyelvi tanszékén már azelőtt volt magyartanítás, hogy 1893-ban létrehozták a finnugor professzori állást. A két világháború közt kölcsönösen küldtek ki vendégtanárokat és -professzorokat, de a háború közbeszólt. Az oktatás azonban nem szakadt meg, hanem helyi erővel folyt tovább. Például a budapesti egyetem finn lektora, Viljo Tervonen tanított magyart a helsinki egyetemen, miután 1944-ben a háború miatt haza kellett térnie Finnországba.

Az 1959-es kulturális egyezmény aláírását követően azonnal megalakították a budapesti egyetemen a finn lektori állást. A debreceni egyetemre 1972-ben érkezett az első finn lektor Outi Karanko-Pap személyében, aki később több évtizeden keresztül Budapesten folytatta lektori munkáját. Szegeden 1975-ben, Pécsen 1990-ben alakult meg a lektorátus. Ezek mellett jelenleg Szombathelyen és Piliscsában folyik egyetemi szintű finn nyelvoktatás. 1983-ban alakult meg a budapesti egyetemen a finn vendégprofesszori állás. A finnntanítás hagyománya azonban minden egyetemen távolabbra nyúlik vissza, mint a lektori állás megalapítása: Debrecenben és Szegeden lassan egy évszázadra.

1959-ben a helsinki egyetemen is azonnal megalakult a kulturális egyezményen alapuló magyar lektori állás. 1960-ban a turkui, 1975-ben a jyvaskyläi egyetemen is létrejött a lektorátus. Jyvaskyläben szintén már régóta tanítanak magyart, az oktatás még a tanárképző főiskolán kezdődött. Az említettek mellett jelenleg még az oului egyetemen oktatnak magyar nyelvet. 1983-ban a helsinki egyetemen is megalakult a vendégtanári állás. A lektorcserét Finnországban a Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus (CIMO), Magyarországon a Balassi Intézet koordinálja.

A kulturális egyezmény keretében diákcseré is folyik. Ez lehetőséget nyújt nyári nyelvtanfolyamon való részvételre, illetve maximum egyéves tanulásra a partnerországban. Az uniós csereprogramok további lehetőségekkel bővítették a diákok mobilitását: finn és magyar egyetemeken is számos Erasmus-egyezmény jött létre. Ma számos más diákcseré-lehetőség is nyitva áll Európában.

Az egyetemeken kívül is folyik magyar és finn nyelvoktatás. A nyelvtanfolyamok a baráti társaságok alakulása óta azok működésének szerves részét képezik mindkét országban. A szokásos nyelvtanfolyamok mellett a budapesti Kalevala Baráti Kör már 15 éve szervez intenzív nyelvi táborokat, ahol a finnek magyarul, a magyarok finnül tanulnak. Magyarországon és Finnországban is rendeztek már ilyen táborot. Finnországban a népfőiskolákon és tanfolyami keretben is tanítanak magyar nyelvet. Magyarországon magán nyelviskolákban oktatják a finn nyelvet.

Néhány helyen gimnáziumban is van lehetőség a finn, illetve a magyar nyelv idegen nyelvként való tanulására. A finn nyelv jelenleg két magyarországi gimnázium tantervében szerepel, és a tanulók érettségire is tehetnek belőle. Finnországban nem ilyen intézményesült a magyar nyelvoktatás. Mindkét országban négyévente szervezik meg az iskolákban a másik ország kultúráját népszerűsítő témahetet. Az iskolai magyar illetve finn hét koordinálását a baráti társaságok végzik.

A finn és magyar nyelvtankönyvek írásából különösen a lektorok vették ki a részüket. Már több mint száz éve készítenek tankönyveket, olvasókönyveket és nyelvtankönyveket kifejezetten a másik ország diákjai számára, és az ő anyanyelvüket felhasználva kiindulópontként. Magyarországon nemzedékek tanultak Papp István 1950-es évekből származó, igen elméleti finn tankönyveiből, míg meg nem jelent Outi Karanko, Keresztes László és Irmeli Kniivilä *Finn nyelvkönyv 1–2* (1985, 1990) c. tankönyve. Finnországban Lavonius Ödön és Viljo Tervonen adta ki a háború utáni első magyar nyelvkönyvet 1961-ben. Azóta sok lektor megírta a maga tankönyvét. Ma ezek közül használják többek közt Gerevich-Kopteff Éva és Csepregi Márta *Unkaria suomalaisille* és *Lisää unkaria suomalaisille* (Magyar nyelv finneknek, Még több magyar nyelv fin-

neknek, 1990) könyvét, valamint Varga Judit *Gyere velem!* (1995) és *Mondd magyarul!* (2005) c. tankönyveit. Keresztes László *Unkarin kieli* (Magyar nyelv, 1974) c. könyve eredetileg finnek számára íródott nyelvtankönyv, amit azóta sok más nyelvre is lefordítottak és alkalmaztak. A tankönyvek elsősorban az egyetemi oktatást szem előtt tartva íródtak. Kaija Markus, Vecsernyés Ildikó és Irene Wichmann közös munkája az *Unkaria helposti 1–2* (Könnyen magyarul I–II., 2001, 2003) c. gyakorlati nyelvkönyv. Az 1990-es évektől kezdve az egyetemi oktatásban egyre inkább egynyelvű tankönyveket alkalmaznak, tehát Finnországban íródott finn nyelvkönyveket és Magyarországon készült magyar tankönyveket.

Az első magyar–finn szótárt a helsinki egyetem magyar lektora, Weöres Gyula készítette 1934-ben. A finn–magyar szótár már 1884-ben megjelent. Azóta számos különböző kiterjedésű szótár követte ezeket. 1962-ben készült el Papp István *Finn–magyar szótára* az addigi legbővebb szóanyaggal. Papp a magyar–finn szótár összeállításához is hozzájárított, a munkát Jakab László fejezte be (*Magyar–finn szótár*, 1982). Jelenleg ezek mellett használják még Nyirkos István *Suomi-unkari-suomi: taskusanakirja* (1977; átdolgozott kiadás 1996) c. zsebszótárát, és Jakab László *Finn-magyar diák-szótárát* (2007). Készül az új finn–magyar szótár, amely ezúttal közös finn–magyar projekt keretében valósul meg a helsinki egyetem koordinálásával.

Az általános szótárak mellett többek közt frazeológiai szótárakat is kiadtak. Ide tartozik Varga Judit és Sirkka Saarinen internetes kiadványa, a *Fennizmusok – Finn szólások és kifejezések tára magyarok számára* (2009) valamint Danilo Gheno és Zaicz Gábor *Verba manent – Suomi-unkari-italia fraseologia* (2001) c. finn–magyar–olasz frazeológiai kiadványa. Nyelvtanulási segédlet Kaija Markus és Pomozi Péter vonzatszótára, a *Rektiosanakirja suomi-unkari-suomi* (2004) és Török Ilona – Lassi Mäkinen *77 magyar ige 707 igekötő alakja finn megfelelőikkel* c. munkája.

Az előbb említett művek többsége finn és magyar nyelvészek közös munkájából született. A tudományos kapcsolat igen szoros a két ország közt. Kontrasztív kutatásokat is végeznek, és a kis finnugor nyelvek finn és magyar kutatói közt is vannak kapcsolatok. Egyetemeink közös projekteket indítanak, működik a kutatócsere, és gyakran szerveznek különböző témájú kongresszusokat. Finnországban két magyar témájú kiadványsorozat jelenik meg. A *Folia Hungarica* a helsinki egyetem finnugor tanszéke és a Finn–Magyar Társaság 1981 óta megjelenő közös kiadványa: kezdetben a *Castrenianum* gondozásában, jelenleg a *Uralica Helsingensia* sorozat részeként jelenik meg. A jyvaskyläi egyetem önálló hungarológiai sorozata az 1993 óta megjelenő *Hungarologische Beiträge*. Magyarországon a Nyugat-Magyarországi Egyetem szombathelyi uralisztikai tanszéke gondozza a *Specimina Fennica* sorozatot.



Magyarországon már a XIX. században megindult a finn irodalom népszerűsítése. Ez érthető módon nem volt túl széles körű tevékenység, hiszen ekkor még alig voltak jelentős finn nyelvű irodalmi művek. A XX. század elején is a népköltészet és a Kalevala állt a középpontban, és a fordítók jobbára a finnugor nyelvészek és néprajzosok közül kerültek ki. Helyüket lassan kezdték átvenni a hivatásszerű fordítók, irodalomkutatók és kritikusok.

A legjelentősebb szereplő ezen a téren Sebestyén Irén volt, aki több mint 60 éven keresztül fordított finn irodalmat, és írt ilyen tárgyú tanulmányokat, cikkeket és kritikákat. Ő hozta közel a magyarokhoz a század első felének két jelentős szerzőjét: Johannes Linnankoskit és F.E. Sillanpää-t.



A magyarul 1914-ben megjelent *Dal a tűzpiros virágról* (Laulu tulipunaisesta kukasta) Magyarországon is nagy sikert aratott, és Linnankoski *Menekülés* (Pakolaiset, 1928) c. műve is olvasható magyarul. Sillanpää művei közül Sebestyén Irén fordításában jelent meg a *Silja* (Nuorena nukkunut, 1939) és az *Egy férfi útja* (Miehen tie, 1940) c. regény, majd később az *Ember a nyári éjszakában* (Ihmisen suviyössä, 1977). Sillanpää sokáig a legismertebb finn szerzők közé tartozott Magyarországon; minden jelentősebb regénye megjelent magyarul.

A finn költészet antológiák formájában jelent meg Magyarországon, pl. az *Északi fény* (Revontulet, 1938), *Uráli dalok* (Uralilaisia lauluja, 1939), *Északi lant* (Pohjoinen luuttu, 1943) és *Északi csillagok* (Pohjoiset tähdet, 1944) c. gyűjteményekben. Az antológiák összetett problémát jelentenek, hiszen a válogatásra hatással volt a rokonsági eszme, így kevésbé jelentős művek is bekerültek egy-egy gyűjteménybe.

Meglepően későn, csak 1942-ben jelent meg magyarul a központi jelentőségű regény, a *A hét testvér* (Seitsemän veljestä). Aleksis Kivi művei közül ugyan már korábban, 1876-ban lefordították a *Lea* c. drámát. Ez Budenznek volt köszönhető, aki két tanítványát, Halász Ignácot és Szilas Mórictot vette rá a fordításra. A *pusztai vargáék* (Nummisuutarit), Zolnai Gyula fordítása Somkuti álnéven jelent meg 1929-ben, de Kivi főművére még sokáig kellett várni. Nem tudni, hogy „A hét testvér” vérszegény fogadtatása összefügg-e vajon ezzel a késedelemmel. A fordító Kodolányi János író, nagy

finnbarát volt, aki más fontos finn műveket is lefordított, köztük Sillanpää *Jámbor szegénység* (Hurskas kurjuus, 1959) c. művét. Kodolányi maga is írt két, mára klasszikussá vált művet, amelyben Finnországot mutatja be rajongó hangnemben: *Suomi, a csend országa* (1938) és *Suomi titka* (1939).

A két világháború közt lefordított finn irodalom kiválasztása egyoldalúnak mondható. Kiemelték a népi írók munkásságát, és a városi létet bemutató szerzőket (pl. a Tulenkantajat csoport tagjait) teljesen figyelmen kívül hagyták. Ez részben a finn közhangulatnak is köszönhető, de észrevehető a magyar irodalmi körök társadalmi kettéhasadtsága, az ún.urbánus és népi írók közti ellentét hatása. Finnországgal elsősorban az utóbbiak foglalkoztak – köztük Kodolányi –, és az irodalmomban az idealizált társadalom megjelenését keresték. Emellett hangsúlyozták a természet fontos szerepét a finn irodalomban.

A Kalevala megjelenésének százéves évfordulója 1935-ben Magyarországon is felhívta a figyelmet az eposzra. Vikár fordítása új kiadásban jelent meg, és a Kalevalával kapcsolatos kutatások is napvilágot láttak. Érdekes módon számos jelentős magyar író, köztük Kosztolányi Dezső is esszét írt a Kalevaláról; ezekben a mű emberi és költészeti értékeit elemezték. A Kalevalával való foglalkozás tehát már nem csak a folklorisztika kiváltsága volt, ugyanakkor szélesebb olvasóközönséghez is eljutott pl. a napilapokon keresztül.

A finn–magyar irodalmi kapcsolatok a háború alatt is élénken folytatódtak. A háborút követően azonban szinte teljesen megszakadt a kapcsolat. A lassú felépülés első jelei az 1950-es évek közepén, a magyar politikai légkör változásával egy időben voltak érzékelhetők. Jelentős fellendülés azonban csak az 1960-as években történt. 1955-ben kiadták *A hét testvér* (Seitsemän veljestä) új fordítását, a háború előtt a finn irodalommal sokat foglalkozó Rácz István tollából. Rácz nemsokára egy másik finn klasszikust is lefordított, Maiju Lassila *A kölcsönkért gyufa* (Tulitikkuja lainaamassa, 1956) c. művét. Maiju Lassilát a háború előtt politikai okokból mellőzték Magyarországon, most viszont éppen ezért kerülhetett előtérbe. Szerencsére az irodalmon kívül álló szempontok időnként minőségi írókat is az előtérbe helyeztek. A finn irodalom másik, már a háború előtt aktív fordítója és kutatója, Képes Géza is folytatta ilyen irányú munkásságát. 1959-ben jelent meg a *Finn versek és dalok* c. antológiája, amely átfogó képet ad a finn költészetről Agricolától Meriluotóig.

Az 1960-as évektől kezdve egyre több ismertetés jelent meg a finn irodalomról Magyarországon. Az általános jellegű és a klasszikusokra koncentráló leírások mellett a jelentős átalakuláson keresztülment kortárs irodalmat is kezdték bemutatni. A modernisták ismertté válásában különösen a finn irodalom két szakértője, Gombár Endre

és Jávorszky Béla vállalt oroszlánszerepet. Egyre inkább kiemelték a finn irodalom városi, modern jellegét, ami köszönhető egyrészt az irodalmi élet átalakulásának, másrészt a korábban egyoldalú kép kiegyensúlyozásának. A korábbiakkal ellentétben már nem volt elsőrendű szempont a finnugorság hangsúlyozása.

Az egyik legfontosabb fordítás Mika Waltari *Szinuhe* (Sinuhe, egyptiläinen) c. művének magyarítása volt, amely Gombár Endre tollából jelent meg 1964-ben. Azóta Waltari szinte összes történelmi regényét lefordították, sőt néhány kisregényt és egy-két Palmu-krimis is. Ezek a történelmi regények rendkívül népszerűek lettek, és számtalan új kiadás jelent meg belőlük. Väinö Linna *A sarkcsillag alatt* c. trilógiája viszonylag korán megjelent Erdődy József fordításában (Täällä Pohjantähden alla, 1963–67). Az *Ismeretlen katona* (Tuntematon sotilas) magyar változata viszont az 1980-as évekig váratott magára. A 60-as években modernista prózai műveket is kiadtak, többek közt Veijo Meri *Manilakötél* (Manillaköysi, 1964) és *A tükörbe rajzolt nő* (Peiliin piirretty nainen, 1968) c. regényét Gombár Endre fordításában. A novellaantológiák közül említést érdemel az Oláh József által szerkesztett *A boldogtalan konzervatív* (1968) c. kortárs kötet, valamint a Vászolyi Erik szerkesztésében kiadott *Finn elbeszélők* (1969), amely jobbra klasszikus novellákat tartalmaz.

Az 1970–80-as éveket méltán nevezhetjük a finn irodalom aranykorának Magyarországon. A művek száma egyre nőtt, és a finn irodalomról alkotott kép is sokoldalúbbá vált. Irdalomtörténeti művek is megjelentek: Szász Levente *Jelet rakj az úton végig* (1976), majd 1981-ben Kai Laitinen *Suomen kirjallisuuden historia* c. összefoglaló művének magyar változata, *A finn irodalom története*.

Klasszikusokat is fordítottak, ide sorolható például Képes Géza Eino Leino-válogatása, a *Himnusz a tűzhöz* (Hymni tulelle, 1978), amellel jelentős mennyiségű kortárs irodalmat. A magyar olvasó közönség megismerhette Daniel Katz, Timo K. Mukka, Hannu



Képes Géza. Fotó: Bereczki Gáborné Mai Kiisk.

Salama és Juhani Peltonen műveit, akárcsak a jelentős modernista költőket, Paavo Haavikót, Eeva-Liisa Mannert és Pentti Saarikoskit. A gyermekirodalomból lefordították például Hannu Mäkelä *Hú úr kalandjai* (Herra Huu, 1980) című művét, amit később a Magyar Rádióban is játszottak. Fehérvári Győző emellett számos finn hangjátékot is fordított.

Sok antológia jelent meg ebben az időszakban. A kortárs költészetet mutatta be többek közt Jávorszky Béla *Távolba futó utak* (Tiet etäisyyksiin, 1973) és *A táj változásai* (Maiseman muutoksia, 1980) c. antológiája. Több kisregény is megjelent antológia formában: *A fiúk téli kalandozása* (Talvituristi, 1973) a kortárs irodalomra, *A farkasmenyasszony* (Sudenmorsian, 1985) a klasszikus kisregényekre koncentrált. A *Télidő havazás előtt* (Lumeton aika, 1987) kortárs novellákat gyűjtött csokorba. Gombár Endre drámaantológiákat is fordított és szerkesztett *Aki lelőtt egy macskát* (Mies, joka ampui kissan, 1977) valamint *Égőnarancs* (Poltettu oranssi, 1987) címmel.

A finn irodalom ismertségét növelte az Európa Kiadó kék–fehér sorozata, a Finn Irodalom Könyvtára: ennek keretében jelent meg a fent említett művek többsége. 1981-től bő tíz éven keresztül adták ki a sorozatot. Az irodalmi lapok is bőségesen közöltek finn irodalmat, gyakran széles körű válogatások, időnként tematikus számok formájában.

A Kalevalának a XX. század elejéig két teljes magyar fordítása készült. Most tizenöt év alatt további három jelent meg. 1972-ben Bukarestben adták ki Nagy Kálmán fordítását, amely néhány évvel később Budapesten új kiadásban jelent meg Baász Imre illusztrációival. 1976-ban készült el Rácz István Kalevala-fordítása, majd 1987-ben a Svédországban élő Sente Imre munkája, amit Münchenben adtak ki. A Kalevalát Magyarországon több ízben alkalmazták színpadra: a legismertebb ezek közül Kazimir Károly 1969-es rendezése. A legújabb magyarországi Kalevala-feldolgozás Szálinger Balázs költőnek és Horváth Csaba koreográfusnak a fizikai táncszínház műfajában megvalósult munkája, amelyet 2008-ban mutattak be.

A társadalmi rendszer átalakulása az 1990-es évek elején a könyvkiadásban sem múlt el nyomtalanul. A gazdasági nyomás hatására a nagy könyvkiadók a jövedelmező irodalomra koncentráltak, a kulturális érték háttérbe szorult. Másrészt számos kis kiadó született Magyarországon, noha ezek egy része igen rövid életű volt. A finn irodalom kiadása egyre inkább a kis kiadókra és az irodalmi lapokra hárult, egyre csökkenő mértékben.

Említésre méltó ebből az időszakból Jávorszky Béla finnországi svéd költészetete bemutatató antológiája, a *Tanács boldogoknak* (Neuvoja onnellisille, 1990) címmel, és a Pap Éva szerkesztésében megjelent *Kain leánya* (Kainin tyttäret, 1992) c. kisregény-antológia.

A finn és a skandináv irodalom előnytelen helyzetének jobbítására alakult 1997-ben a Polar Kiadó. Fennállása óta egyaránt jelentet meg klasszikusokat – köztük a korábban magyarul egyáltalán nem ismert Joel Lehtonen *A halott almafák* (Kuolleet omena-

puut, 2001) c. művét –, és kortárs irodalmat, pl. Leena Krohn *Donna Quijote* (1998) és Hannu Raittila *Semmiben meg nem fogyatkozom* (Ei minulta mitään puutu, 2002) c. művét. A legfrissebbek közé tartozik a Finnagorával közös kiadású *Mai finn drámák* (2009) c. antológia, amelyben megtalálható Juha Jokela *Mobile Horror*, Leea Klemola *Kokkola*, Mika Myllyaho *Pánik* (Paniikki), Sofi Oksanen *Megtisztulás* (Puhdistus) és Sirkku Peltola *Finn ló* (Suomen hevonen) c. műve.

Az új évezred elején a finn irodalom helyzete Magyarországon újra reménytelibbnek mondható. Az irodalmi lapokban számos fordítás jelenik meg, és a kiadók is újra felvállalnak finn irodalmi műveket. Új fordítók is megjelentek a porondon. 2002-ben jelent meg Eliisa Pitkäsalo szerkesztésében két kétnyelvű antológia, a legújabb költészettel foglalkozó *A képzelet tájai – Mielen maastoja* valamint a *Mókuskerék – Oravanpyörä* novellagyűjtemény. Gyermekeirodalmat is nagy számban adnak ki az utóbbi években, köztül Kristiina Louhi Tomi-könyveit és Aino Havukainen – Sami Toivonen Tatu és Patu sorozatának újabb és újabb részeit. Tove Jansson muumi-könyvei közül korábban lefordították már néhányat, most azonban sorozatban jelennek meg – noha finnből készül a fordítás. Az új finn regényírók művei sem maradnak el: 2009 őszén jelent meg Olga Huotari fordításában Elina Hirvonen regénye, a *Hogy ő is ugyanarra emlékezzen* (Että hän muistaisi saman).

## A MAGYAR IRODALOM FINNORSZÁGBAN

Az 1950-es évekig Finnországban jóval kevesebb magyar irodalom jelent meg, mint finn irodalom Magyarországon. A finn függetlenség első évtizedeiben egyrészt próbálták összképet alkotni a magyar irodalomról, és a jelentős klasszikusokat fordítani, másrészt nagy számban adtak ki könnyed, a széles olvasóközönségnek szánt műveket.

A jelentős magyar írók közül elsősorban Petőfi Sándor és Arany János költészet jutott el a finn olvasóhoz. Mindkettőjüket Otto Manninen, a század elejének legjelentősebb fordítója fordította. Petőfi versei két kötetben jelentek meg: *Runoja I–II* (Versek I–II., 1922–23), később Manninen lefordította a János sankari (János vitéz, 1926) elbeszélő költeményt. Aranytól a *Toldi* (1927) és a *Toldin ehtoo* (Toldi estéje, 1937) jelent meg finnul. Otto Manninen egy magyar népköltészeti válogatást is közzétett (*Heimokannel II*, 1926). Manninen fordításai fényes sikert arattak a kritikusok szemében A magyar drámairodalom klasszikusa, Madách Imre Ember tragédiája *Ihmisen murhenäytelmä* címmel 1943-ban jelent meg Toivo Lyy fordításában. Manninen és Lyy egyaránt nyersfordításból dolgozott.

Prózából is rengeteget fordítottak, de ebből csekély volt a valóban jelentős, időtálló írók műveinek aránya. Jókai, Mikszáth és Gárdonyi továbbra is szerepelt a palettán. Gárdonyi legismertebb műve, az *Egerin táhdet* (Egri csillagok) Yrjö Liipola szobrászművész fordításában jelent meg (1926–27). Móricz Zsigmond két lefordított műve a *Pysy hyvänä kuolemaan asti* (Légy jó mindhalálig, 1927) és az *Onnellinen ihminen* (Boldog ember, 1938) – ez írói jelentőségéhez mérten édeskevés. Márai Sándort azt 1940-es években Helga Nuorpuu fordította, aki a magyar irodalom egyik legtermékenyebb fordítójának számított. Az igazi c. mű *Sinipunainen nauha* (szó szerint Lila szalag, 1944) címmel jelent meg, a Vendéjáték Bolzanóban pedig *Casanovan ainoa rakkaus* (Casanova egyetlen szerelme, 1946) címmel.

A legaktívabban Herczeg Ferenc műveit (főleg a Gyurkovics-sorozatot), Harsányi Zsolt életrajzi regényeit – különösen nagy siker volt a Liszt Ferencről írt *Unkarilainen rapsodia* (Magyar rapszódia, 1939) – és Zilahy Lajos könyveivel foglalkoztak. A legnagyobb olvasottságot mégis a Párizsban élő magyar író, Földes Jolán érte el *Kalastavan kissan katu* (A halászó macska uccája) c. könyvével, amely – miután megnyert egy nemzetközi regénypályázatot, – igazi bestsellerré vált. Finnországban tehát jelentős mennyiségben olvastak olyan magyar irodalmat is, amelynek a súlya a mai irodalmi kánonhoz mérten csekélynek mondható.

Finnországban magyarok is népszerűsítették a finn irodalmat, köztük a helsinki egyetem magyar lektora, Weöres Gyula, majd az 1940-es évektől Képes Géza. Az ilyen ismertetések a lapokban, majd a Magyarországot bemutató művekben láttak napvilágot, pl. *Unkarin kirja* (Magyarország könyve, 1942). 1939-ben jelent meg Aarni Penttilä *Unkarilaisen kirjallisuuden historia* (A magyar irodalom története).

A hivatalos finn–magyar kulturális kapcsolatokra ekkor a rokonsági eszme nyomta rá bélyegét, és ehhez gyakran kapcsoltak területi revíziós elképzeléseket. A rokonsági eszme eredményének tekinthető a magyar szövegek nagyarányú megjelenése a finn iskolai olvasókönyvekben. Itt főként népmesékre és népköltésekre kell gondolni, de voltak köztük a rokonsági eszmétől áthatott, politikai jellegű szövegek is.

A háború után a magyar irodalom ismertsége csökkent. Kevesebb könyvet is adtak ki, és folytatódott a könnyed műfaj térnyerése. Érdekes módon ideológiai szempontból a legkülönbözőbb oldalon álló kiadók foglalkoztak a magyar irodalommal. A finn irodalompolitika kereste a helyét a világban, a magyar irodalom pedig a helyét ebben a környezetben.

Az 1950-es évek legjelentősebb magyar kiadványa egy kis költészeti antológia, az Arvo Turtiainen szerkesztésében megjelent *Vapauden tulet* (A szabadság lángja, 1952). A kötet Petőfi, Arany, Ady Endre és József Attila társadalmi témájú költeményeiből válogatott. A kötet rövidsége ellenére jelentős hozzájárulás volt a magyar irodalom fordításához.



Az 1956-os események hatására a finnek ráébredtek az elterjedt romantikus Magyarország-kép irreális voltára, és felébredt az igény az akkori Magyarország megismerésére. Lassacskán új, magyarul tudó és Magyarországot jól ismerő fordítók kerültek elő, míg korábban általános volt a közvetítő nyelven keresztül történő fordítás. Ide sorolható Olavi Metsistö, aki több kortárs társadalmi művet fordított, köztük Fejes Endre *Romutarha* (Rozsdatemető, 1966) és Moldova György *Musta enkeli* (Sötét angyal, 1967) c. regényét. A társadalmi témák érdekelték a finn olvasóközönséget, részben az 1960–70-es évek finn társadalmi és irodalmi átalakulása miatt is. Ebben a kontextusban fontos volt Konrád György *Vierailija* (Látogató, 1976) c. műve, amely az 1960-as évek új fordítói generációjának legjelentősebb tagja, Anna-Maija Raittila fordításában jelent meg.

A magyar irodalomról alkotott kép sokoldalúbbá vált, és más típusú regények is helyet kaptak benne. Ilyen volt az Anna-Maija Raittila fordításában megjelent Mészöly Miklós-féle *Saulus* (1974), Moldova György Taisto Nieminen fordításában kiadott *Neljäkymmentä uskollista* (Negyven prédikátor, 1978) c. műve, vagy az Ilkka Firon által lefordított Déry Tibor-mű, a *Montanaan! Kuvitteellinen raportti amerikkalaisista popfestivaaleista* (Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról, 1976), melyek mind a kortárs magyar irodalom különböző arculatait képviselték. A századeleji klasszikusok sem maradhettek ki: Illyéstől a *Pustan kansaa* (Puszták népe, 1970), vagy Babits Mihály *Hai-karakalifi* (Gólyakalifa, 1978) c. kisregénye. A Magyarországon központi szerepet játszó novellaműfaj méltó bemutatást nyert a *Maaailma uutena* (Új világ, 1973) c. kötetben, amely a később jelentős szerepet játszó fordító, Hannu Launonen első megjelenése volt.



Anna-Maija Raittila költőnő és Csepregi Béla lelkész versfordítás közben az 1970-es években. Fotó: Csepregi Márta.

A magyar költészet finnországi áttörésére 1970-ben került sor. Két jelentős antológia jelent meg ekkor: a Toivo Lyy által fordított *Unkarin lyyra* (Magyar líra) a középkortól a XX. századig kíséri nyomon a magyar költészetet. Ez volt akkoriban a legszélesebb körű, más nyelvről lefordított költészeti antológia Finnországban, amely mintegy 60 költő műveit tartalmazta. A verseket Magyarországon válogatták ki, a fordítás alapjául pedig nyersfordítás szolgált. Anna-Maija Raittila antológiája, a *Kaivojen maa* (Kutak földje) a háború utáni költészetre koncentrált: ezt az antológiát maga a fordító válogatta és szerkesztette. A fordítási alapelvek is jelentősen eltérnek a különböző generációhoz tartozó fordítók esetében. A két antológia tehát kiválóan kiegészíti egymást.

A magyar költészet stabil helyzete máig megmaradt Finnországban. Számos jelentős költő műveiből önálló fordításkötet jelent meg, köztük Ady Endre, József Attila, Kassák Lajos, Juhász Ferenc, Pilinszky János, Illyés Gyula, Csoóri Sándor, Nagy László, Weöres Sándor és Kányádi Sándor. Anna-Maija Raittila *Taivas irtosi maasta* (Az ég elvált a földtől, 1986) c. antológiája a klasszikus költőket, Hannu Launonen *Puulta puulle* (Fától fáig, 1985) c. kötete az erdélyi költőket mutatja be.

A 70-es években rendkívüli mennyiségben jelentek meg magyarból fordított gyermek- és ifjúsági könyvek. Anna-Maija Raittila lefordította például Móra Ferenc klasszikus művét *Lumottu turkisnuttu* (Kincskereső kisködmön, 1977) címmel, és néhány kortárs művet. Janikovszky Éva képeskönyvei is megjelentek finnül. Népmesei válogatásból is több van; a legjelentősebb talán Viljo Tervonen erdélyi népmeseválogatása, a *Puolitoistavuotias kuninkaanoika* (A másfél éves királyfi, 1981). A Tuomo Lahdelma fordításában megjelent antológia, a *Viluinien kuningas* (A didergő király, 1992) a gyermekköltészettel foglalkozik. Azóta azonban nem jelent meg finn nyelven magyar gyermek- és ifjúsági irodalom.

Az 1980–90-es években a próza fordítás is visszaesett. Megemlítem ebből az időből Hannu Launonen novella-antológiáját, a *Miljoona kilometriä Budapestiin* (Millió kilométer Budapestig, 1987) és Örkény István kisregényeinek gyűjteményét *Ruusunäyttely* (Rózsakiállítás, 1981) címmel, ez utóbbit Outi Karanko fordította. Az 1990-es években a legfontosabb Finnországban megjelent magyar szerző Esterházy Péter. Hannu Launonen három regényét is lefordította: *Sydämen apuverbit* (A szív segédigéi, 1991), *Pitkin Tonavaa eli kreivitär Hahn-Hahnin katse* (Hahn-Hahn grófnő pillantása, 1996) és *Nainen* (A nő, 1998). Konrád Györgytől összesen négy regény jelent meg, a legutolsó kettő a *Pidot puutarhassa* (Kerti mulatság, 1993) és a *Kivikello* (Kőóra, 1997), ezek Taisto Nieminen fordításai.

1986-ban adták ki Klaniczay Tibor magyar irodalomtörténetét *Unkarin kirjallisuus* (Magyar irodalom) címmel. Erre nagy szükség volt, de a hivatalos magyar álláspontot tükröző értékelései miatt később hamar elavulttá vált, amint a rendszerváltást követően az irodalomelmélet is új utakra tért. Finnországban ekkor már nem is igen

támaszkodtak a magyar alapművekre, hiszen finn szakértői is vannak a magyar irodalomnak, köztük Hannu Launonen és Tuomo Lahdelma.

A 2000-es években Finnországban is mintha javulna a magyar irodalom helyzete – akárcsak a finn irodalomé Magyarországon. Kertész Imre *Kohtalottomuus* (Sors-



talanság) c. műve 2003-ban jelent meg Outi Hassi fordításában. Azóta Kertész szinte összes művét lefordították, még esszéket is. A másik jelentős szerző Nádas Péter, akitől Hannu Launonen lefordította az *Erään sukuromaaniin loppu* (Egy családregény vége, 2000) és a *Muistelmien kirja* (Emlékiratok könyve, 2006) c. regényeket, utóbbit közösen Juhani Huotari. Huotari lefordította még többek közt Örkény egyperceseit *Minuuttinoveljeja* címmel (2002) is. Az 1940-es években ismertté vált és közben teljesen elfelejtett Márai Sándor visszatért a köztudatba: Tuomo Lahdelma fordításában jelent meg a *Kynttilät palavat loppuun* (A gyertyák csonkig égnek, 2001) és a *Mietteidien kirja*, amely a Füveskönyvből és a Négy évszaktól közöl válogatást (2003). A legújabb irodalmat

képviseli többek közt Dragomán György: az ő *Valkoinen kuningas* (Fehér király, 2008) c. regényének fordításáért Outi Hassi Agricola-díjat kapott. A költészet sorában említhetjük Hannu Launonen két kortárs antológiáját: *Valolieriön alla* (Fényben, 2000) és *Yhteisessä sateessa* (Közös esőben, 2006), valamint a Radnóti-válogatást.

2009-ben három magyar irodalmi mű jelent meg Finnországban. Hiánypótló a Krúdy Gyula novellagyűjtemény *Punaisen härän majatalo* (Aranybika Szálló) címmel. A kortárs költészet körébe tartozik Hannu Launonen Rakovszky Zsuzsa-válogatása *Yhteyksiä* (Kapcsolatok) címmel, és a Tóth Krisztina novelláiból válogatott *Viivakoodi* (Vonalkód) Juhani Huotari fordításában. Idén tehát hosszú idő után azt is észrevehette a finn olvasó, hogy Magyarországon női írók is vannak. A válogatás minden szempontból reprezentatív.

Okunk van tehát optimistán tekinteni a finn–magyar irodalmi kapcsolatok helyzetére. Mindkét országban vannak értő fordítóink és irodalmi szakértőink, és a kiadók hozzáállása is támogató. Az irodalmi és nyelvészeti együttműködés szemlátomást kiváló formában van.

*A szerző finn nyelv és irodalom szakos bölcsész, a magyar irodalom fordítója, korábban a finn nyelv és kultúra lektora a debreceni egyetemen.*

## FORRÁSOK

Domokos, Péter, „Kielisukulaisuus ja Unkarin kirjallisuus.” *Hungarologische Beiträge* 1. Jyväskylä 1993.

Jávori, Jenő 1995: *Az uráli népek irodalmának bibliográfiája (1975–1994)*. Az uralisztikai tanszék kiadványai 5. Szombathely.

Korhonen, Mikko 1989: *Unkarilainen laitos 60 vuotta*. – Csepregi, Márta (szerk.), *Helsingin yliopiston unkarilainen laitos 60-vuotias* pp. 9–16. *Folia Hungarica* 3. Helsinki.

Meidän Unkari. *Suomi-Unkari Seura 1950–2000*. Szerk. Honka-Hallila, Helena. Jyväskylä: Suomi-Unkari Seura 2000.

Mikkola, Salla 2008: *Kääntäjä tekijänä. Kaunokirjallisuuden kääntäjien identiteettikemus ja asema tekijyyden diskurssissa*. Szakdolgozat. Jyväskyläi egyetem.

Oikari, Raija 2001: *Vallankäytöstä Suomen ja Unkarin kirjallisuudessa ja kulttuurisuhteissa*. Doktori disszertáció. Jyväskyläi egyetem.

Révay, Valéria 2000: *Magyar- finn kulturális kapcsolatok 1945 után*. – *Európai kultúra – magyar kultúra 1945–2000* pp. 82–102. Nyíregyháza: Bessenyei György Könyvkiadó.

Riikonen, Hannu 1996: *Sustaining kinship in wartime: Finnish-Hungarian contacts in the light of the yearbook Heimotyö (1937–1944)*. – *Hungarologische Beiträge* 7 pp. 61–77. Jyväskylä.

Tervonen, Viljo – Wichmann, Irene 1982 (toim.): *Suomalais-unkarilaisten kulttuurisuhteiden bibliografia vuoteen 1981*. Castrenianumin toimitteita 24. Helsinki.

Tervonen, Viljo 1997 (toim.): *József Szinnyei ja Antti Jalavan kirjeitä vuosilta 1880–1909*. Helsinki: SKS.

Varpio, Yrjö – Szopori Nagy, Lajos 1990: *Suomen ja Unkarin kirjalliset suhteet vuosi-na 1920–1986*. Helsinki: SKS.

Varpio, Yrjö 2007: *Sukukansojen kirjallisuus*. – *Suomennoskirjallisuuden historia II* pp. 219–231. Helsinki: SKS.

Wichmann, Irene 2006: *Unkarilainen romaani Suomessa 1800-luvulla*. – *Kirjallisuus, arvot, kääntäminen -seminaari suomalais-ugrilaisella laitoksella 2006*.

[http://www.helsinki.fi/hum/sugl/tutkimus/forditas\\_06.htm](http://www.helsinki.fi/hum/sugl/tutkimus/forditas_06.htm)

*Ystävät, sukulaiset. Suomen ja Unkarin kulttuurisuhteet 1840–1984*. Pieksämäki: SKS 1984.

## FINN-MAGYAR TALÁLKOZÁSOK A MŰVÉSZETBEN

### KÉTOLDALÚ ÉS NEMZETKÖZI MŰVÉSZETI KAPCSOLATOK

A Finnországot és Magyarországot összefűző művészeti kapocs több mint százéves történelmet tudhat maga mögött. Ez idő alatt a kapcsolatok számos különböző formát öltöttek. A kölcsönhatás intenzitása is változó: időnként felerősödött a művészeti együttműködés a két ország között, máskor a társadalmi helyzet vagy a művészeti irányzatok változásai visszafogták a kapcsolatokat. A kölcsönös részvétel sem volt mindig kiegyensúlyozott. Volt, hogy a kapcsolatok egyirányúvá váltak: ilyenkor az egyik ország inkább befogadó, a másik pedig hatásokat átadó félként szerepelt.

Ebben a cikkben művészeti kapcsolatok alatt a finn és magyar művészek közti kölcsönös együttműködést és szakmai hatásgyakorlást értem. A művészeti kapcsolatok tágabb értelmezése egy mások ország felől érkező közvetett művészeti hatásokat is magában foglalja (pl. kiadványok, kiállítások révén). Ide sorolhatók továbbá a finn és magyar művészkörök kölcsönhatásai és egymás nemzeti művészete iránti érdeklődése. Kitérek tehát például a művészeti, kulturális intézmények, múzeumok és szakírók finn és magyar művészetet tárgyaló munkásságára is.

A két ország közti művészeti kapcsolatok megközelíthetők a kétoldalú illetve nemzetközi jelleg, továbbá a személyes és hivatalos kapcsolatok felmutatása felől is. Volt idő, amikor a kapcsolatok hangsúlyozottan kétoldalú jelleget öltöttek, és a figyelem elsősorban a művészet nemzeti mivoltára, az alkotó környezetre és kifejezésre irányult. A két ország közti művészeti kapcsolatok történelmi kiindulópontja éppen a nemzeti sajátosságokat hangsúlyozó kétoldalú kapcsolat. A kétoldalú együttműködésre mind a mai napig van példa. Másrésről a Finn- és Magyarország közti művészeti kapcsolatok a nemzetközi szintér részét képezik, amelyen a művészet és a művész nemzetek fölötti, sok irányból hatásokat begyűjtő és hatását kifejtő jelenség illetve szereplő. A nemzetinek, finnek vagy magyarnak nevezett stílusirányzatok gyakran nagyon is nemzetköziek, és a nemzeti szinten túlmutató célokat képviselnek. A művészek világszerte mindig is mobilisak voltak, így egy adott országban kifejtett tevékenységet egyben szélesebb perspektívában kell látnunk. A finn művészetet bemutató kiállítások és publikációk Magyarországon illetve a magyar művészeti kiállítások és azok írásos bemutatása Finnországban a nemzetközi kiállításszervezés és művészeti publikációk összefüggésében is szemlélhető.

A finn–magyar művészeti kapcsolatok gyakran a művészek és művészetközeli foglalkozású személyek baráti kapcsolataiból indultak ki. Ugyanakkor a két ország művészkörei közt már régóta hivatalos kapcsolat is fennáll: a kulturális kormányzat, a különböző szervezetek és egyesületek fontos szerepet játszottak az együttműködés anyagi hátterének megteremtésében és gyakorlati megszervezésében. A személyes kapcsolatok és a hivatalos szervezeti összefüggések tehát kiegészítik egymást: az egyik vezetett a másikhoz.

### A NEMZETI ROMANTIKA A MŰVÉSZETI KAPCSOLATOK ALAPJA

A XIX. század mindkét országban a művészeti élet szerveződését és fejlődését hozta magával. A nemzeti művészeti oktatás kialakulását megelőzően a szakmai felkészülés egyetlen módját a jelentős európai művészeti központokban folytatott tanulmányok képezték. Már az 1850-es években kedvelté vált például a düsseldorfi művészeti akadémia. Néhány évtizeddel később Párizs vált a művészet első számú központjává. Az európai művészeti akadémiákon a különböző nemzetiségű alkotók nemzetközi szellemen találkozhattak egymással. A finn és magyar művészek első közvetlen érintkezései is ehhez a nemzetközi légkörhöz köthetők. A kor legismertebb művészei, Albert Edelfelt (1854–1905) és Munkácsy Mihály (1844–1909) Párizsban ismerkedett meg egymással, ahová Munkácsy az 1870-es években érkezett Düsseldorfból. Munkácsy már ekkor nemzetközi hírnevű művész volt, aki a következő évtizedben Finnországban is ismertté vált. A *Krisztus Pilátus előtt* (1881) c. nagyméretű festmény 1886-ban Helsinki-ben, a lovagrend épületében volt kiállítva. A kor szokása szerint az ismert művészek alkotásait több európai országban is kiállították. Munkácsy műve Finnországban is figyelmet keltett; a kiállítás közönségsiker volt. A korabeli sajtóban nem emelték ki a művész magyarságát, inkább nemzetközi nagyságát méltatták. A kozmopolita művész és a bibliai témaválasztás nem serkentett nemzeti műértelmezésre.

A XIX. század második felében Európában általánossá vált a nemzeti törekvések megjelenítése a művészetben. A század elején kialakult nemzeti romantikus irányzatok megerősödtek, és nemzeti témaválasztáshoz, önálló nemzeti stílus kialakításához vezettek. A Párizsban tanuló és dolgozó művészek egészen új megvilágításban kezdték látni az otthoni témákat. Sokan elhivatásként élték meg a nemzeti művészet megteremtésének igényét. A korabeli nacionalista politikai légkör is támogatta a nemzeti művészet létrehozását. A nemzeti témák alkalmazásához az is hozzájárult, hogy az igényes párizsi közönség tetszéssel fogadta az egzotikus, eredeti megközelítést. Az 1890-es



években Párizsban divatosá vált az olyan egzotikus témák és tájképek bemutatása, amelyek korábban szóba sem jöhettek. Az alkotók külföldi művészeti központokból, többek közt Párizsból kapták az inspirációt a nemzeti témák kifejezéséhez és a nemzeti stílusnyelv esztétikájához. Mind Finnországban, mind Magyarországon az eredetinek tartott környezetből igyekeztek kinyerni a népi színezetű képi világot. A művészek érdeklődni kezdtek a nemzeti mondavilág és a történetek illusztrálása iránt is. A finn és a magyar néphagyomány történetvilága nagyban eltér egymástól: Magyarországon a történetek és legendák nagyrészt történelmi tartalmúak, Finnországban inkább mitikus jellegűek.

A finn népköltészeti gyűjtőmunka, a Kalevala és a kalevalai témájú finn képzőművészet az 1800-1900-as évek fordulóján a nemzetközi érdeklődés középpontjába került. A nyelvrokonságon felbuzdulva számos magyar néprajzkutató utazott Finnországba, hogy megismerjék és kutassák a néphagyományt, népköltészetet és a gyűjtéseket. A XX. század elején a nyelvrokonság eszméje a vizuális kultúra területén is kezdte kifejteni hatását. Az érdeklődés iránya ekkor jellemzően Magyarországról Finnországba irányult: a finn művészet és építészet az 1900-as évek első évtizedében jellemzően hatást gyakorló félként értelmezhető.

Vikár Béla néprajzkutató (1859–1945) már 1889-ben eljutott Karjalába, ahol a finn népi hagyománnyal és az annak szülőhelyeként számon tartott vidékkel ismerkedett. 1905-ös újabb utazásán Vikár megismerkedett Akseli Gallen-Kallelával (1865–1931) és Kalevala-illusztrációival. Ennek hatására felkérte Gallen-Kallelát, hogy készítsen illusztrációkat a magyar nyelvű Kalevala-kiadáshoz. A Kalevala első magyar nyelven megjelent részét, a Kullervo-történeteket 1908-ban adták ki Gallen-Kallela illusztrációival. Finnországban a Gallen-Kallela képeivel díszített ún. Koru-Kalevala („Ékszer-Kalevala”) 1922-ben jelent meg. Vikár Béla teljes Kalevala-fordítása 1935-ben látott napvilágot; ebben is Gallen-Kallela illusztrációi szerepeltek. A képösszeállítást a művész fia szerkesztette édesapja halála után.

Összességében elmondhatjuk, hogy Finnország és a finn művészet erőteljesen jelen volt a XX. század eleji magyar köztudatban. Az 1906-os budapesti nemzetközi művészeti kiállításon Finnország 12 művész alkotásaival szerepelt. Akseli Gallen-Kallela feladata volt a finn részleg anyagának összeállítása. 64 alkotást állítottak ki, ebből 17 Gallen-Kallela saját műve volt. A kiállítási anyag oroszlánrészét finn férfi alkotók nemzeti szellemiségű alkotásai adták. Magyarországon kedvező fogadtatásra leltek a finn művek, a magyar állam többet is megvásárolt közülük.

Akseli Gallen-Kallela személye és munkássága áll a század eleji finn–magyar művészeti kapcsolatok középpontjában. Gallen-Kallela már a századfordulón nemzetközi

hírű művésznek számított, akit Közép-Európában is jól ismertek. Gallen-Kallela sokat utazott Európa-szerte; Magyarországra 1907-ben, meghívásra érkezett először. A meghívás hátterében a magyar oktatásügyi minisztérium művészeti osztályának vezetője, Koronghi Lippich Elek (1862–1924) állt, aki remélte, hogy Gallen-Kallela jelenléte a magyar művészeket is nemzeti alkotások készítésére serkenti. A finnországi hasonló fejleményeket is Gallen-Kallela hatásának tudták be. Lippich nemzeti érzelmű kulturális politikus volt, aki támogatni kívánt a keleti jellegét megőrző magyar néphagyományt és népművészetet tükröző, új művészetet. Nagyra tartotta a hazafias színezetű képzőművészeti és iparművészeti alkotásokat, amelyek a nemzeti, politikai és kulturális önállóságra utaltak és ezeket a témákat tükrözték nemzetközi környezetben is. Lippich példaként tekintett a finn művészet és kultúra alakulására. Lippich elképzelései az 1900-as évek elejének finn művészetéről korlátozottak voltak: nem érzekelte az abban tükröződő nemzetközi hatásokat és a század elején felerősödött modernizációs törekvéseket.

Gallen-Kallela első magyarországi útján a magyar nyelvű Kalevala-kiadás illusztrációjáról tárgyalt, szervezte saját budapesti magánkiállítását, és átvette a magyar államtól az 1906-os kiállításon bemutatott, *Sammon puolustus* (A szampó védelmezése, 1896) c. művéért járó aranyérmet. Gallen-Kallelát nagy tisztelettel fogadták Magyarországon. Számos találkozót, ünnepséget, estélyt szerveztek a tiszteletére, és elhalmozták figyelmükkel. A sikeres művész egyrészről élvezte az őt övező figyel-

Akseli Gallen-Kallela, *Esti kép a Dunáról* (1907).  
Akseli Gallen-Kallela egyik éjszakai dunai tájképe a budapesti finn nagykövetség épületében található. Pertti Paasio külügyminiszter felhatalmazta Jörn Donnert, hogy vásárolja meg Gallen-Kallela aukciós listán felfedezett művét, amelyet a finn állam ajándékozott az 1989-ben használatba vett új követségi épület számára. Fotó: Minna Saarinen.



met, ugyanakkor az állandó ünneplés fárasztó, elidegenítő és időt rabló is volt, így nem érzett inspirációt az alkotásra. Az utazás során Gallen-Kallela elsősorban impresszionista portrékat készített házigazdájáról és barátaitól. A hagyomány szerint az éjszakai Duna lát képe is megragadta az érdeklődését. Gallen-Kallela első magyarországi útjához kapcsolódik az a közismert történet, mely szerint a művész egy este felmászott a Dunán átívelő Lánchíd oroszlánszobrának hátára, és onnan festette a Duna-parti látképet. A történet szerint egy rendőr leparancsolta az oroszlán hátáról, ekkor azonban a művész előhúzott egy írásos rendőri engedélyt, amely feljogosította az alkotásra. Gallen-Kallela útjához számos történet kapcsolódik, amelyekben mitikus hősként tüntetik fel a festőt.

Gallen-Kallela magyarországi útja során Budapesten kívülre is eljutott. Erdélyben a népi hagyományairól híres Körösfőn és Kolozsváron járt. Az úti cél nem volt kétséges: Erdély és különösen Kalotaszeg hasonló inspiráció forrása volt a magyar közegben, mint Karjala a finnek számára. A kalotaszegieket tartották az eredeti, valódi magyarság képviselőinek. Gallen-Kallela házigazdái közül Körösfői-Kriesch Aladár (1863–1920) a nevét is Körösfőre emlékezve választotta. Gallen-Kallela a Budapest melletti gödöllői művésztelepre is ellátogathatott, amely az art nouveau és a nemzeti romantikus művészet és kézművesség élénk központja volt. A művész-csoport központi célja a nemzeti identitás keresése és vizuális formába öntése volt. Textileket, szőtteket, üvegfestményeket, bőrműves alkotásokat, bútorokat és díszes hímzéseket terveztek; kiemelkedő festők, szobrászok és építészek tartoztak az alkotók közé. Az összművészeti környezet megteremtésének gondolata a kor európai tervezési ideáljai közé tartozott, amelyhez különösen az angliai Arts and Crafts mozgalom ideológiája szolgáltatott alapot. Gallen-Kallela házigazdái közül Körösfői-Kriesch a gödöllői művésztelep alapítói, Nagy Sándor (1869–1951) pedig a vezető művészek közé tartozott. Az alkotói kör más tagjai is közeli barátságot kötöttek Gallen-Kallelával.

Noha Gallen-Kallelának többen hangoztatták Magyarországon a művészet nemzeti jellegére való törekvést és a nemzeti stílus inspirációs forrásait, Gallen-Kallela állítólag csodálkozással szemlélte a magyar képzőművészet állapotát, hiszen abban semmilyen nemzeti vonás nem volt érezhető. Megdöbbenőnek találta, hogy egy ilyen gazdag kulturális örökséggel rendelkező népnek ne legyen önálló művészete, hanem más népekre akarjon támaszkodni. Ez érdekes meglátás, hiszen Gallen-Kallelát éppen azért hívták Magyarországra, hogy példát adjon a magyar művészeknek. Jellemző ugyanakkor Gallen-Kallela helyzetére és művészgenerációjára, hogy nem értékelte nagyra a Magyarországon felbukkanó modernista művészeti törekvéseket. Bizonyos

magyar körökben is (például Lippich részéről) túllontúl idegenszerűnek találták ezeket a modernista irányokat. A két országban, de egész Európában is jellemző volt, hogy a modernista irányultságú művészek és művészetpártolók inkább Párizs felé figyeltek, mint a nemzeti környezet és hagyomány irányába.

Gallen-Kallela alig egy évvel később, 1908-ban családjával érkezett Magyarországra. Budapesten az érkezése előtt megvalósult egy grafikákat, rajzokat és akvarelleket tartalmazó magánkiállítás, amely kiváló fogadtatásban részesült. Összesen 473 műtárgy került bemutatásra. A művészt ismét megbecsült mesterként ünnepelték. A számos rendezvény és az élénk társasági élet akadályozta a művész munkáját. Gallen-Kallela Magyarországon született művei éppen ezért szinte kivétel nélkül kisméretű tájképek és gyorsan megvalósítható portréképek az ismerősökről. Gallen-Kallela látogatásait követően is nagy megbecsülésnek örvendett Magyarországon. Később 1914-ben, 1921-ben, 1937-ben és 1982-ben rendeztek kiállítást a műveiből. Budapest városa 1979-ben emlékművet állított Gallen-Kallelának: az emlékmű készítője Madarassy Walter (1909–1994).

Azonban már Gallen-Kallela előtt is működtek finn művészek Magyarországon. Alpo Sailo (1877–1955) 1902-ben, Yrjö Liipola (1881–1971) két évvel később, 1904-ben érkezett az országba. Sailo és Liipola az 1890-es években Turkuban ismerkedtek össze, ahol Liipola a művészegylet rajziskolájában tanult. 1901-ben közös tanulmányutat tettek Firenzébe. Más finn művészek is csatlakoztak hozzájuk, és Rómába is eljutottak. Sailo 1902-ben Olaszországból érkezett Magyarországra. Nem volt szándékában itt maradni, de a hazatérés az akkori finn politikai helyzet miatt lehetetlennek tűnt. A finn nagyhercegségben a XIX–XX. század fordulóján erőteljes oroszosítás folyt, melynek legerőteljesebb lépése a finnországi alkotmányos jogait korlátozó 1899-es februári manifesztum. Liipola szülőfalujában részt vett az orosz hadsereg toborzását ellenző tevékenységben: hadkötelezettségi sztrájkokat szervezett, és terjesztette a Svédországból becsempészett kiadványokat és újságokat. Sailo szintén bekapcsolódott a toborzásellenes műveletekbe. A törvénytelennek tartott toborzás ellen általános volt az ellenállás. Mivel Sailo magyarországi tartózkodása során elmergesedett az otthoni helyzet, úgy döntött, kivárja, amíg a viszonyok rendeződnek. Sailo tehát Budapesten maradt, és az ismert finnbarátnál, Vikár Bélánál kapott szállást. Vikár javaslatára Sailo szobrászati mestertanulmányokba kezdett Budapesten, ahol a korszak kiemelkedő művésze, Stróbl Alajos (1856–1926) keze alá került. Sailo egy bő évig folytatott tanulmányokat Magyarországon. Hazatérve továbbra is aktívan közreműködött a Magyarországgal kapcsolatos kezdeményezésekben. Részt vállalt többek között az első világháború után Magyarországra irányuló segélyakcióban.

Liipola 1904-ben hadkötelezettség-ellenes tevékenysége miatt menekülni kényszerült Finnországból. Nagyrészt véletlenszerűen Magyarország lett a menekülés célpontja. Liipola már korábban, Firenzében megismerkedett egy magyar művésszel, és Stockholmból neki küldött segélykérő táviratot. Királyfalvi-Kraft Károly (1879–1944) válaszolt, így Liipola Budapest felé vette az irányt. A menekülés elhúzódott, mivel Liipola letelepedett Magyarországon. 1910-ben vette el magyar feleségét, és csak 1934-ben költöztek végleg Finnországba. A Magyarországon töltött éveket csak néhány külföldi út, és egy hosszabb tuusulai tartózkodás szakította meg, ez utóbbira 1912–1913-ban került sor.

Liipola neves magyar művészek keze alatt és segédjeként dolgozott Magyarországon. Magyarországra érkezését követően rövid ideig Stróbl Alajos műtermében dolgozott a Szent István-lovasszobor munkálatain. A szobrot 1906-ban állították fel Budapesten, a Mátyás-templom közelében. Liipola az elismert szobrász, Zala György (1858–1937) munkájában is részt vett, aki akkor a milleniumi emlékmű lovasszobrát készítette. A mű a honfoglalás ezeréves évfordulójára készült. Zala már évtizedekkel korábban megkapta a megrendelést, de már nem érthette meg az emlékmű végleges elkészültét (1929). Liipola Kallós Ede (1866–1950) segédjeként is dolgozott a Vörösmarty-emlékmű készítése során. Ő állt modellt az emlékmű háttérében zászlót vivő ifjú alakjához. A szobrot 1908-ban leplezték le Budapesten.

Önálló szobrászként Liipola elsősorban kisplasztikák és portrészobrok készítőjeként vált ismertté Magyarországon. Számtalan portrét készített a korabeli kulturális élet neves személyiségeiről, arisztokratákról és főurakról. A portrék és a kisplasztikák akkoriban a jómódúak házi gyűjteményei számára készültek. A művész munkái révén bejutott a legmagasabb körökbe, ugyanakkor alkotásai átlagos, a közép-európai szecessziós illetve a szimbolista stílust követő, polgári, mondhatni konzervatív stílust követtek. Liipola műveit sok helyen kiállították Magyarországon, és gond nélkül szerepelhetett a magyar művészek közös kiállításain. Hazatérve művészete egyre inkább a monumentális művek felé fordult. Több emlékművet készített például a polgárháború „fehér” áldozatainak; az 1920-as években már Magyarországról is pályázott ilyen megbízásokra.

Liipola magyarországi beilleszkedését elősegítette a Finnország, a finn nyelv és kultúra iránt érdeklődő értelmiségiek köre. Megismerkedett finnbarátokkal (köztük Vikár Bélával), és később fontos pozíciót betöltő kulturális hivatalnokokkal, például Koronghi Lippich Elekkel. Liipola egyfajta kulturális közvetítői szerepet töltött be Magyarországon: a magyar művészeket kalauzolta és tolmácsolta Finnországban, Magyarországon pedig egyengette a finn művészek, kulturális személyiségek, álla-

mi vezetők és tudósok útját. Saját szakmája mellett több regényt is lefordított finn nyelvre (pl. Gárdonyi Géza *Egri csillagok* és Markovics Rogyion *Szibériai garnizon* c. művét). Liipola maga is két regényben írta le élményeit a magyarországi művészlétről a kezdeti nehézségektől a sikerekig vezető úton: *Vaellusvuosiltani* (Vándoréveim, 1956) és *Aurinkoista Unkaria* (A napsütötte Magyarország, 1934). Emellett 1925–34 között finn konzulként, 1935–37 között pedig főkonzulként tevékenykedett Magyarországon. Gallen-Kallelához hasonlóan Liipola emlékhelye is megtalálható Budapesten. 2009 nyarán Sirkka-Liisa Anttila miniszterasszony leplezte le a Jari Vilén kezdeményezésére készült Liipola-emléktáblát (Fáskerti István alkotása) a Vörösmarty téren.

A magyarok a XX. század elején nem csak a finn képzőművészet iránt érdeklődtek. A finn építészetre is felfigyeltek Magyarországon, majd Európában szélesebb körben is. A finn építészet nemzetközi ismertsége az 1900-as párizsi világkiállítás sikerében gyökerezett. A három fiatal építész, Eliel Saarinen (1873–1950), Armas Lindgren (1874–1929) és Herman Gesellius (1874–1916) által tervezett finn pavilon kis mérete dacára, nemzeti romantikus formanyelvével kiemelkedett a többi közül. A magyar építészörökben a finn pavilon kezdetben nem keltett különösebb figyelmet; csak a nemzetközi érdeklődés hatására kezdtek odafigyelni rá. A századforduló finnországi ún. nemzeti romantikus szecessziós építésze önmagában nem volt egyedi jelenség a korban. A korabeli európai építészetben általános volt, hogy a népi építészetből, a valós és a képzelt történelemből merítettek formai és díszítőelemeket. A népies motívumokat a korabeli stílusirányzatoknak és ízlésnek megfelelően formálták és modernizálták. A nemzetközi lapok és az építészek utazásai révén az új megoldások és stílushatások gyorsan elterjedtek Európa-szerte. A XX. század eleji magyar építészet a germán és skandináv jugend stílusból, valamint az osztrák irányból érkező szecesszióból merített. Lechner Ödön (1845–1914) épületeiben a fantázia burjánzását kiemelő spanyol art nouveau hatásai is érezhetők, noha Lechner az általa használt formák és ornamentika alapját a nemzeti gyökerekhez és a kelethez való visszatérésként értelmezte. Lechner Ödön a finn művészetet és építészetet jó példának tartotta arra, hogyan lehet tudatosan fejleszteni a nemzeti stílust és formanyelvet a nemzetközi esztétikából merítve. A művészet és az építészet esztétikája Lechner gondolkodásában politikai színezetet is kapott. A nemzeti stílus és esztétika számára kulturális fegyver volt, amellyel kivédhetők az erősebb szomszédok támadásai. Finn- és Magyarország hasonló társadalmi és politikai helyzete a XX. század elején elősegítette a művészet és a kultúra társadalmi-politikai feladatának hasonló értelmezését.



A század elején a finn–magyar építészeti kapcsolatok Eliel Saarinen személyében összpontosultak. Fiatalkorában ellenére Saarinen már ekkor jónévű építésznek számított hazájában és külföldön egyaránt: pályája nemzetközi viszonylatban a párizsi világkiállítás hatására ívelt fel. Saarinen 1908-ban és 1911-ben járt Magyarországon. Első útján együtt volt Gallen-Kallelával, ekkor megismerkedett a magyar kulturális élet vezető személyiségeivel. Saarinen második útján a Nemzeti Színház tervpályázatának zsűrijében és a budapesti várostervezési szimpóziumon vett részt. Saarinent az 1910-es években egyre inkább a várostervezés kezdte foglalkoztatni, és budapesti látogatása előtt pl. Tallinn rendezési tervének kialakításához is adott tanácsokat. A budapesti szimpóziumra Saarinen összeállított egy állásfoglalást, amely részletes írásos anyag mellett vázlatokat tartalmazott a budapesti Városháza tér elrendezésére. Saarinen emellett általános megállapításokat is tett a várostervezéssel kapcsolatban. Az 1912-ben kiadott budapesti városrendezési terv tartalmazta Saarinen későbbi várostervezési megoldásainak elemeit, és alapul szolgált többek közt a helsinki városrendezési terv megalkotásához.

Saarinen Magyarországon járva számos építésszel megismerkedett, akik Finnországba is ellátogattak hozzá. Különösen jelentős kapcsolat fűzte Maróti Géza (1875–1941) szobrász–belsőépítész–építészhez, akivel Finnországban ismerkedett meg. Maróti 1907-ben és 1920-ban hosszabb időt töltött Saarinen vendégeként a hviträski művészházban. Maróti első útján a *Magyar Iparművészet* c. folyóirat következő évi finn számához gyűjtött anyagot, és igyekezett megnyerni a Gesellius–Lindgren–Saarinen építészhármaszt, hogy jöjjenek Magyarországra. Maróti tolmácsa és segítője Finnországban Yrjö Liipola volt. Maróti később az Egyesült Államokban is találkozott Saarinnel, aki 1923-ban odaköltözött, miután meghívták a cranbrook-i művészeti iskola főépítészének. Maróti 1927–1929 között tartózkodott Cranbrookban, ahol részt vett a művészeti iskola dekorációs munkálataiban.

A finn építészeti hatások magyarországi megjelenése nagyban köthető Saarinen és Maróti együttműködéséhez. A *Magyar Iparművészet* c. lap 1908-as finn száma kiemelten foglalkozott a Gesellius–Lindgren–Saarinen hármas terveivel, pl. a merijoki villával (1902) és a hviträski műteremházzal (1903). A finn építészet bemutatása sok magyar tervező munkáin is nyomot hagyott. A finnországi jugend stílus jellemzői pl. az ablakok és ajtók formáiban, az épülettömbök kialakításában, az egyszerű felületek ritmusában, a felületi anyaghasználatban, a szín és a dekorálás módjában (pl. a középkorra utaló fémplátók alkalmazásában) megjelentek az 1900–1910-es évek magyar építészetében. A finn hatások különösen megmutatkoznak Kós Károly (1883–1977, ld. zebegényi templom, 1909), Árkay Aladár (1868–1932, ld. fasori re-

formátus templom, 1913) és Mende Valér (1886–1918, ld. kecskeméti gimnázium, 1913) munkáiban.

A finn építőművészet és a nemzeti szecessziós stílus ismertsége nagyban kötődik a *Magyar Iparművészet* finn számához. A finn művészetről szóló írások a finn szám sikerét követően váltak elterjedtté. A közép-európai építészeti és lakberendezési lapok már korábban is foglalkoztak a finn építészettel, így a finn művészet helyzete ismertté vált a magyar szakértők előtt. A korra jellemző, lendületes nyelvezetű közép-európai írásmód tovább erősítette a finn építészet egyediségére utaló mítoszt. A közép-európai lapok hatására a finn típusú építészeti megoldások német és osztrák területen is megjelentek. Onnan a hatás továbbgyűrűzött Magyarországra. 1908-ban Magyarországon két, finn építészetet bemutató kiadvány jelent meg. Az *Építő Ipar* c. lap kétrészes leírást közölt Helsink, Turku, Tampere, Viipuri és Pori építészetéről, *A Ház* pedig közölte Saarinen friss terveit a finn parlament épületéhez.

A század elején a finn képzőművészetről is jelentek meg cikkek Magyarországon. Koronghy Lippich kezdeményezésére és Akseli Gallen-Kallela javaslatára Johannes Öhqvisttől megrendeltek egy, a finn művészetet bemutató magyar nyelvű kiadványt. Az 1911-ben finnül, és 1912-ben magyarul megjelent írás bemutatja a finn művészet fejlődését a „nemzeti csúcsig” – így aposztrofálja Öhqvist a századforduló nemzeti romantikus művészetét. Johannes Öhqvist művét odahaza kritizálták a szubjektív megközelítés, és egyes művészek túlzott kiemelése miatt. Saarinen és Gallen-Kallela mintegy a többi művész fölött áll. Öhqvist tulajdonképpen eredetileg külön monográfiát akart írni Gallen-Kalleláról. Lippich már az Öhquist-féle összefoglaló előtt kiadott egy általánosabb jellegű, rövidebb írást *A finnek és a finn művészet* (1908) címmel. A két kiadvány közös vonása, hogy nem érzékelik a finn építészetben az évtized végén lezajlott változásokat, és nem mutatják be a nemzeti építészeti stílustól eltérő, a kiadás időpontjában aktuális irányzatokat.

A XX. század eleji élénk finn–magyar kapcsolatok hátterében a nyelvrokonság felfedezése állt. Az együvé tartozás érzését erősítette a két ország marginális földrajzi elhelyezkedése a nagy európai központokhoz képest. Mindketten Nyugat és Kelet között, a germán és a szláv népek gyűrűjében helyezkedtek el. Emellett mindkét népre erőteljes politikai és társadalmi nyomás nehezedett ebben az időszakban. A finn nemzeti romantika és a kalevalai mitológia csodálata részben a korra jellemző rokonsági eszmét is tükrözte. A magyar művészek és művészetpártolók később is érdeklődtek a finnek és a finn mitológia iránt. A kalevalai mitológiának a finn–magyar művészeti kapcsolatokban betöltött jelentőségét tükrözi Ortutay Tamás (sz. 1946) *Őstojás* c. kerámiaszobra, amelyet 1971-ben Budapest főváros ajándékaiként állítottak fel Helsinkiben. Ortutay

öszöndíjas volt Finnországban, és édesapja, az ismert finnugrista, Ortutay Gyula munkája révén ismerkedett meg a Kalevalával. A szobrot a Kalevala első, a világ születéséről szóló runója ihlette.

#### NEMZETI KULTURÁLIS KAPCSOLATOK A MODERNIZMUS KORÁBAN

Az első világháború után a nemzeti romantika esztétikája az európai művészet központjaiban már lejárt stílusként jelent meg. A művészvilág érdeklődése elfordult a nemzeti kérdésektől, helyükbe új, modern esztétika lépett. A modern életvitel és a nagyvárosok pezsgése újfajta művészeti hozzáállást szült. A művészek figyelme a nagy európai központok felé fordult; a nyelvrokonság és a rokonsági eszme már nem állt előtérben.

Eliel Saarinen után egyértelműen Alvar Aalto (1898–1976) vált a finn építészet kulcsfigurájává. Aalto az 1920-as évek végén és az 1930-as években megvalósult tervei kapcsán a nemzetközi figyelem középpontjába került, elismert építész lett. Aalto építészete sok ponton kapcsolódik a magyar építészet világához. A modern magyar építészet az 1920–30-as években elsősorban a német Bauhaus iskolára, és az onnan kiinduló leegyszerűsített, funkcionalista stílusra alapozott. Bauhaus a modern építészet és design nemzetközi központjává vált, ahol több magyar tanár is dolgozott. Alvar Aalto szorosan kapcsolódott a Bauhaushoz, noha személyesen sosem járt az iskolában. Egyrészt nyomom követte a Bauhaus esztétikáját és tervezési ötleteit, másrészt saját munkáiban próbált eltávolodni a bauhausi formanyelvtől és tervezési elvektől. Aalto később kifejezetten kritikusan viszonyult a Bauhauzhoz. Összebarátkozott egy, korábban a Bauhaus körében dolgozó magyar művésszel, Moholy-Nagy Lászlóval (1895–1946). A Bauhaus központi szerepet játszott a modern építészet kialakulásában, és hatása Európa-szerte érezhető volt. Magyarország közvetlen közelről kapta ezeket a hatásokat.

Aalto munkássága Magyarországon is érdeklődést keltett, és műveit gyakran ismertették az 1920–30-as évek magyar szaklapjai. A magyar lapokban Aalto első-



Ortutay Tamás, *Östojás* (1971).  
Fotó: Tuuli Lähdesmäki.

sorban a funkcionalizmus nemzetközi képviselőjeként és modernistaként jelent meg. Aalto mellett a többi finn modernista tervezőt, köztük Erkki Huttunent (1908–1956) és Erik Bryggmant (1891–1955) is bemutatták. Borbíró Virgil, a *Tér és Forma* folyóirat munkatársa különösen gyakran nyúlt finn témákhoz: az 1920-as évektől egészen a második világháború végéig publikált a finn művészetről.

A magyar művészet finnországi bemutatása lassan indult be a XX. század első felében. Az első magyar művészeti kiállítást 1922-ben rendezték meg Finnországban. A kiállítás sebtében összeállított, szűkös anyagból állt és főként a konzervatív ízlést tükrözte. A kiállítás eladásra szánt anyaga hamar gazdára talált Helsinkiben. A tervezettebb kiállításcsere az 1930-as években indult meg a két ország közt. Az 1937-ben aláírt kulturális egyezmény megalapozta a stabil művészeti kapcsolatokat és a kölcsönös tevékenységet. A frissen kötött kulturális egyezmény első látható eredménye az 1938-as magyar művészeti kiállítás volt a helsinki Taidehalliban (Műcsarnok). Ezt a kiállítást gondosabban előkészítették, mint az előzőt, noha a hangsúly továbbra is az előző évszázad művészetén volt.

A második világháború megszakította a finn–magyar művészeti kapcsolatokat. A háború változást hozott a művészet számára is: az állami támogatás csökkenése és a mecénások és gyűjtők óvatossága visszavetette a művészeti tevékenységet. Magyarország társadalmi átalakulása a háború után szintén kihatott a kulturális kapcsolatok tartalmára. Az 1949 utáni hivatalos magyar kultúrpolitika negatív viszonyulása a modernizmushoz és az absztrakthoz megakadályozta a modern művészet kifejtését és bemutatását Magyarországon. A művészkörök felügyelete mégsem azonnal a háború után lépett életbe, így Magyarországon az 1940-es évek végén több csoport működött, amely a nyugat-európai és amerikai absztrakt művészetből merített. Több absztrakt stílusban alkotó művész baloldali szimpatizáns volt, így a háború után a Magyar Kommunista Párt is valamilyen mértékben támogatta a modernista művészetet. A magyar művészek helyzete 1948–49 között vált nehezebbé. 1949-ben a párt beemelte programjába a művészet felügyeletét egy általa alapított szövetségen keresztül. Bemutatták a művészeknek a szocialista realizmus elveit, és ezek váltak a kötelező irányvonallá.

A finn művészet az 1950-es években egyre erőteljesebben merített a nyugat-európai és amerikai modernista irányzatok munkájából. Így a két ország művészete homlok-egyenest különböző elvek mentén indult el. Az eltérések dacára a hivatalos magyar művészet termékeit az 1950-es években bemutatták Finnországban. A Finn–Magyar Társaság 1950-ben alakult, és saját újságot is megjelentetett. A lap néhány írás erejéig a magyar képzőművészettel is foglalkozott. Az írások tükrözik az akkori, Magyarországon és Finnországban egyaránt uralkodó politikai–ideológiai légkört; a szövegek a hivatalos

magyarországi művészettelfogást adják vissza. A magyar művészetről bemutatott kép igen pozitív. A művészetet átható politikai doktrína az 1954-ben Helsinkiben megrendezett kiállítás anyagában is jól látható. A bemutatott kortárs művek összhangban voltak a hivatalos magyar művészeti élet célkitűzéseivel. 1959-ben megújították a második világháború előtti kulturális egyezményt; ezt azóta is rendszeresen megteszik. A két ország közti testvérvárosi kapcsolatok az 1950-es években kezdődtek: Lahti és Pécs volt az első két város, amely 1956-ban partnerkapcsolatra lépett egymással. A kiállításcsere is a testvérvárosi együttműködés része volt.

A magyar pártvezetés az 1950-es évek vége felé már nem gyakorolt közvetlen ellenőrzést a művészeti élet felett, nagyobb mozgásteret hagytak a művészeknek. Az 1960-as évektől kezdve már absztrakt műveket is bemutathattak a kiállításokon, és az európai és amerikai művészeti irányzatok is megjelentek Magyarországon. Az 1960-as évektől kezdve tehát a magyar művészeti élet jobbára hasonló stílusirányzatok mentén alakult, mint a nyugati országokban. Sok magyar alkotó tudatosan is törekedett arra, hogy behozza az európai művészeti életbe a háború után történeteket. Az 1970-es évektől beindult művészeti magánpiac, a műgyűjtés és művészettámogatás is felfrissítette az alkotói munkát.

Finnországban először 1974-ben mutattak csak be modern magyar műveket. Ugyanakkor a finn művészek már az 1960-as években megismerték a magyar születésű Vasarely Victor (1906–1997) munkásságát. Vasarelyt gyakran úgy emlegetik, mint aki a magyarok közül a legnagyobb hatást gyakorolta a finn képzőművészetre. Vasarely már 1930-ban Párizsba költözött, és Finnországban ebből az irányból vált ismertté. 1961-ben és 1962-ben önálló kiállítása volt Helsinkiben. A kiállítások utat mutattak a konstruktivizmusért és konkretizmusért rajongó finn művészek számára. Az 1960-as évektől kezdve a modern építészetben is szorosabb lett az együttműködés Finn- és Magyarország között, kiadványok, látogatások és szimpóziumok formájában. A finn modernista építészek közül Aarne Ervi (1910–1977), Viljo Rewell (1910–1964), Heikki (sz. 1918) és Kaija Siren (1920–2001) valamint Reima (1923–1993) és Raili Pietilä (sz. 1926) vált nemzetközi téren is ismertté – terveiket Magyarországon is bemutatták. A gyakori kiállításcsere keretében 1961-ben finn grafikai kiállítás, 1965-ben finn iparművészeti kiállítás, 1967-ben a fiatal finn alkotókat bemutató kiállítás nyílt Magyarországon.

## FINN TÁJ MAGYAR ECSETTEL

A finn–magyar művészeti kapcsolatok különleges jellemzője, hogy mindkét országban dolgozott olyan, a másik országból érkezett művész, aki az idegen nyelvi és kulturális környezetbe tökéletesen beilleszkedve sikeres karriert épített ki új hazájában. Magyarországon Yrjö Liipola végzett évtizedes munkát, Mikola Nándor (1911–2006) Finnországban vált ismert és sikeres művésszé. Mikola – született Mikolajcsik Nándor József – a budapesti iparművészeti egyetemen és a szabad művésziskolán végzett, majd 1936-ban egy munkalehetőség hírére költözött Finnországba. A művész nem sokkal Finnországba érkezése után Mikolára rövidítette vezetéknévét. Első feladata a Hungária Étterem dekorációjának elkészítése volt egy másik magyar kollégával együtt. Mikola Helsinkiben az iparművészeti iskola grafikai szakán folytatta tanulmányait. Az 1930-as évek végétől Vaasában dolgozott reklámgrafikusként, majd 1947-től önálló művészként folytatta munkáját.

Mikola művészi pályájának középpontjában az akvarellfestészet áll. Az 1960-as években érdeklődni kezdett az új irányzatok iránt. Kipróbálta az informális absztrakt stílust, a kollázstechnikát, az olajfestészetet, tovább hét kísérleti filmet tervezett és részben forgatott le önállóan. Az 1970-es években az akvarellfestészet került a középpontba: ennek a fejlesztése és ápolása lett Mikola hátralévő munkásságának fő témája. A finn természet különböző évszakai kiemelkedő inspirációs forrást jelentettek számára. Mikola már az 1930-as évek végén Dél-Pohjanmaaba költözött, és ezen a tájon – Vaasa, Ilmajoki és Lapua környékén – töltötte egész hátralévő életét. Tájképein megjelenik a pohjanmaai lapály és a vidéki táj: a mezők, paraszti udvarok és nyíresek. Az időjárási jelenségek, az eső, a szél, a hó, a köd, a napsütés és a fagy is izgatta a művész fantáziáját. Az áttetsző északi fény gyakran megjelenik Mikola akvarelljein. A pohjanmaai környék ábrázolásában Mikola hasonlít a többi kiemelkedő helybeli művészre, pl. Veikko Vionojára (1909–2001). Vionoja csendes, kihalt, mozdulatlan házai és a lapály lát képe Mikola kezében mégis másfajta értelmezést kap. Mikola az akvarelltechnika segítségével költői, érzékeny, élő lélekkel töltötte meg a tájat. Az ecset- és akvarellkréta-vonások egyszerre teremtenek nyugodt, dinamikus, szárnyaló hatást. Mikola festményein a magyar temperamentumot is szokás felfedezni.

Noha Mikola beilleszkedett a finnországi környezetbe és megszerette a pohjanmaai tájat és életvitelt, bizonyára mégis kereste identitását. A keresés eszköze volt az akvarell – az akvarell, amely sokáig lebecsült technikának számított, és leginkább vázlatok készítésére használták, ugyanakkor több finn művész, például Juho Rissanen (1873–1950) és Hugo Simberg (1873–1917) munkásságában is központi helyet kapott.



Mikolának karrierje kezdetén szembesülnie kellett az akvarellfestészet megbecsülésének hiányával. Pályája mondhatni hozzájárult az akvarellművészet értéknövekedéséhez. Saját alkotómunkája mellett Mikola tanfolyamokon és táborokban is oktatta az akvarellfestészetet. 1979-ben professzori címet kapott Finnországban. A finn–magyar kulturális kapcsolatok elősegítéséért végzett munkájáért 1982-ben megkapta a magyar Maecenas céh érmét, 1991-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét csillaggal, 1998-ban pedig a magyar köztársasági elnök adományozott neki arany érdemkeresztet értékes életművéért. 1993-ban alakult meg a Mikola munkásságát és a pohjanmaai képzőművészeti alkotókat támogató Mikola Nándor alapítvány. 1995-ben az alapítvány megnyitotta a Mikoláról elnevezett múzeumot, amelyet később Mikolan Akvarellmuseo néven ismerünk. A múzeum 2004-ig működött Vaasában. Azóta a Mikola Nándor alapítvány Vaasa központjában működtet akvarellmúzeumot. Az akvarellterem mellett itt található a Mikola társaság székhelye is.



Nándor Mikola,  
Falusi táj (1979),  
vízfesték,  
70×50 cm,  
Oului városi  
múzeum. Fotó:  
Anu Mykkänen  
(2008).

## MŰVÉSZETI KAPCSOLATOK ÉS KULTURÁLIS EXPORT MA

A kortárs kultúrára jellemző az élénk nemzetközi tapasztalatcsere, a multikulturális kölcsönhatások valamint a kulturális jelenségek rétegzettség és gyors terjedése. A finn–magyar kulturális kapcsolatokra a XX. század végén és az ezredfordulón szintén jellemző a kultúra nemzetköziesedése, vagyis hogy a nemzeti és helyi témák beolvadnak a különböző identitások kifejezésébe, létrehozásába és fogyasztásába. A felénkült finn–magyar művészeti kapcsolatok a nemzetközi kölcsönhatások szélesebb körű élénkülését is tükrözik. A viszony szorosabbra fűződéséhez hozzájárult több, a XX. század végén alapított szervezet, melyek feladata a kulturális és művészeti kapcsolatok létrejöttének elősegítése, támogatása és fenntartása. Helsinkiben 1980-ban alakult meg a magyar oktatási és kulturális minisztérium által fenntartott magyar kulturális és tudományos központ, amely számos projektet, rendezvényt szervezett a finn–magyar művészeti kapcsolatok elősegítésére. A központ épületében 2002-ben megnyílt Galleria U rendszeresen szolgál magyar képzőművészeti, formatervezési kiállítások, valamint magyar és finn művészek közös kiállításainak helyszínéül. Budapesten 2004-ben kezdte meg működését a Finnagora finn kulturális és tudományos intézet, amely támogatja a finn művészet és kultúra magyarországi megjelenését. Rendszeresen szerveznek kiállításokat a Finnagora és más intézmények területén. Finnországban az 1992-ben alapított Näyttelyvaihtokeskus FRAME kiállításcsere-támogató intézmény szintén támogatta finn művészek magyarországi megjelenését. Az általuk összeállított Arctic Hysteria kortárs művészeti kiállítás 2009-ben az Egyesült Államok után Magyarországon is látható volt. A magyar kortárs művészet finnországi megjelenése a 2000-es évekhez köthető. 2001-ben például a jyväskyläi múzeum a hungarológiai világkongresszushoz kapcsolódóan rendezte meg a Magyar c. kiállítást. A 2000-es évekhez köthető a Finnmagyar c. széles körű kétoldalú kiállítás is, amely 2004-ben az espooi Gallen-Kallela múzeumban, 2005-ben pedig a budapesti Ernst Múzeumban volt látható. A testvérvárosok és baráti körök is hozzájárulnak a kiállítások szervezéséhez. A finn és magyar nagykövetség kulturális titkárai értékes munkát végeznek a művészeti és kulturális csere területén.

Az elmúlt időszakban a két ország művészeti szövetségei között létrejött szoros együttműködés is elősegítette a cserekapcsolatok megélénkülését. Az együttműködés alapja egy 1978-as egyezmény a Suomen taitelijaseura finn művészeti társaság és a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége között. A 2000-es években számos szimpóziumra is sor került. A Suomen Taidemaalariliitto (Finn Festőművész-szövetség) a Balaton-környéki Tölgy Kulturális Egyesülettel és a sepsiszentgyörgyi művész-

egylettel közösen 2001 óta szervez közös szimpóziumokat. A szimpóziumok ötlete abból a finn igényből táplálkozott, hogy fellendítsék a kulturális cserét, és külföldi kitekintést adjanak a finn művészek számára. 2007 óta más országokból érkező művészek is részt vesznek a szimpóziumokon. A Finnországban, Magyarországon és Erdélyben megrendezett szimpóziumok keretében közös műhelymunka, a résztvevő országok művészetét bemutató előadások, beszélgetések, műteremlátogatások és kiállítások valósultak meg. A szimpóziumokon kialakult kapcsolatok több egyéni kiállítás megszerzéséhez vezettek Finnországban és Magyarországon.

Mi a kétoldalú művészeti és kulturális kapcsolatok jelentősége ma, amikor a nemzeti kultúrák háttérbe szorulását és a kultúrák globalizációját figyelhetjük meg? Marketta Mäkelä így ír a nemzeti és a globális találkozásáról a Magyar kiállítás katalógusának előszavában: „Manapság a művészetben nincs jelentős különbség a nemzetközi és a helyi között. Ugyanakkor a nyelv és a kultúra a nemzeti identitás építőeleme. A világ különböző részein élő művészek egymással párhuzamosan foglalkoznak a társadalmi, kulturális és ideológiai kérdéseket érintő témákkal. A kifejezésmódok és -módszerek lehetnek nagyon hasonlóak, de az üzenet, a mondanivaló a művészek saját gyökerein, a helyi sajátosságokon szűrődik át. A globális és a helyi vonások összefonódnak”. A kétoldalú művészeti és kulturális kapcsolatokban nem pusztán idegen kifejezésmóddal és módszerekkel találkozunk, hanem szembesülünk saját kultúránk és identitásunk alapjaival is. Az idegennel való összevetés megmutatja saját kulturális identitásunk szerkezetét és egyedi vonásait. A nemzetköziség tehát a nemzeti és a helyi kultúra meghatározását és kifejeződését is magával hozza.

*A szerző a filozófiatudományok doktora, kutatóként dolgozik a jyväsckyläi egyetemen.*

## SZAKIRODALOM

- Andrási, Gábor et al. (szerk.), *The history of Hungarian art in the twentieth century*. Budapest: Corvina 1999.
- Hausen, Marika, Mikkola, Kirmo, Amberg, Anna-Lisa – Valto, Tytti (szerk.), *Eliel Saarinen. Suomen aika*. Helsinki: Otava 1990.
- Hock, Bea, Hudra, Klára – Wichmann, Irene (szerk.), *Finnmagyar. „Voimaa, elämää, ilmaista”*. Suomen ja Unkarin taidesuhteet 1900-1920. Budapest: Ernst Múzeum 2004.
- Liipola, Yrjö, *Aurinkoista Unkaria*. Helsinki: WSOY 1934.
- Liipola, Yrjö, *Vaellusvuosiltani. Muistelmia*. Jyväskylä: Gummerus 1954.
- Martin, Timo, Akseli Gallen-Kallela. *Elämäkerrallinen rapsodia*. Helsinki: Weiling & Göös 1990.
- Mikkola, Kirmo (szerk.), *Alvar Aalto vs. The Modern Movement ja modernismin tila*. Helsinki: Rakennuskirja Oy. 1981.
- Mikola, Nándor et al., *Akvarelli. Vesi – väri – valo. Akvarellitaiteilijät kertovat työstään*. Helsinki: Suomen akvarellitaiteen yhdistys 2000.
- Mäkinen, Marketta (szerk.), *Magyar. Unkarin nykyaikainen*. Jyväskylä: Jyväskylän taidemuseo 2001.
- Okkonen, Onni, Akseli Gallen-Kallela. *Elämä ja taide*. Porvoo: WSOY 1961.
- Pöykö, Kalevi, „Mitä Suomessa tiedetään Unkarin kuvataiteesta?” *Hungarologische Beiträge* 1. Jyväskylä: Universität Jyväskylä 1993.
- Salin, Anne-Maj (szerk.), *Nandor Mikola*. Oulu: Pohjoinen 1991.
- Schildt, Göran, *Alvar Aallon tutustuminen funktionalismiin*. Helsinki: Otava 1985.
- Sievers, Jaakko (szerk.), *Suomen Budapestin-suurlähetystö. 20 vuotta historiaa*. Budapest: Suomen suurlähetystö/Finn Nagykövetség 2009.
- Ystävät, sukulaiset. *Suomen ja Unkarin kulttuurisuhteet 1840-1984*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1984.

## A FINNAGORA A KELENHEGYI ÚTON

**A** Finnagora finn kulturális, tudományos és gazdasági központ 2008. szeptember 1-jén költözött a Kelenhegyi útra, a finn nagykövetség épületébe. Ez volt a „budapesti modell” kiindulópontja, melynek keretében három finn (legalábbis részben) közfinanszírozású intézmény egy épületbe került. A helyszín természetesen csak a modell egyik aspektusa: olyan megoldást kerestünk, amelynek révén a fizikai közelség nem csak költséghatékonyságot hoz mindhárom szervezet részére, hanem jobb szolgáltatási minőséget is ügyfeink felé. Ugyanakkor mintegy 30 fős közös csapat alakult ki a három önálló szervezet munkatársaiból, amely minden résztvevő számára a korábbinál kiterjedtebb kapcsolati hálót biztosított.

### A FINNAGORA SZEREPE ÉS FELADATA

**A** Finnagora a legfiatalabb a tizenhét finn kulturális és tudományos intézet sorában. Intézetünk 2004-ben alakult. Helsinkiben már jóval korábban, 1980-ban megnyílt a megfelelő magyar intézmény. Az alapításkor a Finnagora működésének központi eleméül egy széles együttműködési hálózat kialakítását tűzték ki a kulturális, tudományos és gazdasági élet szereplői valamint a civil szervezetek képviselői között, melynek feladata a finn kultúra és szakértelem bemutatása és hasznosítása Magyarországon.

A Finnagora Budapesten működik, de szélesebb körű együttműködésre is lehetőség van a szomszédos országokban és a régióban. Figyelemre méltó, hogy a Finnagora az egyetlen, Kelet-Közép-Európában működő finn intézet.

A FinnAgora alapítvány hátterében finn városok, egyetemek, vállalatok és civil szervezetek állnak. A két legfontosabb érintett minisztérium a finn oktatási minisztérium és a külügyminisztérium. Az intézet finanszírozása részben állami támogatásból valósul meg az oktatási minisztériumon keresztül, emellett projektalapú pályázatokon indulunk, valamint fizetős szolgáltatásokat is ajánlunk – például testre szabott szemináriumokat rendezünk finn csoportok számára.

A Finnagora feladatköre tehát rendkívül kiterjedt. Elsősorban kulturális exportról van szó, vagyis a finn kultúra professzionális bemutatásáról Magyarországon. A kulturális export súlyponti területe minden évben más és más: a prioritásokat a jövőben is a

finn kulturális exportstratégia és az igényfelmérések alapján határozzuk meg. Az első évek alatt a zenétől a kortárs drámáig, a képzőművészetten keresztül a formatervezésig számos súlyponti terület került elő.

A Finnagora működésének minden szegmensében az együttműködésre épít. Noha a munkaterületünk Magyarország, a tulajdonosi kör és a legfontosabb referenciacsoportjaink Finnországban vannak. Az alapítvány és az annak irányításában résztvevő háttérszervezetek állapítják meg a működés irányelveit, és természetesen a gyakorlati tevékenység tervezésekor is hallatják hangjukat. Az alapítvány aktív vezetése – melynek tagja a jelenlegi nagykövet is – a Finnagora igazgatója és a helyi munkatársi kör elsődleges támasza.

### ELŐ A KIÁLLÍTÁSOKKAL

**A** nagykövetségre való beköltözés lehetővé tette, és egyben pozitív módon sarkallt is arra, hogy a Finnagora együttműködő partnerekre leljen a műalkotások bemutatásához. A Finnagorához hasonlóan más, kiállításokat közvetítő intézetek is ráébredtek, hogy a valódi ismertséghez nem elegendő a legjobb intézeti helyszín sem, mivel ezek nem vonzzák be a közönséget. Egészen más a helyzet, ha a kiállításokat kiemelt múzeumokban és ismert galériákban tudjuk elhelyezni, amelyek kialakult látogatói körrel bírnak.

A nagykövetség épületében működő Finnagorának sikerült néhány központi múzeumban elhelyezni kiállításait, és ezáltal a korábbinál látványosabbá vált a finn művé-

Tarja Halonen,  
a Finn Köztársaság  
elnöke és Sólyom  
László, a Magyar  
Köztársaság  
elnöke a Néprajzi  
Múzeum  
(M)ilyenek  
a finnek? c.  
kiállításának  
megnyitóján 2009.  
június 27-én. Fotó:  
Sanna Härkönen.





szet magyarországi jelenléte. Kiváló budapesti partnereink közé tartozik többek közt a Ludwig Múzeum, a Magyar Fotográfusok Háza (Mai Manó Ház), a Magyar Néprajzi Múzeum és az Iparművészeti Múzeum. A finn művészet és formatervezés kitüntetett érdeklődésnek örvend Magyarországon, és büszkéek lehetünk, amikor azt tapasztaljuk, hogy a kiemelt partnerek is örömmel fogadják kiállításainkat.

A nagyszabású kiállítások mellett mindig szükség van kisebb léptékű bemutatókra. Ezek például szemináriumokhoz vagy más rendezvényekhez kapcsolódnak. A finn nagykövetség épülete a kisebb kiállítások rendezéséhez kiváló helyszínt nyújt, ahol lehetőség van például magángyűjtemények, irodalmi illetve történelmi kincsek bemutatására.

A kiállítások mellett kulturális kínálatunkban is törekszünk a magyar szakemberekkel való együttműködésre. Támogatjuk finn zenészek, különösen a kortárs feldolgozásokat játszó népzenei előadók és jazz-zenészek fellépéseit a fontosabb magyarországi fesztiválokon és helyszíneken. A finn filmművészet remekeit is igyekszünk elhelyezni a kiemelt eseményeken, amellet kortárs drámákat fordítatunk a magyarországi és a környező országokban magyar nyelven játszó színházak számára. Gyakran hívunk meg finn írókat különböző alkalmakra, és lehetőségeinkhez képest bekapcsolódunk a finn irodalom fordíttatásába.

## SZEMINÁRIUMOK SZÉLES KÖRE

*A* Finnagora szemináriumai jó hírnévnek örvendenek Magyarországon. A leggyakrabban helyszínünk a nagykövetség multifunkciós tere, amely rendkívül alkalmas erre a célra. Lehetőséget ad egy 20-30 személy aktív részvételével történő szemináriumtér kialakítására, kisebb kerekasztal-beszélgetésre vagy akár egy 80 személyes tájékoztatóra.

A szemináriumok témája a finn oktatáspolitikától a jó kormányzáson és az államigazgatás HR-tevékenységén keresztül a szociál- és egészségpolitikáig és a civil szervezetek kérdéséig terjedt. A kiállításokhoz különböző kulturális témaköröket kapcsolunk. A szemináriumok programja általában ismert finn szakértők és magyar kollégáik előadásaiból és aktív eszmecseréből tevődik össze. A résztvevők mindig a szeminárium témája szempontjából releváns területek kiemelt szereplői és szakértői, köztük az államigazgatás magas rangú hivatalnokai, az egyetemi szféra, a kulturális és egyéb szervezetek képviselői. Tapasztalataink szerint a szeminárium résztvevők szívesen érkeznek hozzánk a Gellérthegyre, utólag pedig pozitív visszajelzéseket kapunk az izgalmas

előadások, az aktív tapasztalatcsere, a jó hangulat és a szép környezet kapcsán. Minden szemináriumot követően adódnak utólagos megkeresések, és alkalmunk nyílik további információkat adni a finn tapasztalatokról.

A nagykövetségi helyszín mellett a Finnagora például egyetemeken és múzeumokban is szervez szemináriumokat és előadásokat. Ezzel az a célunk, hogy felkeltsük a különböző szakokon tanuló diákok érdeklődését a finn tudástőke iránt.

A gazdasági együttműködés jobbra oktatások formájában valósul meg a Finnagora működésében. Ebben különösen nagy jelentősége van a Finpróval történő közös munkának: velük most már egy folyosón dolgozhatunk. Az oktatási témák közt előkerült például a gazdasági szféra és az oktatás párbeszéde, a korrupcióellenes tevékenység, a vállalkozások támogatása és más, mindkét fél számára fontos szempontok. A gazdasági együttműködés körébe sorolható a közös projektekben való részvétel, a tudás és a kapcsolati tőke megosztása és a szerteágazó ügyfélszolgáltatások. A Finnagora egyben a Magyarországon működő finn kereskedelmi kamara, a Kauppakilta tagja, amelynek székhelye szintén a Kelenhegyi úton található.

A Finnagora finn csoportok számára is szervez Magyarországot bemutató oktatásokat. Magyarországon sok érdekes téma adódik a finn hivatalnokok, vállalkozások és más célcsoportok számára: ezek köré hatékony szemináriumokat építünk fel. Az ilyen típusú oktatások szervezése fizetős tevékenység; a rendezvények felépítése és tartalma megrendelővel történő részletes egyeztetés tárgya.

## A FINNAGORA FEJLŐDÉSE

*M*int minden szervezetnek, a kulturális és tudományos intézeteknek is figyelembe kell venniük a kort, amelyben működnek, és meg kell tudniuk újulni a változó igények mentén. Lényeges, hogy minden szervezet vezetői és munkatársai folyamatosan gondolkodjanak a célokról és feladatokról. Miért létezünk, kiket szolgálunk ki, kiknek az igényeire vagyunk kíváncsiak, milyen működési modelleket követünk – néhány példa azokra a kérdésekre, amelyeket legalább évente egyszer, a következő évi tervek készítésekor és az előző év értékelése kapcsán fel kell tennünk magunknak.

A Finnagora konkrét mutatókat fejlesztett ki a maga számára, amelyeket nyomon követ, és amelyek megvalósulását az alapítvány aktív vezetése is számon kéri rajtunk. Ezek a mutatók elsősorban az együttműködés minőségét és mennyiségét, a szolgáltatások kiterjedését és milyenségét vizsgálja az évente meghatározott kiemelt területeken. Kitér továbbá a sajtómegjelenésekre és a külső finanszírozás sikeres megszerzésére.

A Finnagora az EUNIC Hungary révén bekapcsolódott az európai kulturális és tudományos együttműködési hálózatba. A többi Budapesten működő európai társintézménnyel való közös munka egyaránt lehetőséget nyújt az eszmecserére és a konkrét projektekre. Ilyen közös projektjeink voltak már zenei területen, kiállítások illetve szemináriumok kapcsán. Minden említett szegmens jelen volt a 2009-es Baltic Sea fesztiválon, amely az eddigi legnagyobb közös projektünk.

A nagykövetségen végzett munka garantálja, hogy a kulturális export és a tudásanyag közvetítése minden fél részéről azonos megközelítésben történik. Fontos, hogy a kijelölt prioritási területek támogassák egymást, ahelyett, hogy a szervezetek átfedésben lévő vagy akár egymással ellentétes tevékenységekre pazarolnák erőforrásaikat.

#### MI MINDEN LEHETNE MÉG AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS TÁRGYA?

A nagykövetség épülete kiváló környezetet nyújt a Finnagora működéséhez. Munkahelyünk egyszerre funkcionális, praktikus és szép. Bízhatunk abban, hogy a munkahely és az egész ingatlan jól karban van tartva, és fő munkaterületünkre koncentrálhatunk. Egy piaci viszonyok közt bérelt helyszínen az ingatlannal való törődés túl sokat elvesz a munkaidőből. A közös munkaterület természetesen költséghatékony megoldás is minden résztvevő fél számára.

Amellett a közeli elhelyezkedés növelte a konkrét együttműködést is a finn nagykövetség, a Finpro és a Finnagora között. Ebben a viszonyban mindhárman egyenrangú

félként veszünk részt. A közösen kialakított szabályrendszer biztosítja a jó gyakorlati megoldásokat, a vezetők rendszeres egyeztetései és a közös munkatársi találkozók pedig tovább mélyítik a párbeszédet.

A három szervezet közös épületben való elhelyezése a tárgyalásokon kívül is lehetővé teszi a beszélgetést és a folyamatos informálódást. A kreatív munka során az ötletek rendszerint nem az íróasztal mellett születnek, hanem akár a folyosón vagy az őszi udvaron a kollégákkal beszélgetve.

Biztosan nem tártuk még fel az együttműködés összes lehetséges formáját. Minden tevékenységünk kiindulópontja a nyitottság, az őszinteség, a beszélgetés és az esetleges problémák közös feltárása és megoldása. Állami költségvetési forrásokat felhasználó szervezetek lévén mindannyian törekszünk a hatékony munkára az adott szervezet célkitűzéseinek megfelelően, egymást támogatva és lelkesítve a komoly kihívásokkal járó munkában.

Mi, akik a finn nagykövetség épületében dolgozunk, mindannyian meg vagyunk győződve a budapesti modell működőképességéről, és szívesen osztjuk meg tapasztalatainkat a többi fővárosban dolgozó kollégákkal.

*A szerző a közigazgatási tudományok licenciátusa, a HAUS fejlesztési központ részvénytársaságának igazgatója és 2008–2009 között a Finnagora vezetője.*



Jari Vilén  
nagykövet (balra),  
Anneli Temmes,  
a Finnagora  
igazgatója és Kari  
Vähäkangas,  
a Finpro  
igazgatója  
a nagykövetségi  
rezidencia előtt.  
Fotó: Sanna  
Härkönen.

## FINPRO – A FINN CÉGEK ELŐÖRSE MAGYARORSZÁGON

### A TERVGAZDASÁGTÓL A PIACGAZDASÁGIG

#### – A MAGYAR GAZDASÁG FEJLŐDÉSE AZ ELMÚLT ÉVTIZEDEKBEN

Az Osztrák–Magyar Monarchiában az osztrák kereskedőházak biztosították a Nyugat-Európába, sőt Amerikáig érő exportútvonalat a magyar mezőgazdaság számára. Magyarország volt Európa gabonatára, az egyik legnagyobb búzaexportőr. Az ország egyre tehetősebb lett. Magyarok töltötték be az egész birodalom gazdasági életének vezető pozícióit, irányították a banki szférát, a tőzsdét és számos kereskedőházat. Budapest volt az ország pénzügyi központja. Az első világháború kezdetén az egy főre eső magyar nemzeti össztermék egy szinten volt az osztrák, olasz és spanyol értékekkel.

A világháborút követő trianoni békeszerződés folytán azonban felbomlott a magyar királyság, és területének és lakosságának 70%-a a szomszédos országokhoz került. A második világháború után a jaltai egyezményben Magyarországot a szocialista érdekszférába sorolták, és az ország a szocialista blokkon belüli munkamegosztás részévé vált. A háborúk és az új rendszer hatására a gazdaság befelé fordult, protekcionista módon működött, rossz ösztönzőket alkalmazott, és elszigetelődött a nemzetközi gazdasági trendektől. 1989-ben, a rendszerváltás idején az egy főre eső magyar nemzeti össztermék a fent említett referenciaországokéhoz képest mindössze 10–15% volt.

Másrészt az 1956-os forradalom hatására a politikai vezetés nyitottabb volt a reformtörekvésekre és kompromisszumokra, mint a többi szocialista országban. A guláskommunizmus következményeképpen az 1960-as évektől már a magánvállalkozások több formája megengedett volt, az 1980-as években pedig több gazdasági reformot vezettek be Magyarországon, melyek hatására az ország a keleti blokk többi államához képest jobban fel volt készülve a rendszerváltásra.

A kelet-európai rendszerváltás nehézségeit senki nem sejtette előre. Magyarország 1989–1991 között a gyors rendszerváltás útjára lépett. Hatalmas volt a kihívás: a totalitárius rendszer átforgatása demokráciává, a tervgazdaság átváltása piacgazdaságra, a makrogazdasági egyensúly fenntartása akkor, amikor sok nagy termelő üzem összeomlott, az egyoldalúan a szocialista országokra koncentráló kapcsolatrendszer kibővítése a Nyugat irányába, és intenzív felkészülés az Európai Unió és a többi nyugati szervezet tagságára. A gyors rendszerváltásért nagy árat kellett fizetni: a nemzeti

össztermék több mint ötödével, a reálberek több mint tizedükkel csökkentek, a teljes foglalkoztatást (0,5%-os munkanélküliség) tömeges munkanélküliség (12%) követte, és – legalábbis gazdasági értelemben – megtörtént a váltás az egyenrangú társadalomból az egymástól élesen elváló társadalmi osztályok rendszerébe. A gyors rendszerváltás azonban megértte. Az 1990-es években Magyarország maga volt a kelet-európai gazdasági csoda. A gazdaság gyorsan nőtt, az ipari termelékenység az egész évtizedben 10% körüli éves szinten volt, és befektetések áramlottak be az országba. A múlt évtizedben Magyarország annyi közvetlen külföldi befektetéshez jutott, mint Kelet-Európa összes többi országa együttvéve. Az 1990-es és 2000-es évek fordulóján Magyarországon világviszonylatban is jelentős elektronikai és autóiipari központok létesültek.

Az elmúlt évtized végétől kezdve egy magyar kormány sem tudta tartani a gazdasági fegyelmet. A túlságosan expanzív gazdaságpolitika hatására a deficit 2006-ra akkorára nőtt, hogy a nemzetközi finanszírozás Magyarországra vetett bizalma meggingott. Magyarország már a 2008 őszen elkezdődött globális gazdasági hanyatlás előtt pénzügyi és gazdasági válságba került. Másrészt Magyarország azon országok közé tartozik, ahol tudják értelmezni a gazdasági válság üzenetét, és választ is adnak arra. Az elmúlt időszakban Magyarországon jelentős gazdasági reformok zajlottak le pl. a munkabér megadóztatása, a szociális ellátások és a nyugdíjrendszer tekintetében. Több közgazdász szerint Magyarország a nemzetközi gazdasági válságot követően a legjobb állapotban lévő gazdasági rendszer lesz a korábbi Kelet-Európában. Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) hosszú távon Magyarországon látta a legígéretesebb fejlődési potenciált a régió országai közül. A magyar üggyelvezők a képzett, technikailag is felkészült munkaerő, a munkaerő viszonylag kedvező költségvetülete, a fejlett infrastruktúra és a földrajzi elhelyezkedés: Magyarország mintegy kaput nyit az EU számára Délkelet-Európa és a Balkán irányába, éppen ezért jelentős logisztikai szolgáltatási központtá fejlődött.

### FINPRO – KILENCVEN ÉVE A FINN SIKEREK SZOLGÁLATÁBAN

Edvard Åström turkui kereskedelmi tanácsos aligha sejtette 1919 őszen, hogy az általa alapított vállalat kilenc évtizeddel később 350 embert foglalkoztató nemzetközi szakértői szervezetként tevékenykedik a világ 40 országában. A Suomen Vientiyhdistys exporttámogató társaság – később a Suomen Ulkomaankauppaliitto (Finn Külkereskedelmi Szövetség), 1999 óta Finpro – közel egy évszázada központi szerepet játszik a finn export és a cégek nemzetköziségre nevelésének előmozdításában.



Alapfeladatunk, a vállalatok nemzetközi sikerének megalapozása, azóta is ugyanaz, de a világgazdaság és az üzleti struktúrák alapvető átalakulása többször is arra sarkallta a szervezetet, hogy vizsgálja felül célkitűzéseit és munkamódszereit.

A működési alapelvekben az 1990-es évek végén történt a legnagyobb változás, amikor a Finpro a hagyományos exporttámogatásról áttért a cégek működésének nemzetközi szinten piacképessé tételére az üzleti ciklus különböző szakaszaiban. A változás hátterében a gyorsan terjedő globalizáció, a világgazdaság felszabadulása és az az ugrásszerű technológiai fejlődés áll, amely különösen az információs és kommunikációs technológia területén példátlan lehetőségeket nyitott meg a finn cégek előtt. Sok vállalkozás sikeresen használta ki a helyzetet, és világpiaci sikerük az egész ország számára értéket és munkahelyeket teremtett.

2007-ben az ENSZ és a WTO kereskedelmi világszervezet alá tartozó International Trade Center (ITC) a Finpro-t választotta a világ legjobb, kereskedelmet és nemzetközi fejlődést elősegítő szervezetének. A bírálóbizottság értékelése szerint a Finpro különösen kiemelkedő teljesítményt mutat az ágazati szaktudás, a piacismeret, a jól működő nemzetközi és helyi hálózatok, valamint a jövő üzleti lehetőségeinek felmérése és elemzése területén – ezek révén segítik a finn vállalkozásokat a versenyképesség fenntartásában és továbbfejlesztésében. A Finpro tevékenységében egyedülálló módon ötvözi az ágazati ismereteket, a célország piaci tapasztalatait és a nemzetközivé válás folyamatának ismeretét. A szervezet tevékenységét hat kiemelt ágazati klaszterba rendeztük: az ezek mentén dolgozó ügyfélkapcsolattartók egy több terület szakértőiből összeálló csapat segítségével tudják kielégíteni az ügyfelek igényeit. A Finpro ágazati klaszterei a szoftver és digitális média, a szolgáltató szektor, az élettudományok, az erdészeti ipar, az energetikai és környezeti kérdések, az építőipar és logisztika valamint a gyártóipar.

Jelenleg a Finpronak 550 tagvállalata van. A 350 alkalmazott 52 külföldi exporttámogató központban és nyolc finnországi helyszínen tevékenykedik. Évente közel 1500 megbízást kapunk; a bruttó nyereség több mint tízmillió euró. A teljes finanszírozás 58,8%-a származik közforrásból.

#### A KERESKEDELMI ÜGYEK INTÉZÉSE A BUDAPESTI NAGYKÖVETSÉGEN

A finn gazdasági érdekek külföldi ápolása régebbre nyúlik vissza, mint a független Finnország diplomáciai képviselője. A finn kereskedőházak és ipari üzemek már a XIX. század végén kiküldött képviselőket alkalmaztak. A konzuli rendszer jól összeegyeztethető volt ezzel. A finn követségeken és konzulátusokon a függetlenség első

időszakában mindenütt volt kereskedelmi munkatárs, mígnem az 1960-as években úgy döntöttek, hogy az exporttámogatást önálló szervezetben és működési modell alapján kezdik végezni. A Suomen Ulkomaankauppaliitto, a jelenlegi Finpro elődje kulcs szerepben volt a tárgyalások folyamán. Az erdőgazdasági értékesítő szervezetek saját modellt építettek, néhány kereskedelmi cég (pl. a Kaukomarkkinat és a Thomesto) pedig önálló értékesítési hálózatot hozott létre. Az 1950-es években létrejött a nagyrészt gépipari vállalkozókat tömörítő Metex Osuuskunta, amely világszerte képviselőket nyitott, beleértve a távoli országokat és Kelet-Európát is.

Az 1970-es években az üzletpolitika, az exporttámogatás és az értékesítési tevékenység még kéz a kézben járt, hiszen a kelet-európai államokban ún. tervgazdaság volt érvényben, vagyis az árukereskedelem kétoldalú, évente szerkesztett árucsereregíszőkönyveken és hosszabb időszakra kiterjedő kereskedelmi egyezményeken alapult. Magyarország is ebbe a körbe tartozott. A finn cégeknek tehát a magyar ügyfelekkel és az őket képviselő külkereskedelmi szervezetekkel kellett előkészíteniük az üzletet. A hatóságok feladata volt a már létrejött vagy tervezett üzlet feltételeiről való tárgyalás.

Különösen ha önálló projektről vagy egy teljes termelési egység leszállításáról volt szó, fontos volt, hogy az eladó képviselője adott (akár hosszabb) időre megjelenjen a helyszínen. Ilyenek voltak például az feldolgozóiparhoz kapcsolódó papír-, cellulóz- és kartongyárak. A szocialista rendszer nem kedvezett a finn cégképviseletek megnyitásának. Így aztán a finn kereskedelmi munkatársakat a finn képviselő fogadta be. Ők kereskedelmi asszisztens, titkár, esetenként kereskedelmi tanácsos néven futottak. A kereskedelmi titkár volt a legáltalánosabb elnevezés.

#### A KERESKEDELMI KAPCSOLATOK ÉPÜLÉSE AZ 1970-ES ÉVEKBEN

A budapesti finn nagykövetségen 1968. február 5-én alapították meg az első kereskedelmi titkári posztot. Elsőként az Osuuskunta Metex műszaki részlegének gyári tervezője, Aulis Kaikkonen mérnök (sz. 1921) került a posztra. Az ő idejében a finn vállalkozások számos projektet folytattak le Magyarországon. Kaikkonen 1971-ig dolgozott Budapesten. A célországban Kaikkonen kereskedelmi attasé illetve tanár beosztásban szerepelt. Munkáját a SUE (Suomen ulkomaankaupan edistämiskeskus, finn külkereskedelmi alap) irányításával és költségén végezte. Kaikkonen megbízóinak jelentett, ugyanakkor a nagykövetségnek is besegített pl. a gazdasági jelentések készítésében és a kereskedelmi-politikai műveletek előkészítésében. Kaikkonen budapesti székhelyéről Jugoszláviában és Albániában is intézte megbízói ügyeit. Ez

az elv utódainál is érvényesült. Kaikkonen Finnországba visszatérve folytatta munkáját az Osuuskunta Metexnél.

Aulis Kaikkonen utódja Juhani Myyrä okleveles mérnök volt (sz. 1945), aki szintén az Osuuskunta Metexnél működött értékesítési mérnökként. Myyrä 1971–1975 között dolgozott Budapesten kereskedelmi titkárként (SUE). A nagykövetség Kaikkonenhez hasonló szerepet töltött be: segítséget nyújtott a gazdasági jelentések készítéséhez, hiszen a nagykövetségen akkor még nem volt „állami” kereskedelmi megbízott.

1973. január 15-én érkezett a budapesti nagykövetségre a második SUE támogatással érkező kereskedelmi titkár, Timo Saarinen (sz. 1926), aki leginkább a papír- és kartontermékek eladásával foglalkozott. Megbízói a Finnpap és a Finnboard voltak. Saarinen korábban Bécsből végezte ugyanezt a munkát, azelőtt pedig, 1960–64-ig Bombayben volt a Finpap SUE-képviselője. Timo Saarinen munkaterületéhez tartozott Csehszlovákia, Bulgária és Románia is. Budapesti megbízása 1980. év végén járt le.

Mivel az első Budapesten dolgozó kereskedelmi titkárok fizetését valamely finn kereskedelmi szervezet vagy megbízó biztosította, nagyban függtek az adott féltől. Mégis a nagykövetségről végzett munka és az azzal járó státusz bátorította őket a szélesebb körű exporttámogató munkára, és arra, hogy hozzájáruljanak a gazdasági és üzletpolitikai döntéshozatalhoz. Magyarországon kívül a SUE-rendszer hasonló módon működött Lengyelországban, az NDK-ban, Csehszlovákiában, Romániában, Bulgáriában és Jugoszláviában. Ezekbe az országokba tehát csak az 1970-es évek közepén került állami kiküldésű kereskedelmi titkár (pontosabban a külügyminisztérium és a Finn Külkereskedelmi Szövetség együttes megbízottja).

A budapesti nagykövetség kereskedelmi részlegének munkáját új elemmel bővítette az első állami megbízással érkező kereskedelmi titkár, Kari Vehkanen közgazdász (sz. 1946), aki Budapestre érkezése előtt 1971–72-ben a Vientikoulutus-ääitiö exportsegítő alap (VKS, ma Fintra) gyakornoka volt Frankfurt am Mainban. Magyarországra érkezése előtt az Yleinen Insinööri-toimisto (YIT) tervezőcég alkalmazásában állt. Vehkanen 1974. november 1-jétől 1978. február 28-ig működött Budapesten. Az állami alkalmazásban álló kereskedelmi titkárnak jelentenie kellett a Finn Külkereskedelmi Szövetség (Suomen Ulkomaankauppaliitto azaz UL) felé, ugyanakkor minden finn vállalkozótól el kellett fogadnia a megbízást. A korábbi SUE-titkárokhoz képest Kari Vehkanen munkája szorosabban kapcsolódott a nagykövetség tevékenységéhez, különösen a kereskedelmi-politikai kérdésekhez. Mivel a hivatalnoki kar a nagyköveten kívül csak egy követségi titkárból állt, a kereskedelmi titkár munkája nagy segítséget jelentett számukra. Vehkanen budapesti kiküldetése után a banki szférában helyezkedett el.

Az állam által kiküldött kereskedelmi titkárok toborzása nem sokban tért el a vállalati szektor által finanszírozott exportközpontok gyakorlatától. A kereskedelmi titkárokat általában egy-egy cég exportrészlegénél dolgozó munkatársak közül választották ki, és szolgálati idejük lejártával rendszerint vissza is tértek az ipari és kereskedelmi szférába. Voltak kivételek is. A külföldi kollégák irigyelték a rugalmasnak és hatékonynak tűnő finn rendszert. A kockázatot itt maguk a kereskedelmi titkárok vállalták, hiszen úgy hagyták ott munkahelyüket, hogy az hazatérésük után nem volt biztosított. Másrészt az 1970-es és 1980-as években nagyra becsülték a külföldön szerzett tapasztalatokat. A viszonylag szűk magyarországi piac ugyan némileg csökkentette az így megszerezhető előnyt. A kereskedelmi titkár és asszisztens megbízása ideiglenes volt, és határozott időre szólt. A munkaszerződést és a hivatalos döntést a külügyminisztérium üzletpolitikai részlegének exporttámogatási alosztálya készítette, illetve hozta meg. Így a kereskedelmi képviselő szerződéses jogviszonyban volt a külügyminisztériummal. A személyi döntésekben és a tartalmi kérdésekben azonban fontos szerepe volt a Finpro elődjének, a Finn Külkereskedelmi Szövetségnek is. A technikai feltételeket és a titkári segédletet a minisztérium biztosította. Ez a modell közelebb hozta a kereskedelmi munkatársakat a nagykövetségek többi dolgozójához.

Miután a nagykövetség kereskedelmi részlege a következő nyáron kiegészült, innentől egészen az 1980-as évek végéig gyakorlatilag változatlan volt a személyi összetétel. 1975. július 15-én kezdte meg munkáját Budapesten a (feldolgozott papírtermékekkel és csomagolásokkal foglalkozó) Converta képviselőjeként a SUE rendszer alá tartozó kereskedelmi titkár, a kereskedelmi diplomával rendelkező Markku Peltola (sz. 1944). 1980. szeptember 30-ig folytatta ezt a munkát, majd visszatért a Converta kötelékébe Finnországba. Markku Peltola később vállalkozóként visszatért az „új Magyarországra”.

Az 1970-es évek elején a nagykövetség hivatalai részlege átköltözött a Rózsadombra, a Vérhalom utcába, míg a kereskedelmi részleg a korábbi helyen, a Báthory utcában maradt – itt is működött egészen az 1980-as évek közepéig. A kereskedelmi titkári részleg néhány, egy pesti irodaházban töltött év után átköltözött a Gellérthegyre, a nagykövetség új hivatali épületébe. Ezután a budapesti nagykövetség kereskedelmi részlege egy állam részéről kiküldött kereskedelmi titkárból, egy papír- és kartonipari területtel foglalkozó SUE kereskedelmi asszisztensből, az Osuuskunta Metex SUE kereskedelmi asszisztenséből és a Converta SUE kereskedelmi asszisztenséből állt össze. A SUE részleg ebben az időszakban továbbá négy magyar titkárnőt, egy gépkocsivezetőt, egy takarítót és három magyar értékesítőt foglalkoztatott. Ezen felül volt még a külügyminisztérium kötelékében álló titkár, aki főként az állam részéről kiküldött kereskedelmi titkár munkáját segítette. Az 1980-as években tehát négy Finnországból

kiküldött kereskedelmi munkatárs, egy finn titkár és kilenc különböző beosztású magyar alkalmazott dolgozott a Báthory utcában. A belvárosi kereskedelmi kirendeltség az ügyfélszolgálatot tekintve jó helyen volt, azonban elosztása, a rendelkezésre álló helyiségek és a technikai háttér kifejezetten rossz volt. A telefonkapcsolat állandóan megszakadt, az iroda felszereltsége szűkös volt.

A budapesti nagykövetség kereskedelmi tevékenysége mintegy húsz évig a fent ismertetett körülmények közt folyt, mígnem nagy változások álltak be Európában. Ahogy Magyarország fokozatosan áttért a piacgazdaságra, nekünk is a korábitól eltérő működési modellt kellett bevezetnünk. Az új szabályrendszerben meg kellett szüntetni a kartell jelleggel működő értékesítési szervezeteket, majd végül az egész SUE rendszert, ami a nehezen átlátható, távoli piacokon rugalmasan szolgálta ki a finn vállalkozókat. Az állam részéről kiküldött kereskedelmi titkárok szerepét és felügyeleti rendszerét is felülvizsgálták. Az 1990-es évek végén a Finn Külkereskedelmi Szövetséget felváltotta a Finpro, amely már újfajta módszereket alkalmazott. A fő cél azonban változatlan maradt: továbbra is szükség volt egy intézményre, amely támogatja a finn cégek exporterőfeszítéseit világszerte.

1992-ben a kereskedelmi titkárokat és a követségek kereskedelmi részlegét a Külkereskedelmi Szövetségnek rendelték alá. Az adminisztratív változás kapcsán a kereskedelmi titkárok munkakörét is áttekintették. Azt tűzték ki célul, hogy a titkárok tevékenysége céges megbízáson alapuljon, és hogy hozzájáruljanak a cégek és cégcsoportok hosszú távú exporttámogatásához a célországban. Az átalakítást követően a követségek korábbi kereskedelmi részlegeit exportközpontnak nevezték el. Ezek az exportközpontok legtöbbször kiköltöztek a követségi negyedekből a vállalati ügyfelekhez közelebb eső részekre. A budapesti központ azon kevesek egyike, amely továbbra is a követségi épületben működik. A jelenlegi helyszín elhelyezkedés és funkció szempontjából is remekül szolgálja a Finpro szükségleteit, ugyanakkor kiváló kapcsolatra ad lehetőséget a követségi alkalmazottakkal.

Az 1990-es évek folyamán az exportközpontban mindvégig egy kiküldött kereskedelmi titkár és három-négy magyar kisegítő működött.

#### A NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK ELŐSEGÍTÉSE A 2000-ES ÉVEK MAGYARORSZÁGÁN

Az 1990-es évek végén történt névváltoztatás (Ulkomaankauppaliittoról Finpróra) és a működési elvek megújulása a hagyományos exporttámogatásról a cégek nemzetközi tevékenysége támogatásának irányába meglátszik az exportközpontok napi munkájában. A Finpro budapesti exportközpontja a szervezet jelenlegi munkamodelljének része, amely nem propagálja az exportközpontok hálózatának szolgáltatásait, hanem a Finpro

globális ágazati csapataiban dolgozó ügyfélkapcsolati munkatársak hozzák létre a keresletet szolgáltatásaink iránt. Ehhez felhasználjuk az exportközpontok közelségét az adott piachoz. A Finpro kétdimenziós szerkezetben működő, korszerű szakértői szervezet: alapjellemzőihez tartoznak az ágazati ismeretek, a helyismeretnél szélesebb körű regionális tájékozódás, valamint a nemzetközi piacon érvényesüléshez vezető eljárások ismerete és az ezzel kapcsolatos tanácsadás.

A budapesti exportközpont a Finpro közép- és délkelet-európai régiójának tagja. A regionális szervezet a térség szinte minden országában működtet exportközpontot, és együttműködő partnereink révén minden ország le van fedve. A Finpro globálisan a hat fent említett fókuszágazatra koncentrál. Ezen kívül minden regionális földrajzi helyszínen mindegyik ágazatnak van képviselője, egy kinevezett regionális klaszterszakértő, aki jellemzően a regionális exportközpont vezetője. A regionális ágazati csapat

Az Ekogen Oy ügyvezetője, Lasse Koskelainen (balra) az Egererdő állami erdészeti vállalat helyettes vezetőjével, dr. Jung Lászlóval (középen). A tárgyaláson Debreczeni Attila, a Finpro szenior konzultánsa (jobbra) vett részt tanácsadóként. A Finpro a 2009-es egri finn–magyar testvérvárosi konferenciához kapcsolódóan energia- és környezetvédelmi kérdésekkel foglalkozó szemináriumot szervezett az önkormányzatok képviselői számára.

A szeminárium valódi siker volt. Közel hetven magyar önkormányzati döntéshozó és távhő-, illetve vízművek vezetői vettek részt. A finn energetikai és környezettechnológiai cégek bemutatkoztak, majd alkalom nyílt a közvetlen ügyféltárgyalásokra. Fotó: Finpro.





tagjai különböző exportközpontokban dolgoznak. A legfontosabb változás a munkánk során a reaktív munkamódszerről a proaktív módszerre való átállás volt. A regionális ágazati csapatok feladata a vállalkozási lehetőségek és ágazati trendek szisztematikus felmérése, annak elemzése, hogy a finn cégek hogyan használhatnák ki ezeket a lehetőségeket, majd az információk eljuttatása az érintett finn vállalkozásokhoz.

A Finpro működésének harmadik alappillére a cégek nemzetközi piacra való kilépését meghatározó tényezők alapos ismerete és a tanácsadói munkában való jártasság. A vállalat élettartamának kezdetén a Finpro tanácsadói munkája a vállalat központi feladata és az ügyéligények felismerésére, valamint a versenyelőny növelésére és a nemzetközi piacon való érvényesüléshez szükséges készségek fejlesztésére összpontosul. Ezt a munkát jellemzően a Finpro szenior tanácsadói végzik Helsinkiben. Amikor a cég már rendelkezik a nemzetközi szintre való kilépéshez szükséges jellemzőkkel, az exportközpont feladata főként tanácsadói szolgáltatásokra irányul. Jelenleg a Finpro tevékenysége hosszú távú együttműködésre koncentrál: az ügyfélvállalkozással közösen megállapítják a vállalkozási potenciált és az értékláncot, a működési formát, kiválasztják a piacra lépés alternatíváit, és döntenek a műveletek beindításáról. A hagyományos exporttanácsadás (közvetett és közvetlen export ügynökök, importvállalatok, viszonteladók és saját értékesítési irodák révén) mellett a Finpro számos nemzetközi szintre irányuló művelet tervezésében és megvalósításában is részt vesz. Ide tartozik a licencelés, a franchise-szerződések, a projektexportálás, az értékesítési és gyártási célú közös vállalkozások, a cégfelvásárlások, az alvállalkozások, szerződéselőkészítés és saját gyártóegység létrehozása.

A budapesti exportközpont működése a 2000-es években híven tükrözi a Finpro átalakulásának pozitívumait. Amikor 2002-ben gyakornokként idekerültem az exportközponthoz, a működés visszafogott volt és kizárólag a magyar piacra koncentrált. Az elmúlt öt évben a bruttó nyereség több mint fele nagy, több országra kiterjedő megbízásokból állt össze, ahol a szomszédos országokban történő projektirányítás és megvalósítás volt a mi feladatunk. Amellett a budapesti exportközpont igen aktívan részt vesz a Romániával és Bulgáriával kapcsolatos projekteken. Miután az elmúlt években növelték az exportközpontok erőforrásait, a budapesti központ új szerepet kapott a Nyugat-Balkán üzleti lehetőségeinek feltárásában és az arra irányuló megbízások megvalósításában. A megbízások nagy része az építőipar, az energetika és környezeti technológia és a gyártóipar területéről érkezik. Az exportközpont megbízásaival kapcsolatos visszajelzések átlaga folyamatosan meghaladja a 4,0 értéket (1–5 skálán), és a megbízások jövedelmezősége a kiadásokhoz képest kiemelkedő a Finprón belül. Mind ez nem lenne lehetséges felkészült, szakképzett és motivált munkatársaink nélkül.

## FINN VÁLLALKOZÁSOK A MAI MAGYARORSZÁGON

*M*a Magyarország a finn ipar és vállalkozói szféra egyik legjelentősebb célországa. A finn statisztikai hivatal szerint a finn cégek részéről az euróösszeget tekintve csak Svédországba és Oroszországba történt több közvetlen befektetés. A finn tulajdonú vállalatok alkalmazotti létszáma alapján Magyarország körülbelül a tizedik legfontosabb célország. A Magyarországra irányuló kereskedelem a teljes finn külkereskedelmi forgalom alig egy százalékát adja. Körülbelül 350 finn cég szállít termékeket és árut

Magyarországra. Közel 200 Magyarországon működő vállalkozásban fekszik finn tőke. A finn cégek közül például a Nokia, az Elcoteq, a Sanoma, a Nokia Siemens Networks és a Rautaruukki erőteljes mértékben van jelen Magyarországon. Ezen kívül számos kisebb finn cég is Magyarországot választotta tevékenysége kiemelt helyszínéül.



*Budapest, 2009. szeptember 29-én, a Finpro 90. és az alulírott 39. születésnapján*

*Kari Vähäkangas, exportközpont-vezető, Finpro Hungary*

A Nokia mobiltelefongyára Komáromban. Fotó: Nokia Komárom.



A Ruukki jászberényi üzeme kb. 90 kilométerre fekszik Budpesttől. A Ruukki hegesztett és automatizált komponenseket gyárt a gépészeti iparág számára. Fotó: Ruukki

A Sanoma Budapest központja a Bécsi úton. Fotó: Sanoma Budapest.



## KERESKEDELMI TITKÁRKÉNT 1978 ÉS 1983 KÖZÖTT

**A**mikor 1978. március végén megkaptam kereskedelmi titkári megbízásomat, Magyarország még a szocialista tervgazdaság korát élte, noha az üzleti élet számos tényezőjét tekintve már apró lépéseket tettek egy rugalmasabb rendszer irányába. A két ország már három évvel korábban új korszakot kezdett: megkötötték az ún. KEVSOS szabadkereskedelmi egyezményt, amely a finn üzletpolitikai stratégia és az EGK szabadkereskedelmi egyezmény megkötése kapcsán vált aktuálissá. Ezután már nem készültek részletes termékfelsorolásokat tartalmazó árucserjegyzőkönyvek, és a vámesemények kikerültek a tárgyalások középpontjából. Ehelyett évente egy KEVSOS-gyűlésre került sor felváltva a két országban, ahol a problémás esetek és aktuális kérdések kerültek elő. Ezzel párhuzamosan működött a kétoldalú TTT-bizottság, melynek keretében az új üzletkötési lehetőségekkel foglalkoztak, és gyakorlati támogatást nyújtottak a finn cégek exporttörekvéseihez és az egyes projektekhez. A bizottsághoz számos munkacsoport kapcsolódott (gépgyártási, építőipari, vegyipari, kórháztechnikai és tudományos-technológiai), melyek munkájában a budapesti kereskedelmi titkár is részt vett, hiszen a munkacsoportok a finn cégek szempontjából nézve exportlehetőségekkel foglalkoztak. A tárgyaló fél az adott ágazat hivatalos képviselőiből és döntéshozóiból tevődött össze.

Működésem idején évente körülbelül száz finn cég végzett értékesítési és marketingtevékenységet Magyarország irányába. Ugyanez volt a feladata a SUE rendszer

keretében működő kollégáim megbízóinak, azaz a Metex, a Finnpap, a Finnboard és a Converta tagvállalatainak. A versenyhelyzet nem volt zavaró, mivel a kereskedelmi részleget „rugalmas határvonalak” tagolták. Például a Finnpaptól független Enso-Gutzeit ügyeit én intéztem, a Finnpap értékesítési ügyeit pedig az illetékes SUE-munkatárs. A gyakorlatban az állam által megbízott kereskedelmi titkár jolly jokerként működött, míg a SUE-asszisztensek egy-egy szűkebb exportágazatban tevékenykedtek.

A Suomen Ulkomaankauppaliitto (Finn Külkereskedelmi Szövetség) működési modelljéhez tartozott a finn műszaki napok megszervezése egyes célországokban. Budapesten kétszer vehettem részt ilyen nagyszabású rendezvény létrehozásában, ahol az előadások és termékbemutatók révén bemutatkozó finn vállalkozók megfelelő együttműködő partnereinek és potenciális üzletfeleinek megtalálása volt a valódi kihívás. Egyszerre mintegy tíz ágazat került bemutatásra. Az ügyfelek felkutatása állt a középpontban, és ilyen értelemben a „szolgáltatást” az adott magyar technológiai szervezettől (ritkábban a kereskedelmi kamarától) vásároltuk.

A vásárokon való részvétel hagyományos munkamódszer volt ezekben az években. Az általános műszaki vásár májusban volt; ezen Finnország mindig egy közös és néhány vállalati standdal szerepelt. Az áprilisi szakági vásáron is szerepeltek a finn vállalatok. A vásárokhöz kapcsolódó feladatok lefoglalták a kereskedelmi részleg kapacitásának nagy részét.

Az említett nagyszabású rendezvényeken kívül a kereskedelmi titkár munkaköréhez tartozott a céges szemináriumok és termékbemutatók megrendezése. A kereskedelmi részlegen nem volt megfelelő helyiség, ezért gyakran szállodákhoz fordultunk.

A kereskedelmi titkár munkájának fontos részét képezte a programszervezés a finn vállalatok képviselői számára, a kapcsolattartás a magyar ügyfelekkel, sőt néha az ajánlatok feldolgozása is a vállalattal közösen vagy annak megbízásából. A gyakorlatban minden exportmegállapodáshoz kapcsolatba kellett lépni az adott termék esetében illetékes külkereskedelmi szervezettel. Mivel a cégek képviselői csak ritkán jelentek meg Budapesten, előfordult, hogy a kereskedelmi titkár végezte a „közbeeső” ügyféllátogatásokat, hiszen ő folyamatosan a helyszínen volt.

Ezen felül sok finn cégnek volt bécsi kirendeltsége, ahonnan folyamatosan tudtak foglalkozni a magyar ügyfelekkel. A budapesti kereskedelmi részleg nagyszámú megbízást kapott, mindig rövid határidővel.

Az 1980-as évek elején Budapesten számos olyan építési projekt volt, amibe a finn cégek próbáltak bekapcsolódni. Ebben az időben a finn építők világszerte aktívan jelen voltak, de Kelet-Európában még nem történt meg az áttörés. Budapesten volt, hogy négy szállodaprojekt is folyamatban volt, amiért a finn cégek és konzorciók versenyeztek



Kari J. Talvitie kereskedelmi tanácsos, a nagykövetség kereskedelmi részlegének vezetője 1978–1983 között a nagykövetség akkori hivatalában (1054 Budapest, Báthory utca 24), ahol egészen az 1980-as évek közepéig működött a kereskedelmi részleg. A képek 1979 év elején készültek. Fotó: Kari J. Talvitie.

– akár egymással konkurrálva. A kereskedelmi titkárnak mindkét versenytársat ki kellett szolgálnia. Üzlet azonban nem lett a dologból. Később, „vigaszdíjként” a finnek felépíthettek egy fürdőszállót a Duna-parton, majd saját nagykövetségi épületünket.

Az én időmben indult a fizetős szolgáltatások bevezetése, egyelőre kísérleti jelleggel. A gyakorlatban ez csak az adott céghez kapcsolódó extra költségekre terjedt ki. Az államtól fizetést kapó kereskedelmi titkár munkája és ideje gyakorlatilag ingyen felhasználható volt.

Budapesten szorosan bevontak a nagykövetség gazdasági jelentéseinek készítésébe, és számos látogatáson és rendezvényen közreműködtem, ahol a szűkös munkatársi gárda kiegészítésre szorult. Abban az időben a nagykövet mellett csak egy „másodhegedűs” (követségi titkár) volt. Ő volt a kereskedelmi titkár természetes együttműködő partnere. Később egy kulturális segéderőt is kapott a nagykövetség. Ha a kereskedelmi részleg és a SUE-munkatárs fontos, az átlagosnál nagyobb elfoglaltságot igénylő rendezvényekkel volt elfoglalva, az állam részéről finanszírozott kereskedelmi titkár is kivette a részét a munkából. A segítségnyújtás kölcsönös volt.

A Finnair budapesti képviselete aktívan munkálkodott azon, hogy utasokat toborozzon járataira. A célcsoportok közé tartoztak többek között a baráti körök Magyarországszerte. Számos, a finn tudástőkét és termékkínálatot bemutató rendezvényt szerveztünk velük közösen. Ilyenkor a Finnair képviselője új kapcsolatokat szerzett, melyeket üzleti téren is kamatoztathatott. A modell maga egyszerű volt, és sok pozitív visszajelzést kaptunk a kisebb településekről, melyek a magyar viszonyok közt nehezen törnek ki Budapest árnyékából. A budapesti Finnair-iroda mondhatni a hivatalos országszékhely részét képezte, akárcsak a nagykövetség kereskedelmi részlege.

*A szerző államigazgatási végzettségű, jelenleg a munkaügyi és foglalkoztatási minisztérium innovációs osztályának kereskedelmi tanácsosa.*



A kereskedelmi részleg ügyfelei közt éppúgy voltak papírgépgyártók, tömegáru-kereskedők, mint cipőgyártáshoz alapösszetevőket áruló cégek. Egy szokatlan sikertörténet a Jonas ribizliszedőgép (Rakennustempo), amely a képen éppen egy bemutatóra készül Jánoshalmán, 1983. június 29-én. Fotó: Kari J. Talvitie.

*Heino Nyysönen*

## ELINDULTAM BUDAPESTRE: MEGFIGYELÉSEK A MAGYAR POLITIKAI HELYZETRŐL AZ 1980-AS ÉVEK VÉGÉTŐL NAPJAINKIG

Írásom címét Mika Waltari *Elindultam Isztambulba* c. művétől kölcsönöztem. A vonatkozásnak nagy jelentősége lehet az ember életében: én így indultam el a magyar történelem és politika kutatása felé vezető úton. 1986 kora őszén eredetileg Görögország volt az úti célom. Útba akartam ejteni Magyarországot, amelyről az 1960-as években született kortársaim nagy része – a szocializmusról, a paprikáról és a pusztáról szóló kliséktől eltekintve – szinte semmit nem tudott. Azonban másmilyen híreket is kezdtünk hallani, tudniillik hogy Budapest izgalmas nagyváros, a Kelet és a Nyugat különös keveréke, ahol az árak is megfelelnek egy nyugati egyetemista diák pénztárcájának. Homályosan emlékszem a Csernobil évében a finn televízióban bemutatott sorozatra, Jancsó Miklós *Faustus, Faustus, Faustus*-ára. A film akkori elképzeléseim szerint meglepően nyíltan foglalkozott a közelmúlt magyar történelmével.

Utazásom időpontját egy korszak lezárásához is köthetem: Turkuból Stockholmba hajózva hallottuk a hírt Urho Kekkonen haláláról. A szép budapesti ősz első benyomásai korántsem tükrözték korábbi értesüléseimet a létező szocializmusról. Sőt inkább meglepődtem a viszonylagos jóléten és az üzletek széles választékán. Az első benyomásból az sem derült ki számomra, hogy növekszik a politikai aktivitás, és hogy nemsokára itt van az 1956-os forradalom három évtizedes évfordulója. A belső mozgólódás kívülről nem volt érzékelhető, ahogyan Kádár János 1988. májusi félreállítását sem lehetett előre látni. Második látogatásomon a politika talán csak a temetőben köszönt rám, ahol az örök a nemzetiségünket firtatták. Amikor naivan Nagy Imre sírja iránt érdeklődtem, tárgyilagosan csak annyit mondtak, hogy nincs itt.

Cikkemben tehát az elmúlt két évtized magyarországi politikai viszonyainak vizsgálatát tűztem ki célul. Főként belpolitikai kérdésekre koncentrálok írásom azonban nem szigorúan vett tudományos elemzés, hanem az egyéni nézőpontot az általánossal ötvöző hozzászólás. Az 1990-es évek elejétől kezdve hosszú időszakot töltöttem Budapesten – talán ugyanannyi időt itt, mint Finnországban. Összefoglalómban saját tapasztalataim „története” mellett mások írásaira is támaszkodom. A széles körű politikai változásokat összevetem saját meglátásaimmal az országot ismerő emberként és a politikatudomány egyetemi kutatójaként. A politika-



tudományban már más témakörben is kísérleteztem az emlékezet és a politológia eszközeinek ötvözésével.

Pedagógiai szempontból a magyarországi politikai események bemutatása viszonylag egyszerű: a pártok nem váltották egymást olyan mértékben, mint például Lengyelországban. Magyarország egyelőre az egyetlen a korábbi keleti blokk országai közül, ahol nem került még sor idő előtti választásokra. Az előző országgyűlési választásokig mégis négyévente cserélődött a kormány. A 2006-os választás volt az első alkalom, amikor a kormányzó pártok újabb felhatalmazást kaptak a választóktól. Mindez példátlan felzúdulást okozott Magyarországon, és írásom születése pillanatában is a választások és a kormányváltás várakozásában élünk. A demokrácia szempontjából ezek a várakozások nem problémamentesek; erre később még visszatérek.

#### MEGTÁRGYALT RENDSZERVÁLTÁS

Magyarország – akárcsak Lengyelország – úttörő módon kezelte a politikai átalakulást. Kihasználták a kedvező nemzetközi helyzetet, hiszen 1985-ben a Szovjetunióban Mihail Gorbacsov került hatalomra, aki érdeklődött a lengyel és a magyar reformok iránt. 1988 májusában a régóta hatalmon lévő Kádár Jánost félreállították. A párt a középutat képviselő Grósz Károly miniszterelnököt választotta új főtitkárrá, aki kezdetben igyekezett egyensúlyt teremteni a reformlelkűek és a konzervatívok között. Grósz vezetésével a párt központi bizottsága 1989 februárjában végül kénytelen volt elfogadni a Pozsgay Imre-féle reformszárny által is átvett gondolatot, a többpártrendszer elvét. Ebben a tekintetben Magyarország volt az első – mégis a lengyelek fejezték be elsőként a kerekasztal-tárgyalásokat, és ott 1989 nyarán sor került a részben szabad választásokra. Magyarország akkori munkahelyemen, a Kaleva újságnál is gyakran címlapra került. Például „Magyarország tiszteletadással temette el Nagy Imrét” címmel a főhíroldalra került a volt miniszterelnöknek és munkatársainak újratemetése.

1989 júniusában a Magyar Szocialista Munkáspárt megkezdte a kerekasztal-tárgyalásokat az ellenzékkel. Az előző évben számos különböző szervezet alakult Magyarországon, és ezek 1989 márciusában összefogtak. A magyarországi rendszerváltás tehát az elit körében lezajlott, „megtárgyalt forradalom” volt. A szeptemberig tartó tárgyalásokon megegyeztek az alkotmányt érintő legfontosabb módosításokról. Ennek eredményeként 1989. október 23-án, az 1956-os forradalom évfordulóján köztársaság lett Magyarország államformája. A változások üteme te-

hát olyannyira felgyorsult az 1989-es év folyamán, hogy a politikai rendszert érintő legfontosabb döntések már a berlini fal leomlása előtt megszülettek. A legfurcsább emlékeim közé tartoznak ebből az időszakból azok az apróhirdetések a Finn–Magyar Társaság lapjában, amelyekben a levelezőpartnert kereső magyarok hobbiként a politikát jelölték meg!

A kerekasztal-tárgyalások és a választási rendszer kihatott a pártpolitikára, és arra is, hogy a különböző civil csoportosulások szerepe lecsökkent. A bonyolult választási rendszer is a tárgyalások folyamán alakult ki. Magyarországon a térség más országaitól eltérően az arányos és a többségi választás kombinációját alkalmazzák. A 386 parlamenti képviselőt két választási forduló összesített eredményei alapján választják ki. 176 többségi választási körzetben már az első körben megválasztják a képviselőt, ha megszerzi a szavazatok több mint felét. Ha nem, a három legjobban szerepelt jelölt kerül a második fordulóba – a gyakorlatban szinte minden ilyen választási körzetben csak a második forduló dönti el a helyzetet. A maradék 210 helyet arányos választással osztják el. A megyei pártlistákon a pártok által meghatározott sorrendben szerepelnek a különböző csoportok jelöltjei. Azok a pártok, amelyek a húsz megyei választási körzetből legalább hétben tudnak jelöltet állítani, az országos listán fennmaradó szavazatok elosztásánál is ott lehetnek.

Az alkotmány alapján a miniszterelnöknek erős pozíciója van. A köztársasági elnök szerepe inkább protokolláris; ezt tükrözi az is, hogy az elnököt a parlament választja meg. A legemblematisabb köztársasági elnök vitathatatlanul a szabad demokrata Göncz Árpád volt, akit 1995-ben egy második ötéves ciklusra is megválasztottak. Őt Mádl Ferenc, konzervatív, pártfüggetlen jogtudományi professzor követte a poszton. A jelenlegi elnök, Sólyom László a kerekasztal-tárgyalásokon az ellenzék képviselőjeként vált ismertté. Elnökké választása előtt az Alkotmánybíróság elnöke volt.

#### KERESZTÉNY-KONZERVATÍVOK

Az első, 1990-es választást a Magyar Demokrata Fórum (MDF) nyerte. Az első fordulóban a szavazatok 24,7%-át szerezték meg, majd a második forduló után összesen 164 helyet kaptak a parlamentben. A Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ) az első fordulóban közel ugyanannyi szavazatot kapott, de végül 92 mandátummal kellett beérnie. Ezenkívül bejutott még a Független Kisgazdapárt (FKGP), a Magyar Szocialista Párt (MSZP), a Fiatal Demokraták Szövetsége (Fidesz) és a Keresztény-

demokrata Néppárt (KDNP). Ebből az időből főként az ötletes választási plakátok maradtak meg az emlékezetemben. A Fidesz kultúrtörténelmet írt azzal a plakáttal, amely Erich Honecker és Leonid Brezsnyev és egy fiatal pár csókja közti választásra szólított fel.

Ekkor a pártok még keresték a helyüket a politikai palettán. Például az MDF vezetői történelmi példákkal próbálták azonosítani a heterogén csoport különböző irányzatait: XIX. századi nemzeti liberalizmus, népi-nemzeti irányvonal és kereszténydemokrácia. A konzervatív kifejezés pejoratív árnyalatot hordozott, és utalt többek közt a két világháború közti időszakra. A liberális kifejezés értelmezése is szerteágazó volt: Kis János filozófus a nyugati szocialisták és a szociáldemokraták közé pozicionálta az akkori SZDSZ-t. Ez különösen mai szemmel igen furcsának tűnik. Voltak történelmi pártok is: közülük a legfontosabb az 1945-ös választásokon többséget szerzett és most újrászerveződött kisgazdapárt.

A választásokat követően az MDF vezetője, Antall József történész a kereszténydemokratákkal és a kisgazdákkal alakított kormányt. A kormány vissza-

Választási plakátok az 1990-es parlamenti választások idejéből. Fotók: Heino Nyysönen.



fogottabb átmenetet ígért, mint az ellenzék: szociális piacgazdaságot és nemzeti megújulást. Jelentős nehézségeket jelentett számukra a politikai rendszer stabilizálása, az új jogrendszer megalkotása és az egyes törvények módosítása. Utólag az Antall-kormány munkája már-már mitikus méreteket öltött, de tény, hogy egy nehéz időszakban jól megállták a helyüket. Az első nagy krízis 1990 őszén következett be, amikor a taxisok a benzináremelés miatt közlekedési blokádot vezettek be Budapesten és vidéken.

A demokrata fórum kormányzása visszatekintve sem mondható népszerűnek. Saját benyomásaim között szerepel egyfajta fensőbbeséges elitizmus. Jellemző a korokra a legnépszerűbb magyar énekesnő, Koncz Zsuzsa 1991 őszén megjelent, *Illúziók nélkül* c. lemeze, amely már elismeri, hogy a rendszerváltáshoz fűződő várakozások túlzottak voltak. Ezekben az években keresendők az országban manapság megfigyelhető polarizáltság gyökerei: az Antall-kormány erőteljes ideológiai koalíció volt, amely az ezeréves keresztény és nemzeti, vidéki Magyarország értékeit képviselte. A problémákat a sajtóra és a régi rendszernek a változások útjában álló képviselőire hárították. Egy teljes államgépezet rövid időben belül történő átalakítása nyilvánvaló illúzió. Mégis tény, hogy a kormányzati és kormányközeli szerepkörökbe való kinevezések helyett érdemes lett volna törekedni a nyílt pályáztatásra. A kormány a saját múltjával sem volt kész szembenézni: 1990 őszén elutasították a képviselők átvilágítására vonatkozó ellenzéki javaslatot. A kiemelt társadalmi szerepet betöltő személyek átvilágításáról szóló törvény (1994) csak a következő parlamentre vonatkozott, és azóta is annyi vita tárgyát képezi, hogy szinte minden kormány módosítani kívánta a tartalmát. Főként az jelent vitás kérdést, hogy milyen széles körre terjedjen ki a nyilvános átvilágítás.

A kormány a közrádió és a televízió működésébe is beavatkozott, akárcsak a régi rendszer képviselőinek státuszába és előjogaiba. Központi kérdés volt az 1956-os események leverésében részt vevők megbüntetése. 1991 őszén olyan hevesen folyt az ezzel kapcsolatos vita, hogy a tévéből megtanultam egy új szót: *hazaáruló*. A másik gyakori kifejezés a *kárpótlás* volt: ezzel kapcsolatban számos probléma merült fel, ami a kárpótlás tárgyát képező tulajdon mértékét, minőségét és a határidőket illeti. A politikai botrány akkor tört ki, amikor a kormány az első kárpótlási törvény időhatárát 1949-re tette. Így tehát megoldatlanul maradt a zsidó tulajdon visszaadása, és újra felerősödött a régi szembenállás a keresztény körök és a főként Budapesten élő zsidó értelmiség között. Később jártam a tulajdonviszonyokkal foglalkozó, túlszűfolt hivatalban; ez az élmény némi útmutatást nyújtott arra nézve, hogy milyen kiterjedt és sokakat érintő kérdésről is volt szó.

Az 1994-es választások nyertese, a Magyar Szocialista Párt (MSZP), az 1989 őszi felbomlott állampárt többségi reformszárnya, az első fordulóban a szavazatok 33%-át szerezte meg. A második fordulóban összesen 209 mandátumot, vagyis abszolút többséget kapott, amellet több mint 1,2 millió új szavazót. Ennek alapján egyedül is kormányozhattak volna, de a párt Horn Gyula vezetésével kétpárti koalíciót alakított. A 19,7%-ot szerzett szabad demokratáknak, az SZDSZ-nek azt kellett mérlegelnie, hogy bekapcsolódjon-e egy olyan kormányba, ahol a koalíciós partnernek parlamenti többsége van. A szocialisták és a liberális értelmiség a belpolitikai helyzet 1992-es radikalizálódása kapcsán találták meg a közös hangot. A szabad demokraták számára a szocialisták olyan mértékben képviselték a demokratikus értékeket, hogy a párt döntéshozó szerveinek többsége a kormányban való szerepvállalásra szavazott – különösen azután, hogy a pártnak vétőjogot ígértek a döntésekben. Ez az elhatározás később parlamenti súlyuknál nagyobb befolyáshoz juttatta a liberálisokat. A szocialistáknak viszont fontos volt, hogy megmutassák a bel- és külföldi közvéleménynek, hogy nem akarnak visszatérni az 1989 előtti viszonyokhoz. A párt megújulásáról ma sincs egyetértés: egy 2003-as közvélemény-kutatás szerint a választadók körülbelül ugyanakkora arányban (40%) vélték úgy, hogy a párt megújult, mint azt, hogy az továbbra is a korábbi állampárt letéteményese.

A Horn-kormány rendelkezett az alkotmány módosításához szükséges kétharmados többséggel, ami később fontos szerepet játszott. Az elmúlt években tapasztalt polarizálódás azt hozta magával, hogy ilyen többség már nem érhető el a kormány és legfontosabb ellenzéki pártok együttműködése nélkül. Az Antall-kormány idején a kétharmados többség a legnagyobb ellenzéki párttal, az SZDSZ-szel kötött megegyezésen alapult. Utólag azt mondják, hogy e két párt közös kormányzása simább útra vezethette volna Magyarország fejlődését. Ez lehetséges, akár csak az, hogy ettől függetlenül is a szocialista-liberális koalíció vette volna át a hatalmat 1994-ben. A lehetőségeket rendszerszerűen vizsgáló történészek két alapelve hivatkoznak: egyrészt egy szereplő kicserélése nem mindig alakítja át az összképet, másrészt a kiinduló feltevést a lehető legkevésbé szabad csak megváltoztatni. Érdeklődésre tarthatna számot például, hogy az Antall-kormánynak egészen 1993 őszéig volt egy világos alternatívája (erre később még visszatérek), és el lehet gondolni ennek a kihatásán az 1994-es és 1998-as választásokra nézve. Még akkor is, ha feltesszük, hogy a kormány kitöltötte volna a mandátumát és csak 2002-ben került volna kormányra a kormányzatban korábban is központi szerepet betöltő csoport, számos lehetőség áll előttünk.

A szocialista-liberális koalíció 1994–1998 között külföldön sikeresen stabilizálta az adós Magyarországról alkotott képet. A kormány folytatta a szigorú monetáris gazdaságpolitikát, pozitívan viszonyult a nyugati integrációhoz és a politika „európaivá tételéhez”, és a NATO felé vezette az országot. A legvitatottabb lépések az 1995-ös privatizációhoz és az állami megszorító csomaghoz kapcsolódnak. Ez utóbbit Bokros Lajos pénzügyminiszterrel Bokros-csomagnak nevezték el. A valutaválság idején a kormány csökkentette a szociális juttatásokat és növelte a vámokat. Az árfolyam-ingadozás szemmel látható volt: a finn márka például nemrég még húsz forintot ért, majd csakhamar már negyvenet. A külföldi lakosok számára Magyarország olcsóbbá vált, ugyanakkor ismeretségi körömből legalább egy minőségi termékeket értékesítő finn üzletembernek megszűnt a felvevőpiaca.

1995-ben Magyarországon olyan mértékben folyt a privatizáció, mint a négy előző évben együttvéve. A gyakorlatban a legjobb ajánlattevő, főként külföldi befektetők vásárolták fel a tulajdont. Az alkalmazott megoldások botrányokkal jártak, ami bemocskolta a kormánypártok hírnevét. Az aránytalan kifizetésekkel formailag nem volt gond, erkölcsi szempontból azonban nem álltak meg. A politikai közbeszédben továbbra is keserűen hangoztatják, hogy „azok”, akik korábban a gazdasági és politikai hatalomból kiváicsoltak előnyt, most a privatizáció nyerteseivé váltak. Meg kell jegyezni azonban, hogy senki nem vázolt fel világos alternatívát, és a privatizáció szabályrendszeréről sem volt elegendő előzetes egyeztetés. Emlékeimben él egyfajta bizonytalanság abból az időből, hiszen nem volt pontos információ arról, mit privatizáltak, mikor és kinek. Egyrészt a működőképtelen struktúrák felszámolásáról volt szó, de közrejátszott egy általános kelet-európai ideológiai célkitűzés megvalósítása is, amely jelentősen csökkenteni kívánta az állam szerepét a gazdasági életben. A magyaroknak már csak a nemzetközi befektetők és a várható EU-tagság miatt is meg kellett mutatniuk, hogy a változás élére állnak. A magyar kormány következetesen járt el; nem úgy, mint az Európában egyre inkább perifériára kerülő Szlovákia, ahol az 1994-es választások után visszavonták a korábbi privatizációs határozatok egy részét. Magyarország az elsők között, 1998-ban kezdte meg a tárgyalásokat az EU-tagságról. A privatizációt később is folytatták, sőt még vitatottabb formában: például 2005 decemberében 75 évre eladták a ferihegyi repülőtér fenntartását a magyarországi privatizáció történetében tapasztalt addigi legmagasabb árért. A veszteséges nemzeti repülőtársaságot, a Malévet csak később privatizálták.

A baloldali-liberális politika a szegénység és a társadalmi különbségek megnövekedéséhez vezetett. A bruttó nemzeti össztermék először 1997-ben haladta túl a változás előtti, 1987-es szintet. Ennek az időszaknak a szimbólumai a hatalmas budapesti bevásárlóközpontok; csak az 1997-es évben például négy ilyen épült a korábbi kettő mellé. Az ún. plázák, így a Mammut, a Pólus Center és a Duna Pláza, számomra a



piacgazdaság leglátványosabb emlékművei az egyébként egységes építészeti arculatot mutató Budapesten. Horn Gyula miniszterelnök idejéből a túlzott realizmus maradt meg számomra – ahogy Horn mondta: „*nincsen alternatíva*”.

#### KOROSODÓ FIDESZES FIATALEMBEREK

Az 1998-as választásokon már csak a Fidesz képviselte a kormányzati szerepben még be nem sározkodott erőket. Egészen 1993 őszéig vezették a közvélemény-kutatások számsorait, amikor a szocialisták leelőzték őket. A különböző irányzatok közti viták és a gyenge választási szereplés hatására végül felülvizsgálták politikai célkitűzéseiket. Még a párt neve is megváltozott: Fidesz – Magyar Polgári Párt. Ez a név a nemzeti, polgári irányra való utalással a korábbi liberalizmus ellenében kiemelte a keresztény, konzervatív és nemzeti értékeket. A Fidesz átalakulása a szabad demokratákhoz közel álló városi értelmiségi vonaltól a konzervatív néppárt irányába a magyar belpolitika egyik legfontosabb mérföldköve.

Az ellenzék vezető szerepéért vívott harcban kiemelkedett a megújult Fidesz és a populista vonalhoz közelebb álló kisgazdapárt konzervativizmusa. Mindketten partnereket kerestek a kereszténydemokraták és a demokrata fórum köreiből – azzal a következménnyel, hogy ezek az Antall-kormányban még központi szerepet játszó pártok elvesztették jelentőségüket. Az 1998-as választásokon a Fidesz megnégyszerezte támogatását: 28,2%-ot ért el. Noha a szocialisták a második fordulóban 200 000 szavazattal többet értek el, mint a Fidesz, mégis kevesebb mandátumot szereztek. A választás valódi vesztese a szabad demokrata párt volt, amely választóinak kétharmadát, 700 000 szavazót veszített el. Később ez a rendszerváltásban központi szerepet játszó párt tovább marginalizálódott, és a választásokon mondhatni a szocialisták segédpártjává vált. A paletta jobb szélén álló kereszténydemokraták hasonló helyzetben voltak: a Fidesz nélkül 2000 után már nem jutottak volna a parlamentbe.

1998-ben megválasztották Magyarország közelmúltbeli történelmének második legfiatalabb miniszterelnökét, amikor Orbán Viktor (35) a kisgazdákkal és a demokrata fórummal alkotott közös kormányt. A kormány az egyenesbe jövő gazdaság adta többletre és az erősödő forintra épített. Növelték az állami kiadásokat, például a családok támogatásait, a nyugdíjakat, valamint a mezőgazdaság és a vállalkozók támogatását. A nemzeti érdek védelme hangsúlyosan jelent meg a politikai közbeszédben. A szomszédos országokban élő magyar kisebbségek ügye is előkerült. A legfontosabb ilyen irányú lépés a szomszédos államokat felbőszítő, ún. státusztörvény volt, melynek alapján Magyarország

kész volt előnyhöz juttatni a határon túli magyarokat. A Fidesz-kormány időszakát egyfajta látványos politizálás jellemezte, amivel a Magyarország-kép kifényesítésére törekedtek. Ide sorolható a keresztény-nemzeti kultúra és a történelmi filmek támogatása csakúgy, mint a Szent Korona szimbolikus értékű áthelyezése a parlamentbe.

Az új évezred elején Magyarország minden eddiginél világosabban a kétpártrendszer irányába tartott. A Fidesz kormányzati szerepben is képes volt majdnem egymillió szavazattal növelni támogatottságát, ugyanakkor a kisgazdapárt hitelét veszítette: 2002-ben már nem tudták átlépni az ötszázalékos küszöböt. Az ekkor már csak segédpártként felépő demokrata fórum csak a Fidesszel állított közös jelöltek révén jutott be a parlamentbe (akárcsak 1998-ban). A párt nemsokára mégis újra eltávolodott Orbán Viktortól, és 2006-ban éppen hogy sikerült önállóan átlépnie a szavazatküszöböt. A 2002-es kampány volt az addigi legharcosabb: a fő pártok fej fej mellett haladtak. Én főleg a nagygyűlések és a kokárdák választásaként emlékszem vissza rá. Az Orbán miniszterelnökhöz közel álló, a Magyar Polgári Együttműködés Egyesület által meghirdetett ún. nemzeti szalag mozgalom arra kérte támogatóit, hogy márciustól egészen az áprilisi választásokig viseljék a magyar nemzeti szimbólumot, a kokárdát. Így tehát mikor a szomszédasszony kitűzött kokárdával jött szembe a lépcsőn, nyilvánossá vált a politikai elköteleződés iránya. Az emberek hovatarozását már a pusztá öltözködés alapján be lehetett határolni.

A második fordulót követően a szocialisták és a szabad demokraták csekély, tíz-mandátumos többséget szereztek. A szocialisták Londonban meglették a megváltójukat: Medgyessy Pétert, a korábban az állampárt reformszárnyához tartozó bankárt most független jelöltként választották miniszterelnökké. Első alkalommal két nő is volt a miniszterek sorában, sőt a parlament elnöke is nő lett. A miniszterelnök meghirdette a nemzeti megbékélés politikáját, a kormányprogramot pedig a nemzeti közép programjaként jellemezték. A kormány jelentősen megemelte a fizetéseket a közszférában, több pénzt ígért a családoknak, és a tízpontos Európa-tervben támogatást ígért a kis- és középvállalkozások, az internet-lefedettség, a metró- és autópálya-építés céljaira. Utólag lehet azt mondani, hogy ezek a döntések túlzóak voltak, mivel a gazdasági növekedés lassulása és a forint értékének ingadozása már megmutatta Magyarország sebezhetőségét, és 2004-ben többek közt a pénzügyminiszter leváltásához vezetett.

2002 óta a parlamentben mozgékony, fideszes vezetésű ellenzék foglal helyet Orbán Viktor markáns vezetésével. A párt egyaránt kész engedményeket tenni a konzervatív és a radikális populizmus felé hajló szavazók irányába. A különböző polgári csoportok és az eltérő célok beolvasztása nagy kihívást jelentett számukra. A Fidesz követelte többek közt (2004) a privatizáció leállítását, a kórház-privatizáció megtiltását, a gyógyszerárak csökkentését, az energiaár-emelések korlátozását, a magyar gazdálko-

dók támogatását, elleneztek a tandíj bevezetését stb. Problémásabb kérdés e követelések pénzügyi hátterének biztosítása és az erre vonatkozó információk takargatása, ami megerősítette a politikai támogatók verbuválására használt populizmus vádját.

## VESZÉLYBEN A DEMOKRÁCIA

2006 szeptemberében velem együtt sokan nem akartak hinni a fülüknek a reggeli hírek hallatán: Magyarországon – amely az új kapitalizmus mintadiákjaként indult – utcai harcok folytak, autókat égettek. Később kiderült, hogy a rendőrség a zavargások erőszakos elfojtása közben számos jelentős hibát követett el. A tüntetések háttere a 2006-os választások idején, sőt a polarizálódás még korábbra nyúló gyökereiben keresendő. Mindezek hatására Medgyessy Péter miniszterelnök végül nem töltötte ki a mandátumát: 2004 augusztusában bizalmatlansági indítványt nyújtottak be ellene. A szocialista párt fiatalító kampánya keretében Gyurcsány Ferencet választották meg miniszterelnöknek: személyével Orbán Viktorhoz kerestek megfelelő ellensúlyt és kihívó felet a választások idejére. A kormány pedig saját legnagyobb megdöbbenésére megtette azt, amire eddig egyetlen elődje sem volt képes: megnyerte a választásokat. Már régóta szó volt a szocialista párt megosztottságáról (gyakorlatilag három pártról a párton belül), de egyelőre csak a jobboldal fenyegetése tartotta egyben a pártot. A szocialisták huszonegynéhány többletmandátumot szereztek, de nem tudták elérni az egyszerű többséget. Az SZDSZ-szel kötött koalíció 2008 tavaszáig állt fenn; azóta a szocialisták kisebbségben kormányoznak.

A tüntetések közvetlen kiváltó oka Gyurcsány Ferenc nyilvánosságra került őszödi beszéde volt, amelyben a miniszterelnök útszéli hangon közölte, hogy a párt és a kormány a választások előtt hazudott az ország gazdasági helyzetéről. A külföldi megfigyelő számára újabb lehetőség nyílt a szókincs bővítésre, hiszen a miniszterelnök káromkodásai falfirkákon és egyéb formákban elárasztották Budapest utcáit. Az aktuális helyzet szépítgetése nem új választási stratégia, és Magyarországon nem divat Koivisto módjára a sötétebb jövővel riogatva választásokat nyerni: a Fidesz tehát még többet ígért. A legaggasztóbb az, hogy gyakorlatilag senki nem volt, aki megmondta volna, hogy a császárnak nincs új ruhája. A kelet-európai politikai kultúrával az a gond, hogy a közsférában dolgozóknak létszükséglet a választási győzelem: mintha még a köztvé hírolvasó bemondója is véletlenül lecserélődne a választások után. A szólásszabadság egyfajta mércéje az, hogy milyen mértékben szabad és lehet kritizálni az ember „saját táborát”. Az Antall-kormány annak idején elégedetlen volt az aktuális médiapolitikával, és megalapította a Duna TV-t. A 2002-es választási vereség után pedig a Fidesz

hozta létre az Európában egyedülálló *Hír* TV-t. Közismerten a szocialista és liberális kormány is közeli kapcsolatokat ápol bizonyos televíziós társaságokkal.

A 2006-os választásokról emlékszem a hazugság vádjára, és egy híres színészre, aki telefonon keresztül szólított fel a szavazáson való részvételre. A telefonáló nem jeöltette magát a választásokon, így a törvényi előírások formailag teljesültek. Azonban a színész valódi szerepe és a dolog politikai jelentősége senki számára nem maradhatott titok. Az a benyomásom, hogy Magyarországon nincs minden rendben, 2004-re vezethető vissza. Itt jön a képbe a budapesti finn nagykövetség, amely évek óta nem csak találkozási pontot és tájékozási lehetőséget kínál a finnek számára, de előadások helyszínéül is szolgál. Egy akkori előadásomban hangot adtam a magyarországi politikai helyzettel kapcsolatos kétségeimnek. Az volt a benyomásom, hogy a finn–magyar hallgatóság egyetértett az általam elmondott tényekkel, de mindenki saját politikai beállítódása mentén értelmezte azokat, és kereste a bűnbakokat.

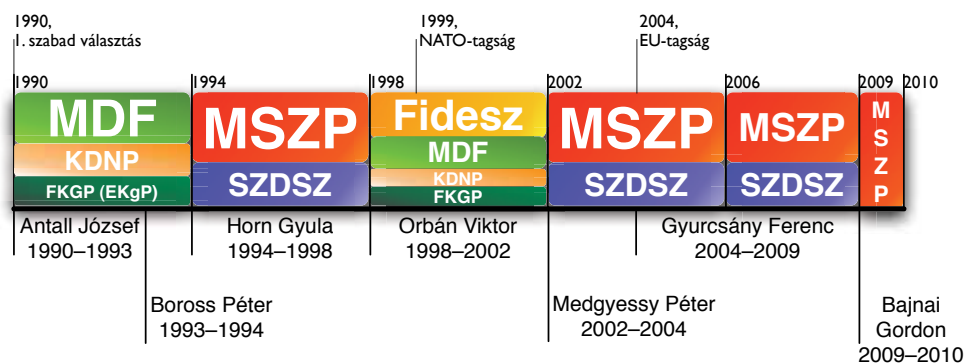
A magyarok befáradtak a folyamatos változásba, ami egyesek számára nagyobb előnyökkel járt, mint másoknak. 2005-ben Magyarországon volt a hetedik legnagyobb mértékű jövedelmkülönbség az EU:n belül. Noha 2004-ben megvalósult a nagy cél, az európai uniós tagság, ez továbbra is kemény munkát igényelt. A szocialistáknak nem sikerült úgymond euróképes állapotba hozni az országot. Az euró bevezetését előbb 2008-ra, majd 2010-re, ma már bizonytalanul valahová 2014 környékére ígérik. Ezen a téren Szlovénia és Szlovákia már megelőzte Magyarországot. 2007-ben a Freedom House demokrácia megvalósulásáról szóló felmérése a korábbi szocialista országok közül a 4./5. helyre tette Magyarországot, amely az 1990-es évek végén még az első három közt szerepelt. Az elmúlt években Észtország és Szlovénia került az élre, a többiek visszaestek – például a korábban vezető szerepet betöltő Lengyelország a nyolcadik helyre. A korrupciós statisztikák szerint az új EU-tagállamok közül Magyarország jóval korruptabb, mint például Észtország, noha kevésbé az, mint néhány régebbi tagállam (Görögország, Olaszország).

A 2006-os tiltakozások idején Gyurcsány Ferenc a hatalomvágyók nehéz útját választotta: amíg a parlament nem fogad el bizalmatlansági indítványt ellene, alkotmányos joga van miniszterelnökként tevékenykedni. A Fidesz ugyanakkor támaszkodhatott az ún. erkölcsi többségre, hiszen a kormány gyakorlatilag elvesztette mind a 2006-os önkormányzati, mind a 2009-es uniós választásokat. A Fidesz működése nem mondható konstruktív ellenzékinek: Gyurcsány Ferenc miniszterelnöksége alatt a fő cél a kormány félreállítása volt tüntetések, bizalmatlansági indítvány és a népszavazás eszközével. Az ellenzéki párt 2008-ra időzített népszavazása a tandíjról és a vizitdíjról olyan mértékben rázta meg a kormányt, hogy a kisebbik kormánypárt, a szabad demokraták ellenzékbe vonultak. Az ország a korábbinál is sérülékenyebb helyzetbe került, hiszen a népszavazás

egyben a kormány stabilizációs programját is eltörölte. 2009-ben formailag véget ért Gyurcsány Ferenc miniszterelnöksége: utódja Bajnai Gordon miniszter lett. A nemzetközi gazdasági válság beállta után Magyarország volt az első EU-tagállam, amely IMF-hitelért volt kénytelen folyamodni. Az EU legnagyobb költségvetési hiánya és az ingadozó forint mellett az elhúzódó politikai hatalmi harcok álltak a probléma hátterében.

A tüntetések nyomán megerősödött a politika paletta legújabb résztvevője, a 2003-ban párttá alakult szélsőjobboldali Jobbik. A párt nem a semmiből jött, hiszen annak idején a szélsőjobboldaliként ismert Csurka István köre a nemzeti érzelmű kormánypártból, az MDF-ből nőtt ki, és az 1990-es években parlamenti szereplő is volt. Később a kisgazdapárt és a baloldal korábbi táborának egy része is újra elosztásra került. Mégis meglepő volt, hogy a Jobbik a 2009-es uniós választásokon közel 15%-ot szerzett: egy olyan választáson, ami olyannyira a belpolitika meghosszabbítása volt, hogy még az EU emblémája sem minden plakáton jelent meg. A Jobbik magát nemzetinek, a kormányt szélsőségesnek, a Fideszt pedig polgári-liberálisnak értékelte. Összefonódott a 2007 júliusában megalakult Magyar Gárdával, és annak jelenlegi utódjával. A Gárda első látványos felvonulása során egy faluban tiltakozott az ún. cigánybűnözés ellen. Többek közt a roma népességgel kap-

## Magyar kormányok és miniszterelnökeik 1990–2010-ig



MDF = Magyar Demokrata Fórum  
MSZP = Magyar Szocialista Párt  
SZDSZ = Szabad Demokraták Szövetsége

Grafika: Erno Miettinen 2010

Fidesz = Fidesz - Magyar Polgári Szövetség  
KDNP = Kereszténydemokrata Néppárt

FKGP = Független Kisgazdapárt  
EKGP = Egyesült Kisgazdapárt



Az SZDSZ liberális párt választási plakátja a 2009-es európai parlamenti választásokon. Fotó: Heino Nyssönen.

csolatos vélemények is kiéleződtek, az elfogadás háttérbe szorult. Több romagyilkosság történt Magyarországon, amitől a Jobbik elhatárolódott, és az állami biztonsági szervekre irányította a figyelmet. Az uniós választási kampányban használt „Magyarország a magyaroké” szlogen mégis sokféle értelmezésre ad lehetőséget egész Magyarország jövőjével kapcsolatban. A Turun Sanomat c. lap interjújában a párt képviselője szintén többértelmű hasonlatot használt: ha az autó az árokban van, nincs értelme tekergetni a kormányt – új autóra van szükség.

Jelen pillanatban Magyarország gazdasági, politikai és morális krízishelyzetben van. Ez részben magyarázható a politikai párbeszéd színvonalának rohamos leépülésével, de a demokráciával járó anyagi jólétre irányuló alaptalan várakozásokkal is. A Fidesz feltételezett választási győzelme megnyugtathatja a kedélyeket, de a hangoztatott lépések nem

elegendők a problémák megoldásához. A Jobbik meglepő sikere aláasta a Fidesz szélsőséges nemzeti irányzat felé kacsingató kettős stratégiáját, és akadályokat gördített a választási sikerhez vezető egyenes útra. A Fidesz számára a legrosszabb forgatókönyv, ha a Jobbik lesz a mérleg nyelve, vagy legalábbis azon múlna az alkotmánymódosítást lehetővé tévő kétharmados parlamenti többség megszerzése. A Fidesz által egyedül megcélzott kétharmados többség is kérdéseket vet fel, hiszen erős hatalmi pozícióhoz juttatna egy rendkívül hierarchikus felépítésű pártot és annak vezetőjét. Noha Magyarországon volt már ilyen helyzet a két világháború között, ezt még a jelenlegi ellenzék is igyekezett eddig elkerülni. A kétharmados többségre Oroszországban is van aktuális példa, de ez sem kíváncsító hasonlítás alap a magyarok számára. A magyar demokrácia olyan, mint a magyar narancs: a miénk, de a nemesítése hagy még kívánnivalót maga után. A jövő megmutatja, hogy Magyarország a lengyel úton halad-e, ahol a kormánypozícióban korrumpálódott baloldal a harmadik párttá zsugorodott.

*A szerző az államtudományok és a politikatörténet docense, a tamperei egyetem tanára.*



## I EREDETI FORRÁSOK

### Országgyűlési jegyzőkönyvek

Országgyűlési Értesítő, 1990–94

Az Országgyűlés hiteles jegyzőkönyve, 1994–2003

### Újságok

Kaleva 1989. június 17.

Magyar Nemzet, 1988–2008

Népszabadság, 1988–2008

Turun Sanomat 2009. szeptember 28.

### Nyomatott források

A Magyar Szocialista Munkáspárt központi bizottságának 1989. évi jegyzőkönyvei. 1 kötet. Szerk. S. Kosztricz Anna – Lakos János – Némethné Vágyi Karola – Soós László – T. Varga György. Budapest: Országos Levéltár 1993.

A rendszerváltás forгатókönyve: kerekasztaltárgyalások 1989-ben: dokumentumok I-IV. Bozóki András (főszerk.). Budapest: Magvető 1999.

Antall József országgyűlési beszédei 1990–1993. Budapest: Athenaeum nyomda 1994.

## II SZAKIRODALOM

Itäinen Keski-Eurooppa vuonna 2004. Heino Nyyssönen (szerk.). Helsinki: Kikimora Publications 2003.

Janus-arcú rendszerváltás. Tanulmányok. Összeállította Schmidt Mária és Tóth Gy. László. Budapest: Kairosz Kiadó 1998.

Magyarország évtizedkönyve 1988–1998. A rendszerváltás. Kurtán Sándor – Sándor Péter – Vass László (szerk.). Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány.

Nyyssönen, Heino, „Fideszin vaalivoitto Unkarissa.” *Politiikka* 3/1998.

Nyyssönen, Heino, *The Presence of the Past in Politics. '1956' after 1956 in Hungary*. Jyväskylä: SoPhi 1999.

Nyyssönen, Heino, *Katsaus Unkarin nyky-politiikkaan*. Előadás a budapesti finn nagykövetségen 2004. április 8-án, kiadatlan.

Nyyssönen, Heino, „Demokratian ongelmia itäisessä Keski-Euroopassa.” *Kanava* 8/2009.

Romsics, Ignác, *Hungary in the Twentieth Century*. Budapest: Corvina 1999.

Tőkés, Rudolf, *Hungary's negotiated revolution. Economic reform, social change and political succession*. Cambridge Russian, Soviet and Post-Soviet Studies 101. Cambridge: University Press 1996.

Unkari lyhyesti 2004. *Näkökulmia nykykehitykseen*. Katalin Miklóssy (szerk.). Helsinki: Unkarin kulttuuri- ja tiedekeskus 2004.

Waltari, Mika, *Lähdin Istanbuliin: totta ja tarua Euroopasta 1947*. 3. kiadás. Helsinki: WSOY 1948.

## FINNORSZÁG ÉS MAGYARORSZÁG EURÓPAI UNIÓS PARTNERSÉGE

Elődöm, Pekka Kujasalo nagykövet 2007 nyarán a bevezető beszélgetés során a rendszerváltás utáni forrongás állapotaként jellemezte Magyarország jelenlegi helyzetét, azaz teljesültek a nagy politikai célok, az európai uniós és a Nato-tagság, de a politikai kultúra még kialakulóban van, és nincs új, közös, nemzeti politikai cél. Ez a megközelítés véleményem szerint továbbra is helytálló és aktuális.

A fiatal, mindössze húsz éves jelenlegi magyar politikai rendszer válsághelyzetének kezdete legkésőbb a 2006-os parlamenti választások utánra tehető. Magyarország gyakorlatilag már a 2008 őszen beköszöntő globális gazdasági válság előtt gazdasági válságba sülyedt. A 2009 tavaszán kinevezett válságkormány – élén Bajnai Gordon korábbi gazdasági és fejlesztési miniszterrel – jelentős reformokba kezdett a gazdaság rendbehozatala érdekében, javasolták az állami kiadások jelentős visszafogását, a nyugdíjkorhatár kitolását, a nyugdíjak és a szociális ellátások csökkentését. A reformok aztán meglepően gyorsan és gördülékenyen keresztülmentek a magyar parlamenten. A megszorítások az IMF-től, a Világbanktól és az Európai Uniótól kapott jelentős,

Matti Vanhanen finn és Bajnai Gordon magyar miniszterelnök a Kesäranta miniszterelnöki rezidencián dartsznak Bajnai Gordon 2009 szeptemberi finnországi látogatása során. Fotó: MTI Fotó, Beliczay László.



20 milliárd eurós segítséggel együtt legalábbis egy időre stabilizálták a magyar gazdaságot. A válságkezelés lépései erős hasonlóságot mutatnak az 1990-es évek elején a finnországi gazdasági pangás megoldására tett lépésekkel. A válság kitörése után a finn fél aktívan tájékoztatta a magyar kormányt és az ellenzék képviselőit saját tapasztalatairól, és az alkalmazott megoldások hatásairól a finn gazdasági rendszerre – többek közt Matti Vanhanen miniszterelnök, Sauli Niinistö, a parlament elnöke, és Jyrki Katainen pénzügyminiszter 2008-as látogatása során. A gazdasági válság Bajnai miniszterelnök úr 2009-es finnországi látogatásán is központi téma volt. Bajnai Gordon mellett a nagykövetség közvetítésével a Fidesz képviselői is jártak Finnországban, és ismerkedtek az ottani gazdaságpolitikai döntéshozattal.

A 2010-es választások és a választási kampány megmutatja majd a magyar politikai kultúra állapotát.

A tavasszal munkába álló magyar kormányra hatalmas feladatok várnak: hogyan tudja stabilizálni az ország gazdaságát, és újból növekedési pályára állítani azt? Meg tudja-e akadályozni a lakosság lassan 10%-át kitevő roma kisebbség szegregációját? Hogyan tudja ápolni a kapcsolatot a szomszédos országokkal és az ott élő magyar kisebbségekkel? És hogyan tudja biztosítani a magyar társadalom jövőjét egy globális versenyhelyzetben, amikor Magyarországon idősödés, drágulás és a tudástőke kiáramlása tapasztalható? Az új kormánynak 2011. január 1-jén továbbá szembesülnie kell Magyarországnak első, történelmi jelentőségű uniós elnökségének feladataival.

Magyarország mai helyzetében minden eddiginél jobban igényli a partneri támogatást és a tájékozódási pontokat. A magyarországi finn nagykövetség Hannu Halinen, Pekka Kujasalo és jómagam irányításával már Magyarország EU-tagsága előtt, és azóta különösen is céltudatos munkát végez a két ország uniós partnerségének építésében. Finnország elsődleges tájékozódási pontot jelenthet Magyarországnak számára úgy az európai uniós politika, mint a gazdaságpolitikai irányvonal meghatározása terén. Ezt a folyamatot erősíti Magyarország felkészülése a közelgő uniós elnökségre.

EU-politikánk alapja tehát nagyon hasonló. Az uniós tagságot egyik ország sem pusztán eszközként értelmezi a nemzeti és társadalmi célok elérésében, hanem érték-választásként melynek révén mindkét ország kifejezi az európai közösséghez tartozását. Ez a kötődés a hidegháború idején Magyarország és Finnország számára egyaránt korlátozottan vagy csak elenyésző mértékben valósulhatott meg, noha a két ország társadalmi berendezkedése, történelmi hagyománya és értékrendje egyértelműen ide sorolja őket. Magyarország először 1999-ben, a Nato-tagság felvételével, majd az 2004-es EU-csatlakozással került egyre közelebb e nagy politikai cél eléréséhez.

A finn kormány friss, 2009-ben készült EU-jelentése, és a magyar kormány 2007-es Európa-politikai stratégiája sok hasonló elemet tartalmaz. Mindkét ország céljai közt ott van az európai együttműködés és egység megerősítése, a versenyképesség biztosítása és az átláthatóság növelése. Amellett az unió mindkét ország szerint növeli az ország biztonságát. A stratégia és a jelentés közös kiindulópontja az Európai Unió olyan, közös értékeken alapuló politikai szövetségként való meghatározása, ahol a kérdések kezelése közös platformon, világos szabályok betartásával történik.

Magyarország céljai közt szerepel az eurozónához való mielőbbi csatlakozás, hiszen Finnországhoz hasonlóan a kis nemzetgazdaságokat válsághelyzetben erősítő tényezőnek tartja az eurót. Magyarország kiemelt területként kezeli a regionális kérdéseket, valamint az energiabiztonságra és szolidaritásra épülő, egységes energiapolitikát. Mindkét ország támogatja az unió bővítését az európai értékeket képviselő országokra: Magyarország számára különösen fontos az unió balkáni irányba történő bővülése. Ez a törekvés híven tükrözi a magyarországi belpolitikai nyomást az ország határain túl élő magyarokra vonatkozóan.

A nagykövetségi rezidencia falán egy történelmi jelentőségű dokumentum látható. 2004. április 16-án az Akropoliszon ezzel a tollal írta alá Jari Vilén akkori kereskedelmi és Európa-ügyi miniszter és Paavo Lipponen miniszterelnök Magyarország EU-csatlakozási szerződését. Fotó: Erno Miettinen.



Az aktív együttműködés során, amely mindkét ország EU-tagsága óta egyre erősödik, számos olyan konkrét témára sikerült rátalálni az európai uniós ügyek közt, amely lehetőséget biztosít az együttműködésre. Könnyebb körülhatárolni azokat a témaköröket, amelyekben eltér a két ország álláspontja. Kevés ilyen kérdés van, ezek főként az EU mezőgazdasági politikájának néhány részletkérdésével kapcsolatosak. Kevés ilyen kérdés van, és ezek főként az EU mezőgazdasági politikájának alakulásával és néhány más részletkérdéssel kapcsolatosak. Új közös területek például a szoros együttműködés az uniós belbiztonsági és jogi kérdésekben (ideértve a határbiztonság kérdését), az unió Oroszország- és szomszédsági politikája, a Nyugat-Balkánnal kapcsolatos kérdések, a tudás- és innovációs politika, a munkában való megmaradás témaköre, nem beszélve

a parlamentáris kapcsolatok szorosabbra fűződéséről. Magyar részről érdeklődnek például a finn parlament jövőügyi bizottságának munkája iránt.

Magyarország az Európai Unióban keresi az együttműködést a nagy tagállamokkal, Németországgal és Franciaországgal, ugyanakkor támaszkodik a visegrádi országok csoportjának (Magyarország, Csehország, Szlovákia, Lengyelország) együttműködésére. Utóbbi szerepe azonban a gyakorlatban nem vált jelentőssé, és álláspontjaik például a lisszaboni szerződés tekintetében megoszlottak. Finnország azt az üzenetet képviseli a magyarok felé, hogy nem mindig a földrajzi közelség jelenti a legjobb együttműködési alapot, így Finnország a maga részéről a tematikus szövetségek taktikáját követi – így történt a lisszaboni szerződés előkészítésének különböző szakaszaiban is. A tematikus szövetség olyan sokrétű lehetőségeket kínál Finnország és Magyarország együttműködésére, hogy az már elegendő a stratégiai partnerséghez.

A fejlődő országok támogatásában is új közös kilátás nyílt meg előttünk: ehhez kapcsolódik a két külügyminisztérium 2007-ben EU-támogatással megvalósult ún. twinning light projektje, amely a fejlődő országokkal kapcsolatos politika és igazgatási rendszer felépítését és megújítását célozta Magyarországon. Új nyitást jelentett a két ország közti vízumügyi együttműködés, amelyről 2007-ben, Kanerva külügyminiszter úr látogatásakor született megállapodás. Ennek alapján képviselőink a másik ország állampolgárai számára is nyújtanak vízumszolgáltatást: 2009. május 15-én a jekatyerinburgi magyar főkonzulátus megkezdte a schengeni vízumok kiadását a finn állampolgárok részére, 2009. június 1-je óta pedig a perui, nicaraguai és tanzániai finn nagykövetség a magyar állampolgárok számára nyújt hasonló szolgáltatást. Azóta a moldovai, kisinyovi magyar vízumközpont is elvállalta a finnek képviseletét. Mindkét nyitás lehetőséget kínál az együttműködés további elmélyítésére. Előkerült már a közös afganisztáni fejlesztési projektek kérdése, és az új kölcsönös vízumszolgáltatási helyek kijelölése is. 2010-ben a két ország közösen kezdeményezte a vízumkényszer megszüntetésének felgyorsítását az orosz, ukrán és moldovai állampolgárok felé.

Az először 1937-ben aláírt kulturális egyezmény is ereje teljében van. Az egyezményt a hidegháború idején 1959-ben, és azóta is rendszeresen megújítják. Az egyezmény céljait már 1930-ban kijelölték, amikor Klebelsberg Kunó megállapodott évi két ösztöndíjas cseréről a két ország között. A jelenlegi megállapodás alapján Budapesten, Debrecenben és Szegeden működik finn nyelvi lektor. Finn nyelv- és kultúraoktatás folyik továbbá a pécsi, a szombathelyi és a piliscsabai egyetemen. Legutóbb 2008-ban újították meg a kulturális egyezményt: akkor Hiller István és Stefan Wallin kulturális miniszter levélváltással erősítette meg a „Finn–magyar kétoldalú kulturális egyezmé-

nyen alapuló oktatási, kulturális és kutatási együttműködési program” folytatódását a 2009–2014 közti időszakban. Az egyezmény egyszerre képviseli a folyamatosságot, és ad lehetőséget új programok (pl. fiatalok csereprogramja) beindítására. 2008 tavaszán aláírták Magyarország helsinki nagykövete, Hajdu András és az én kezdeményezésemre született, fiatalokra vonatkozó kétoldalú csereprogramot, melynek keretében évente kb. 100–150 finn és magyar fiatal látogathat el egymás országába. A program kiegészíti a már meglévő és az unió által támogatott diákcscereprogramokat, ugyanakkor célként tűzi ki a jövő döntéshozói és véleményformálói hálózatának építését a két ország között, a jövőbeni kapcsolatok megalapozása végett.

Ma az EU-tagság egyértelműen a finn–magyar kétoldalú kapcsolatok legfontosabb dimenziója. Egészen más szintre emelte együttműködési lehetőségeinket, mint amire a korábbi években és évtizedekben lehetőség volt. Az idők jeleit megértve a nagykövetség felvállalta a munkavállalási célú bevándorlás támogatásának szervezését Magyarországról Finnországba. Ezt a munkát Raimo Pahkasalo konzul alapozta meg a képviseleten.

Fejlődik és egyre nagyobb teret nyer kapcsolatainkban a gazdasági együttműködés. A két ország közti kereskedelem a 2000-es évek elején folyamatosan nőtt, az elmúlt néhány évben pedig stabilizálódott. A teljes kereskedelmi mérleg értéke mintegy 700–800 millió euró, Finnország részéről enyhe deficittel (2008-ban 33 millió euró). A passzív kereskedelmi mérleg magyarázata a Nokia és az Elcoteq finn informatikai cégek termékeinek Magyarországról Finnországba irányuló jelentős exportja. Magyarország Finnországba irányuló exportjának mintegy 70%-át telekommunikációs készülékek teszik ki.

A finn cégek magyarországi befektetései milliárd eurós nagyságrendűek; a becslések szerint 350 cég végez exporttevékenységet Magyarország irányába. A finn vállalkozások már bevett szereplőnek számítanak a magyar piacon: körülbelül kétszáz Magyarországon működő vállalatban van jelen finn tőke. Közel 20 gyártóüzemünk működik Magyarországon: ezek közül a legjelentősebbek a Nokia mobiltelefongyára és az ahhoz kapcsolódó alvállalkozó cégek Komáromban, a Nokia-Siemens Networks kutatási és fejlesztési részlege Budapesten, az Elcoteq elektronikai gyára Pécsen, és a Rautaruukki gyárai Bátorbágyon és Jászberényben. A Sanoma Budapest mára Magyarország vezető lapkiadójává vált. További jelentős finn befektetők a hűtőgépeket gyártó Helkama-Forste Tatán, a Stora Enso csomagolóanyaggyárai Pátyon és Komáromban, valamint a Mecanova és a Scanfil finommechanikai üzemei Kécskeméten és Bátorbágyon. A finn vállalatok jelentős foglalkoztatóknak számítanak Magyarországon: a becslések szerint a gazdasági változásoktól függően átlagosan 20 000 alkalmazottnak adnak munkát.



A Nokia és az Elcoteq több mint 500 millió euróra becsült befektetései a finn országmázs leglátványosabb és legismertebb részét képezik Magyarországon. A jövőben a Fortum magyarországi jelenléte rejt jelentős növekedési potenciált a távhálózat- és az atomenergiai befektetések, illetve a megújuló energiaforrások területén. A magyar parlament 2009 tavaszán elvi döntést hozott további atomenergia-termelésre a jelenlegi reaktorok mellett Pakson. A parlament elvi döntése az új kormány számára szabad mozgásteret biztosít a reaktorok számára, teljesítményére és típusára nézve. A gazdasági együttműködés bővülése a képviselő feladatait is megsokszorozta. Az unió belső piacának működőképessége és a Magyarországon a strukturális alapok révén megvalósuló közbeszerzések nyíltságának és transzparenciájának biztosítása különösen is a nagykövet feladata.

A két ország együttműködésének alapja jóval korábbra nyúlik vissza, mint a finn és magyar állam kapcsolatának hivatalos szintre emelése –2010 őszén ünnepeljük majd ennek 90. évfordulóját –: arra az időszakra, amikor mindkét nemzet megalapozta függetlenségét a tudomány, a művészet és az irodalom eszközével. A kapcsolat különlegességét a személyesség adja. Ahogy Mari Vares írja cikkében, a két ország közti viszony kezdetben elsősorban magánszemélyek és szervezetek kapcsolatára épült. Ma is elmondhatjuk, hogy ezek a szervezetek – baráti körök, testvérvárosok, testvérgyűlések – a mai uniós környezetben is biztos alapot adnak az állami kapcsolatokhoz. Az 1920-as és 1930-as évek rokonsági eszméjét felváltotta az európai eszme, amelyet a két ország jellegzetességei és a távoli rokonság speciális dimenzióval gazdagít.

A második világháború kimenete törést okozott a virágzó együttműködésben, de a kapcsolat szerencsére nem szakadt meg teljesen, amint a jelen kötetből is kiderül. A második világháború után különösen Kekkonen elnök játszott kiemelkedő szerepet a két ország közti kapcsolatok ápolásában és fejlesztésében. Kekkonen Magyarország iránti érzelmeinek hű bizonyítéka, hogy az 1956-os forradalom idején közvetítői szerepre ajánlott, ahogyan Jaakko Sievers cikkéből megtudhatjuk. A hidegháború befejeződése és a magyar demokrácia helyreállítása jó alapot adott az újfajta együttműködési formákhoz. Ma, amikor mindkét ország az Európai Unió tagja, joggal állíthatjuk, hogy a hivatalos és nem hivatalos kapcsolatok élénkebbek, mint valaha. Akárcsak a hivatalos kapcsolatok hajnalán, a két ország viszonyát továbbra is a személyesség teszi különlegessé. Kekkonen és Koivisto, később Ahtisaari és Halonen köztársasági elnökök Magyarországhoz fűződő viszonyát bátran nevezhetjük személyes barátságnak. Különösen igaz ez az állítás arra a több száz és több ezer emberre, akik a Finn–Magyar, illetve a Magyar–Finn Társaságban és azok tagszervezeteiben vagy a testvérvárosi kapcsolatokban tevékenykednek országszerte. Az ő évtizedes, önzetlen munkájuk tette és teszi ma is egyedülállóan szorosra a két ország kapcsolatát.

1934-ben felvonták a finn zászlót a Gellérthegyen, a Gellért Szálló mögötti Kelen-hegyi úton. A második világháború következményeként 45 évig Budapest más pontjain lobogott a zászló, mígnem 1989-ben visszatérhetett a Gellérthegyre. A magyarországi finn nagykövetség jelenlegi épülete húsz éve áll ezen a patinás helyen, kiváló környezetet biztosítva a finn–magyar kapcsolatok ápolásához. Ez alatt a húsz év alatt Európa és az egész, minket körülvevő világ átalakult. Ezek az átfogó változások új dimenziókkal és lehetőségekkel gazdagították a két ország stabil kapcsolatát. Egy dolog azonban minden politikai változáson keresztül fennmaradt: a két ország közti minden tevékenységet átszövi az a különleges közelség, amit minden finn átélhet Magyarországon, és reményeink szerint a magyarok is Finnországban. Hiszem és remélem, hogy az Olvasó ugyanezzel az érzéssel találkozhat kötetünk szerzőinek írásaiban.

*A szerző 2007. augusztus 1-je óta Finnország magyarországi nagykövete, korábban 2002–2003-ban kereskedelmi és Európa-ügyi miniszter (II. Lipponen-kormány), 1999–2007 között parlamenti képviselő.*

Jari Vilén nagykövet a rezidencia fehér Steinway-koncertzongorája mellett. Fotó: Minna Saarinen.



## A MAGYARORSZÁGI FINN KÉPVISELET VEZETŐI

Karl Gustaf Idman, követ (Koppenhága) 1922–1927  
Emil Nestor Setälä, követ (Koppenhága) 1927–1930  
Onni Talas, követ (Koppenhága) 1930–1934  
Onni Talas, követ 1934–1940  
Aarne Wuorimaa, követ 1940–1944  
Uno Salomon Koistinen, ügyvivő 1950–1951  
Lauri Hjelt, ügyvivő 1951–1957  
Toivo Heikkilä, ügyvivő 1957–1960, nagykövet 1960–1963  
Reino Palas, nagykövet 1963–1965  
Erdem Raustila, nagykövet 1965–1969  
Martti Ingman, nagykövet 1969–1973  
Paul Jyrkänkallio, nagykövet 1973–1977  
Kaarlo Yrjö-Koskinen, nagykövet 1977–1979  
Osmo Väinölä, nagykövet 1979–1985  
Arto Mansala, nagykövet 1985–1989  
Risto Hyvärinen, nagykövet 1989–1992  
Pertti Torstila, nagykövet 1992–1996  
Jaakko Kaurinkoski, nagykövet 1996–1998  
Hannu Halinen, nagykövet 1998–2002  
Pekka Kujasalo, nagykövet 2002–2007  
Jari Vilén, nagykövet 2007–

## A FINNORSZÁGI MAGYAR KÉPVISELET VEZETŐI

Barcza György, ügyvivő (Koppenhága) 1920–1921  
Bornemissza Gyula, követ (Stockholm) 1921–1923  
Jungerth-Arnóthy Mihály, ügyvivő (Tallinn) 1923–1928  
Jungerth-Arnóthy Mihály, ügyvivő 1928–1933  
Kiss Nemeskéri Sándor, ügyvivő 1933–1934, követ 1934–1937  
Török Béla, követ 1937–1939  
Villani Lajos, követ 1939–1940

Borsósháti Kuhl Lajos, követ 1940–1941  
Szabó György, követ 1941–1944  
Marosy Ferenc, követ 1944  
Szekfű Gyula, követ (Moszkva) 1947–1948  
Molnár Erik, követ (Moszkva) 1948–1949  
Münnich Ferenc, követ 1949–1950  
Dömötör Ferenc, követ 1951–1954  
Szipka József, követ 1954–1960, nagykövet 1960–1963  
Kurtán Sándor, nagykövet 1963–1968  
Rónai Rudolf, nagykövet 1968–1976  
Matusek Tivadar, nagykövet 1976–1983  
Puja Frigyes, nagykövet 1983–1986  
Hargita Árpád, nagykövet 1986–1990  
Jávorszky Béla, nagykövet 1990–1994  
Krausz György, nagykövet 1994–1998  
Víg József, nagykövet 1998–2003  
Zupkó Gábor, nagykövet 2003–2006  
Hajdu András, nagykövet 2006–



Fotó: Erno Miettinen

## NÉVMUTATÓ

### A

Aalberg, Ida 143  
 Aalto, Alvar 137, 168, 169  
 Abojmov, Ivan 96  
 Aczél, György 49, 132  
 Ady, Endre 153, 155  
 Ahtisaari, Martti 7, 97, 133, 214  
 Alafuzoff, Georgij 102  
 Alenius, Ele 129  
 Alopeus, Marianne 77  
 Ambrus, Szilvia 139  
 Andrásfalvy, Bertalan 99, 133  
 Andropov, Jurij 71  
 Antall, József 79, 89, 100, 198, 199, 200, 202, 204, 206  
 Anttila, Sirkka-Liisa 165  
 Apponyi, András 27, 28  
 Arany, János 152, 153  
 Arany, László 94  
 Árkay, Aladár 166  
 Ascher, Tamás 77  
 Åström, Edvard 183  
 Aura, Teuvo 53

### B

Baász, Imre 151  
 Babits, Mihály 154  
 Bajnai, Gordon 206, 209, 210  
 Bán, Aladár 11, 22, 29, 143  
 Barcza, György 26

Bargum, Johan 77  
 Barna, Ferdinánd 143  
 Beczner, Barbara 139  
 Bellman, Carl Michael 105  
 Berg, Lars 111  
 Bethlen, István 13, 14, 29  
 Björkstrand, Gustav 75  
 Bodnár, Judit 99  
 Bokros, Lajos 201  
 Borbíró, Virgil 169  
 Boross, Péter 206  
 Brandt, Willy 75  
 Brezsnyev, Leonyid 71, 198  
 Bródy, János 96  
 Bryggman, Erik 169  
 Budenz, József 142, 143, 148  
 Bush, George 74

### C

Carpelan, Bo 77  
 Castrén, M. A. 142  
 Csáky, István 31  
 Csehák, Judit 132  
 Csepregi, Béla 63, 154  
 Csepregi, Márta 146  
 Csoóri, Sándor 155  
 Csurka, István 206

### D

Dálnoki, M. J. 29  
 Danielson-Kalmari, J. R. 128  
 Debreczeni, Attila 189

Dedinszky, Gyula 60, 63  
 Déry, Tibor 154  
 Dobos, Edgár 139  
 Donner, Jörn 161  
 Dragomán, György 156

### E

Edelfelt, Albert 159  
 Enckell, Ralph 44, 88, 97  
 Erdődy, József 150  
 Ervi, Aarne 170  
 Esterházy, Péter 155

### F

Fasang, Árpád 136  
 Fáskert, István 165  
 Fehérvári, Győző 151  
 Fejes, Endre 154  
 Firon, Ilkka 154  
 Fock, Jenő 52, 53  
 Földes, Jolán 153  
 Frenczell, Erik von 128

### G

Gáborjáni Szabó, Orsolya 139  
 Galánthay Glock, Tivadar 32  
 Gál, Éva 9  
 Gallen-Kallela, Akseli 7, 11, 20, 26, 128, 137, 160, 161, 162, 163, 165, 166, 167, 173  
 Garai, Szilvia 9  
 Gárdonyi, Géza 143, 153, 165

Gazsi, Menyhért 8  
 Genscher, Hans-Dietrich 74  
 Gerenday, Endre 138  
 Gerevich-Kopteff, Éva 146  
 Gerő, Ernő 42  
 Gesellius, Herman 137, 165, 166  
 Gheno, Danilo 147  
 Gombár, Endre 77, 149, 150, 151  
 Gömbös, Gyula 14  
 Gomulka, Władysław 42  
 Göncz, Árpád 89, 90, 91, 96, 133, 197  
 Gorbacsov, Mihail 36, 69, 71, 72, 74, 85, 86, 196  
 Görgey, István 126  
 Gripenberg, G. A. 44  
 Grósz, Károly 72, 74, 76, 79, 80, 81, 82, 85, 86, 87, 196  
 Gyurcsány, Ferenc 204, 205, 206

### H

Haaparanta, Anja 125  
 Haavikko, Paavo 151  
 Häggglund, Gustav 111  
 Hajdu, András 213  
 Hajós, Ferenc 96  
 Halász, Ignác 148  
 Halinen, Hannu 131, 133, 210  
 Halmesvirta, Anssi 10  
 Halonen, Pekka 128, 137

Halonen, Tarja 7, 130, 131, 177, 214  
 Hannula, Uuno 23, 129  
 Hargita, Árpád 81, 129  
 Harsányi, Zsolt 153  
 Hassi, Outi 98, 140, 156  
 Havukainen, Aino 152  
 Heikkilä, Toivo 16, 45, 113, 114  
 Herczeg, Ferenc 143, 153  
 Hiller, István 212  
 Hirvonen, Elina 152  
 Hitler, Adolf 14  
 Hjelt, Lauri 39, 42, 45, 112, 113  
 Höglund, Kari 104  
 Holmberg, Kalle 77  
 Hóman, Bálint 23, 27, 129  
 Honecker, Erich 198  
 Horn, Gyula 76, 86, 88, 89, 91, 93, 96, 100, 102, 200, 202, 206  
 Horthy, Miklós 13, 14, 20, 29, 31, 32, 46  
 Horváth, Csaba 151  
 Hosia, Heikki 46, 129  
 Hruscsov, Nyikita 16, 40, 41  
 Hunfalvy, Pál 142  
 Huotari, Juhani 156  
 Huotari, Olga 152  
 Huttunen, Erkki 169

### I

Idman, Karl Gustaf 12, 27, 29, 106  
 Ikonen, Ansa 43, 44

Ilaskivi, Raimo 132  
 Illyés, Gyula 154, 155  
 Iloniemi, Jaakko 127  
 Ingman, Martti 114  
 Isohookana-Asunmaa, Tytti 133  
 Itkonen, Erkki 43

### J

Jakab, László 147  
 Jalava, Antti 11, 143  
 Jancsó, Miklós 195  
 Janikovszky, Éva 155  
 Jansson, Jan-Magnus 132  
 Jansson, Tove 152  
 Järnefelt, Eero 128  
 Jávorszky, Béla 77, 150, 151  
 Jelcin, Borisz 102  
 Jeszenszky, Géza 96, 100, 101, 102  
 Joenpelto, Eeva 77  
 Jókai, Mór 142, 143, 153  
 Jokela, Juha 152  
 József, Attila 153, 155  
 Juhász, Ferenc 155  
 Jungerth-Arnóthy, Mihály 26, 110  
 Jung, László 189  
 Juva, Mikko 66  
 Jyrkänkallio, Paul 94, 95, 99, 115, 116, 134

### K

Kádár, János 16, 18, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 54, 55, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 80, 84, 91, 94, 116, 195, 196



Kaikkonen, Aulis 185, 186  
 Kajtár, Erzsébet 94, 124  
 Kala, Toivo 112  
 Káldy, Zoltán 63  
 Kallio, Kyösti 7, 13, 128  
 Kallós, Ede 164  
 Kanerva, Ilkka 212  
 Kányádi, Sándor 138, 155  
 Karanko, Jouko 141  
 Karanko, Outi 136, 138, 145, 146, 155  
 Karig, Sára 77  
 Karjalainen, Ahti 50, 52  
 Kassák, Lajos 155  
 Katainen, Jyrki 210  
 Katona, Lóránt 77, 108  
 Katonáné, Malmos Edit 138, 139  
 Kator, György 99, 123, 125, 126  
 Katz, Daniel 150  
 Kaukonen, Väinö 129  
 Kazimir, Károly 151  
 Kekkonen, Urho 7, 15, 16, 17, 18, 21, 39, 41, 43, 44, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 69, 94, 97, 107, 113, 114, 116, 128, 195, 214  
 Kellgren, Herman 142  
 Kemenes, Ernő 82  
 Képes, Géza 149, 150, 153  
 Keresztes, László 99, 146, 147  
 Kertész, Imre 156

Kettunen, Paavo 58  
 Kiisk, Bereczkiné Mai 137  
 Kiiskinen, Timo 124  
 Kilpeläinen, Tuure 124  
 Kilpi, Eeva 77  
 Királyfalvi-Kraft, Károly 164  
 Kiss, Katalin 9  
 Kivekäs, Matti 143  
 Kivi, Aleksis 148  
 Kivistö, Kalevi 130, 131  
 Klaniczay, Tibor 155  
 Klebelsberg, Kunó 13, 21, 22, 129, 212  
 Klemola, Leea 152  
 Kniivilä, Irmeli 138, 146  
 Kodálné, Péczely Sarolta 77, 78  
 Kodály, Zoltán 52, 77  
 Kodolányi, János 148, 149  
 Koistinen, Uno 38, 39, 111, 112  
 Koivistoinen, Aate 110, 126  
 Koivisto, Mauno 7, 8, 55, 70, 71, 74, 76, 80, 81, 82, 83, 97, 204, 214  
 Koivunen, Hannele 131  
 Koivusalo, Timo 124  
 Kollarik, István 82  
 Koncz, Zsuzsa 96, 199  
 Konrád, György 154, 155  
 Koppányi, Miklós 137  
 Koren, Emil 62, 63  
 Korinek, László 124

Kornai, János 85  
 Koronghi Lippich, Elek 161, 164  
 Körösfői-Kriesch, Aladár 162  
 Kós, Károly 166  
 Koskelainen, Lasse 189  
 Koski, Heikki 127, 129, 135  
 Kosztolányi, Dezső 149  
 Kovács, László 76, 82, 86, 96, 102  
 Kőváry, Miklós 94  
 Kozáry, Miklós 138  
 Krausz, György 97, 98  
 Krohn, Leena 152  
 Krúdy, Gyula 156  
 Kujasalo, Pekka 99, 124, 133, 209, 210  
 Kukkonen, Antti 64, 65  
 Kulai, Sándor 29  
 Kurkela, Teemu 124  
 Kurtán, Sándor 48  
 Kuusinen, Otto Wille 71

## L

Lahdelma, Tuomo 155, 156  
 Lähdesmäki, Tuuli 158  
 Laitinen, Kai 77, 150  
 Laitinen, Toivo 60  
 Långbacka, Ralf 77  
 Lassila, Maiju 149  
 Latinovits, Tibor 106, 126  
 Launonen, Hannu 77, 154, 155, 156  
 Laurila, Aarne 129

Lavotha, Ödön 146  
 Lázár, György 70  
 Lechner, Ödön 165  
 Lehtonen, Joel 151  
 Leino, Eino 150  
 Leppä, August 82, 83  
 Leskinen, Väinö 51  
 Liikanen, Erkki 82  
 Liipola, Yrjö 20, 106, 126, 153, 163, 164, 165, 166, 171  
 Lindgren, Armas 137, 165, 166  
 Linkomies, Edwin 14, 28, 29, 32  
 Linnankoski, Johannes 148  
 Linna, Väinö 150  
 Lipponen, Paavo 211, 215  
 Liszt, Ferenc 153  
 Losonczy, Pál 53, 55, 70  
 Louhi, Kristiina 152  
 Lyy, Toivo 152, 155

## M

Madách, Imre 152  
 Madarassy, Walter 163  
 Mádl, Ferenc 197  
 Magyar, László 62  
 Mäkelä, Hannu 151, 174  
 Mäkinen, Lassi 147  
 Malms, Hannele 140  
 Manner, Eeva-Liisa 151  
 Mannerheim, C. G. E. 31, 104  
 Manni-Hämäläinen, Marjatta 129

Manninen, Otto 128, 152  
 Manni, Tarmo 44  
 Mansala, Arto 69, 71, 74, 75, 78, 81, 98, 130, 133, 134, 135  
 Márai, Sándor 153, 156  
 Markus, Kaija 147  
 Maróti, Géza 166  
 Matusek, Tivadar 132  
 Medgyessy, Péter 203, 204, 206  
 Mende, Valér 167  
 Meri, Veijo 150  
 Mészáros, Pirjo 9  
 Mészöly, Miklós 154  
 Metsistö, Olavi 154  
 Miettinen, Erno 9  
 Miklóssy, Ferenc 126  
 Mikojan, Anasztasz 42  
 Mikola, Nándor 171, 172  
 Mikszáth, Kálmán 143, 153  
 Mohai, László 82  
 Moholy-Nagy, László 168  
 Moldova, György 154  
 Molnár, Ferenc 143  
 Molnár, Zoltán 139  
 Móra, Ferenc 155  
 Móricz, Zsigmond 153  
 Mörttölä, Kari 80, 81, 83, 87  
 Mukka, Timo K. 150  
 Munkácsy, Mihály 159  
 Münnich, Ferenc 39, 45  
 Mussikak, Väinö 29  
 Myllyaho, Mika 152  
 Myyrä, Juhani 186

## N

Nádas, Péter 156  
 Nagy, Emil 31  
 Nagy, Imre 39, 40, 42, 44, 45, 73, 195, 196  
 Nagy, Kálmán 151  
 Nagy, László 155  
 Nagy, Sándor 162  
 Nemeskéri Kiss, Sándor 29  
 Németh, Miklós 82, 87  
 Nieminen, Taisto 154, 155  
 Niinistö, Sauli 7, 210  
 Nikkilä, Markku 104  
 Nixon, Richard 47  
 Nummi, Lassi 77  
 Numminen, Jaakko 130  
 Nuorpuu, Helga 153  
 Nyers, Rezső 79, 84, 87  
 Nyirkos, István 99, 147  
 Nyysönen, Heino 195

## O

Öhqvist, Johannes 167  
 Oksanen, Heikki 80, 82, 83, 85, 86, 87  
 Oksanen, Sofi 152  
 Oláh, József 150  
 Olsson, Claes 124  
 Orbán, Viktor 73, 101, 202, 203, 204, 206  
 Ordass, Lajos 61, 62, 64, 65  
 Örkény, István 155, 156  
 Ortutay, Gyula 168  
 Ortutay, Tamás 167, 168

**P**

Paasikivi, Juho Kusti 15, 38, 41, 44, 132  
 Paasio, Pertti 76, 161  
 Paasio, Rafael 51  
 Pahkasalo, Raimo 9, 213  
 Palas, Reino 48, 113  
 Palmer, Mark 74  
 Palmer, Sushma 74  
 Palo, Tauno 43, 44  
 Pap, Éva 77, 136, 151  
 Papp, István 146, 147  
 Paskai, László 76  
 Pekkarinen, Mauri 103  
 Peltola, Markku 187  
 Peltola, Sirkku 152  
 Peltonen, Juhani 151  
 Peltonen-Rognon, Pirkko 78  
 Penttilä, Aarni 153  
 Péter, János 52, 53  
 Petőfi, Sándor 42, 142, 143, 152, 153  
 Pietilä, Raili 170  
 Pietilä, Reima 170  
 Pilinszky, János 155  
 Pitkäsalo, Eliisa 152  
 Pléva, Anikó 9  
 Pomozi, Péter 147  
 Poós, Péter 9  
 Pozsgay, Imre 76, 78, 87, 129, 130, 136, 140, 196

**R**

Rácz, István 149, 151  
 Radnóti, Miklós 156  
 Räisänen, Petri 9

Raittila, Anna-Maija 77, 154, 155  
 Raittila, Hannu 152  
 Rákosi, Mátyás 15, 38, 39, 40, 41, 42, 47, 48  
 Rakovszky, Zsuzsa 156  
 Rand, Max 78  
 Rankka, Armas 111  
 Rantala, Kirsi 140, 145  
 Raustila, Erdem 52, 114  
 Reagan, Ronald 74  
 Reguly, Antal 142, 143  
 Rewell, Viljo 170  
 Rissanen, Juho 171  
 Rónai, Rudolf 53, 98, 130, 135  
 Ruhanen, Maiju 106  
 Runeberg, J. L. 142

**S**

Saarikoski, Pentti 151  
 Saarinen, Eliel 137, 165, 166, 167, 168  
 Saarinen, Sirkka 147  
 Saarinen, Timo 186  
 Sailo, Alpo 128, 163  
 Salama, Hannu 151  
 Salminen, Johannes 77  
 Salmismäki, Martti 9  
 Salonen, Olavi 50  
 Sarhema, Maria 9  
 Saxlehner, Ödön 106, 126  
 Scheffer, Margit 9  
 Schreiner, Vilmos 64  
 Sebestyén, Irén 148  
 Setälä, Emil Nestor 11, 12, 20, 21, 22, 23, 27, 106, 107, 128

Sibelius, Jean 77, 128, 137  
 Sievers, Jaakko 9, 36, 126, 214  
 Siikala, Kalervo 75  
 Sillanpää, F. E. 148, 149  
 Simberg, Hugo 171  
 Simojoki, Martti 64  
 Simon, Valéria 138, 139  
 Sipos, József 138  
 Sirelius, U. T. 128  
 Siren, Heikki 170  
 Siren, Kaija 170  
 Sólyom, László 177, 197  
 Somogyvári, Imre 124  
 Sorsa, Kalevi 82, 134  
 Sorsa, Pertti 81, 83  
 Stróbl, Alajos 163, 164  
 Sukselainen, V. J. 47  
 Suominen, Ilkka 78  
 Suominen, Riitta 78  
 Swan, Riitta 9  
 Szabó, György 29  
 Szálinger, Balázs 151  
 Szász, Levente 150  
 Szatyor, Győző 99, 124  
 Szedressy, Pál 66  
 Szekfű, Gyula 38, 111  
 Szent, Imre 151  
 Szent-Györgyi, Albert 31  
 Szij, Enikő 130, 140  
 Szilas, Móricz 148  
 Szinnyei, Ferenc 143  
 Szinnyei, József 11, 143  
 Szopory-Nagy, Lajos 77  
 Sztálin, Jozef 15, 38, 39  
 Sztéhlo, Gábor 63  
 Szűrös, Mátyás 76, 86

**T**

Talas, Lemmikki 26, 31  
 Talas, Onni 12, 26, 27, 28, 30, 31, 102, 107, 108, 141  
 Talvitie, Kari J 192  
 Tarvainen, Anna 142  
 Teir, Grels 50  
 Teleki, Pál 12, 14, 23, 31  
 Temmes, Anneli 176, 180  
 Tervonen, Viljo 145, 146, 155  
 Thant, U 47  
 Tillinger, Péter 140  
 Timár, József 124  
 Tito, Joszip Broz 47  
 Tkacs, Dmitri 96  
 Toivonen, Sami 152  
 Tömör, Ferenc 110, 111  
 Tömör, Gyöngyvér 111  
 Török, Ilona 147  
 Torstila, Eva 98  
 Torstila, Pertti 88, 90, 94, 98, 123, 133  
 Tóth, Ede 143  
 Tóth, Krisztina 156  
 Tadjman, Franjo 102, 104  
 Túróczy, Zoltán 61, 62, 64  
 Turtiainen, Arvo 153  
 Tynkkynen, Maiju 9

**V**

Väänänen, Timo 124  
 Vähäkangas, Kari 180, 182, 191  
 Väinölä, Osmo 116, 133, 134, 135  
 Valjakka, Ilmo 95, 118, 119  
 Valkeapää, Nils-Aslak 138  
 Vanhanen, Matti 209, 210  
 Vares, Mari 19, 214  
 Varga, Domokos 98, 136, 139, 140  
 Varga, Judit 147  
 Várkonyi, Péter 70  
 Vasarely, Victor 170  
 Vászolyi, Erik 150  
 Väyrynen, Paavo 76, 95, 134  
 Vecsernyés, Ildikó 147  
 Végh, József 124  
 Vehkanen, Kari 186  
 Veigelsberg, Hugó 11  
 Vida, Sándor 126  
 Víg, József 130  
 Vikár, Béla 11, 143, 149, 160, 163, 164  
 Vilén, Jari 8, 9, 111, 131, 140, 165, 180, 209, 211, 215  
 Viljanen, Paavo 62  
 Vilkuna, Kustaa 49, 128  
 Vionoja, Veikko 171  
 Virkkunen, Paavo 12, 128

Virolainen, Johannes 47  
 Visy, Csaba 127  
 Voionmaa, Tapio 111  
 Voipio, Martti 62  
 Vorosilov, Kliment 37  
 Vörösmarty, Mihály 142, 164

**W**

Wallin, Stefan 212  
 Waltari, Mika 7, 150, 195  
 Wanne, Olavi 112  
 Weöres, Gyula 147, 153  
 Weöres, Sándor 155  
 Wichmann, Irene 147  
 Wichmann, Yrjö 128  
 Wickström, Emil 128  
 Witting, Rolf 29  
 Wuorimaa, Aarne 27, 33, 109, 110

**Y**

Yöntilä, Armas 102  
 Yrjö-Koskinen, Kaarlo 99, 116

**Z**

Zaicz, Gábor 147  
 Zala, György 164  
 Zászkaliczky, Pál 63  
 Zilahy, Lajos 153  
 Zolnai, Gyula 148  
 Zsámbéki, Gábor 77  
 Zsdanov, Andrej 37  
 Zsitvay, Tibor 12

A Finn Nagykövetség megbízásából kiadja  
a NAPKÚT KIADÓ KFT.  
[www.napkut.hu](http://www.napkut.hu)

Felelős kiadó  
JARI VILÉN NAGYKÖVET

Tördelőszerkesztő  
SZONDI BENCE

Bortíróterv  
ERNO MIETTINEN

A borítón:  
Finn Nagykövetség, Budapest (bal felső kép)  
MTI Fotó Vigovszki Ferenc (felső középső kép)  
MTI Fotó Soós Lajos (jobb felső kép)  
Posztós Csaba/PhotoMania

A hátsó borítón:  
Finn Nagykövetség, Budapest

Nyomdai és kötési munkák  
PAUKER NYOMDAIPARI KFT.



